

కర్ణాటదేశ క్షితిపాలశేఖర త్రించా
మరాజేష్వ గుత్తాపితాత్త నామ్ ।
విజ్ఞాప్యతే సాధు సతాం సదస్వనీ
సాసాదవిద్యాసదనాధికారిభిః ॥

సామృత్యం త్రియాపగ్రుభనిఖలవిద్యాప్రచయసి
ద్భిద్ధాపరణ విబుధగర్తణడక్షిణన్ త్రిమతా చామ
రాజేంద్రాణా ప్రతిష్ఠాపితాయాం సరస్వతీప్రాసాదా
భిఖ్యాయాం పాపశాలాయాం గణేశచతుర్థీప్రము
ఖేష్వకవిశతసంఖ్యాకేచా దివసేషు దివా తృతీయ
యామామపరి విదుషాం విశేషతస్సమాజస్సమ్మిళిత
త్ర తత్ర భవద్భివద్భిరాగేత్య ఋగ్వేదయజుర్వేద
సామయజుర్ తత్రద్భావ్యపూర్వాత్తర మీమాంసాద్వయ

వ్యాకరణ భర్తశాస్త్ర సాహిత్యాదివిద్యా
భ్యత్సిత్వాసాంతుర్యత్వేనా నాటపరశాఢాకాశ
భిసంస్య సురాసురమకటతటఘటితమణిగణకిరణ
హజరంజలతరంగముజస్య భగవతశ్చేమన్తహగణ
వతేర్తంగళనిరాజనావస రేషు మహాప్రభౌశ్చేయస్స
మన్మన్మనీయమితి

శ్రీరస్తు.

శ్రీమత్సంస్కృతభాషాభిలాషులగు
నిఖిలవిద్యజ్ఞులకత్యంతోపకారకంబుగ
అభినవకాళిదాసకవికుంజరునిచేదబ్రహ్మతంబైన

చంపుభాగవతము.

శ్రీమదక్కయ్యసూరివిరచితంబగు. రత్నావళియను
వ్యాఖ్యాన సహితంబుగ
గొల్లాపిన్ని - వైయాకరణసదాశివశాస్త్రిలవారి
సాహాయ్యంబువలన

వావిళ్లరామస్వామిశాస్త్రిలచేత.

వరిపర్-రింపబడి.

శ్రీమచ్చెన్ననగరాభరణాయమానంబగు
తండయాచేటయందలితిరువట్టూరు
రాజమాగళమునవిలసిల్లుచు. డు
ఆదినరస్వతీనిలగుమనుస్వీయ
ముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రింపబడి
శ్రీముఖసంవత్సరమాఖ్యష్టద్వితీయామంగళ
వారమునందు బ్రచురింపబడియె-

Registered Copyright.

౧౮౯౪ సంవత్సరము-పిబ్రవరినెల- తే ౩ ది-

బాకవతశాస్త్రి-

ఈయాదినరస్వతీనిలయ ముద్రాక్షరశాలయందచ్చువేయఁ బడియున్న
సంస్కృతగ్రంథములు-

పరాశరమాధవీయము-

భట్టికావ్యము, సవ్యాఖ్యానము-

మాధవార్యకృతశంకరవిజయము, సవ్యాఖ్యానము-

ప్రసన్నరాఘవనాటకము, సచ్ఛాయము-

వీలావతీగణితము, సవ్యాఖ్యానము, సటీక-

వృత్తరత్నాకరము, సవ్యాఖ్యానము-

రాఘవపాండవయాదవీయము, సవ్యాఖ్యానము-

నరకాసురవ్యాయోగము, సచ్ఛాయము-

రామాయణభారతసారసంగ్రహస్తోత్రవివరణము-

శివపురాణతామసత్వనిరాకరణము-

సౌందర్యలహరి-

చంద్రాలోకము, సవ్యాఖ్యానము-

గురుచాలప్రబోధిక, సటీక-

త్రికాండము, సటీక-

త్రికాండము, మూలము-

విష్ణుసహస్రనామము-

రామాయణము, సవ్యాఖ్యానము-

విష్ణుపురాణము, సవ్యాఖ్యానము-

భోజచంపు, సవ్యాఖ్యానము-

భారతచంపు, సవ్యాఖ్యానము-

భాగవతచంపు, సవ్యాఖ్యానము-

కాలామృతము, సవ్యాఖ్యానము-సటీక-

రఘువంశము, సవ్యాఖ్యానము-

భక్త్యహరి, సవ్యాఖ్యానము-

నానాథకర్తమాల, సటీక-

దేవీస్తోత్రకదంబము-

శివస్తోత్రకదంబము-

శ్రీరస్తు

శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మజేనమః.

చంపూభాగవతే- ప్రథమవిలాసప్రారంభః.

ఓం॥ భద్రైకింప్రియమస్తీతేమమమనశ్చంద్రావతంశేనకిందుష్పా
 హాకథమంబరస్పృగపిమేలభ్యస్తదెవోచ్యతే । కస్తాదంబరసంస్పృశీప్రతిని
 శందౌగ్ధభ్యమిత్యాశ్లేభిః స్పృష్టాయానవసంగమేషుజగతాంమాతస్త్రితం
 పాతునః ॥ ౧ ॥ శ్వశురగృహనివాసస్సగ్తృల్యోజనానామితి మధుమ
 ధురాంయస్సాథేయకృపూర్వగాధామ్ । నిమిషమపినహతుంపప్తీదుగ్ధాబ్ధి
 సర్వశ్రియమయమతికమ్రీః శ్రీవతిగ్నస్తనోతు ॥ ౨ ॥ సారస్వతంధామసు
 ధావిడంబించితైదయాలంబిమమావిరస్తు । అన్యానపెత్తాకలుషస్యశీత్యాక
 టాక్షవీత్యామమయస్యసాక్షాత్ ॥ ౩ ॥ చక్రేపక్షధరీయపాఠనిబలాద్య
 నైవవవారాంశతంధీరైఃపక్షధరాన్వయాయమితిమే వంశస్య నామాంత
 రమ్ । దుష్పాపాయదశిష్యతాబుధగజ్జేభూదక్షిణార్థస్థితైస్తంనామి
 త్రిజగల్లలామమధునాశ్రీయల్లయాఖ్యంగురుమ్ ॥ ౪ ॥ స్నేహేనసగ్యులం
 కేమవివృతాశాస్త్రదీపికాయస్యనక్షీయతేజాతువిశ్వనాధమముంస్తుమః ॥
 ౫ ॥ తద్భ్రాతృప్రతస్తవసుగ్రహోత్తహృద్యానవద్యాఖిలవిద్యవీషః । అ
 క్షయ్యవిద్యాస్సవకాళిదాసచంపూప్రబంధస్యతనోతికేకామ్ ॥ ౬ ॥ గా
 ఢాభట్టనిబంధఘట్టసరణిస్తంత్రంగురొర్యంత్రిత్రంకోణంకాణధుజీభజ
 త్యుభయాత్పతివ్రతీంసాహితీ । వైయ్యాసకృసురాగిణీమయగిరాంఘ్రం
 భాశ్చకౌంభీనసావ్యాఖ్యాతుం నవకాళిదాసగవితాంభీతిస్తథాచ్యుప్తిమ్ ॥
 ౭ ॥ జటాటనకుటుంబినీశుభకటాక్షవీత్యాబలాదధావిధంమండలోజ్జ్వలమి
 దంవినిష్ఠీడ్యతే । ధయంతతరసారసంరసదోస్యధావరాదరాచిరవేద

నాఃకుకవితాకదన్నాదనాత్ || ౮ || వెల్లాలకులవారాశిజాతశీతాంశునా
మునా | కాళిదాసేనసజ్యేనశీతంశోత్రనభఃకృతమ్ || ౯ || కాళిదాసస్య
నవ్యస్యసగఃమధురాగిరః | టీకారత్నావళీభూషాతదాప్యాసాంభవ
త్వసౌ || ౧౦ || ఇహాఖిలువెల్లాలకులశిరోమణీస్తత్రీభవానభి నవకాళిదా
సోనామమహాకవిస్సకలకల్యాణగుణశరణస్యభగవతోవాసుదేవస్యగుణ కీ
యాస్వరూపవృత్తిపాదనావినాభూతతయానిరతిశయ పురుషార్థ సాధ
నంకావ్యంయశసేథః కృతేవ్యవహారవిదేశివేతరక్షతయోనవ్యఃపరనివృత
యోకాంతానమ్మితతయోపదేశయజే ఇత్యాలంకారికవచనప్రామాణ్యో
ల్లాకికపురుషార్థావయింకచభాగవతే చంపూ నామకంమహాకావ్యందీకీ
ఘశ్చిషీతా విఘ్నచరిసమాప్తినంప్రదాయావిచ్ఛేదలక్షణ ఫలసాధ
నమాశీర్ష మస్మియావస్తునిదిశోవాపితస్తుఖిమిత్యాచార్యదండివచసా

శ్రీధనువాగీశ్వరీచరణారవిందాభ్యాంనమః -

కల్యాణంసంప్రభూతంకలయతు లలితాలావళై లెశబాలా

లీలాజాలానుకూలాశిరకరకలాభానుమాలాజటాలా | ౧

షాశేషాహిభూషాపరికలితసుధాపూరధారానుకారా

ప్రబంధముఖలక్షణత్వేనావగత మాశీరూప మంగళంగ్రంధాదౌగ్లోకవ
హేనోపనిబధ్నాతి || కల్యాణమిత్యాదినా || తత్ప్రదోకవగః ప్రయో
గఃశోత్రాణామధ్యేత్యాణాంచమంగళార్థః || తదుక్తంభందస్సారే ||
లక్ష్మీకరఃకవగఃస్సాద్భితి || కృత్యాదోకచటావగాఃప్రయోజ్యాః ద్వా
ష్టాణస్యహేతిచ-అయంచకారఃఅబుపెతత్వాద్వనితావణఃతత్ప్రయో
గశ్చశుభజితతైవ- అదోభూదేవతాకస్య సవ్యగురోమగణస్యచప్ర
యోగఃక్షేమంకరతదుక్తంవృత్తరత్నాకరేగ్లో || మోభూమిప్రీతురశి
యంవితనుతత్త్తి - ఏవంవగఃగణాదిశుద్ధిరస్తి - కల్యాణ శబ్దప్రయోగాద
భ్యుచ్చయశ్వవణగణాదిశుద్ధ్యభావేపిభద్రాదివాచకశబ్దప్రయోగే దో
షాభావమాత్రస్య || గ్లో || దేవతావాచకాశ్చబ్దాయచభద్రాదివాచకాః | తే
ప్రయోగైవనింద్యాన్యులికపితోగణతోపివేతి- అభియుక్తైరుక్తత్వాదితివేది

తవ్యం-లలితామనోహరాటలాపాగిరోయస్యాస్మాతథోక్తా మంజుభాషి
 శ్లోకః॥నిహారభేదేవిలాసేవలలితంచారుణిత్రిప్వితీభాస్కరః- సాచసా
 తైలేశస్యహిమవశోబాలాపుత్రీపార్వతీతియావత్ యద్యపిబాలా శబ్దోవ
 యోవిశేషవిశిష్టప్రీతూత్యవరఃతథాపితైలేశవదనమభి వ్యాహారాత్ప్రీతీ
 యమానస్సంబంధోజన్యత్వ మాదాయ పర్యవస్యతి - కలభఃకరిపోతకః -
 స్మైరాన సంస్తరతిగోవవధూకిశోరమి త్యాదౌతథాదశకాదితివేదితవ్యం
 తస్యాఃలిలాజాలానాంకటాక్షభుజవిక్షేపాది విలాసవిశేషాం అనుకూలా
 అనురూపాశిశిరకరకళాచంద్రకళాతస్యాః భానుమాలాభిః కరనికరైఃజ
 టాలాజటావత్ అతినంశ్లిష్టతయా జటా సరూపైశ్చంద్ర కిరణైర్వ్యాప్తమ
 స్తకెత్యథః ప్రాణిస్థాధాతోలజన్య తరస్యామితి మత్పథీ యోలచ్చ
 త్యయః-ఎవేతిహృదయసన్నిహితత్వాదవరోక్షనిదేశః-శేషాహిఃశేషా
 ఖ్యఃసర్వభూషాయస్యాహ్న శేషభూషితే త్యథః-శేషాహివదయోస్నా

భద్రాముద్రావినిద్రాపురహరణ విధౌకాపి కారుణ్య

మాన్యవిశేషభావాన్న పౌనరుక్త్యం- అతఎవ శేషాహిఃకిమయిమృతాశ
 మృదుళమితివిద్యానాథః-మృతాశ శేషాహిభువాన్వయాతిశీహాషశ్చ సు
 ధాపూరఃషియ్యాషసమృద్ధిః॥ని॥పూరస్సాన్వీదంభసాం వృద్ధిరితి హలాయు
 ధః-తస్యధారాప్రవాహాతస్యానుకారఃఅనుకరణంభావేభుక్ష పరికలితః
 కృతఃసుధాపూరధారానుకారో యయాసాధావశ్యా దాష్టాదకత్వాచ్చ
 సుధాధారామనుకుర్వంతీత్యథః భద్రాకల్యాణీసుఖాదిత్యైవభద్రశబ్దస్యధ
 మధమివవసత్వాద్యైద్యలింగతాతధాచామరఃఅభత్రీమద్రవ్యేపాపం
 పుణ్యంసుఖాదిచేతి - పురహరణవిధౌవినిద్రాకారూకా పురహంత్రీత్య
 థః - కారుణ్యపూణానిరవధికకృపాశాలినీత్యథః - కావ్యనిరవస
 యావాఙ్మనసాతీతేతియావత్ ముద్రాభంగీశివశివత్యథః- సరాశిరాసీ
 న్నహసాంమహాజ్వలితత్యాదీవద్ధమధమిణోరభేదోవచారాన్ముద్రా
 శబ్దేనశివలాభఃసంప్రాప్తంప్రభాతమధికం॥ని॥ప్రభాతంప్రచురంప్రా
 జ్యమిత్యనుదః కల్యాణంకలయతు సంపాదయన్విశ్వథఃఅత్రీలకారాది

నామసక్యదాప్యత్యైవ్యత్యనుపాసనామకాశ్చత్వారశ్చబాలంకారాః॥*॥
 ఎకద్వివృభృతీనాంతువ్యంజనానాంయదాభవేత్-పునరుక్తిరసానామ్నావృ
 త్యనుపాసనఇవ్యతభిలక్షణాత్ - లీలాజాలానుకూతేత్యత్రానురూప్య
 వణకనాత్సమాలంకారః॥*॥సమంస్యాద్వణకనంయత్రద్వయోరవ్యను
 రూపయోరితిలక్షణాత్ - అస్యలకారపునరుక్తిరూపవృత్యనుపాసనస్యచై
 కపదగతత్వాత్కావ్యవృకాశకారమతేఎకవాచకానువృవేశోలక్షణస్సం
 కరః - చూడాస్థచంద్రకిరణానాంజటాశ్చరూపణాదూపకాలంకారః
 అస్యానుపాసనస్యచపూర్వవత్సంకరఃసుధాపూరధారేత్యత్రావమాలం
 కారః-కించ-గమ్యత్యేనవివక్షితస్యశివస్యవివక్షితరూపాదపిచారుతరేణరూ
 పాస్తరేణాభిధానాత్పర్యాయోక్తమలంకారః॥*॥పర్యాయోక్తంతుగమ్య
 స్యవచోభంగ్యంతరాశ్రయమితిలక్షణాత్-అయంచ-పూర్వోక్తాలంకార
 త్రయప్రతిభోజ్ఞాపితఇత్యంగాంగీభావేనసంకరః-ఇదంచ-స్రగ్ధరావృత్తం-
 లక్షణంతు॥*॥మృదైవ్యనాంత్రయేణత్రిమునియతియుతాస్సగ్ధరేయమి
 తి-అస్మాద్ధః॥*॥ఆదిమధ్యావసానేమయరతాయాంతిలాఘవం-భజసాగౌ
 రవంయాంతిమనాతుగురులాఘవమితినిష్కృప్తలక్షణలక్షీతైఃమృదైవ్యఃమగ
 ణంగణభగణనగణైస్త్రీభిర్యగజైశ్చోపలక్షీతాస్సగ్ధరాపాచత్రిమునియతి
 యుతా - మునయస్సప్రసప్తభిరక్షరైస్త్రీషుష్టానేమయతి భవవతీత్యర్థః-
 యతిర్నామపదవిచ్ఛేదః-తదుక్తమాచార్యదండినా-శ్లోకేషునియతప్థానంప
 దచ్ఛేదంయతింవిదురితి - తథాచాత్రద్వితీయత్యతీయసప్రాతురయోమ
 ధ్యేనపదవిచ్ఛేదోస్తీ-లలితాలాపేత్యాలాపశబ్దావయవస్యపూర్వసప్రాతు
 ర్యాంసంక్రాంతత్వాత్ఎవంచయతిభంగస్సాన్యదితిచేన్నదోషః॥*॥ధా
 తునామ్నామభేదేనవిరామోవిరతిగృతిః-స్వరసంధ్యాస్తసాందర్యాత్తద్భే
 దేపియతఃక్వచిదితిపింగళాచార్యేణస్వరసంధిస్థలేప్రాతిపదికభేదేపియతిభం
 గదోషస్యపరిహృతత్వాత్తత్త్వచనస్యచాయంనిర్గళితార్థః-ధాతుప్రాతిపదిక
 రూపప్రకృత్యోఃప్రత్యయస్యచమధ్యయతిరనింద్యఃక్వచిద్ధాతుప్రాతిపది
 కమధ్యేపిస్వరసంధివశేననుతిరవిరుద్ధఇతిపాదాంతయతిరోత్సర్గికః అభ్యం

సౌఖ్యజలధరమాలేవృత్త విశేషే అంగశబ్దైః కింవేదాంగగత పట్నం
ఖ్యాపివక్షి తా ఆహూస్విద్యమనియమాదిగతాష్టసంఖ్యావేతివికల్ప్యపట్నం
ఖ్యాంగీకారతస్యవృత్తస్యద్వాదకాక్షరత్వేనపాదాంత యతిర్నసిద్ధ్యేతేతి
ఆష్టసంఖ్యాపరత్వమేవేత్య ధ్యువగతం ఛందశ్యాస్త్ర పారీక్షేః - ఎవంచా
దాంతయతేనైత్యత్వేపిసవల్పలా త్రిణైవరా హయాధా న్యావాసపు
క్షోన్ముఖబహిఃకానీత్యాదౌపాదాంతయతిభంగదౌ పస్యైవపరిహా
రః - ఏవమన్యత్రాపియతిభంగదౌ హోనాశంకనీయఇత్యలమతివిస్తరేణ-ఆ
త్రబంధస్యప్యజ్వలత్వాంతినామకావ్యగుణః॥ అత్యుజ్వలత్వం
బంధస్యకావ్యకాంతిరితీవ్యతఇతిలక్షణాత్॥ ౧॥.....*

పాఠేయేతి॥ పాఠేయాచలస్యహిమవతో భాగధేయానాం భాగ్యా

నాంభాగరూపనామభ్యోధేయప్రత్యయోవాచ్యఇతి సాన్విధే ధేయప్రత్య

యః-భవనంభావస్వరూపమితియావత్ ఆస్పదంచ॥ని॥భవనంభావవేక్ష్య

పూణాః॥ ౧॥ పాఠేయాచలభాగధేయభవనంకల్యా

ణజాలాస్పదంజాటాటీరతపఃఫలం కిలకిలన్తీలాశుకాశ్లాది

రితిభాను-రః -కల్యాణజాలానామాస్పదంజాటాటీరంపరమేశ్వరః॥ని॥కంకటి
కఃకటాటంకంకటపూఃపరమేశ్వరః! అహిబుధోర్నైజటాటీరంజటాజూటా
గ్నిలాచనఇతివంచాశన్నిఘంటుసారే-తస్యేదంజాటాటీరంయత్తవస్తస్యఫ
లంతస్యేదమితిసంబంధసామాన్యేఅణప్రత్యయః-కిలకిలత్వనుకరణశబ్దఃఅ
యంచసాధుః-అతఏవఋల్పకూన్తెలనుకరణశబ్దానాం సాధుత్వం అభ్యు
పగమ్యకుమాక్ల్యౌతకమాహేత్యుదాజహరభగవాన్భాష్యకారః- కిలకిలా
స్యాస్తీతికిలఃఅశాదిత్యాన్తత్వద్వీయోచ్చప్రత్యయఃసభవాచరతీత్యాచా
రక్వీబంతాల్లటశ్చత్రాదేశఃకిలకిలశబ్దంకుర్వాణఇతిఫలితోధః - యద్వా
కిలకిలితి లాంతోయమనుకరణశబ్దఃవైవక్షికత్వాదనుకరణశబ్దానాంతథాచ
కిల కిలమతతిగచ్ఛతీతికిలకిలత్ అతసాతత్వగమనైఅస్మాద్ధాతోఽప్యిప్యతిక్వీప్
కిలకిలదితిశబ్దంకుర్వాణఇత్యర్థః-యద్వాకిలకిలదితి తాంతఃకిలకిలితి లాంతో
వాచ్యమనుకరణశబ్దఃతద్యుక్తోలీలాశుకఃకిలకిలన్తీలాశుకఇతిమధ్యమపదలాపి

సమాసఃతేనాప్రసంగోదితంపరిమాళిమాతౌశిరసీవిభక్త్యర్థేవ్యయాధావః-
కంచనసుధాధారాధరమమృతవాషికాబ్జంచంద్రమితియావత్ బిభ్రా-
ణంతత్రధాప్రసిద్ధం మహానైజః విశేషణబలాత్పాన్వతీతి లభ్యతేమే అము-
ద్రమిమితంఅసంజకంజంఅనందం సంపాదకంభద్రంకల్యాణం ఆకలయ-
తాంవితరన్వితస్థః - కేచిన్ముతనందకందమితి మహాసా విశేషణం కృత్వా
అసందమేవకండుదకంతద్దవాతీత్యాసంజకందం॥ని॥కంవారిణిచ మూర్ధనీతి
నానాథావ్యయేవ్యమరః - ఆనందస్యోదరత్వరూపజేనఉదకవడవరిమిత-
మానందం ప్రయచ్ఛతీతి భగవత్యా స్మర్వోత్కృష్టతా వ్యజ్యతృణత్వలం
కారేణవస్తున్యసితివ్యాచక్షతేలత్రభగవతీభాగ ధేయయోః కార్యకారణ-
యోధేఽచెవ్యభేదోక్తేహేఽత్వలంకారిః॥శ్లో॥ మేతుమేతుమతోరైక్యం
మేతుంకేచిత్ప్రచక్షతృణిలక్షణాత్ కల్యాణజాలాస్పదమితి విశేషణం భగ-
వత్యాఅపరిమితకల్యాణదానసామర్థ్యాభిప్రాయగభవ మితిపరి కరొద్వీతీ-
తమ్ | బిభ్రాణంపరిమాళికంచస్థాధారాధరంసాదరం

తస్మైభద్రమముద్రమాకలయతామానందకందం మహాః ॥

౧ ॥ కస్త్యంఘోరవిలోచనాసి భుజగోత్రంసః కపాలీజటి

యః॥శ్లో॥అలంకారిఃపరికరస్సాభిప్రాయేవిశేషణిలక్షణాత్ - తవఃఫ-
లమిత్యత్రచంద్రచంద్రికయోరివావినాభూతయోఃతవఃఫలత్వాసంబంధ-
పిసంబంధోక్తైరతికయోక్తిః॥శ్లో॥సంబంధాతిశయోక్తిస్యాదయోగేయోగ-
కల్పనమితి లక్షణాత్ - కిలకిలదితిమంజుకూజనాధకంశుకవిశేషణంభగవతీ-
తోషణసామర్థ్యాభిప్రాయగభవ మితి పరికరాంతరం-సుధాధారాధ-
రమిత్యత్రచంద్రస్యమేఘత్వరూపణాద్యైవకాలంకారః- ఎతదుత్థాపితం
చభగవత్యాశ్చర్యతరరూపాంతరేణాభిధానరూపం వర్యాయోక్తమితి
సంకరః-అత్రప్రాధి నామగుణః॥శ్లో॥ పౌఢీరుక్తైఃపరిపాకృతిలక్షణాత్
౨ ॥ కస్త్యమితి ॥ ఘోరవిలోచనావికృతనైత్రఃభుజగోత్రంసఃసర్పభూషితః
కపాలికపాలవాక్ జటి జటావాక్ వీహ్యదిత్వాదినిః - త్వం కొసి భవసి
యోవాకోవాభవాక్ చెన్ని జేశమంతరేణాంతఃపురం- మాగమృత్యాహ॥

దేవ్యాభివ్యక్తి భగవన్నీతివసన్నిభాని దైవః ఇత్యం ద్వారి దావ్యారికైః
 ద్వాస్తైః వివాహకాలికదివ్యసాందర్యమవహాయూపాంతరధారణాద
 జ్ఞాతతత్త్వైరితిభావనివారితంపురహరం నిధ్యాయవిలోక్యప్రాసాదాగ్ర
 గతేతిభావః అస్యధాంతఃపురవతిన్యావిలోకనాయోగాత్ ॥ ౧ ॥ నిధ్యాన
 మవలూకః మితీవై జయంతీ-నూతః యన్తందహానితంబిదధానితన్నః ఇష్టాని
 శుభానిదద్యాత్ - అత్ర భగవద్గత విరుద్ధాలంకారాది దశన్జన్యాభగవ
 త్యాహ సోదాహారిక కృత నిషేధ కటువచనాది పరితాపితో హాస్యగసతా
 మంగీచకాగతివదితవ్యం - అత్ర తమవిషయత్వాన్నందహానితమిత్యుక్తం
 తదుక్తం ॥ ౨ ॥ స్థితమిహవికాసనయనంకించిల్లత్కంఠిజంహానితం-మధురస్వ
 రం విహానితం సాంసరీకంప ముద్దనితం - అవహానితంసాస్త్రాక్షంవిషీ
 ప్తాంగంభవత్కహానితం - ద్వైద్యహానితేచైపాం జ్యైష్ఠ్యమధ్యేధమక్రమశ్చ
 దేవ్యాశ్వాసనమంతరైఃభగవన్నంతఃపురంమాగమః ఇత్యం
 ద్వారినివారితంపురహరం నిధ్యాయదావారికైర్యన్తాత
 విదధానిమందహానితందద్యాత్తదిష్టానిసః ॥ ౩ ॥ క్రీడా
 కోపమనగః శంకమయితుంక్షేమంకరేణంకరేనమైనద్రాణ
 ఇతి ॥ ౩ ॥ క్రీడేతి ॥ అనగః శముచ్చంఖలం క్రీడాకోపంశమయితుంక్షేమంకరే
 జగతఇతిశేషః - శంకరేనమైనమస్కారంకుర్వాజేనతితత్ర తస్మిన్ శివ
 సప్రణయాపినమస్కారేణనివృత్తకౌపాపీత్యధః - మందాకినీదన్వతఃకుపి
 తామందాకినీదవంపర్యాలాచ్యకుపితేత్యధః ॥ ౪ ॥ ల్యభ్యోపేవంచమితస్య
 శివస్య మాళిం అబ్జమర్జస్పృశాకమలసదృశేన చరణేన ముహుముహుః
 ప్రహరసే హరతేజః తావత్తేజ - గంగాయాస్తధారిణశ్చ తాడనాభిప్రా
 యేణైతిభావః - కేచిత్తఅబ్జశ్చంద్రః తస్య మమస్పృశాచంద్రస్య శిరోనిష్ఠ
 తావత్తస్యమమభేదోభవతి - అననవగంగాంబాధితుమశక్తాతత్సహచరం
 చంద్రంబాధితవతీతిప్రత్యసీకాలంకారోవ్యజ్ఞతే ॥ ౫ ॥ బలిసః ప్రతిపక్షస్యప్ర
 తీకారేనుదుష్కరే - యస్తదీయతిరస్కారః ప్రత్యసీకంతమచ్యుతద్రుతిలక్ష
 ణాత్ - అతఏవవస్తునాలంకారస్థని రితివ్యాచక్షతే - తచ్చరణాంబుజం

సః భూయాంసివితరతుదదాత్విత్త్యథః - అత్రవరమేశ్వరవిషయకోపా
ఖ్యభావస్యశాంతిః ప్రణామకాలేమాడాగతగంగాదశః నైవపునరుదయ
శ్చవణితః - ఉభయోరపిశృంగారాంగభ్యేనసమాహితంభావోదయశ్చై
త్యలంకారద్వయం తయోఃవరస్పరవైరిపేత్యైత్తైకపద్మరాగన్యాయేన
సంస్పృష్టిరితిధ్యేయం || ౪ || అన్యోన్యమితి || విజయైషిణోః మమవిజయో
భూయాన్తమవిజయోభూయాదిత్యాశంసతోరిత్యథః - విహసతోఃత్వరా
త్కృతకరస్థలనాదినేతిభావః సాహసేసానందయోః మయాసాహసంకృత
మితిహృష్టయోరిత్యథః సాటాపాత్సంభ్రమాదీతరేతరవ్యతికరాదన్యో
న్యకటాక్షకరాదిసంపకాదుదుభృతరోమాంచయోఃప్రతిముహుము
హుముహురిత్యథః - విఘ్నయామవ్యయాభావః షీప్రాక్షిప్తకరాబ్జ

యాపితత్త్రకుపితామందాసీదర్పతః | మాశీంతస్యముహు

ముహుత్ప్రహరసేయేనాబ్జమమస్పృశామాతస్తచ్చ

రణాంబుజంవితరతుశ్రేయాంసిభూయాంసినః || ౪ || అన్యో

న్యంవిజయైషిణోర్విహసతోస్సానందయోస్సాహసేసా

టాపాదితరేతరవ్యతికరాదుదుభృతరోమాంచయోః | షీ

ప్రాక్షిప్తకరాబ్జయోః ప్రతిముహునవ్యాత్తతారోపణే

యోఃఅన్యధావరాజయభయాదిత్యథః శివయోఃపుమాంస్త్రీయైశ్చైకేశే

షః - అమందవిభవః అమూల్యఃనవ్యాత్తతారోపణేయస్సంరంభఃసంభ్ర

మః || ని || సంరంభస్సంభ్రమేకోవత్తనిఘంటుపారేసఃసశ్రేయాంసిపుష్టాతు

వధాయత్విత్త్యథఃస్వభావోక్తిరలంకారః || ౫ || స్వభావాక్తిస్వభావస్యజా

త్యాదిస్థస్యవణఃనమితిలక్షణాత్ - అత్రశివయోరితిపదసూచితాభ్యాం

లూకాత్తరాలంబనవిభావాభ్యాం సాన్నిధ్యాదస్తినవాత్తతారోపణాది

రూపైరుద్దీపనవిభావైఃహంకటాక్షరోమాంచాదిరూపైరనుభావైః షీప్రా

క్షిప్తైత్యాదిపదసూచితైరౌత్సుక్యాదిసంచారీభావైశ్చరసపార్వభౌమశృం

గారశ్చరృణాస్పదంభవతి అత్రనిరతిశయరసాభివ్యక్తిరస్థితవేతిహృదయా

శుభిరవధాతవ్యం - నతుసమత్సరైఃఉక్తంచభట్టగోపాలేన || ౬ || వ్యంగ్యస్య

పాద్యశ్యసంజేహయోః సహృదయా ఏవ ప్రమాణం - వ్యుత్థితైరన్యధాపివ
 క్తుంశక్యత్వాదితి-ఇయంచమధ్యమకైశీకీప్యతిః॥౫॥ మృద్వరైఃపృథ్వీనతిప్రాధబం
 ధామధ్యమకై శీకీతిలక్షణాత్ ॥ ౫ ॥ భద్రమితిభద్రంకల్యాణంమంగళస్మా
 నహరిదౌద్వితకనాది సాకమనీయతరమిత్యధః - ఇదంవపుఃవిభూత్యా
 కథంఘరితం రూపితంఅనైసచాలింగనరూపంవస్తు వ్యజ్యతే తేతవవసనం
 వై యాఘ్రోరోమశబళంకుతఇత్యనైసవరస్పరసంమదోవ్యజ్యతే- ఎవమా
 శివరిహసవచఃశుభ్రావప్రవృత్తమితిశేవఃసవసంగతాయాఃభవాన్యాఃస్త్రి
 తంసః శ్రేయోదిశతుదదాత్పిత్యధః-అత్రాలింగనాదివ్యంజకసఖి వరిహః
 సవసనరూపవిభావేన స్త్రితరూపానుభావేనచమధ్యమనవోధనాయకాని
 ఘోహపాఃఖ్యస్సంచారీభావోవ్యజ్యతఇతిభావః ॥ ౬ ॥ అదైకేనస్సోకేనస్య

సంకంభశ్శివయోరమందవిభవ శ్రేయోంసి పుష్టాతునః ॥

౫ ॥ భద్రంవపుఃకథమిదంఘరితంవిభూత్యావై యాఘ్రో
 రోమశబళంవసనంకుతస్తే । శ్రుతైవమాశివరిహసవచా
 భవాన్యాశ్చైయఃస్త్రితందిశతునానవసంగతాయాః॥౬॥ అభి
 నవపదపూర్వకాశిదాసఃప్రగల్భఃత్రినయనదయితాయాః

ప్రేమడింభస్తృతీయః । విరచయతితయైవప్రేరితఃప్రేమ

నామఖ్యానపూర్వకంగ్రంథారంభంప్రతిజానీతే ॥ అభినవేతి॥ అభినవపద
 పూర్వకాశిదాసపదవాచ్యఇత్యధః-తుణ్ణంయదంతఃకరణేనవృక్షఃఫలంతి
 కల్పావపదాస్తదేవేత్యాదివద్యాచ్యవాచకయోరభేదోపచారిః ప్రగల్భః
 ప్రాధః త్రినయనదయితాయాః తుభ్నాద్విత్వాన్విత్యాభావః స్తృతీయః
 ప్రేమడింభఃవిరమప్రేమాస్పదస్తనయః మాతుఃకసిష్ఠపుత్రప్రేమాతిశయ
 ఇతిప్రసిద్ధిఃతయైవప్రేమపూర్వంప్రేరితఃప్రవర్తితఃస్వప్నఇతిశేవఃహ
 రిగుణపరిణద్ధంభగవత్కల్యాణగుణానపాయినమిత్యర్థఃచంపూప్రబంధం
 ॥౭॥ గద్యపద్యమయంకావ్యంచంపూరిత్యభిధీయత ఇత్యుక్తలక్షణంప్రబం
 ధవిశేషంచారుయథాతథారచయతి - అత్రప్రగల్భఇత్యనైసలొకశాస్త్ర
 కావ్యాద్యవేక్షణజనితంవైపుణ్యమభ్యాసశ్చసూచితోభవతి- భగవతీప్రసా

దోక్త్యాప్రతిభానూచితాత్రయాణామపినముచ్చిత్యకవితాహేతుత్వాత్
తదుక్తంకావ్యవృత్తాశేః || శక్తినిపుణతాలాకశాస్త్రకావ్యాద్యవే
క్షణాత్ - కావ్యజ్ఞశిష్యాభ్యాసభితిహేతుస్తదుద్భవభితి || ౧ || అదైకేన
శ్లోకేనవినయమభినయతి || క్వేయమితి || శిశోరవృత్తిన్నస్యేత్యథః - అత
వీవాగభీరవాచః మమత్తయంసరైవః పరిచితామతిఃక్వ-వచసామభూమిర
విషయభూతాయదూద్వహస్య కృష్ణస్యకధాక్వ - మహాద్వైరూప్య మిత్య
థః - అతఏవాత్రవిషమాలంకారః || శ్లో || విషమంవణ్యతేయత్రఘటనాన
సురూపయోరితిలక్షణాత్ - తద్వర్ణనెపి కృష్ణకధావర్ణనెపియతమానహృదః
ప్రయితమనసఃమమసాహసంక్వాపినిర్వణీతందృష్టం || ౧ || నిర్వణానం
తునిధ్యానందర్శనాలాకనెక్షణమిత్యమరః - నిశమితంశ్రుతంచనభవతి -

పూర్వంహరిగుణపరిణధంబారుచంపూప్రబంధమ్ || ౧ ||

క్వేయంమతిర్తమశిశోరగభీరవాచః క్వేయం యదూద్వహ

కధావచసామభూమిః | తద్వర్ణనెపియతమానహృదః క

దాపినిర్వర్ణితంనిశమితంచనసాహసంమ || ౧ || యదాద్వ

యా రసరూపి పరిపూరితేన మందారమాల్య నికురుంబన

శమోదర్శనభితిమిత్వాధ్రస్వః - అత్రలోకసిద్ధసాహసాభేదేషిన్వసాహసస్వ
వర్ణనాద్భేదకాతిశయోక్తిః || శ్లో || భేదకాతిశయోక్తిస్తుతస్యైవాన్యత్రవర్ణన
మితిలక్షణాత్ - అన్యపూర్వోక్తవిషమాలంకారప్రతిభాత్తాపితత్వాత్సంక
రః || ౧ || యద్వేతిదయారసరూపిపరిపూరితేనదయాద్రేణమందారమాల్యనికు
రుంచాణాంసహూదరేణసదృశేనధావళ్యాదీస్థితదానాచ్చ || శ్లో || ఖడ్గస్సన్న
యనమరీచినీలనీలభిత్వాదాపాయశస్త్రీకటాక్షాణాంవైల్యవర్ణనమేవ
దృశ్యతే || శ్లో || కింకల్పద్రుమమంజరీప్రజ్జిత్యాదౌపుంకటాక్షాణాంధావళ్య
మేవవర్ణ్యతే - తథాచాత్రస్త్రీకటాక్షాణాంధావళ్యవర్ణనమయుక్తమితిచె
న్నైషదోషః || శ్లో || విలోచనందీపరవాసవాసిత్వైస్సితైరపాంగాధ్వగచంద్రి
కాంచలైరితివైషధేస్వయంవరేదమయంతీకటాక్షాణాంధావళ్యవర్ణనాత్ -
కర్పూరమంజర్యామపి || శ్లో || జముంకానవణందరేణసహసాతింభాకడంభం

ఛండాహిం గావంతిదకింద అంగిమదశందోజీనదిఖంభశః - తాకంపూర
రజేణుంధవళిదోబోహ్లాః ఏణుష్టువిదోముంతాణం ఘణరేణు జేంవభురి
దోహ్మియేత్థందరేణుతి-నాటకాంతరేపిః||కర్పూరాదపిక్వైరవాదపివలత్తాం
తాద్యగంతాదపిశ్చేతాభిస్తవకీర్తిభిర్ధవళితానస్తాన్యవామేదినీ-స్త్రీకటాక్షా
ణాంక్వచిదారుణ్యమపిదృశ్యతే||అస్తాన్మశ్యాభిక్నేసరసిరుహుచామం
తరంగైరపాంగైరితి-పురుషకటాక్షాణామపిశ్చిద్రక్తిమాదృశ్యతే - తత
స్తానరుణతామరసవిలాసచూరైర్లోచనమరీచి సంచారైరానందయన్ భగ
వానరవింద లోచనస్ఫుటమథావతేతిభాజరామాయణే - ఈదృశేనగారి
కటాక్షునికరణకరంభితస్యమిశ్రితస్యవిషయీకృతస్యేత్యర్థః - మమదుష్క
రంకర్తృమశక్యం-అత్రనలూకెతికారకవష్టీప్రతిషేధమమేత్యత్రశేషవివక్షా
యాంవష్టి - జగతాంత్రయేపికింభవేన్నకించదిత్యర్థః - అత్రదుష్కర
త్వాభావేదయాదివిశిష్టగారికటాక్షునికరణకరంభితస్యకేందుష్కరం

హేమదరణ | గారికటాక్షునికరణకరంభితస్యకేందుష్కరం

మమభవేజ్జగతాంత్రయేపి || ౯ || ప్రాదుర్భవంతుసరసా

నివచాంసిగారికారుణ్యతోమమముఖాదపి నాత్రచిత్రమ్ |

నైవామృతంవపతికింకరినాశిలాపి పీయాష ధామకరణా

త్వదాథా హేతుకంకావ్యలింగమలంకారః|||| హేతోర్వాక్యపదార్థత్వే
కావ్యలింగముదాహృతమితిలక్షణాత్ ఏతదుత్థాపితః పూర్వజ్ఞోకోక్తస్య
కావ్యనిర్మాణ శక్త్యభావస్యాస్తి||జ్ఞోకే నిషేధరూప ఆక్షేపాలంకా
రభిషింకరః||||అక్షేపస్సన్ముక్తస్యప్రతిషేధోవిచారణాదితిలక్షణాత్
||౯||అ || ఉక్తమేవాథాంభంగ్యంతరేణాహ || ప్రాదుర్భవంత్వితి || సర
సానిరసవ్యంజనానీత్యర్థః - రసస్వాభిధేయత్వాభావాదిదంవస్త్యలంకా
తయోరప్యవలక్షణం వస్త్యలంకారరసాత్మకస్య త్రివిధస్యాపి వ్యంగ్యస్య
కావ్యజీవితత్వాత్కేచిత్తుసరసానిరసప్రధానానీత్యర్థః - వస్త్యలంకార
వ్యంగ్యయో స్సర్వధారనపర్యవసానెనాప్రధాన్యాత్ రసస్యతుస్వాత్మ
మాత్రవిశ్రాంతత్వేనప్రధాన్యాచ్యేతి భావశిలివ్యాచక్షతే - గారికారు

న్యత ఇతి హేతౌ పంచమీ - మమముఖాదపి అతిజడస్యముఖాదపీత్యర్థః - ఆ
తపవాతిజాడ్యవిశిష్టాస్తదర్థలక్షణయా తిజడానపి సుధియః కరోతీతిభగవ
త్ప్రతిఘటితఘటనావటీయస్తప్రతిఘట్యత్యర్థాంతరసంక్రమితావివ
క్షితవాచ్యత్వః - పాద్రుభకవంతునామలతాగ్రస్త్విన్నధేన చిత్రంత
తదృష్టాంతమాహ - కఠినాశిలాచంద్రకాంతదృషదపి పీయాషధామ్న
శ్చంద్రస్యకరజాలపరిగ్రహేణకరణసంపకేణామృతముదకం సుధాంచే
తిగమ్యతే - నవమతినప్రవతికిమిత్యర్థః - అత్రవమతీత్యస్యగౌణార్థవివక్ష
యాచారుత్వంఅతవమాక్రందండినా||*||నిష్ఠ్యాతోద్గీర్ణవాంతాదిగౌణవృ
త్తిస్యపాశ్రయమ్|అతిసుందరమన్యత్రగ్రామ్యకక్ష్యాంవిగాహతఇతి-అత్ర
దృష్టాంతాలంకారఇతి ||*|| యద్బింబప్రతిబింబత్వందృష్టాంతస్తదలం

లపరిగ్రహేణ || ౧౦ || దోషంవిముంచతగుణాంశముదా
రమత్రసంతఃప్రతీచ్ఛతగుణైకదృశోదయాద్రాః | త్య
క్త్వా కళంక మనవద్య సుధాంశుఖండ మిశోబిభర్తి శిరసా
సకిమాదరేణ || ౧౧ || ఉపక్రమ్యస్తోతుంహరిమిహాహివా
త్స్యాయనకథాముధామాఘాదీనామివకృతిషునైవవ్యకటి

కృతిరితిలక్షణాత్ || ౧౦ || అ || అధస్యగ్రింథస్యపరిగ్రహంపాద్రుభకయతే
దోషమితి || గుణైకదృశోవిద్యమానదోషప్రహణేనగుణమాత్రగాగ్రహే
ణత్యర్థః - ఉదారమధికం||ని||ఉదారోచాత్యమహతోరిత్యమరి-గుణాం
శంస్వకురుత - ననుదోషనత్వేప్రబంధస్సర్వోపిత్వాజ్యః తదల్పమపి వోపే
త్సంకావ్యేదుష్టంకథంచనెతిదండివచనాదిత్యతఆహ - కళంకంత్యక్త్వాసక
ళంకాంశమపహయేత్యర్థః - తస్మాప్రసీద్ధికరణైలజ్ఞత్వప్రసంగాదిభావః -
అనవద్యసుధాంశుడంఖంకళంకస్యమధ్యగతత్వేనరేఖాయాంతదభావాదితి
భాష - ఈశఃపరమేశ్వరఃనిష్కళంకచంద్రాంతరనిమాణానసమర్థఃఇతిభా
వః - ఆదరేణనతునిబంధేనైతిభావః - శిరసానత్వవయవమాత్రేణైతిభా
వః - నవిభక్తిః - విభక్త్యేవనతుతుణమాత్రంధృత్వాజ్యతఇతిభావః
అతాగ్రవిదృష్టాంతాలంకారః-లక్షణంతాక్రం || ౧౧ ||
అ || ఇతరకావ్యవైలక్షణ్యంస్వగ్రాధసోఽపాదయతి || ఉపక్రమ్యతి ||

భిహస్తి నాగ్-వ్యేమాఘాదీనాం ఆదిశబ్దైః భారవ్యాదీనాం సంక్రమాః- కృతి
 ఘృబంధేష్వివహరింస్తోతుమువక్రమ్యముధావృధా॥ ని॥ వ్యథాకేతుము
 ధావృధేత్యమరః- వాత్స్యయనకథాగ్రామ్యధర్మప్రసంగానప్రకటికృ
 తాః మాఘాదికావ్యేషు హి ప్రథమతః ద్విత్వేషు సగౌఢమహరికథామువ
 క్రమ్య సమనంతరంతు ఘాయోభిస్సగైః కిభగవత్కథాభిరసంస్పృష్టమన్య
 దేవవణ్యకేతే - సచహరినైనికానాం మద్యపానక్రీడాదికమపి వణకనంహ
 రికదైవలన్యధా॥ ని॥ సగరాగ్ధవశైలర్తుచంద్రార్ద్రాదయవణకనమిత్యాది
 మహాకావ్యలక్షణాభావస్యాదితివాచ్యం॥ ని॥ యాయంకేహరిపాదసేవని
 రతాశ్రీపాదపద్మాంతరాగాధభిచేత్యాదిన్యామేననైనైనికగతక్రీడాది
 వర్ణనస్య హరికథాత్వాభాత్ నాపిక్రీడాదివణకనాభావే మహాకావ్య
 లక్షణాభావః సాక్షాద్భగవతః క్రీడాదివణకననాపితత్పిధైరితిధ్యేయం-

తాః। గుణైశ్శిష్టాంతుప్రతిపదముదారైర్మురరిపోరపాకి

రాకాప్యేషాప్రసరతిసుకావ్యామృతఝరీ॥ ౧౨ ॥ కథైక

ఘటనాపరైస్త్రిచతురైరసద్వ్యంజనైఃకృతిర్మమయతాభ

స్వగ్రంథస్తువైతాద్యశబ్దత్యాహ-కింతుప్రతిపదం మురరిపోరుదారైగుణ
 జైస్సంస్థిష్టాపారాకావ్యనిర్వచనీయాపిషాసుకావ్యామృతఝరీప్రసరతి
 స్వగ్రంథపరిశీలనైతుభగవద్గుణశ్రవణజన్యః సత్తావ్యాప్వాదజన్యశ్చనం
 దోభవతీతిభావః అనేనకాదంబరీవాసవదత్తాదిగ్రంథానాంభగవద్గుణ
 సంస్పృశలేశరహితానామేతత్సామ్యగ్రంథస్యావ్యసహతాసూచితా॥

౨॥ సుకావ్యామృతత్వమేవప్రపంచయతి॥ కథైకేతి॥ కథైకఘటనాపరైః
 కథామూత్రప్రయోజకైః ఆతపవాసద్వ్యంజనైఃవ్యంజనావ్యాపారశూ
 న్యైఃత్రిచతురైరసారపద్యైరియం మమకృతిర్యతాభవేన్నేతిసంశయః
 అనేనచావివిధత్యాజ్యతే-తేనతావన్తాత్రైణసకలాకృతిప్రథాలసారే
 తిలరుచిం నాదధన్వంసకురుతదధధారణఇతిధాతౌరాజ్ఞూర్వాల్లాట్-బు
 ధాఇతిసంబోధనంకింతుయత్నతశ్చివతిపదంధన్వైజ్యంభంవధారయ
 తవిచారయతైత్యథః॥ ని॥ పష్టిశాగురిరల్లాపమవాప్యోరుపసగయోరిత్య

కారలావః-ననుజీవితంవ్యంగ్యవైభవమితివ్యంగ్యస్య జీవితస్థానావన్నత్యేన
తద్వైభవస్యైతదంతస్య కావ్యత్వమేవ నస్యాత్ సచా వ్యంగ్యమవరంస్తృత
మితి కావ్యప్రకారేకవచితవ్యంగ్యస్యాపికావ్యత్వమంగీకృతిమితివాచ్యం త
ప్యావ్యస్ఫుటవ్యంగ్యపరత్వాత్-అతఎవోక్తమలంకారసుధాసౌధౌ॥*అను
బంధాత్వావ్యంగ్యనామవ్యంగ్యంచిత్రమీరితం-వ్యంగ్యస్యాత్వంతవిచ్ఛే
దఃకావ్యేకుత్రాపినైవ్యతఇతి - నచకృత్సప్రబంధగతవ్యంగ్యసత్వేనా
వ్యంగ్యోపమసిద్ధమితివాచ్యం - కైశ్చిత్కృత్సప్రబంధగతవ్యంగ్యస్యైవా
సంగీకారాదంగీకారేతస్యైవావాంతరవాక్య వ్యంగ్యసముదాయ రూప
త్వాత్ తస్మాత్కావ్యత్వభేదగో దుర్వాసత్వమిచ్చేన్నైషదోషః-అవ్యంగ్యమి
త్యస్యానుబంధవ్యంగ్యమితిసాధః॥ అనుబంధవ్యంగ్యస్య విలంబిత ప్రతీతి
కతయా చమత్కార విరహేణ కావ్యత్వా ప్రయోజక త్వాత్ కింతువ్యం

వేదియమసారవద్యైనవా! నతేనసకలాతధేత్యరుచిమా

దధధ్యంబుధావధారయతయత్నతఃప్రతిపదంధ్యనైర్జ్యం

భణమ॥ ౧౩ ॥ ఆసీదసీమమహిమా మహనీయరూపరూ

శ్శబ్దాన్ని కవిసంరంభవిషయవాక్యార్థవల్లభ్యమథః అతఎవాధప్రజా
జామధిపత్యాచేరపి కావ్యత్వం సహ్యత్ర స్ఫుటమస్ఫుటమనుందరంవా
శించిద్యవ్యంగ్యమస్తినచవ్యంగ్యస్యైవకవితాత్పర్యవిషయత్వలక్షణంకవిసం
రంభగోచరత్వం నవాక్యస్యైతి వాచ్యం - అవ్యంగ్యస్థలే వైయాసికదేవ
తాధికరణన్యాయేనసంసర్గస్యైవతాత్పర్యార్థత్వసంభవాత్ - తదధికర
ణేహి అథాంతరాభావేనసంసర్గఎవ తాత్పర్యార్థః తత్సద్భావేత
త్రైవప్రతీతివిశ్రాంతే స్సఎవతాత్పర్యార్థోనసంసర్గ ఇతి ప్రతిపాది
తం - అతఎవవాచామబంకారాణామపి సంసర్గరూపకావ్యార్థఎవ
తాత్పర్యార్థఇతిమతం-తదేతత్సమభిసంధాయోక్తమసద్వ్యంజనైరితి ॥
౧౩॥అ॥అధాన్యకావ్యస్యభాగవతమూలకత్వాత్తత్ప్రవర్తకంపరీక్షితంస
ప్రభిన్నోక్తైఃప్రస్తౌతి॥ఆసీదిత్యాదిభిః॥ ఆసీమమహిమాఅమితానుభావః-
మహనీయరూపంమహనీయం-ప్రశంసాయాంరూపవీరూపం-కుండలము

క్తాహరనూపురాంగదాదిచతుర్విధభూషణా భావేపిభూషిత వదనభాస
మానఆకారవిశేషః - తదు క్తంభావప్రకాశే|| ౧౧|| ఆవేద్యారోవ్యవిక్షేప్య
బంధనీయైరభూషితం - యదృచ్ఛితమివాభాతితద్రూపమితకథ్యతఇతి||
తాదృశరూపస్యఅనురూపంచరితంయస్యసతథోక్తః - సకేవలమస్యరూప
మతిమహనీయంచరితమపితద్వదేవేత్యథాః - సుకృతానాంప్రధానా ము
ఖ్యాశ్రయఇత్యథాః - ప్రధానశబ్దఃపురీలింగోవ్యస్తీ|| ౧౨|| ద్విపాంసీషేద్ధానిష
ధప్రధానఇత్యభియుక్తప్రయోగాన్నచతత్రాపిసంశయఃమహామాత్రః
ప్రధానస్యాదితిహోపాలితకొశేపుంసాగ్రండేకథనాత్పుల్లింగత్వమపితివం
దిఘటనావ్యాఖ్యానాత్ కేచిత్తు సుకృతప్రధాన ఇతి పుష్టింగప్రయోగంక
వేపాప్రమాదికంమన్వానాః సుకృతంప్రధానంయస్యైతి బహువ్రీహీరితి
వ్యాచక్షతే - అభియుక్తేషు ప్రమాదమారోపయతాంతేషామేవప్రమా

పాసురూపచరితస్సుకృతప్రధానః | రాజాపరిక్షదభిధో

యదజస్రచాననీరైరుపైతిమరుభూమిరనూపభాసమ్|| ౧౩

కందర్పదర్పదమనాయపురాపురాని నైటాలలాచనభవస్య

దోయుక్తః - అతఏవకవి నాషష్టవిలాసేషిద్విజప్రధానాశ్శుచయోధరేత్సివి
శృంఖలంప్రయుక్తమిత్యలంబహునా - పరిక్షదభిధోరాజాఆసీత్ - యదజస్ర
చాననీరైర్యదీయసంతతదానోదతైః ఉత్తరవాక్యస్థయచ్చబ్రస్యతచ్చదా
షేత్సానియమః - మరుభూమినిజలభూమిఃఅనూపభావంజలప్రాయ
తాం|| ౧౪|| జలప్రాయమనూపంస్యాదిత్యమరః - ఉపైతిఅత్రఉపైతితి - ఇ
దానీమపిజలప్రాయైత్యథోకలభ్యతే - అత్రమరుభూరిదానీమపిజలప్రాయ
యత్వస్యాసంబంధేషిసంబంధకల్పన రూపాతిశయోక్త్యా నిరణయ మా
దార్యంవ్యజ్యత ఇత్యలంకారోణవస్తుధ్వనిః - తేనచవస్తునామహాభాగ్యరూ
పంవస్తువ్యజ్యతఇతివస్తునావస్తుధ్వనిరపి|| ౧౫ || కందర్పేతి || నిటాలేభవం
నైటాలం తత్రభవఇత్యణ్|| ౧౬|| ఫాలానిటాలానిటిలమితివైజయంతీ - చ
మూసేన్నానైవచమూరుహారిణీతస్యాఃపంచాననస్సింహః - వివతం
రూపాంతరయధియుద్ధానంజాతమితిశేషః - శిష్టంస్వప్తం - అత్రవిశిష్టయో

ధృమిణానైక్యానాం పాన్తిదగ్ధనాలంకారః॥ ష॥ వాక్యార్థయోగ్యత
యోనైక్యానాం పాన్తిదగ్ధనాలంకారః - తెనచరిపుత్యయః తుణాత్రత
తివస్తువ్యజ్యత్యత్యలంకారణవస్తుధ్వనిః॥ ౧౫॥ యస్యైతి॥ ధానైః కాంతిభిః॥
ని॥ భాసోభాసిఖగోష్ఠాభిభాసరః - శ్వేతచ్ఛదాహంసాం యద్యపిమి
శ్రయోరేవ నీరక్షీరయో ర్వివేచనం హంసకృత్యంత ధాపిన్న దేశస్థయో
ర్వణసామ్యాదలక్షిత విశేషయోః కేన చిద్వాన్యవతః కథమేవ శేషేణ
ప్రథకరణస్యాపి విభాగ శబ్దాథతయాతయోరథయో రభేదాధ్యవ
పాయేన హంసకృత్యకత్వవ్యవదేశభిద్ధ్యేయంధన్యాంసఫలాంత్ర సము
ద్రేష్వగుణత్యాగేన కీర్తినిష్ఠధావశ్యగుణగ్రహణా తద్గుణాలంకారః॥

కృపీటయోనైః క్రోధానలంఛితపుష్పావచమూచమూరు
వంచాననస్యయుధియస్యవివర్తమాహుః॥ ౧౫॥ యస్యా
తి వేలభవశేషభిలాష్టవేష భానైరమంద విభవస్యయశ
స్సుధాంశాః శ్వేతచ్ఛదాస్సలిలదుగ్ధవిభాగవిద్యాం ధన్యా
మమన్యతచిరాదితరైరుకరాపామ్॥ ౧౬॥ ఆశీత్యజన్త
భవనంఛిపుభూవతీనాం యస్యప్రతావరవిరాళయనా
శమేషామ్ । కృత్వాతతోధనవదాకృమణంవిధాయతద్వి

తద్గుణస్వగుణత్యాగదన్యదీయ గుణాశ్రయభితితుణాత్ - తెనచరై
ర్నిరంకుశత్వం వ్యజ్యత్యత్యలంకారణవస్తుధ్వనిః॥ ౧౬॥ ఆశీత్యైతి॥ జన్తభవ
నంకులవరంవరాగతరాజధానీమిత్యర్థః - ఏషామాశ్రయనాశంకృత్వాఽ
చ్చాప్యైత్యర్థః - ధనవదాక్రమణంకోశగృహక్రమణం - విక్రమత్యయవశేనవ
రాక్రమనాశవశాత్సౌమ్యస్సందర్శనాఽన్యభితియావత్॥ ని॥ సౌమ్యంతుసుం
దరసౌమ్యైవతత్వత్యమరః - వ్యం గారస్తు - జన్తభవనంజన్తరాశిం ప్రాప్య
శ్రయనాశంకృత్వాఽస్థానంజన్తనినాశయేద్దీనకరభితిశాస్త్రాదితిభావః ధనవ
దంజన్తరాశ్యపేక్షయా ద్వితీయస్థానంవిక్రమత్యయస్తృతీయస్థానంత ద్వితీ
సత్యతీయస్థానప్రాప్త్యైత్యర్థః॥ ౧౭॥ నివేశశ్వరణంతుయభితిమరః॥ సౌమ్యః
వృకుఃశుభవదభితియావత్ - పట్నీదశస్థానానురితాస్త్రాదితిభావః ॥

అత్ర జన్మభవనాదిశబ్దానామధాన్తరానభిధాననిర్గుంధస్య ప్రతాపరవి
రితి వాచ్యేనరూపకేణనిరాకరణాన్వేషణవాయం- ధ్వనికారమతే - అ
లంకారస్వస్వకారమతేతుపూర్వసంసిద్ధస్యప్రతాపరవిరితి రూపకస్యజ్ఞేష
సంపాదకత్వా ద్భూతకమేవేదం - జ్ఞేషస్య చాంగత్వేన ఉపయోగఇతివి
వేకః- తదుక్తంతద్వ్యాఖ్యానేచకృతమితి నా||*||రూపకంపూర్వసంసిద్ధం
జ్ఞేషముత్పాదయేద్ద్యది - తదారూపకమవస్థానస్యధాజ్ఞేషఇత్యతఇతి- తే
నచయథారవిరాధాధనైవ సమాధేయోనతువరాక్రమేణతథాప్రతా
పాపీతి ప్రతాపస్యనిర్గుంధత్వంవ్యజ్ఞతత్కీర్త్యలంకారేణ వస్తుధ్వనిః || ౧౭ ||
యదితి || స్వంధనం తస్మాత్తివృష్టిరేవస్వా తీనక్షత్రజనితవృష్టిరితిజ్ఞిష్ట
రూపకం యశోనిధానకీర్తివాజేనసంజాతానీత్యథః || ౧౮ || మిషంనిభం

క్రమతుయవ శేనబధూవసౌమ్యః || ౧౭ || యత్స్వతివృష్టి

జనితానియశోనిధానిముక్తాఫలానిదిగధీశకీర్తితాజ్ఞేః | ఉ

త్తైజితాన్యహాదిగర్వరవణి నీనాంహారంతిసత్క-విగవీగు

ణగుంభితాని || ౧౮ || స్త్రృత్వా యమేవకురుపాంతుకుల

ప్రతిష్ఠామాచార్యసూనుశరజాలనియమ్యమాసమ్|ఆవిశ్య

చునీదీప్తమితిహలాయుధః యద్యపి నిభశబ్దఅవస్తవపరః తథాపిప్రకృతే
లతుణ యారూపణమాత్ర ఇతిద్రష్టవ్యం - దిగధీశేత్వాది శిరసాస్లాఘి
తానీత్యథః - ఇతరముక్తాఫలాని శాచోత్తైజననశ్యంతివతానితునతథే
తివృత్తిరేకంసూచయతి- ఆహహేతి-సత్క-వయోవ్యాసాదయస్తేమాంగా
వావాచః- గోరతగ్ధితఃసీతి సమాసాంతటచిటిత్వాస్మిన్ - తాదీవగుణా
స్తంతవః అనెనవరూపకేణకీర్తే రాకల్పంతస్థాయిత్యం వ్యజ్ఞత ఇత్య
లంకారేణవస్తుధ్వనిః-హారంతిహారవదాచరంతి-దిగంత విశ్రాంతాకీర్తిర
తిభావః - ఆశ్రావయవానామవయవినశ్చసామస్యేనరూపేణారోపణా
త్సవయవ రూపకాలంకారః || ౧౮ || స్త్రృత్వేతి || ఆచార్య సూనుశశ్చ
త్థామాత్ర గభఃగతః పరిక్షిదశ్చత్రామ ప్రియుక్తబ్రహ్మస్త్రిణపీడ్యమా
నోహరిణానప్రతిజ్ఞంరక్షితఇతికథానుసంధేయా-స్వభావోక్తిరలంకారః-

అనేనచ జగన్మండలపరిపాలన సామధ్యం వ్యజ్యతభిత్వలంకారేణ వస్తు
 ధ్వనిః || ౧౯ || ఉపసంహరతి కింవిస్తరేణేతి || పరిషీతః కలిదురీకరణేన
 రాజ్యపరిపాలనం ప్రసిద్ధం - అత్రాపిస్వభావా క్తిరలంకారః - అనేనచవి
 ధిమవ్యవృథాకతుంశక్తస్యశత్రుజయః కియానిత్యథాకపత్తివ్యవృథాభి
 త్యలంకారేణాలంకారధ్వనిః - అలంకారస్యాపిధ్వనే రలంకారత్వం బ్రా
 హ్మణపరివ్రాజకన్యాయేన ప్రత్యభిజ్ఞానబలాదవిరుద్ధమితి రహస్యం || ౨౦ ||
 వివిధమధుసూదనకథేత్యనెనస్కంధనవకం వివక్షితం - సాహిత్యంతృప్తిః
 తదనధిగచ్ఛత్ - అత్ర తృప్తికారణే సత్యపితృప్యనుదయాద్విశేషోక్తిర
 లంకారః || ౨౧ || కార్యాజనిర్విశేషోక్తిస్సతీపుష్కలకారణ ఇతిలక్షణాత్ - తేన
 చహరికధానామతిమాధుర్యం వ్యజ్యతభిత్వలంకారేణ వస్తుధ్వనిః - అవరి

కుక్షికుహరంతరసాజుగోపచక్రేణశౌరిరతి మాత్రకృపా
 నిశాలః || ౧౯ || కింవిస్తరేణవచసామధునాయుషకాలే
 పిహంతకలిపూరుషజృంభణాహేః | ప్రావతకాయత్సు
 కృతమేవవదైశ్చతుభిరంహఃప్రవృత్తిముపరుద్ధవిధిప్ర
 క్లప్తామ్ || ౨౦ || ౧ || సవిషపరీక్షదభిధానారాజ్విరాళ
 ణే తవివిధమధుసూదనకథాప్రవంచస్తతోపిసాహిత్యమ
 నధిగచ్ఛన్నధిగతనిఖిలనిగమతత్త్వంతత్త్వవిదామగ్రసరము
 వశమశకలితవిషయాభినివేశమపరిమితమహీమమహితంభ
 గవంతంబాదరాయణిమద్రాక్షీదప్రాక్షీచ్ఛ-అయిభగవన్నశ
 మితానిపాండునందనవ్రేణంపానూంసలానిజగదుద్భవవ్ర

మితేతి-అపరిమిత మహిమ్నాం మహానుభావా నాంమహితం పూజ్యమా
 నమితి శిష్యవస్త్యానిస్థాంతెనసమాసః-అతఏవ కైనచ పూజాయామిత్యాది
 షుకారకవస్త్యాంవసమాసనిషేధఇతిహరదత్తః-బాదరాయణంశుకం-బా
 హ్యుదిత్యాదిభ్యోపాక్రిషీత్వప్రచ్ఛ-ప్రకారమేవాహ-అయిత్యా
 దినా||నిశమితానిశుతానివచోమృతానినామైత్యుత్తరేణాస్వయఃవచోమృ
 తానివిశిష్టపాండునందనేత్యాదినా-అత్రైకైకస్కంధప్రాయశేవకైకా

ప్రధానకథాసంగ్రహేతా- క్వచిద్విత్తాగ్రతివివేకః || ౨౧ || ౨౨ || ౨౩ || ౨౪
జ్యోతిః || కణఃస్యచుధురంప్రియమితివష్టి సమాసః-పూరణగుణత్యాదినిష్క

సంగసంగతానిరుచితరమురభిదవతారలీలానికర్తకరంభి
తానిధువప్యధుపురంజనచరితభరితానిదత్తాధ్వరవిధ్వంస
ప్రవంచకంచుకితానిప్రియవ్రతచరిత్రవిచిత్రతానిధరణిగౌ
ళపరిమితినిరూపణసురూపితానిసముదంచదజామిళచరితక
వచితానివృత్తవధవిధానవృత్తాంతసందానితానిప్రక్షు
దకధాకదంబకందళితానివర్ణాశ్రమధమమమసముద
యమేదురాణిమకరకాతరీకృతసింధురకథానిబంధనబంధు
రాణిదుగ్ధవయోనిధిమధనోదంతదంతరాణిబలిబలియమ
నకథానుషంగతరంగితానిమహిరహిమకరకులనరపాలగు
ణచరిశీలనకీలితానిభవదీయవదనారవిందసివ్యందమానమక
రందబిందుసందోహః || తానివచోమృతానినామ || ౨౧ ||
ఎవమమృతాపారసరసమాస్వాదయన్నపిభవదీయవచన
నినయమనుపజాతపరితోషపోషఎవమదీయమానసమాన
సచరః || ౨౨ || తదస్తీకించీదభ్యర్థనీయమ్ || ౧ || అయ
మహామిదానిమాశానితంబిసీనితంబబింబదుకూలాయమా
వయశానికురుంబస్యనిరవధి కృపావారిధైరనుగృహీతయ
దుమహీభృదన్వవాయస్యనిఖిలలోకహితావతారస్యభగ
వతోగరుడధ్వజస్యమహిమానమవకణ్య నిరతితయసుఖ
మనుభవితుమభిలషామితి || ౨౩ || ప || ఆకణ్యకర్ణమధురంవ
చనం తదేతదానందమంధరమముష్యమహిమఘానః || వై
యాసకిః కథయతిస్తతతోనిషీయకారుణ్యపూరవరిపూరి

భస్తుతదశివ్యంసంజ్ఞాప్రమాణత్వాత్తద్యత్నగారవంప్రసజ్యతేత్యాదిపా
ణినిశబరస్యాదిమహాపురుషప్రయోగదత్తనాదనిత్యైతిపదమంజరి
కారః-శృశాన్వసంనిషీయేత్యత్రదృశాపానమనుపపన్నంస్యాదాదరాతిశ

యన్యంజయతీతిహల్లుక్షణామూలావస్తుధ్వనిః॥౨౪॥మహీనాథేతి॥ఉద్ధృ
తాఉత్పన్నా ఈర్ష్యగతావితిధాతోకతేరిక్తఃపూర్వపురుషేరజుః॥నాది
భిఃప్రతపసాం ప్రకృప్తతపసాం-కిముతయద్వా-తవహారికధాశ్రవణేచ్ఛా
సంభవస్తవత్కృతపరిపాకస్తవ్యంశనుకృతపరిపాకౌవేతినిర్గళితార్థః॥౨౫
ఇథేమితి॥పారికాంక్షీవిభుస్తాపసశ్రేష్ఠఃశుకః॥*॥తవస్వీతావసంపారికాం
క్షీవాచం యమోమునిరిత్యమరః-ఆభిమన్యవంఅభిమన్యసుతం-తస్యాపత్య
మిత్యణ్ అధరీణంధికృతం॥౨౬॥స్థానేహితదితి॥శుకస్యవాఙ్మధుర్యంయః

తయాద్యనైమ ॥ ౨౪ ॥ ప ॥ మహీనాథ ప్రజ్ఞా తవవరి
ణతా పుణ్యవిభవై రుదీతాశుశ్రూషామురరిపుకథానాం
యదతులాఅభూమిర్వాచానాంకిముతభవతఃపూర్వపురు
షేరసౌభూమాభూమావిహవిరచితానాంప్రతపసామ్॥
౨౫॥ఇథస్తేనమభినంద్యభూయసాపారికాంక్షీవిభురాభి
మన్యవమ్ । ఆదదేనపదివాదమాదరాన్తాధురీభిరధరీణ
మాక్షీకామ్॥౨౬॥స్థానేహితత్వే॥అలక్షితార్థాఅపిలోభ
నీయాద్విజస్యవాచశ్శుకనామధాజః । తావచేదధాయ
తాముకుందలీలాకులాయాఅపికింపునస్స్యాత్ ॥ ౨౭ ॥
గ॥పురాఖిలునిఖిల సహనబిరుదధురంధరాపివసుంధరాదు
స్సహమదమెదురకంసాదిమెదిసిదయితకైతవనిశౌచరభరమ
సహమానా పరిగృహ్యవయస్వినీరూపమశ్రునలిలకలుష
నయనయుగళాళోకపావకపరవశనిజాశయాపరిదేవననిన

క్రమిత్యర్థః॥నియుక్తేద్యసాంప్రతంప్థానఇత్యమరః॥అలక్షితేతి॥అలక్షితా
ధాఃనిరర్థఃకాఃద్విజస్యవక్షీణోబ్రాహ్మణస్యచకులాయాఃఆశ్రయాఃఆ
శ్రుశుకగిరాంప్రాగేవసిద్ధస్యమాధుర్యస్యఅర్థహారికధాభ్యాంసంబంధేనా
తిశయాదనుగుణాలంకారః॥*॥పాక్సిద్ధస్యగుణోత్కృష్టానుగుణఃపరస్స
న్నిధేరితిలక్షణాత్॥౨౭॥పురేతి॥నిఖిలసహనత్యాది-సర్వంసహపిత్యర్థః
కంసాదీతి-కంసాద్భిన్నాజేనభూమావవతీర్ణాఃకాలనెన్మ్యాదినిశాచరాఇత్య

ధో-వయస్వినీరూపంగోరూపం॥౨౯॥దదమితి॥దదాతీతదదః-దధాతీతిదధః
దదాతిదధాత్యోర్విభాషేతిశప్పిత్యయః-హంతీతిహనఃవచాద్యచ్-పిబతీతి
పిబఃపశ్యతీతిపశ్యః॥౩౦॥పాఘాః॥ధైతిపిబాదేశః-పాఘాః॥ధౌఢాడితిశప్రత్య
యః-అత్రఆతశ్చోవసగః॥ఇతిపూర్వనూత్రాదువసగాః॥నువృత్తిర్నై
తికేచిత్-అతఏవకాశికా॥౩౧॥ఉవసగః॥ఇతికేచిన్ననువతః॥యంతీతి-ధార
యంతీతిధారయః-అనువసగాః॥లింపవిందెత్యాదినాశప్పిత్యయః-స్తావలిస్తా

దదంతురితహరిదంతరాభగవంతమ్మృ భోజనంభవం శర
ణమభజత॥౨౯॥గ॥ సోపినిచేదనవిదీతదీయ వేదనావనా
దనాయశతమఖముఖ సురనికరవరివృతశ్చతు రానసస్సహ
సురభిరూపధారిణ్యాధరణ్యావయః పయోధిమువససర్ప॥
౩౦॥తత్ర॥ప॥దదంకల్యాణా నాందధమపిక్యపాయానిరవ
ధేర్వనంకృత్వాదానాంపిబమపిభవాభ్యశ్రితవతామ్॥౩౧॥
యఃపశ్యంభూయస్సకలజగతిధారయమసౌవిధీస్తావంస్తా
వంమధురిప్రమనంసీత్సవినయమ్॥౩౨॥అపారకరుణాపూర
వరిపూరితమానసమ్॥వాగ్బిస్త్రయీమయీభిస్తమువతస్తై
పితామహః॥౩౩॥సమాధిస్థై వేదస్యవిదితవదావాగచకల
త్సుధాసారాకారానభసితదభీష్టానునదృశీనికమ్యైనాంవే
ధాస్తదనుదనుజారాతినిచయానసాపూచేవాచంప్రతినిన

దవాచాలితదిశమ్॥౩౪॥విదితవదననివేదితోపిభగవతాచ

వంస్తుత్వాస్తుత్వాఽభిఞ్ఞ్యైఃకముల్-అనంసీత్సృణామతిస్త॥౩౫॥సమాధిస్థితీ॥
వేదసిసమాధిస్థైసతిధ్యానాయచితైకాగ్యంసంపాదయతిసతీత్యర్థః-అతవ
వప్రహషణః॥కాలంకారః॥౩౬॥ఉత్సంఠితాథఃసంసిద్ధిర్వినియత్నంప్రహ
షణః॥మితిలక్షణాత్-తేనచభగవతఃపరమకారుణికత్వంవ్యభిజిత్యత్యలంకా
రేణవస్తుధ్వనిః-అవిదితవదాఅజ్ఞాతవక్తృకా॥౩౭॥వదోవదావదోవక్తైత్యమ
రః-సుధాసారోనిరంతరామృతధారా॥౩౮॥ధారాసంపాతఆసారఇత్యమ
రః-అచకలత్ఆవిర్భూతావ-దనుజారాతినిచయాదేవా॥౩౯॥విదితఇతి॥

ననీవేదితోపితి॥అవిజ్ఞాతోపీత్యర్థః॥జ్ఞానశార్థస్యనశబ్దస్యసుప్తసేతినమానభితి
వామనః॥౩౩సభితి॥వివాసనాయనివర్తనాయ-విభక్త్యధైవ్యయీభావః॥౩౪
౩౫॥ ఏవమితి॥మానవమానసిభావోమానుషీత్వం-౩౬॥కుంభీనసవిభురపి శే
షోపిని॥కుంభీనసఃపుల్లరి కోలేలిహానశ్చకంచుకీత్యజయ్యః-తదగ్రభవఃకృష్ణ

తుభుః జననిరవధిరసౌవసుంధరాజ్వరః॥౩౩॥గ॥సోయమ
వనీవ్యసనవివాసనాయ సంప్రతిసంప్రతి వన్నవసుదేవతన
యభావః పరివ సుంధర మవతరితు మధ్యవస్యతి ॥ ౩౪ ॥

గ ॥ తదిదానీమవిః ౧౦తమవలంబనీయవ తదభ్యచానా
యధవద్భిరపియదుకులసముద్భవః ॥ ౩౫॥గ॥ఎవమమరవర
వణిః నీధిరపిమరరిపుచరణవరి చరణాయవరికల్పనీయ ఎవ
మానవమానసిభావః ॥ ౩౬ ॥ ఋషిభిరపిపురుషా త్తమపరి
తోవస్తోపదాయగోరూపధారణమాదరణీయమేవ॥౩౭॥

సృ

గ॥కుంభీనసవిభురపిమురరిపు భజనాయ్భవితైవతదగ్రభ
వః॥౩౮॥గ॥మాయాపిభువనమోహినిమురశాసనశాసనేన
పురౌపరివసుంధరమేవతరతి॥౩౯॥గ॥ కమలాలుయాపిభువి
తదీయకులపాలికావదమనుబుభూషతి॥౪౦॥గ॥తదవలంబి
తమేవయథోదితమనుష్టియతామితిబుధసభాసదస్సమాదిశ్య
సమాశ్వాస్యచమేదిసిమమృతధారాకల్పజల్పితవరంపరాభి
రనుభవసమవససారసారసాసనః॥౪౦॥ వ॥మధురామధు
రానామరాజధానీపురాతనీదేశేషుశూరసేనేషుబభూవ
యదుభూభుజామ్॥౪౧॥వ॥ఆవసన్నగరిమేనాముగ్రసేన

జ్యేష్ఠభాగతాబలభద్రరూపేజ్యేష్ఠర్థః॥౪౦॥పురాతనతరతివతరివ్యతీత్య
త్తమీయశోదాయాఃకన్యకారూపేజ్యేష్ఠిభావః-యావత్పురానిపాతయోగ్గడి
తిభవిష్యద్ధైలత్॥౪౧॥ కులపాలికావదంకులస్త్రీత్వందారభావమితియా
వత్ రాజుత్వేభవత్ప్రత్యతారుక్తిగోకృష్ణజన్మనీతివిష్ణుపురాణవచనాత్॥౪౦॥
౪౦॥రాజధానీతిని॥ప్రధానసగరిరాజ్ఞాంరాజధానీతికథ్యతతికత్వాద్భావః॥
౪౧॥ ఆవసదితి॥ఆశ్రితభక్త్యర్థః - ఉపాన్వయాజ్జనభక్త్యాధారభూతా

ఋణానగర్యాఃకమత్వం = మనుజోత్తమోనరశ్రేష్ఠఃదేవకవనముగ్రాసే
 నంగుజైరనుచకారతత్సద్భవభిత్వభవఃఅత్రమధురేత్యాదిశ్లోక త్రయస్యకు
 త్ కత్వాత్ప్రతీయశ్లోకస్థదేవకపదస్యద్వితీయశ్లోకస్థేనానుచకారేత్యనేనాన్వ
 యః॥ ౪౩ ॥ ౪౪ ॥ ౪౫ ॥ హరణాత్ప్రసేతి॥ వివాహకాలేదుహితదీక్షాయమానం
 వస్తుహరణం-పాజ్యమధికం॥ని॥ప్రభూతంప్రచురంపాజ్యమిత్యమరణ
 మహీపతిః । గుజైరనుచకారైనమనుజోమనుజోత్తమః ॥

౪౩ ॥ దేవక ప్రసయాతస్య దేవకీదేవతౌపమా । తనయో
 ప్పుగ్రాసేనస్యకంసాహికులపాంసనః॥ ౪౪ ॥ గృహభక్తదాచి
 దానకదుందుభిరధిమధురానగరముపయమ్యుదేవకతనూజా
 ముపజాతహవకాప్రకష్ణస్సహజాయుయాపరిజనేనచ ని
 జభవనజగమిషయాసమారురోహరభమనుపహత మనోర
 థః॥ ౪౫ ॥ ప॥వాత్సల్యంభగినీజనేప్రకటయన్గంసస్తతస్సా
 భరంసారభ్యంసముపేయివాన్పరివృతోరాత్తైరథానాంశ
 తైః । సానందంహరణాత్ప్రసాదుహితరిష్టాదదాదేవ
 కఃపాజ్యంహస్తైరధాశ్వముద్భవితరాదాసీ స్సరూపా
 అపి ॥ ౪౬ ॥ గీతైర్వా రవిలాసినిపరిచితైఃకల్యాణవాదాం
 కురైరుద్వైరపికాహశీకలకలైరాపూరిరోదోంతరమ్ ।
 కంసంనిర్వృతమంతరేణ గగనైర్దైవితదావాగభూదస్యా
 సైలయమష్టమఃకలయితాగభోభగిన్యాభితి ॥ ౪౭ ॥ ఎనా
 మాకణ్యవాణీంవికలితహృదయఃకంసఎవస్సస్వసారంహ
 స్తగ్రాహంగృహీత్వాకచనిచయమిహంహంతుమభ్యుద్య

హస్తైరధాశ్వమితి-సేనాంగత్వాదేకపద్యావః ॥గీతైరితి॥ ౪౬ ॥ రోదోంత
 రంబ్రహ్మాండమధ్యంతరేణైతి-ఉద్దిశ్యేత్యర్థః॥ప్రా॥అహతుంమలదరే
 ణకీరిసోదంతిరాఙ్గతిశాకుంతలప్రయోగః॥*॥చళలణామణాడ
 దశేణకీరిసీమా శనిపత్రితిమా శనికాగ్నిమిత్రేచ-లయంకలయతా-లుట్
 హానివ్యతీత్యర్థః॥ ౪౭ ॥ ఎనామితి॥కచనిచయంకేకపాశః॥ ని ॥ చికురాశ్చ

హురాః కచాభితిభోజనిఘంటా- హస్త గ్రాహం గృహీ త్వాహనైనగృ
హీత్వైత్యర్థః-హస్తైవతిఃగ్రహేణారితిణముల్ - సామాన్యవిశేషభావేనాభే
దాన్వయః-కష్టాయమానంపాపంకతుః ముత్సహ మానమిత్యర్థః-కష్టా
యక్రమణిత్యర్థః-శౌరిర్వసుదేవః-నసాం ప్రతమేవనయుక్తమేవ- తపస్వి
నీమనాధతయాశౌచ్యాంని || తపస్వీతావసేశౌచ్యభివైజయంతి-సభాజన

తౌభూత్ | దృష్ట్యాకష్టాయమానంతమథమృదుగిరాసాం
త్వయామానశౌరిఃప్రత్యాదీప్తోభతేనప్రకృతిమువగతోన
ప్రియాభంగభీరుః || ౪౮ || అనివార్యమథాలోచ్యసాం
త్వైస్తస్యవిత్ప్రయమ్ | ఉవాచవచనంశౌరిదకాయితాప్రే
మవిహ్వలః || ౪౯ || ౫ || అయిభగవత్ భాజకులతిలకప్రతీత
దీనదయాశుభావస్యదిశాంతవిశ్రాంత యశోవైభవస్యన
సాం ప్రతమేవతపస్వినీమేనా మనుజామపిత నుజామివ
సభాజనభాజనభూతామసుభివియోజయితుమ్ || ౫౦ || కిం
తుభవదత్వాహీతమేతుభూతమేతదీయమవత్యముద్భవిష్య
తియదీనద్యవవవ్యాపాద్యతామితి || ౫౧ || ప|| మత్వాహీతమి
దంవాక్యంపరిణామవిషాయితమ్ | తతోనివవృతేకంసౌభ
గీనీవధపారుషాత్ || ౫౨ || ౫ || ఇత్థమానకదుండుభిరుగ్ర
సేనసుతసమాలంభితాంనిజవధూవధవిధితా ముత్సార్థ
సప్రమోదమేవనిజసదనమానసాద || ౫౩ || ప|| వాసరైస్త
దనుస్తోకైఃకీర్తిమన్నామభాజనమ్ | సుషువేదేవకీసూను
మైంద్రీచంద్రమనంయథా || ౫౪ || ౫ || తదనుయదువతిరపి

మానందనం-సభాజప్రీతిసేవయోరితిధాతోశ్చైరాదికాల్లుట్ || ని || ఆనం
దనసభాజనత్వమరః-తస్యభాజనభూతాం || ని || అహంభాజనంయోగ్య
పాత్రయోరితిభాస్కరః - అసుభివియోజయితుం || ౫౦ || హంతుం-అ
త్యాహీతంమహాభీతిః || ని || అత్యాహీతంమహాభీతిః కమఃజీవాన
పేక్షితైత్యమరః - వ్యాపాద్యతాంహస్యతాం || ౫౧ || ౫౨ || ౫౩ || ౫౪ ||

౫౫ || ౫౬ || ౫౭ || అథతి || ఔగ్రసేనిః కంసః - అమరముని
బృందారకందేవర్షి శ్రేష్ఠం || ౫౭ || బృందారకౌరూపిముఖ్యావేకేముఖ్యా
స్యకేవలాభివ్యవహరః - విగ్రహసముత్సుకమితి - నారదః కలహపృథ్వ
తివ్రసిద్ధం-సముష్ణిత విగ్రహాభినివేశమితి ప్రత్యక్షవణతయాశరీరాభి
తనయసముదయనిశమనసముపనతమానందమనుభూయస

త్యవ్యత్యాససాధ్వసా దేనముపనీయకథమపికంసాయసమ
ర్పయామానః || ౫౫ || పాకంసోపి ధైర్యమనివార్యమధోవిచార్య
తస్యాతివీర్యమభినంద్యతమాభభాషే | సాస్తావ్యభేమికల
భాయముపైతు సద్గరభేష్టమో మమ జిహ్వాంసురభాణే
పూర్వమ్ || ౫౬ || గ|| ఇత్థమనుకంప్యమానోపికంసేనశంకి
తమానసఏవవసుదేవస్తనయమాదాయనిజనివేశమావివేశ
౫౭ || గ|| అథకదాచిదౌగ్రసేనిరనవరతబృందారకబృందవం
ద్యమానచరణౌరవిందమరవిందభవనస్తనమమర మునిబృం
దారకమవితవిగ్రహసముత్సుకమపినముష్ణితవిగ్రహాభి
నివేశమధరీగుణగుణమపిమరరిపు గుణగుణ ముపవీణయం
తంభగవంత మఖిలనిగమధమమమనిభేదనవిశారదం
నారదః క్షీణిమదాక్షిత్ || ౫౮ || తదనునారదోపియధావిధిత
దభ్యచకానాముపగమ్యకంసమిదమవాదీత్ || ౫౯ || ప|| వా
ష్ట్యేయా వసుదేవదేవక ముఖా గోప్రాశ్చనందా దయ
స్తతాంతాఅపిదేవతాభిమతిం పర్యాకులాం మాకృ
ధాః | త్వగ్గ్రహ్యనపిదానవాన్భుకముఖా త్వాంకా

మానరహితమిత్యథః || ౫౭ || విగ్రహస్సమరేదేహాభితిభాస్కరః-అథరీగుణ
గుణంతిరస్కృతశబ్దాదివిషయంజితేంద్రియంవా|| ౫౮ || గుణస్తావ్యవృత్తిశబ్దాది
జ్యేంద్రియాముఖ్యతంతుప్వితీవైజయంతీ-ఉపవీణయంతంవీణయాఉపగా
యంతం - సత్యాపపాశేత్యాదిసాక్షిచ్ || ౫౯ || వాష్ట్యేయాభిమతిః ప్రవస్తు
దేవస్యవాష్ట్యేయత్వేసివృత్తగ్రహణముత్కషాః కథంతతాంతాభితి -

దేవకీయశోదాదయిత్యర్థః - త్వద్వహ్యనితి-త్వత్పతా శ్రితానిత్యర్థః -
వదాన్వైరిచాహ్యపక్షేషుచైత్యవ్ || ౬౦ || ఇత్థమితి || శూరసేనవిషయః
శూరసేనజనవదః || నివిషయస్సాన్వయిన్ద్రియార్థదేశేజనవదపిచైతివిశ్వః -

అనేమింపురాభూతంవిద్ధిచతుర్భుజోపిభవితానాథోయ
దూనామితి || ౬౦ || ౫ || ఇత్థముపదిశ్యసురతపస్వినివినిర్గ
తేతద్వచనవిదితయాదవదేవభావసంభూత భయవిధూన
నాయదేవకదుహితరమానకదుండుభిమపికారాగార సీమ
నివిధాయనిగళనందానితౌపితరమపిపరిభూయనిజశాసనవి
షయీకృతశూరసేనవిషయశ్చఋరజరాసంధకేశిమహః
శనముష్టికారిష్టధేనుకబకత్పణాపృతాదియాతుధాన విప్య
త్తపరివృతస్సపదియదుకదనమమితమతనుత || ౬౧ || ౫ ||
తదనుభగినిగభాసముద్భవమభాకపట్రమపి వ్యాపాదిత
వా || ౬౨ || ప || శేషాఖ్యంబిభరాం బభూవభగవద్ధా
మానువిద్ధంతతోగభాందేవకనందనాహరిరథత్రాతుంత
మత్యాహితాత్ | పీత్రంగభమముంవికృత్యసకలాంత్రం
మోహ్యా నందవ్రజే రోహిత్యా వినివేశయేతి జతరే మా
యాంనిజామాదిశత్ || ౬౩ || ప || తయాసపదినిర్వృతైవచ
నేవనమాలినః | గభావిగళితోదేవ్యాఇతి పౌరావిచు
క్రమః || ౬౪ || ప || అథాతనుతనుచ్చాయవిశదీకృతది
బ్జుఖిమోహిణీసుషువేసూసుంరోహిణీవగరీయసీ || ౬౫ ||
౫ || భగవానపినమనంతరమానకదుండుభిమనొరథపరిపూ
రణాయదేవకీజతరమవజగాహే || ౬౬ || ౫ || అథకమపినమ

యదుకదనంయదుభిస్సహకలహః || నికదనంకలహాయుద్ధఇతినిఘంటుసా
రే || ౬౧ || ౬౨ || అథబలభద్రస్సమవర్తిర్ణ ఇత్యాహ - శేషాఖ్యమితి || ౬౩ || ౬౪ ||
అథేతి || తనోశ్చాయాతనుచ్చాయం - విభాషా సేనాసురాచ్చాయాశా
లానిశానామితిక్లీబత్వం || ౬౫ || ౬౬ || అథేతి || ఆపన్నసత్వామితి || ని ఆపన్నస

తావస్యాద్ధుర్విజ్ఞం తర్వత్త్విచగర్భిత్యమరః-సందానితంబర్థం॥ని॥ బద్ధేనం
దానితంమూతమిత్యమరః॥౬౭॥అథేతి॥దేవకీగర్భః ఏవగర్భఃగృహంగంభీ
రాభాగావాసగృహం-అధ్యాసీనమాశ్రితం॥౬౮॥అథనవభిఃశ్లోకైః ప
థమేశ్వరంస్తాతి॥దామోదరాయే త్యాదిభిః॥దారిద్ర్యమేవచావోవనంతస్య
జహనః॥ని॥వనెచవనవహ్నాచదవోదావఇవెవ్యతఇతిశాశ్వతః- దారుణ

యమాగ్రీసేనిరనను భూతపూర్వసువమావిశేషవివయా
భూతామేతామావన్నసత్వామూలోక్యనియతమవిలంబిత
ముత్పత్స్యమానమవత్యమేవమదత్యాహితమేతుభూతమి
తిచింతాసంతానతంతువితానసందానితాంతఃకరణాయమ
భవత్॥౬౯॥గ॥అథపితామహపురస్సరాస్సురాఃనారదా
దిభిరమరమునిభిస్సహవసుమతీమవతీర్యగర్భీకృతచతుర్దశభు
వనమపి దేవకీగర్భగర్భభవనమధ్యమధ్యాసీనంభగవంతమం
భోజలోచనమస్తామః॥తథాహి॥౬౮॥ప॥దామోదరాయ
జమితామితదానవాయదారిద్యృదావదహనాయదయా
పరాయదూరీకృతాతిదురితాయదురాసదాయదద్యాంస
మస్సపదిదారుణదారణాయ॥౬౯॥ప॥నీలాభ్రీకాంతి
నికురుంబకరంభితాయకల్యాణజాలనిధయేకరుణాణవా
యః॥నీలాలయాయపలరాశపలాలజాలజంఝానిలాయపురు
షాయనమఃపరస్మై॥౭౦॥ప॥ద్రష్టాత్వమేవసకలస్యనదృ

శ్యమేతదిత్యాకలయ్యతదనుత్వదనస్యభూతమ్॥వ్యామృశ్య
దారణాయదుష్టశిక్షకాయనమఃప॥దామందద్యాం-ప్రార్థనాయాంలిఖ్త
పదీదానిమిత్యర్థః॥ని॥సపదిదివిపాకాద్వ్యాహరంతీదుర్క్షమితిభాజప
యోగః॥౬౯॥నీతెతి॥నీలాభ్రాణాంనీలమేఘానాంకాంతినికురుంబెణకరంభి
తోమిశ్రితఃసాక్షాత్తత్త్వాంతేరేతస్మిన్సంభవేనతత్సద్భవకాంత్యాక్షేపాత్
పవార్థవృత్తినిదర్శనాలంకారః-అనెనచనీలమేఘస్యేవజగత్సంతాపహరిత్వం
వస్తువ్యజ్జతభిత్వలంకారేణవస్తుధ్వనిః-పలరాశః-త్రవ్యాదాః॥ని॥పలలంక

వ్యమామివమిత్యమరః-అతఏవపలాలజాలానితుషసంఘాః॥ ౭౦॥ ద్రష్టేతి॥
 సకలస్యప్రపంచస్యద్రష్టాజ్ఞాతైవత్వం-ఎవకారోభిన్నక్రమః-సతుదృశ్యంజ్ఞే
 యమైతత్ప్రపంచజాతం-భవా-జడత్వాదవరమాధాత్వాచ్యైతిభావఃఇ
 త్యాకలయ్యజ్ఞాత్వాః సర్వసంమాయామయంసాక్షాదాత్మాసర్వావభాసకః
 ఇతియస్తువిజానాతేనహిబ్రహ్మవిదేవహీతివచనావగతాంబ్రహ్మవిత్యమా
 త్రసంపాదికాందృగ్దృశ్యవివేకరూపాంప్రథమభూమికామారుషేయత్య
 థః-తదనుసాక్షీబోధదాహ్యానంతరం దృశ్యమపిత్యదనస్య భూతంవ్యా
 మృశ్యత్యేవభిన్నంజ్ఞాత్వాః॥ దృశ్యజాతమిదం సర్వంధృగ్మాపేణప్రవశ్య
 తి-అకత్రాత్మస్వరూపేణసహిబ్రహ్మవిదుత్తమితివచనావగతాంబ్ర
 హ్మవిదుత్తమత్వప్రయోజికాంబ్రహ్మసత్తాతిరిక్తాంప్రపంచసత్తాశూన్య

దృశ్యమపి తాం ధియమవ్యపాస్య సంవిత్సుభైకరసికాస్స

ముపాసతేత్వామ్॥ ౭౧॥ ప॥ స్రష్టాప్తిమేవజగతఃపరిపాల

కొపిసంహారకోపిభవనీతినమామనంతికారుణ్యపూరపరి

త్వజ్ఞానరూపాంద్విశీయభూమికామాశ్రిత్యైత్యథః - పూర్వభూమికా
 యాంబుధ్యపారోహాథః దృశ్యస్య సత్తామంగీకృత్య ద్రష్టుత్వవేషేణా
 త్తావగమః - అత్రేతుత్వాస్తీతిభేదఇతిధ్యేయం - తాంధియమపివిజాతీ
 యప్రత్యయతిరసాగరపూర్వకసజాతీయ ప్రత్యయప్రవాహీకరణరూ
 పంపవీకల్పసమాధిమిత్యథః - అపాస్యత్యక్తావనచాత్రయత్నపూర్వక
 ప్రాప్తిగః కింతునిద్రాదివరతంత్రస్యజాగ్రత్పదాథఃగ్రహణచేదిభ్యవత్పు
 రోవృక్తసమాధిద్యయచాధ్యఃబలెన సకలవికల్పవిలయస్సతవేదవభవతి- త
 దుక్తందృగ్దృశ్యవివేకః॥ స్యానుభూతిరసావేశాద్దృశ్యశబ్దానుపేక్షితుః
 నిర్వికల్పసమాధిస్సాన్యైవాతస్థితదీపవదితి॥ తత్సంవిత్సుభైకరసికాః చిదా
 నరదైకరసికాః॥ దర్శనాదథా నెహిత్యాకేవలాత్తస్వరూపతః-యస్తీవృ
 తినహిబ్రహ్మబ్రహ్మోక్తాతునెతరా - ప్రశాంతసర్వసంకల్పయాశి
 ల్లావదవస్థితిః - జాగ్రన్నిద్రానిముక్తాసాన్యరూపస్థితిః పరేతి - వచన

జ్వయావగతాం నిర్వికల్పసమాధి రూపాంతృతీయభూమి కామావన్నాభి
త్యభః- త్వాంసముపాసతే . స్వస్వరూపత్యేనానుభవంతీత్యభః-ఆత్ర
ప్రథమభూమికాయాంజిజ్ఞాసాది భూమికాత్రయ జాగ్రదవస్థారూపస్య
ద్వితీయభూమికాయాంస్వప్నరూపాయాః చతుర్థభూమికాయాఃతృతీ
యభూమికాయాంసుషుప్తిరూపస్యవర్షాదిభూమికాత్రయస్యఫలభూత
స్యచాంతర్థావభితిరహస్యం || ౭౨ || ఆనందశేతి || సంవిదరవిందంహ్మ
దయకమలం || ౭౩ || తీరానీతి || చరణకమలధ్యానమాత్రేణసకలశోకస్తి

పూరితమానసస్యసంహారధీస్తవకధన్వితినప్రతీమః || ౭౪ ||

వ || ఆనందజాశ్రుభరితాక్షముదీతకంపముద్యుతగద్గదము
దంచితరోమహీర్షమ్ | త్వామేవసంవిదరవిందమరందబిందు
సందోహసాంద్రమభిషంద్యముదంప్రయాంతి || ౭౫ || తీర్థా
నిశోకజలధిం యమినాంమనాంసింధృత్యాతవాతి మృదుశం
చరణప్రవాళమ్ | మజ్జంతి హంత మహతీమసిగాత్రయష్టి
మాలంబ్యనిర్భరసుఖామృతదీప్తికాసు || ౭౬ || లభ్యావ
త్పదసరోజపరాగజాలసంగం శిలాపిఙ్గడభావముంచదా
శు | స్తంభం భజంతిహృదయేనభవంతమేవ చిత్రంచరా
యవరిరభ్యశరీరిణాః || ౭౭ || స్థానైవిదారిత హృదానఖరైర
భావియైర్వైరిణానరహరైః తవగర్వభాజా | యాంతిశ్రి
తాఅపివిలోకనమాత్రతస్యైహృద్గ్రంథిభేదమితికింతువిచి

వృత్తిః తదమధ్యానాభ్యాసపాటవేనకృత్యావయవపరిస్ఫూతానీ
త్యాంసుఖపారవశ్యమపినమభూదితి తాత్పర్యాభః || ౭౮ || లభ్యైతి || హృద
యేనవక్షసా పరిరభ్యఆలింగ్య అన్యత్రహృదయేన మనసా ఆలింగ్యధ్యా
త్వాని || హృదయంవక్షసిస్వావైశ్రితిహలాయుధః- స్తంభంజడీభావం-తన్నా
మకంసాత్వికభావంచ || ౭౯ || స్థానైతి || దృప్తశత్రువినాశనంయుక్తమిత్యర్థః-
అభావిభూతం-భావేలుక్తం - యాంతీతి || విలోకనమాత్రత్యతి-తత్రతు-
నఖిదిదళనాదత్రతుదశః-నమాత్రాదేవైత్యభః-హృద్గ్రంథిభేదమితి-భిద్యతే

హృదయగ్రంథీరితివచనమత్రానుసంధేయం-అన్యత్రవత్సావిదారణం॥ ౭౬
 అసితేతి॥ అశక్తైత్యథః॥ని॥ఈశఃప్రభాశంకరేస్యాదితివిశ్వప్రకాశః
 యాధాధ్యంంతత్వం-కిముతేతికింత్విత్యథః॥ ని॥ కింపునరభోతిశయేప్ర
 క్షేపతాంతరేచకిముతేతిగణరత్నమపేనాదధా-సతావదస్తదీయస్తుత్యా
 జగత్పురిపాలనేప్రవర్తనేకింతుస్వతపేతిభావః-సముపలక్ష్మితదాహృదలక్ష
 ణావ్యక్తగర్భచిహ్నా॥౭౬॥౭౭॥౭౮॥యచ్చింతననేతి॥యన్యకృష్ణస్యచింతన
 త్రపాత్రమ్॥౭౬॥ అసీశాయాధాధ్యం గహనమభిధా
 తుంశుతిరపిస్వకతైత్యైథిల్యం స్ఫుటయతియతోవాచక
 తితేఅతస్త్వీతుంశక్తాఃకథమివవయంతాంకిముతతేకృపా
 పారావారోజయతుజగతీపాలనకృతే॥ ౭౭॥ స్తుత్యైవమ
 రవిందాతుముగ్రసేనసుతాదితామ్దేవకింముహురా
 శ్వాస్యదేవాస్వభవనంయయుః॥౭౮॥తదనుదేవకనందనా
 సముపలక్ష్మితదాహృదలక్షణావిలక్షణసుషమావిశేషామం
 దమందమవహాయవినిధిభూషణభరమపతితబలమపిన
 ముచితరుచినిచయమవయవసముదయమదీధరత్॥ ౭౯॥
 యచ్చింతనాసినీమేషమాత్రంసారూప్యమాప్యేతతమ
 భ్రానీలమ్ । గభేవిధాయాపివిరూపభావంబభారగౌ
 రావసుదేవదారాః॥౮౦॥గౌరవంభజతిగర్భసంభవాన్తద్య
 మేవ్యగదృశస్తనీయసి॥సాధుతద్రథిమకృదృశిచ్ఛలంపౌ
 నాసీకిముతగర్భధారణేనెతిభావః-సారూప్యంసమానస్వభావతానమాన
 నీలపీతాదిరూషవత్వంచ॥ని॥ రూపంస్వభావేసాన్దర్శేఅకారశ్లోకయోరపీతి
 విశ్వః-అభ్యవదాకాశవన్నీలం-అత్రగభేహరెధారణేపీతదీయనైల్యసం
 క్రమాభావాదతద్గుణః॥ * ॥ సంగతాన్యగుణానంగీకారమాహురతద్గుణ
 మితిలక్షణాత్॥ ౮౦॥ గౌరవమితి॥మృగదృశోదేవక్యాః-తద్రథిమకృదితి
 మధ్యస్యతనీయస్తాత్తద్భంగభియావిధినాకృతమిత్యర్థః - అత్రవశిషువశి
 త్వమపహ్నుత్యహేమదామనికురుంబతోస్త్వేక్షా-వ్యంజకాప్రయోగాద్ద

మూ॥౧౦॥గభీరేతి॥ మహాబిలమాకాశఃఅతిగభీరంబిలంచపూర్వంనాభే
రతిగభీరత్వాన్తహాబిలత్వం-ఇదానీంతు గర్భస్థౌత్వేన గాంభీర్యనాశేష్యా
కాశత్వాన్తహాబిలత్వం-ఆకాశత్వంచవిష్ణుపదత్వకృతమితితాత్పర్యార్థః-
నాభేవిష్ణుపదత్వంచగర్భస్యనాభిసంశ్లిష్టత్వాత్-అతఏవాత్రపూర్వరూప
విశేషాలంకారః॥పూర్వావస్థానువృత్తికృత్వతేనతివస్తునీతిలక్షణాత్॥
౧౦॥అ॥అదైకేనగర్భేనకృష్ణప్రాదుర్భావంవర్ణయతి॥ఆనందనకందళితేషు

మదామనికురుంబమత్రుటత్॥౧౧॥ గభీరభావే నబభూవ
నాభీమహాబిలంలాల విలాచ సాయాః॥గాధాపిగభఃస్ఫుర
జేనవిష్ణుపదచ్ఛలాత్ప్రవమహాబిలత్వమ్॥౧౨॥ గ॥ అథ
కదాచిదఖిలదేహీష్వమందానందకందళితేషుదళితేషుచమ
నుజభవనకలుషేషుకలుషేషుచ విమలహృదయైకమలెషు
విమలెషుచనకలసలిలాశయేషువిమలాశయేషుచ విబుధజన
సమూహేషుసంమోహేషుచనకలానురేషుభానురేషుచ
నిఖిలదిగంతేషు శాంతేషుచజీమూతగజైతేషుతజైతేషు
చవ్యసననిర్ఘృతేషు యుర్ఘృతేషుచనకలసమయారిష్టేషు
వృష్టేషుచ కల్పపాదపకుసుమతరంగితేషు తరంగితేషు
చగీర్వాణవరవణిసీన్యత్రేషు వృత్రేషుచ గగనకల్లాలినీక
ల్లాలమాలికాకలకల విడలబ శౌండనిజైరజయడిండిమా
డంబరైషువరి మధురా నగర మధినిశీధ మభిభూత విరో

సంజాతకందళేషుసంజాతానందేష్విత్యర్థః - మనుజభవనస్య భూలా
కస్యకలుషేషుదురితేషుఅన్యత్రకలుషేషుమలినైషుకలుషశబ్దస్సుఖాదీత్వా
ద్ధమౌధమివచనః- సమయారిష్టేషువిషఫుటికాదిదుస్సమయేషు-కల్పపా
దపకుసుమానాం తరంగితేషుతరంగిణీష్విత్యర్థః - తదన్యసంజాతంతార
కాదిభ్యఇతజితసంజాతాధౌతచృత్వయః - చృత్వయాథాస్యా వి
వక్షితత్వాత్ప్రకృత్యర్థమాత్రాభాః- తిన్రీఅహతీజాతాతీత్యత్ర
చృత్వయేవత్రిత్యేలాభేబహువచనమవివక్షితమితిమీమాంసకాః-దర్శయతే

భవభక్త్యత్యావివక్షితాణిజగత్ ఇతిశాబ్దికాశ్చ - ప్రకృతేపితద్వదితిద్రష్ట
వ్యం-అస్యత్రతరంగితేషువధికతేషు-విరోచనాభిధానేతి॥ చంద్రాగ్ని
కా-విరోచనాభిద్యమరః-అభూతపూర్వమితి-పూర్వంభూతంభూతపూ
ర్వంసుప్తపేతినమాసభిచరట్సుత్రైకాశికాకారః - తన్నభవతీతధో
క్షం ॥ ౧౩ ॥ ఆవిభవభూవేతి ॥ శీతాంశురపితత్త్వణంఆవిభవభూవేత్యన్వ
యః - ప్రకృతస్యకృష్ణస్య-అప్రకృతస్యచంద్రస్యచోభయరూపైకశ్చియా
న్వయాద్దీపకాలంకారః॥*॥వదంతివణ్యావణ్యానాంధమైక్యం దీప

చనాభిధాన తేజస్త్రితయముద్భాసితజగత్త్రియమను
ద్భూతపూర్వంకిమపిమహఃప్రాదురభవత్ ॥ ౧౩ ॥ ప ॥
ఆవిభవభూవదేవక్యాస్తతశ్రీవత్సలాంఘనః । దృష్టుమే
నమివప్రాచ్యాశ్శీతాంశురపితత్త్వణమ్ ॥ ౧౪ ॥ కిశోరంస్య
ధ్యాయత్తదనువసుదేవస్త్వతపసామసీమానామనంఢలమి
వనవీనారుణనిభమ్ । కృపాపారావారంకరబదరకల్పంసు
కృతినాంసుధాధారాధారాయితనయనధారాంచితము
ఖమ్ ॥ ౧౫ ॥ ప ॥ ఖనింకల్యాణానాయదుకులమహాభా
గ్యవిభవంస్ఫురల్లీలాజాలంవలభిదువలశ్యామలతనుమ్ । గ
దాంశంఖంచక్రంధనురపిదధానంకరతలైస్తనాపీతంవాప
శ్చిరసీమకుటంకౌస్తుభమపి ॥ ౧౬ ॥ ప॥తనూజానాంపాం
డోకిమపికులదైవం సరరుణంవిలాలల్లావణ్యామృతజలధి
వేలాయితతనుమ్ । గుణానామంభోధింసుకృతనిచయంవిగ్ర
హభృతంప్రకాశాస్తనాన్వనంచకచకితభానైర్దశదిశః॥ ౧౭ ॥

కంబుధాభిలక్షణాత్ ॥ ౧౪ ॥ కిశోరమితి॥స్యధ్యాయద్దదశః ॥ నినిధ్యానమవ
లోకనమితివైజయంతీ - సుధాధారాయాః ఆధారాయితా ఆశ్రయా
భూతానయనస్యధారాఅంచలః తయాఅంచితంరమ్యం ముఖంయస్యతం
తథోక్షం-శిరసీమకుటంకౌస్తుభమపీతి*యయోలా*క్షాలక్షీరరుణ హరి
చూడామణిరుచిరిత్యత్రహరేచ్ఛూడామణిఃకౌస్తుభిత్యాఖ్యాతం సప్తజ్ఞ
లోళ్ళలక్ష్యణేన ॥ ౧౬ ॥ తనూజానామితి ॥ ప్రకాశాస్తనాన్వనమితి

ప్రకాశశబ్దాధమధమివచసః॥౧౬॥ప్రకాశశబ్దప్రకాశశబ్దలూకాలాక
వాచలభిరముచంశే॥౧౭॥ఎవమితిసుభిశతంగోశతం-అవనిసురసాద్భా
ష్టాణాధీనంజేయత్రాచేతిసాతిప్రత్యయః॥౧౮॥అథపంచభిఃసోకైఃసాతి॥ప్ర
రాణభితి॥హరేత్వంపురాణః-అనాదీఅసి-అసీతిసర్వత్రసంబధ్యతేనీరూపః
నిరాకారఃవిగుణోనీర్గుణఃగిరాంవశగఃఅధీనోవానాసి॥౧౯॥యతోవాచాని
వర్తంతభితిశ్రుతే - నిచ్చేష్టహితాహితప్రాప్తిపరిహారాధాన్యందరహి
తఃశరీరాభావాదవాప్తసకలకామత్వాచ్చేతిభావః - అపితుచైతన్యనిలయః
వరంచిన్నాత్రమిత్యర్థః-చైతన్యనిలయిత్యత్రస్వేమహిమ్నిభూమాప్రతి
ష్ఠితభిత్వత్రభూమ్నోనన్యాశ్చిత్తప్రలాభవచైతన్యస్యాప్యనాశ్చిత్తప్రలా

ఏవమానకదుందుభి రత్యద్భుతానుభావమభూతపూర్వ
మావిభూతమేనమభాకంచతుర్భుజమవధార్యనిభా

రానందసింధునిమజ్జనమనుభవన్నపిపునరుక్తసలిలావగాహ
నశ్చేతనైవసురభిశతమవనిసురసాద్విధాయభగవంత
మంభోజలంచనమస్తాశ్శీత ॥ ౧౮-॥ తథాహి ॥ప॥పురా

ణోనీరూపస్త్యమసివిగుణోనైవభిశగోగిరాంవానిచ్చేష్టః

వరమపితుచైతన్యనిలయః । కథంవారజ్యంతిచు్రితియువత

భనచైతన్యస్వరూపత్వేవర్యవసానం-ఈదృశోన్వయ్యపిశ్రుతయఏవయువత
యఃకథంవారజ్యంతికథంవాతాత్పర్యేణప్రతిపాదయంతీత్యర్థః - అ
ప్రాప్యేతిశక్తినిషేధాదసంగశ్చైవనశక్యసంబంధరూపలక్షణాయాఅప్యభా
వాన్నిర్ధమకత్వేనవేదాంతవేద్యత్వరూపధర్మాసంభవాచ్చేతిభావః ॥
మాయావైభవేనసర్వసంగచ్ఛతృత్యాహ - భువనసమ్మేహనానరీజగన్మా
హిసీతవమాయానజయ్యాజెతుమశక్త్యాఅఘటితఘటనాపటియసామా
యయాసర్వంసంభావ్యతభితిభావః ॥ వ్యంగ్యాధాన్య ॥ హరేత్వంపు
రాణఃస్థవిరోసినవాసుందరభిత్వాహ-నీరూపభితి - విగుణాయువతిక్లాఘ్య
గుణరహితభిత్వార్థః-గిరాంవావశగోనప్రియచపనాదినావశీకతుః మశ
క్యభిత్వార్థః- నాపిస్త్రీభోగానుకూలాశక్తిరస్తీత్యాహ - నిచ్చేష్టభితి-హ

స్తపాదాదిచాలనైవ్యసమభాగ్యత్యధః - అపితువరంచైతన్యనిలయఃవరం
 పాణిమాత్రసంస్పృక్తత్యధః - ఈదృశైతన్య్యుపిశ్రుతవయమతయఃక
 థంవారజ్యంతిమాయామహిమ్నాసర్వంసంగచ్ఛత్యత్యాహ - భువనైత్య
 నైతదాశ్రితజనావృజ్యతే - తస్యసంమోహనకరీతవమాయామణిమంత్రా
 షధాదికృతావంచనా || ని || వంచనాదంభహింసాసుమాయేతిభాస్కరః -
 నజయ్యా అచింత్యోహిమణిమంత్రాషధీనాం ప్రభావత్యతిభావః - అత్రచ
 పురాణత్యాదౌశ్లేషః శ్రుతీనాంయువతిత్వ రూపణా ద్రూపకాలంకారః
 ఎతదుభయోత్థాపితఃఈదృశేషిత్వయియువతయోరజ్యనీతివిరోధస్యాభాస
 త్వాద్విరోధాభాసోలంకారః - కథంవేత్త్యాదినాసోక్తాయాఅనురాగా
 నుపపత్తేఃనజయ్యేత్యాదినానిషేధాదాక్షేపాలంకారః - పూర్వప్రతిపాది
 తవిరోధస్యనజయ్యేత్యాదివాక్యాధేనసమభాగాద్వాక్యాధః హేతుకం

యస్తస్య్యపి హరేనజయ్యతేమాయాబతభువనసంమో

హనకరీ || ౮౯ || ప || నిధిఃకల్యాణానాం త్వమధికముదా

రస్కరుణఃకృతార్థాస్తైశ్చత్యాగతీచతవసేవావరవళః|

కావ్యలింగంచాలంకారః - నచవిరోధస్యసమభాగనైవిరోధా భాసత్వం న
 స్యాదితివాచ్యంసమధికతస్యాపివిరోధస్యవస్తుతాభాసత్వేనతత్సంభవాత్
 కావ్యలింగాక్షేపయోరైకవాచకానుప్రవేశలక్షణస్సంకరః - అథాలంకా
 రయోరేవాయంసంకరః - స్వారసికవాచ్యప్రతియోగితవాద్వాచకత్వస్యే
 త్యలంకారసర్వస్వరహస్యం - సందేహసంకరోవా - ఏతైస్సర్వైరుత్థాప్య
 మానానిందయాస్తుత్యభివ్యక్తిరూపావ్యాజస్తుతిః - పురాణత్వాదీనాంగుణా
 నాందోషత్వకల్పనరూపలెకగభైఃవడ్డత్యావ్యత్యతిలేకవ్యాజస్తుత్యోస్సమ
 ప్రాధాన్యసంకరత్యతివివేకః - ఎవమేతేషుస్తుతిశ్లోకేషుసంస్పృష్టిసంకరాదికం
 బహువివేచనీయమస్తి - అథాపిగ్రంథవిస్తరభయాదువరమ్యతే || ౮౯ || నిధి
 రితి || త్వంకల్యాణానాంనిధిస్సయంకల్యాణనిధిరేవవరస్యకల్యాణందాతుం
 శక్నోతితిభావః - అతఎవ పరికరాలంకారః - అధికమత్యంతముదారోమ
 హానత్యుత్కృష్టత్యధః - కతవ్యమహదాశ్రియత్యాగిన్యాయాదితిభా

సః॥ ని॥ ఉదారోదాత్యమహతోరిత్యమః - సకరుణోనిరుపాధిక కృపాని
 ధిరిత్యధః - తేభ్యత్యాఃకృతాథాఃకృతకృత్యాధన్యాఇతియావదితిచమ
 త్వేత్యధః - గమ్యమానాధఃత్వాదప్రయోగఃప్రయోగేపానరుక్త్యమి
 త్యాలంకారికాః - తవసేవాపరవశఃనిరంతరసేవాత్సకఃజనఇతిశేషః
 సర్వస్వే సర్వధనసి హృలే సతి ॥ * ॥ యస్యానుగ్రహమిచ్ఛా మితస్యవి
 త్తం హరామ్యహమితి పిన్ఘ్రపురాణవచనాదితి భావః - అఖిలజనాత్ప్ర
 పంచినకలజనాపేక్షయాఅతిరిక్తఃఅధికః ॥ ని ॥ ఆతిరిక్తస్సమధికఇత్య
 మః - అభవదియత్ నిధఃత్వేన హేతునామదనాశేసతి మోక్షాధికారి
 త్వాదితిభావః - తదస్తునతావన్నా త్రమేవ పురుషార్థః ఇత్యధః - కష్ట
 హిఃపురుషార్థఃఇత్యతః - ఆత్మావరముత్కృష్టం నిర్విచిత్త్యం య
 ధా తథా బద్ధ ఇతిహి సమధికొలాభః - ఆత్మలాభాన్నవరం విద్యత ఇతి
 శుతేరినివరమాధః-వ్యంగ్యాధః-స్తు-త్వంకల్యాణానాంసువణానాం

హృతేయత్సర్వస్వేసృభవదతిక్రిఖిలజనాత్తతస్త్వత్కలభః

నీధిఃఅతిధనకఇత్యధః॥ని॥ కల్యాణంమంగళేష్వగఃఇతిభాసః- అధిక
 మత్యంతముదారోదాతాసకరుణఃపరదుఃఖప్రహణేచ్ఛః-తేభ్యత్యాః కృ
 తాథాః లబ్ధధనాశ్చూరశ్చ కృత విద్యశ్చే త్యాదావివకృత శబ్దోలాభార్థ
 కఇతిచమత్వాదతవసేవాపరవశః నిష్కపటసేవాసక్తఇత్యధః-సంపత్తిరా
 దార్యంకరుణేతిగుణత్రయంభృత్యసంపత్తించవిచార్యప్రభుంసేవంతఇతి
 భావః-సర్వస్వేపిహృతేసతిఃఅన్యధాచింతితంకార్యంజైవమన్యత్రీచింతయే
 దితిన్యాయాదితిభావః-అఖిలజనాదతిరిక్తఃఅతిదరిద్రః అభవదియత్-అత
 ఏనాత్రవిషాదనాలంకారః॥*॥ఇవ్యమాణవిరుద్ధార్థఃసంప్రాప్తిస్తువిషాద
 సమితిలక్షణాత్-తదస్తుసర్వస్వంహృతఇత్యేతావన్నాత్రమేవనశోచనీయమి
 త్యధః-ఆత్మలబ్ధఇతిపరమిత్వేవసమధికొలాభఃచోరాది భిహ్వాతసర్వస్వ
 ప్రాణమాత్రావశేషణమాత్మలాభశబ్దార్థః-అత్రప్రభాఃఖిలత్వదోషేణవ
 ధాభావస్యగుణస్వేనవర్జనాదుల్లాసాలంకారశ్చ॥*॥ఎకస్యగుణదోషాభ్యా
 మల్లాసోన్యగృతౌయదీతిలక్షణాత్॥౯౦॥దురాపమితి॥జగతిపితమతయో

విస్తృతబుద్ధయః నిత్యానిత్యవస్తువివేచనచతురాభిత్వభావః - సుదృశాంసుధీ
యాంభక్తానామితియావత్ వశ్యమధీనంత్యాంబవరైరభక్తైరుకరావం
మత్వాతేఅభీష్టామనితాంభక్తిం. యోమద్భక్తస్సమేప్రియభిత్వాదౌభ
క్తిసంబంధస్యప్రియత్వదగ్ధనైసభక్తైః ప్రియత్వంకైః మతి కన్యాయసిద్ధమితి
భావః-శరణంయాంతిదృఢాంభక్తిమవలంబంతభిత్వభావః- తదవలంబోభ
క్తికమాక పరిగ్రహః దృఢతరాయదిదృఢభక్తిస్సాన్యచ్యైదిత్యభావః - శ్రే
యోదాతామోక్షప్రదః॥ ని॥ శ్రేయోనిశ్రేయసామృతమిత్యమరః ఏవం
నచేత్తేషాంభవతః సకాశాత్ఫలలెశోపినభవేత్॥కమేంద్రియాణిసం
యన్యుణు ఆప్రేమనసాస్త్యై - ఇంద్రియాధాన్విమూఢాత్మా మిధ్యా
చాంస్పృహ్యతే - నకత్వత్వం నకమాణిలోకస్యసృజితప్రభుః - నకర్త

వరమితి హిలాభస్సమధికః ॥ ౯౦ ॥ దురావం త్యాం మ

త్వాజగతిసుదృశాంవశ్యమవరైరభీష్టాంభక్తింతేవితతమ

తయోయాంతిశరణమ్! ఆసిశ్రేయోదాతాయదితదవలం

బోద్భుతరొనచేదేవం తేష్టాంఫలఫలలెశోపినభవతః॥౯౧॥

నాభత్వస్థుణజాలబద్ధహృదయాభక్తావిముక్తాః కథంసంజా

ఫలసంయోగంస్వభావస్తుప్రవతేతభిత్వాదిగీతావచనాదితిభావః- వ్యం
గ్యాభావస్తు ॥ వితతమతయస్సధీయః - జగతిసుదృశాంప్రీతాంవశ్యమధీ
నంత్యాంబవరైరభక్తైః హిష్టైః నేవకైరుకరావంత్యాం మత్వాప్రీలోలత
యాఅంతఃపురగతత్వాదితిభావః - తేఅభీష్టాంప్రియసీంభక్తింతన్నామి
కాంప్రీతాంశరణంయాంతియాంతియాంతి ద్వా రాతామేవవశీకుర్వంతితిభావః-త
దవలంబఃప్రియసీకత్వకపరిగ్రహః దృఢతమాయదిత్వత్ప్రియసీకంచి
దాత్ప్రియత్వేనపరిగృహ్యంతిచేదిత్యభావః శ్రేయోదాతా కల్యాణప్రదః ఆసి
కామాంధాః కింసకుర్వంతితిభావః - ఎవంనచేత్తత్పక్షపాతోనసాన్యచ్యై
దిత్యభావః-తేషాంభవతస్సకాశాత్ఫలలెశోపినప్రీతివరతంత్రస్యతవదశక
నన్వైవదుర్లభత్వాదితిభావః॥ ౯౧॥ నాథేతి తవగుణజాలంరజ్జునివహః
తేనబద్ధహృదయాః సుద్వాంతవక్షసః భక్తావిముక్తాః కథమితివిరోధః-గుణ

జాలంసత్యకామత్వాదీకల్యాణగుణగణః తేనబద్ధంతద్ధ్యానశీలమిత్యథః -
 హృదయంమనోయేషామితివిరోధపరిహారః॥ ౩౧॥ హృదయంవక్షుసిస్వాంత
 ఇతిహాలాయథః - సంజాతాలమితావ్యభావేషాంతేతథోక్తాఃఈదృశా
 అపిచక్రాస్సుఖాంభోనిధౌకథంమగ్నాఇతివిరోధః సంజాతంఅమితం వేద
 సంజ్ఞానం-విదజ్ఞానై అస్త్వాల్ల్యుట్ యేషామితివిరోధపరిహారః ధ్యానేనత
 వైవప్రకృతింమాయాంగమితాప్రాపితాభక్తాఃమాయామతీతాఃకథమితి
 విరోధః తవైవప్రకృతింస్వభావంగమితాః సారూప్యంప్రాప్తాఇతిపరిహా
 రః - నాశ్చర్యమితివిరుద్ధధర్మాణామేకత్రసమావేశసంనాదృతమిత్యర్థః -
 హియస్తాత్కారణాత్ తవవాంఛాఇచ్ఛా-జగదేంద్రజాలంతస్యకలనై
 నిమాణైపింఛాయథేంద్రజాలికః పింఛాభ్రమణమాత్రేణ గగనేసము

తామితవేదనా అపికథం మగ్నాస్సుఖాంభోనిధౌధ్యానేన
 ప్రకృతింతవైవగమితామాయామతీతాఃకథం నాశ్చర్యం
 జగదింద్రజాలకలనై పింఛాహివాంఛాతవ ॥ ౩౨ ॥ ప్రా
 ప్తాస్తమఃపరిచయాద్విరసంభవాంధునిర్యాంతుతే గుణ
 గణానవలంబ్యధీరాః ! మగ్నత్వనాంతస్యై సుఖాంబుని

ద్రాదికంరచయతి - తద్వదిచ్ఛామాత్రేణాచింత్యనిమాణం జగద్రచయే
 తస్తవనకించిదపిదుష్కరమిత్యథః - విరోధసమాధానశిరస్సా విరో
 ధాభాసాలంకారః॥ ౩౩॥ అభాసత్వేవిరోధస్య విరోధాభాసఇవ్యతఇతిలక్ష
 ãత్ ॥ ౩౪॥ ప్రాప్తాఇతి ॥ ధీరావిద్వాంసః॥ నిధీర్షామనీషీజ్ఞఃప్రాజ్ఞః
 మరః-ధృష్టాచ్యైతిగమ్యతే-తమఃపరిచయాత్తమోగుణప్రాచుర్యా దంధకా
 రప్రాకట్యాచ్యవరసంఅసారంనిర్జలంచ॥ నిరసోగంధరసేస్వాదేతిక్రాదా
 విషరాగయోః-శృంగారాదాద్రవేర్యేదహాధాత్వంబుపారదఇతివిశ్వః
 భవస్సంసారవీవాంధుఃకూపః॥ నిపుంస్యేవాంధుః ప్రహీఃకూపఇత్యమరః
 తేగుణగణానవలంబ్యధ్యాతృత్వార్థః-గుణగణాన్ప్రజ్ఞగణానవలంబ్యధృత్వే
 తిచవ్యజ్ఞతే- నిర్యాంతునిగచ్ఛంతుయక్తమిత్యథః - సుఖాంభోనిధౌ
 త్వయిమగ్నత్వనాంమగ్నస్వరూపాణాంతస్వదైక్యంప్రాప్తానామిత్యర్థః-

మగ్నశరీరాణామితవ॥ ని ॥ అత్తాజీవేభ్యతాదేహాస్వభావేవరమాత్మనీతి
యాదవః-అమీషాంధీరాణాంనిరయస్యనిగ్-మస్య పునరా వృత్తైరితియా
వత్-పంభావనాపిక్వనాస్తీత్యర్థః- అంధ కా రేనిజలకూపవతి తౌర్ధృష్టః
జ్ఞాద్యనలంబనైకధంబిగ్నాచ్యైత్ - మధ్యేనముద్రంమగ్నస్యతునపున
తావృత్తిరితితాత్పర్యాధః॥౯౩॥ఇతీతి ॥ స్తావంస్తావంస్తు త్వాస్తు త్వావ
ముత్తరత్రాపిజ్ఞేయం-ముహూయ-హురిత్యర్థః- వీఘ్నాయామవ్యయాభా

ధావమీషాంసంభావనాపినిరయస్యకథంపునస్స్యాత్ ౯౩

ఇతిస్తావంస్తావంప్రతిముహూకనంసీ స్తు రరిపుం దృశాపా

యంపాయంబిరమపినసాహిత్యగుమత్ ॥ సుఖం ధ్యా

యంధ్యాయం కృతినమయమాత్మానమభజద్విప్రంస్తారం

స్తారంవ్యధితవరమత్యాహితమపి॥౯౪॥గ్తదనదెవకనం

దనాపిముకుందమమందానందకందళితమభిచంద్యవ సుధా

సారసారతరాభిరమితస్తుభిరిథ్థమేనంప్రార్థయత్॥౯౫॥

గ్త ॥ భగవన్ననను భూ తచర మభిరూపం రూపమిదంసుని

రూపంమాదృశాంమా కుర్వీధాః ॥ ౯౬ ॥ అపితు తనయ

విరహదూయమానమానసా మెనామానందయతురిపుఘయ

మపిపరిహరతు భవానితి ॥ ౯౭ ॥ ఎవమభిచధానాతనయ

విరహకాతరౌమాతాపితరౌమురశాసనస్సాదరమిగమవా

దీత్ ॥౯౮॥ప॥పురాఖిలుయవాంవృశ్చిసుతపోనామధార

వః-అత్తాచంకృతినంధన్యం ధ్యాయంధ్యాయంసుఖమభజదిత్యన్వయః-రి

పుంకంసంవ్యధితఅకరోత్-అమందానందకందళితమితివ్యాఖ్యాతమేతత్-

మాదృశాంసునిరూపంసుఖేన ద్రష్టుంయోగ్యం॥నిరూపయత్యపినిచాయ

జినీకూడతీతిదగ్ధనవర్యాయేమభట్టమల్లిః-అతఎవ ॥ ౯౬ ॥ తంవర్వతీయప్ర

మాదాశ్చచాయై ఇతిమాఘేద్వాదశ సర్వైప్రయోగః మాకుర్వీధాః ఎత

ద్రూపమువసంహరేత్యర్థః-ఎనాంమామిత్యర్థః॥౯౪॥౯౫॥౯౬॥౯౭

పురేతి ॥ సుతవనఃపత్నీశ్చి- అతప్యేధామితితవస్తవఃకర్తృకస్యైవే

తికతుఃకర్తృవద్భవాదాత్మనైవదం - యువాంపూర్వంతపఃకృతవంతా
విత్యర్థఃపురాశవామిభవిష్యామి - యావత్తరథః తరిష్యధః - సంప్ర
తారణాత్ వంచనాత్ పురతోరణతః పురబహిర్ద్వారాత్ || 91 ||

యా । తపఃపరమతస్యేధాంతేనప్రముదితోభవమ్ || 92 ||

ప || పుత్రఃపురాశవామీతియువయోర్వరమప్యహమ్ । తే

నాహమిహజాతోద్యభవత్ప్రియవిధిత్యయా || 93 || యా

వన్నమానుభావేనతరథశ్శీకవారిధిమ్ । నందప్రజమహా

న్మైయాసాంప్రతం సంప్రతారణాత్ || 94 || ఎవంవ్యా

హృత్యభగవాన్ బహువప్రాకృతస్త్రిశుః । రోదితస్తతత

ప్తారంతారకోభవవారిధేః || 95 || మాయాపినంద

జాయాయామజాయతతదాహరేః । తయావిమోహితాః

కంసపురాంతఃపురరక్షిణః || 96 || సమనంతరమానక

దుందుభిరపిజనాదన్వప్రచోదనైఃసందమందీరముపయా

తుకామఃస్తత్తణమేవవిగళితనిగళబంధస్సూతికానికేతనాద్వి

నిర్దశ్యగత్యనుమూలమయత్నసంభూతమరరవిఘటనము

పలత్కృభణిపతిభణాగణివారితవారిధారమవిలంబితమం

తఃపురతః పురతోరణతోపిచ నిష్క్రమ్య తరణి తసూభవ

మతిస్త్వస్రసరణిమంతరేణ తరణిమతిలంఘ్యనందప్రజమవ

జగాహే || 97 || వ || నందప్రజంశౌరిరుపేత్యతత్రశిశుంయ

శోదాశయనైవేష్య । తస్యాస్సమాదాయసుతామధా

శువివేషహషేణనిజనివేషమ్ || 98 || తామసానిజదా

రాణాంనిధాయసవిధేతతః । చరణౌనిగతైరాశుయథా

తోరణోస్త్రీ బహిర్ద్వారమిత్యమరః - తరణితనూభవం యమునాం -

అతిస్పష్టసరణిం దత్తమాద్ధాం - తరణిమంతరేణ నావం వినా || 99 ||

స్త్రీయాం నౌ స్తరణి స్తరిత్యమరః || 100 || 101 || 102 || 103 || 104 ||

105 || తామసానిజతి || అనన్యతేతి - నిహిరుభయవదీ - యథాపురాయథా

పురమిత్యవ్యయాభావః-పూర్వపదిత్యర్థః॥౧౦౬॥ ఆద తైతి॥ తత్రైవకృష్ణ
 వీ వనిర్విశయయానిస్సంశయయా- పరతాధియాపరమాత్మత్వబుధ్యాపి॥ని॥
 పరందూరాస్యముఖ్యేషు పరోరిపకమాత్మనోరితివైజయంతీ- తా దృగ్విధం
 పుత్రత్వభ్రాంతిజన్యానంద సదృశ మిత్యర్థః - సుఖంఅనయాసులభంస్యా
 త్క్రింససులభమేవయశోదాయాఃభ్రాంతిసిద్ధంపుత్ర దర్శనసుఖంబ్రహ్మసా
 త్తాతాగ్రనుఖాదతిరివ్యత్యత్యర్థః - యద్యప్యానందశబ్దస్యఘృణంతతావ
 త్పుల్లింగత్వమేవయుక్తం-తథాపిచింతాత్మమమలవిషయమద్యయమానంద

పురమనహ్యత ॥ ౧౦౬ ॥ ఆద త్తనందరమణీ వసుదేవసూ

నానానందమాత్మజధియాభ్రమమూలయాయత్ తత్రై

వనిర్విశయయాపరతాధియాపితాదృగ్విధంకిమనయాసుల

భంసుఖంస్యాత్ ॥ ౧౦౭ ॥ X ॥ సమనంతరమంతఃపుర

ద్వారేషుపురగోపురేషుచయధాపురమావృతేషుచాలికా

కలకలమాకలయ్యునిలయపాలికాస్సత్వీరమవబుధ్య కంసా

యసుతావతరణంస్యవేదయత్ ॥ ౧౦౮ ॥ పోషితద్వచన

నిశమనసమయమశనిహతభవధారాధరస్సమధికగతహృద

యవేదనస్సమజనిజవిలయమౌతురంతకభిసాతంకఃపంక

నిమగ్న పదభిషద్విరదఃకృత్యాకృత్యవివేకమకలయత్ ద్వివిధ

మనుభవారూఢం - బ్రహ్మేవాప్తితదన్యంనకిమన్యస్తీతివిస్తయోవిదుషాం-

అఖండానందమెతంయత్తద్భ్రంశ్చైత్యవధారయేత్యాదిభగవత్పాద పృ

యోగదర్శనాత్మకృతేనపుంసకలింగనిదేశః-అతఏవకవిదానందశర్మశా

తనుఖానిచెతినమాసపారభివేదితవ్యం- పాశ్చాతపరతాధియాఅన్యత్వ

బుధ్యావసుదేవసుతత్వబుధ్యేత్యర్థః - పుత్రత్వభ్రమోదే వాయమానం

దఃనాయంమమపుత్రభితియాథార్థజ్ఞానైతుకుతస్సుఖమిత్యర్థః ఇతి వ్యా

ఖ్యాతం॥౧౦౭॥పురగోపురేషుపురద్వారేషు॥ని॥గోపురంతుపురద్వారేద్వా

రమాశ్రేచపుస్తకభితివిశ్వః-ద్వివిధమవ్యరిష్టమితి-నూతికాగృహంఅశుభం

చెత్యర్థః ॥ని॥అరిష్టంనూతికాగారేతక్రీచాప్యశుభేశుభభివైజయంతీ॥

౧౦౯ || భూయాంశభితి || సుధాధామాననాశ్చంద్రసదృశవదనాఃమా
ననాఃయోగ్యాఃబహుమానాహఃఃభాగినయోత్పాదితిభావః- భీరురంగనా
అయమూజంతభివందిఘటినావ్యాఖ్యాతం - త్వంరక్షసాభీరుయతోపసీ
తేతిప్రయోగశ్చదృశితః-ప్రాస్వాంతపవాయమిత్యవరే - అపతంతికుసు
మాన్యభియాతి-త్వైపభీరుకులకుంతలబంధాదిత్యాద్యభియుక్తప్రయోగ
శ్చ || అసావిలసూత || కమఃజిలుక్చైశ్చిత్ || సరదిభదానీంమానయన

మవ్యరిష్ట మాసాదయక్ వ్యాపాదనాయదేవకతనయాం
తనయానుయాచత || సాపి పాపా శయమెనంప్రత్యవా
దీత్ || ౧౦౯ || ప || భూయాంసోనిహతాస్సతామ
మ సుధా ధామా సనా మాననా యోగ్యాభీరు రసా వ
సాపి పదిప్రమాసమాదయతామ | క్లేశంమానయమా
నయస్వభగీశీంమానానుమాచాధినానోసింపంతిధ రాధరా
శినుశస్థ్లామేనిభావః || ౧౧౦ || ౫ || ఏవమతీకరుణ
మాపచరితానామం మాననానిదిదినాశచ మునితహరి
చంతరమవిగళంగర్వర్తకలభ్యం శక్తా ముపరితిలాతలము
త్పార్వతపాతచారుమాభతః || ౧౧౧ || ౬ || అనితాయద్దే
వకజాత్రతగ్రోహంశ్చగోదరభావాణీమ | అనగదుండుభిర్నుభేశ
బ్దంనాశ్చాదీదేవవిస్త్రమయైతత్ || ౧౧౨ || ౭ || సానిశ్చేత
కాచైవరత్నంమంతరితవర్తకనిమన్యైత్వస్సంధిగవ్యచ
పాపయమా సుచిన్ద్ర-మానపూజాయమితి చారాద్యోధానుః - అనూ
నాధివాఅధికమనావ్యకతాశ్చ సారస్వాత్యవకాచైవగృత్తావృష్టాం
తమాహ || నోసింపంతికాన సామన్యైవత్వః - అతాన్ద్రాపీపిలశని
నాదధ్వాపిత్యథః-ప్లుషదాహే || ౧౧౩ || ౮ || అబలతి || దేవకజాదే
వకీతతిభిత్ప్రీత్యప్రయక్తానాగరాద్భిభావః - అనగదుండుభిర్నుభేశః
విస్త్రయామేతి - పురుషవచనమపినాశ్చగోదివిస్త్రయః - అత్రాదరపూ
ర్వకశ్రవణనిషేధః- దుబలలోచ్చారితశబ్దసామ్యతినందతయా శ్రీవదాభా

వోయుక్తఃపటహభేరీశబ్దమపినాశ్యణౌ డిత్వమేవాబాధిర్యమితి ధ్వనిః ||
 ౧౧౨||౧౧౩ || అయీతి || వైధేయోమూఖాః||ని || మూఖావైధేయ
 బాలిశాభివ్యవరః - నిబహితయాహతయా || ౧౧౪ || అపీతి||సమభ్య
 చక్ నాయత్యత్రవిపరీతలక్షణయా సమున్నతనాయ త్యధోఽలభ్యతే ||

సురసుందరీరూపంవిస్తయమానమేనముగ్రసేనతనయమ
 వాదీత్ || ౧౧౩ || X || అయిభౌవైధేయకులతిలకకిమన
 యాబాలిశయామయానిబహితయా || ౧౧౪ || X || అ
 పితుఘవినముదూఢతఏవతవసమభ్యర్చనాయకొప్పిరంకుశ
 మహిమానుభావస్సావధానమేవతదవధారయతుభవాని
 తి || ౧౧౫ || X || కంసోప్పినితాంతమరుంతుదవచనర్పుర్ము
 రితహృదయకొటరఃకమపికర్కశదశావిశేషముపగమ్య వ
 సుదేవవశరణీకరణీయ్యితి ధియమయాసీత్ || ౧౧౬ || ప ||
 పాప్రాప్తిప్రాప్తాదకనవజ్రఘాతాకంసాంబువాహాద్య
 సుదేవతైలః | బభారతస్యైవచాంబుధారాశ్చీర్దైగు
 ర్వీఖలుజీవనాశా || ౧౧౭ || X || దేవకీవసాంత్యవచనైర
 భ్యథకాయమాన మేనంసాను శయమాశయసంధుక్షణవిచ
 త్తణంతత్తణమానందయామాన || ౧౧౮ || X || ఏవంప్ర
 సాదమేదురహృదయారవిందౌ దంపతీ పుండరీకవిలోచన
 విలోకనవికలసకలబంధావపివిగళితనిగళబంధావాధాయ
 తాభ్యామాశ్వాసితఃకంసోప్పినిజనదనమాససాద || ౧౧౯ ||
 తతః || X || అవచితరుచినిచయహిమకరవిరహవిధురితరజ

౧౧౫ || ౧౧౬ || పాప్రాప్తి || శీషేణ- బభారబహుమన్యతేస్త - అన్య
 త్రఅగ్రీణధృతవానిత్యథః - జీవనాశాజీవితస్పృహఉదకవాంఛాచ - గ
 మనికాభిరచనావిశేషైః || ౧౧౭ || దేవకీతి || సానుశయంసవశ్చాత్పాపం ||
 ని || భవేదనుశయోద్వేషవశ్చాత్పానుబంధయోరితివైజయంతీ-ఆశయ
 సంధుక్షణవిచత్తణం హృదయోల్లాసనచతురం || ౧౧౮ || ౧౧౯ || అవచి

తేతి || పూర్వసర్వంసహాభ్యదుదయవర్వతవివపూర్వదేశన్థ భూవతిరితిశ్చి
ప్రయావకం - సముదక్రముద్భృతం || నిసముదక్రొద్భృతేసమగత్యమరః-ఉచ్చా
వచమనేకభేదం-ఉల్లిఖ్యమానేవణ్యమానే-హరిహాయశ్చక్రః తస్యహరి
త్పాచీ || ౧౨౦ || ౧౨౧ || ౧౨౨ || సత్తి || తదనువిధేయంతదనంతరకృత్యం-

నీయువతీపరిదేవనవిరావాయితనానావిధవతగవిరుతముఖ
రితేషుహరిస్తుభేషుకిస్తుఖలుపూర్వసర్వంసహాభ్య దవలం
బ్యమానభాసురమణిముకురమిదంకిముతపరిసరవిస్మయరకేస
రవాసరకమలావిలాసకోకనదమిదమాహ్లాస్విదవనీతలావ
తీర్ణమధునూదననిష్ఠేవణాయబలి సదనసముద్గత భుజగప
రిస్పృహచూడాశోణ రత్నమిద మథవారధాంగవిహంగరూ
రీకృతవిరహానలజ్వాలాపటలమిదంకిముతద్విజరాజవసుహ
రణసముపనతవిగహాణాణిబహాణాయ వాసరకరసము
దక్రత ప్రలోహళలకమిదమేవముచ్చావచ ముల్లిఖ్యమానే
హరిహాయ హరిస్తుఖచుంబ్యమానే సముదంచతి భగవతి
భాస్వతి || ౧౨౧ || ప || దుర్కంత్రీభిరసావాశుసమ్మంత్రీ
యితుమంతరాత్ | సమాజమాజగామాథకంసస్సంతాస
పాంససః || ౧౨౨ || గ || సాయమముయాకవటచాలిశయాసల్ల
పితమఖిలమపితేభ్యోనీవెద్యతద్దనువిధేయమభిదధే || ౧౨౩ ||
గ || తేపిమంత్రీణస్తన్నియంత్రీణవరతంత్రీ తాస్యకలవసుమ
తీవాస్తవ్యపృథుకమథనకృతనిశ్చయాన్నిశ్చక్రముః-స్వయమ
వినిజనిలయమయాసీత్ || ౧౨౪ || ప || తదైవనందస్సుతభా
వభాజఃపరస్యసాక్షాత్కరణేనపుంసః | నిర్వాణమాపాన

సకలచాలహాననమిత్యథకః - సకలశిశునాశ నెవ్వశతు)రపినశ్యేదితితాత్ప
ర్యం || ౧౨౩ || తత్తి || నియంత్రణంనియమనం వాస్తవ్యావతకమానాః-వసే
స్తవ్యత్క-తకరిణిచ్చేతికతకరితవ్యత్ || ౧౨౪ || తదైవతి || సుతభావ భాజః
పరస్యపుంసఃపరమాత్మనః-సాక్షాత్కరణేనదశకానెన-నిర్వాణంసుఖం || ని ||

నిరాహుంనివృత్తామోక్షాతిభాగం - అవచ్యధరేవరోక్షేనతికృష్ణ
 స్యనందవ్రజప్రాప్త్యనంతరమిత్యథః - బంధఃఅభవత్పునఃకారాగా
 రేప్రాప్తితత్కథః - నందస్యపరమాత్మసాక్షాత్కారాస్తుక్తిరభూత్
 వసుదేవస్తుతత్పరోక్ష్యాద్యభ్యుతిధ్వనిః॥ ౧౨౫॥ స్థానైగతి॥ హృదాపరి
 రభ్యవక్త్రసాఅలింగ్యధ్యాత్వచరణాలాజాతాః-అత్రవిరాగాణాంయ
 తీనామపితదీయసింహావశ్యేకేనమాతృర్యోదాయాఇత్యధావ
 త్తిరలంకారః॥ ౧౨౬॥ కైమువ్యేనామకంధిః కావ్యాధావత్తిరవ్యభితిల
 ట్టాత్ ॥ ౧౨౭॥ బహువతి॥ ప్రకాశమిలియనోదాయాపుత్రీభావ
 న్యానందఃసర్వైశ్చిజ్ఞాయతఇత్యథః - తత్త్వంమతస్వీతిమయైవపుత్ర
 యశోదయావంపాల్వితభిరయాభాగ్యైశ్చైవశీత్యథః - నందంసనంద

కమందుభైరబంధోభవన్వ్యసనైవోచ్చేద్యః॥ ౧౨౫॥ ప॥ స్థా

నైతమాదామితదాయానోగాన్యం మానందముండతే

తి॥ హృదామదాయం పరిరభ్యశీలాలోలవిగామిత

యోపిధూతాః॥ ౧౨౬॥ ప॥ బహువతింవసుదేవనూ

నామా - యావత్తాయాఅపిసంపదధా॥ ప్రకాశమా

నందముమువృత్తత్వంమతస్వీతిరనందం వసుదేవతస్వీతిః॥

స్యప్రకాశనంనాస్తీత్యథః - పుత్రభావనానందంస్వయం మేవానుభవ
 తినతు కంసధయాత్ప్రకటయతీత్యాది - అత్రకర్తృత్వచూర్ణవాక్యై
 యశోదాయాఅజ్ఞానావృతస్యాప్యానందస్వరూపవిభావనాలంకా
 రవిశేషోవ్యభితే-తల్లక్షణంతు॥ ౧౨౬॥ అజ్ఞానావృత్తిస్తృతీయాస్యాత్సత్త్వ
 పప్రతిబంధకఇతి - ఉత్తరవాక్యేతు మేవాజ్ఞానావృతస్యాప్యానందస్వ
 నస్ఫురణమివిశేషోక్త్యలంకారోవ్యభితే-తల్లక్షణంతు॥ ౧౨౭॥ కార్యా
 జ్ఞాన్విశేషోస్తీతిపునఃలంకారణఇతి - తథాచోక్తం - అలంకారోధవ
 సైవశబ్దాద్యత్రావభాసతే-ప్రధానత్వేనవిజ్ఞేయశ్చబ్దశక్తుద్భవోద్వి
 థేతి - అత్రయద్యవ్యలంకారోపివసైవతథావ్యలంకారోవిచిత్రంవ
 స్తు - ఇతరత్తుశుద్ధవస్తీతిప్రతిపాదయతుంససైవేత్యేనకార ఇతిరహ

స్యం॥౧౨౨॥ నందోపీతి ॥ నిస్సాణరాణేతినిస్సాణధ్వనిరిత్యథః - యద్య
పివశిరణ్యోరుపసంఖ్యానమితిఅచోవిధానాద్ధృజ్బాధితః - అతఏవామ
రః- వశఃకాంతౌ - రక్షస్త్రాణేరణఃకృణ్యతి-తథాపిస్రావాదీవద్భాషుశ
కాద్ధృజ్ద్రష్టవ్యః - పాచాతురణ ఏవరాణఃస్థాదిత్వాత్సావధేఅ
ణితివ్యాఖ్యాతం - లాస్యవిలాసేతి - లాస్యంనామనృత్తవిశేషః - తదు
క్తంసంగీతచూడామణౌ ॥ ❀ ॥ శృంగారసహాయుమ్మేర్బురిభావత
రంగితైః । అంతైరనంగసప్సవ్యశోభాతిశయశాలిభిః । అన్వితోన్మత్త

౧౨౨॥౧॥ నందోపీతంసుందరసమదయసమమనమువి
తమానందమనుభూయదయస్వినిశతమనమితిశతమవ్య
వనీసురసాద్విధానంతోరణపరాకాంతయఃసూసిలేఖ
నితతనెమదుందుభివటహనిస్సాణరాణముఖితేషుహరి
స్తుఖేషులాస్యవిలాసలాలసాసువేశమత్తకానిషుచృతిరు
జావహరిగానరసాయనెమగాయనెమహిణాసుచునోగ
ణేషుసుమనోగణేషువృకటితికలకృణగాధేనాధాన
ముదితానందవల్లవేషువల్లవేషుప్రదర్శితమంగనాక్ష
జాతేషుద్విజాతేషుచతత్త్వణమాత్మజన్మనోహతకర్మదుగ
ళంనిర్వతయమాన॥౧౨౩॥ పాశ్రమిణావృథేశౌర్ధ
ర్మోవిగ్రహవానిచతథాదువికనయాపహరణంసృచని

భేదోయస్తల్లాస్యమితికథ్యతఇతి - వెశోవేశ్యాగృహ - శబ్దాన్ధితామత్తకా
శిన్యఃవేశ్యాఇత్యథః॥❀॥ నెవధ్యేగృహమాత్రంవిశోవేశ్యాగృహపిచె
తిరభసః-గాయనెమగాయకేషు-జ్యుష్టేతితతః॥౧౨౪॥-సుమనసోదేవాః
పుష్పాణిచద్విజాతేఉత్పత్తియేషాంతేద్విజాతాఃచాప్రకాశాః॥౧॥జాతం
జన్మసమూహయోరితిశాశ్వతః॥౧౨౫॥క్రమేణేతి॥విగ్రహవాన్సశరీరః
దుర్విసస్యాంకూరఃఅంకురః॥ని॥అంకెలాపివగ్రోహస్సాన్యదంకూరోం
కురమప్రియామితివైజయంతీ-అత్రప్రస్తుతయోఃకంసకుర్వినయాంకురకృ
ష్ణయోర్వృద్ధిరూపైకకర్తృత్వయాప్రస్తుతఫల్యయోగితాలంకారః॥❀॥వ

ద్వౌనామితరేషాంవాధమైశ్యంతుల్యయోగితేతిలక్షణాత్ || ౧౨౯ || అదసీ
యమితి || త్యదాదీనిచేతివృద్ధసంజ్ఞాయాంవృద్ధాచ్చః - ఉదవసితంగృహం ||
వి || గృహగహూదవసితేత్యమరః || ౧౩౦ || తావితి || భ్రాతరావితినందవ
మదవయోరైశ్యక్షత్రియయోభాత్త్యభావఃస్నేహకృతః - స్నిగ్ధావ
యస్యోమిత్రంవసగంధోమిత్రయస్సుహృదితినజ్జనకౌశే - అనామయమి
తిక్షేమస్యాప్యవలక్షణం || * || చాప్రాప్తాంకుశలంపృచ్ఛేత్తత్రబంధుమనా
మయం - వైశ్యంక్షేమంసదాపృచ్ఛేచ్ఛాద్రమారోగ్యమేవచేతివచనాత్ -
చ్యుతసుతాశస్యేతి - గతయావనత్వాత్పుత్రప్రాప్తివిషయేనిరాశస్యేత్య

రంకుశః || ౧౨౯ || గ || అథకదాచిదుపహరివితరణాయవ్రజవ
రితాబ్రాభరమఖిలమపి నిజమనుజీవిజనసాద్విధాయ సమధి
గతమధురానగరముపహృత సమస్తవస్తు నికరతయా పరి
తౌషితపరివృథంనందగౌపముపగతమాకణ్యకవసుదేవస్స
త్వరమదసీయ ముదవసితమయాసీత్ || ౧౩౦ || తావథ
భ్రాతరాన్నిగ్ధాదైవాత్యుతనమాగమా | పరస్పరంపరి
వృజ్య పరస్పరతురనామయమ్ || ౧౩౧ || భ్రాతస్తనయ
సారేణ మధురేణవివధకైః | జాతాచ్యుతసుతాశస్యయ
దచ్యుతసుతస్పృహః || ౧౩౨ || కుశలీరాహీణేయస్తైభా

థకః - అచ్యుతసుతస్పృహనిరవధికసుతానురాగః - అచ్యుతరూపసుతాను
రాగశ్చేతివృజ్యతే - అతైక్యపదగతోపిధ్వనిఃకృష్ణస్సక్లౌఢశోభావహః - త
దుక్తంధన్యాచారైః || * || విచ్ఛిత్తిశోభివైకైసభూషణేనవకామినీపదవ్యా
తేనసుకవెద్ధ్వనినాభాతిభారతితి || ౧౩౧ || ౧౩౨ || కుశలీతి | కుశలీకుశలవానితి
సిద్ధవన్నిదేశః - రాహీణేయోబలభద్రఃభాస్వతఃతేజస్వినః || ౧ || భాస్వాన్
భాస్వరసూర్యయోరితివైజయంతీ - తెతవనద్భుతాతసద్భియతి || * || తా
తసద్భుతీవాచరతిశము - అధికరణాచ్చేతివచనాదాచార్యచనఃకృత్యతిపదసం
జ్ఞాయాంసలోపః - కృదిచేతికారః - మౌద్ధ్యాత్వాప్యేవతాతంమన్యతే కిమిత్య
థకః - ప్రాప్త్యామిత్రగృహీయతిమిత్రగృహాగ్నివాచరతివామితిప్రశ్నః -

మమసితావసుదేవవివసందస్తుమిత్రమితమన్యతేకిమిత్యథః - వ్యంగ్య
 థక్తురాహిణీయోబుధః-భాస్వతస్సూర్యస్యసద్దసిసింహరాశౌతాతసద్దీ
 యతికిము॥॥ రాజానారవిశీతగూఢీతిసుతౌనైతాకుమారోబుధఇతివరాహ
 మిహిరేణసూర్యస్యాపిబుధజనకత్వోక్తైః - కింవామిత్రగృహీయతీతి ॥ ౧౩౧
 మిత్రే సూర్యసితౌబుధస్యేతి శాస్త్రాత్ - కంసాజ్ఞయాపూతనా వ్రజంగ
 మిష్యతీతిచెతసికృత్వాహ ॥ ౧౩౩ ॥ తవేతి॥ ఆర్పితకరస్యదత్తపాయసస్య
 తవఇహమధురాయంఆదేయంఆదాతుంయోగ్యంప్రాప్యమితియావత్

స్వతఃకిముసద్దసి । తాతసద్దీయతిప్రాప్యకింవామిత్రగృ
 హీయతీ॥ ౧౩౩ ॥ తవార్పితకరస్యాద్యనాదేయమిహకించ
 న॥ఆతోహాన్సివ్రజంగంతుంకతుం०వై వాసనగ్రహమ్ ॥
 ౧౩౪॥భౌతవ్రజముపేక్షస్వనోత్పాతశతసంకులమ్ ।
 విరరామాభిధాయేదంసందమానకదుందుభిః ॥ ౧౩౫ ॥
 ప్రముదితహృదయంవిధాయశౌరింతదభి హితం హిత
 మాకలయ్యభూయః! భవనమనుతతశ్చచాలనందస్సమ మ
 నుజీవిభిరాదృతైగ్గవీక్షైః ॥ ౧౩౬ ॥ పూతనాతదనునం
 దమందిరంపాతనాయ సకలాగ్ధసంతతైః । యాతనాసుని
 పుణాసమాయయా చేతనా దాన పరాయణా శయా ॥
 ౧౩౭ ॥ ౧॥ సేయమవతంసితకంసశాసనాకమనీయతరకామి
 నీరూపసంపదతినంహితవసుంధరాబాలికపరాసన పరా

కించిదపినాస్తీతఇతిప్రయోజనాభావాదిత్యథః-ఆసనగ్రహంకతుం
 స్థాతుం - వ్యంగ్యథక్తు-అర్పితకరస్యదత్తపాణెరాదేయంఆదాతుంయో
 గ్యంవస్తునాస్తీ-వచనాదానగమనవిసగ్గానందానాంవాక్పణ్యాదికర్తైం
 ద్రియవిషయత్వాత్-ఆతోవ్రజంగంతుమహాన్సి - పాణివైకల్యేపిపాదవై
 కల్యాభావాదితభావః - ఆసనగ్రహంకతుం०పిత్రాద్యాససంగృహీ
 తుంపునఃపునశ్చబ్ధస్త్యథః-నాహాన్సిపాణివైకల్యాదితభావః-ప్రాచాం
 తుపూర్వాధేనాదేయ మిత్యత్రనైదేయమితి చ్ఛేదంకృత్వా యః పరో

పకారాయహస్తమేవప్రియచ్ఛతి- కిమన్యదదేయమితివ్యజ్యతభివ్యాఖ్యా
తం-సకలాభానంసంతతే-సకలచాలసంఘస్య-అతిశయాభ్యాంభస్పృత్యయః
అతినంహితవసుంధరేతి||అతినంహీతావంచితా-సమోవాహితతతయోరి
తిచైకత్వికోమకారః||ని||వంచనంచాతినంధానమితివైజయంతీ-వసుంధరా
శబ్దసతత్త్వాన్జనాలత్యంతే-పరాననంమారణంకరగా)హంగృహీత్యాకరే
బంగృహీత్వేత్సభాః-హస్తైవతిగ్రహేణురిత్యత్రాభాగ)హణాణ్ణము

యథానందభవనభూషణీభూత ముపధిచాలికం వనమాల
నమతివెలచాలలిలావిలోకన లాలసేవ కరగ్రహంగృహీ
త్వాతదీయ మఘోరతరిభారతీ భరనిశమనవరవళనిజాశయే
వకమప్రిప్రమోదభరవశినీయ హలాహల నిలయ మాత్మ
నస్తనయుగళ మపాయయత్ || ౧౩౭ || x || యదునం
దనాపిత్రీ భువనమాహాన విశారదమపి మామియమతినం
ధాతువన్ముక్తీ తతో యచ్చండమనుసంద ధానస్తదీయ
మహామతశరంబులక పతవమసిప్రాణనమీరజ్జేస్థమమసిస్వ
దత్ || ౧౩౮ || ప || యత్పుతనా ప్రాణనమీరవారమసౌ
స్తనానాన్వినిర్వాణధానీత్ | చక్రీతతాసౌ నిరధారికింతు
చిత్రంసుఖ్యైర్నియత్యమస్తిక్ || ౧౩౯ || ప || సానీజ్ఞగ
త్పాణినిర్వాణ ప్రాణానిలా నెవనినాయనాశమ్ |

త్ - తదీయ ధంజాలపధి సో గియం || ౧ || ఛందోభిషా ముతశయిత్యమరః
అవతేపంగవ్యం || ౧ || నివాహరంసమూహం || ౧ || నివహావసరా వారా
విత్త్యమరః - స్తనాస్యాదనిభాత్ స్తస్యవయఃపానవ్యాజాత్ || ౧ || నిభావ్యాజస
వృక్షయోదిభాస్కరః - అధాసీత్పిబిత్స్య - ధేట్వానే-విభాషాధేట్వారి
తివజోవైకల్పకత్వాచ్చజగ్ధావపత్సేసిచిరూపం-నిభాషాఘ్నాధేట్వానభిసి
జ్జోపస్యచవైకల్పకభావోత్ - తత ఇతివపనాశనత్వాదిత్యధః - చక్రీసరస్వహ
రిశ్చనిరధారిస్త్రితః - సుపర్ణప్రణయిత్యంగరుడసఖ్యం || ౧౩౪ || ౧౩౫ ||
౧౩౬ || ౧౩౭ || ౧౩౮ || ౧౩౯ || సేతి || జగత్ప్రాణ ధయీనకలజగత్ప్రాణ

హరిణీవాయుదోహిణీచ॥ని॥ సమీరమారుతమరుజ్జగత్ప్రిణసమీరణా
ఇత్యమరః॥ తుల్యేతి॥ వాతదోహిణీసామ్యోపీత్యథః॥ ౧౪౦॥ నిషీదేతి॥
రుతాందెవానాం పవనానాంచ॥ని॥ మరుతౌ పవనామరా విత్యమరః- విషధి
ర్జలధిగః- రశనిధిశ్చ- నవివ్యధేనభిన్నః- కథమేతదిత్యాశంక్యవిషముణన్యామౌ
నసంగచ్ఛత ఇత్యాహ- ఆవాసభూమిరిత్యాదినా- విత్తంప్రసిద్ధం॥ ౧౪౧॥

తుల్యే పరాధే మరుతాం హితౌ భూదసారిపుస్సేతి విచి
త్రమేతత్॥ ౧౪౦॥ ప॥ నిషీయతస్యాగరళాయతానిన
వివ్యధేస్తస్యపయాంసేసోయమ్ । ఆవాసభూమిర్విషధి
స్సుతాపితస్యైవయస్యేష్టశమేతివిత్రమ్॥ ౧౪౧॥ ప॥ అ
లమలమితివాదినీతతోసౌర్పుడితి విభిన్న సవగ్ర సందిబం
ధా । అధిధరణిపపాతనష్టసంజ్ఞాగిరిరివదుస్సహారౌద్రవ
జ్జిహతాత్॥ ౧౪౨॥ ప॥ అవపురమిదమీయంగాత్ర
మాధాయఘోరంకలయతిశిశురక్షాంరక్షిణాంచక్రవాళే
నిజసదన ముపాగా న్నందగౌవ స్పహఃప్తైనిశమి తసుత
వాతోఽవిస్తయంచవ్యతానీత్॥ ౧౪౩॥ గ॥ అథకదాచి
దౌఢానికమపెచూత్సవసముత్సుకసకలవల్లవవిలాసినికులకల
కలకబళితాసుహరిద్దరీమపయః పిపాసాసమాకుల యశో
దాకిశోరచరణతలసమిరితవిశంకటనికటశకటర్పుర్పుఃరీభా
వముత్పాతశతమాశంకమానానంద గౌవ పురోగమాస్త
త్క-మఁడాప్యనభిభూతమభిశంకమవలూక్యకమపి ప్రమో
దమనుబభూవుః॥ ౧౪౪॥ గ॥ ఎవముత్పాతశతమపిపరిభ

అలమితి॥ నష్ట సంజ్ఞాఅచేతవా॥ని॥ సంజ్ఞాస్యాచ్యేతనైత్యమరః॥ ౧౪౨॥
అవపురమితి॥ గ్రామాగ్చ్ఛహిరిత్యథః॥ ౧౪౩॥ అపపరిభహిరంచపంపంచ
మ్యేత్యవ్యయాభావః॥ ౧౪౩॥ అధేతి॥ సమీరితఃక్షిప్తఃవిశంక
టఃవిశాలః॥ ౧౪౪॥ విశంకటంప్యధుబృహద్విశాలమిత్యమరః- ర్పుర్పుఃరీభా
వశ్చూచీకభావః- తత్క-మఁడాప్యనభిభూతమితి- పాదాగ్రస్థిత శక

టనాశేవ్యవినశ్యంతమిత్యర్థః || ౧౪౪ || ౧౪౫ || ౧౪౬ || ౧౪౭ || త్వ
డావృత్తగతి || యథాతూలమితి - తూలమివేత్యర్థః || ౧౪౮ || తదన్వి
తి || అనురహసమేకాంతే - అన్వితప్రాద్రహసగతి సమాసాంతోఽప్ర

వంతమనంతమహీమానమైనమభవకం యశోదాకదాచి
దుత్సంగసంగినమాధాయవర్తమానాగిరిశిఖరభరమివ త
త్కళేబరభరంనిమిషమపినవిషేహే || ౧౪౫ || ప || కుష్మ
ఘాభలలాకాయమబలానందసుందరీ | విస్తయావిషయే
వ్యస్తిన్వ్యస్తయంతతదాజనాః || ౧౪౬ || ప || అద్భుతంప
రమాస్థాయజననీభారపీడితా | అవతార్యశిశుంభూమా క
ర్తుసువ్యాప్యతాభవత్ || ౧౪౭ || ప || త్వడావృత్తక్ర
వ్యాత్తదనుకృతచక్రానిలతనుర్యథా తూలం నీత్యాశిశు
ముపరిభారాదితకరః | వ్యవస్యన్నుత్పిష్టంపృథుకకరని
ష్ఠీడితగళోగళత్పాణిః ప్రాయాద్ధరణిమిదమత్యద్భుత
మభూత్ || ౧౪౮ || గ || తదనుయదుకులపురోధాగగా
భిధానోమహామునిర్వసుదేవనిదేశననందమందిరమధిగమ్య
యథావిధినమభ్యచితస్తనయయోరనురహసమేవనామ
కమమంగళంవిధివద్విధాతుమారభత్ || ౧౪౯ || తతః ||
ప || రౌహిణేయంబలారామస్సంకషణగతిద్విజః | అవ
దద్వాసుదేవోసౌక్యష్టగత్యపినందజమ్ || ౧౫౦ || ప || నపో
తఃపోతోసానిరవధికసంసారజలధేర్నపాకః పాకాయం
యదుకులగళద్వలతపసామ్ | తథాప్యేతోపోతప్రకృతిమ
వలంబ్యాధజగతింనిజైలీలాజాలైరహహవిదధాతే ప

త్యయః || ౧౪౯ || ౧౫౦ || నేతి || పోతగతి - నాశ్విశుశ్చ || ని || పోతశ్వి
శువహీత్రయోరితిభాస్కరః - పాకఃపరిపాకశ్విశుశ్చ || ని || పాకొరజనిని
ష్ఠాయమభవకేవచనేతిచెతిభాస్కరః - గళద్వలతపసామమితసుకృతినాం
నిజైలీలాజాలైరితిద్వితీయవిలాసప్రథమతోవణనీయానాంబాలలీలానా

మయముపోడుతః॥౧౫౧॥అ॥అథయావత్క్రియమనుష్యస్యలాకేతివ్యతిశా
శ్వతీతావత్పుణ్యకృతాన్లోకాననంతాన్పురుషాన్పుత ఇతిశాస్త్రమనుసంద
ధానఃప్రబంధేనజనామాఖ్యానపూర్వకంపరిచ్ఛేదనమాప్తింకథయతి॥య
స్మిన్మితి॥ శంకరదారాణాంభవాన్యఃసారభంసాందర్యం॥ని॥సుగంధౌ
చమనోజ్జ్వలవాచ్యవత్సరభిస్తృతఇతివిశ్వః- దుఃపీణహరగిరస్సారభంసా
రభంతఇతినంకల్పసూర్యోదయప్రయోగశ్చ తేనజరీజృంభంతః అతిశయేన
జృంభమాణాఃఅతిసుందరాశ్చత్యథః-యెకటాక్షః॥యద్గతా గతవి
శాంతివైచిత్ర్యేణవివతఃనం- తారకాయఃకళాభిజ్ఞాఃతంకటాక్షంప్ర
చక్షతఇతి సంగీతరత్నాకరోక్తలక్షణాః తేషాంఛటాఃతాసాంపాతాః

ముదితామ్ ॥ ౧౫౧ ॥ *

ప॥యస్త్రిశంకరదారసారభజరీజృంభత-టాక్షచ్చ

టాపాతాఃకల్పలతావితానసుమనోగుంభప్రియం

భావుకాః । తస్యాసౌ నవ కాళిదాస విదుష

శ్చంపూ ప్రబంధామృతేపూర్వఃకావ్య

విదాం ప్రకల్పిత సముల్లాసా

విలాసాగమత్ ॥ ౧౫౨ ॥

ప్రవృత్తయఃకల్పలతైత్యాదిసకలెస్సితాథఃప్రదాఇత్యథః- ప్రియంభా
వుకాఇత్యత్ర॥కతఃరిభువఃఖిన్దుచ్ఛుకశ్చౌవితికతఃరిఖుకశ్చప్రత్యయః
అరుద్విషదజంతస్యముమ్- పూర్వఆదిమః॥ నిప్రుంస్యాదిఃపూర్వపారస్రై
త్యమరః- విలాసఇతిపరిచ్ఛేదస్యనంజ్ఞా॥శిష్టంస్పష్టం॥.....*

ఇతిశ్రీపదవాక్యప్రమాణపారావారపారీణశ్రీమహా

పాధ్యాయపక్షధరయల్లయార్యభాగ్యతనయేన

అక్కయసూరిణావిరచితాయాం భాగవత

చంపువ్యాఖ్యానాయాంరత్నావళీసమా

ఖ్యానాయాంప్రథమోవిలాసః-

శ్రీరస్తు

శ్రీకృష్ణ పరబ్రహ్మణేనమః-

చం పూ భాగవతే - స వ్యాఖ్యానే-

ద్వితీయవిలాసప్రారంభః-

అ || అథేదానీంచాలలీలాస్త్రింశత్శ్లోక్యావణాయతి || మత్సర్య
స్వేత్యాదిభిః || అమూల్యంతాకొత్తరమిత్యథః - లీలాజాలం విలాసస
మాహం || ౧ || లీలావిలాసక్రియయోరిత్యమరః - ఆదితస్వీకృతవాక్-చ

మత్సర్యస్వమదీయజీవితమమప్రాణాంబతాతేతితంప్రేక్షుః

యేనముహుశ్చచుంబజననీయద్వాహరిర్బాలికః | స్మేరా

కారేతియావత్-తస్మైయశోదాప్రేక్ష్యతస్మైకృష్ణలీలాజాలాయచలస్త్వా
కంసమోనమసాగరః - అస్తీతిగమ్యతే || * || అస్తిభవంతివరోప్ర
యజ్యమానోప్యస్తీతిమహాభాష్యవచనాత్ - భవంతితిపూర్వాచార్యా
ణాంలటస్సంజ్ఞా - అత్రహరిబాహిశశ్చితిపదసూచితేనలోకాంతరాలంబ
నవిభావేననిమిత్తహాసాస్పష్టభాషణోల్లసాదిభిః- ఉద్దీపనవిభావైశ్చ
టువచనమంబనాదిభిరనుభావైహామోదిభిస్సంచారీభావైరనురక్తసిద్ధై
రిన్ద్రైశ్చరొమాంచాదిసాత్త్వికభావైశ్చసంయుక్తకొమలవణకసందభక
సహకృతైస్కరతీశయానందనిరతిశయరూపోవత్సలరసఃప్రతీయతే - నను
వత్సలంసస్యైవానంగీకారాదీదమయుక్తమితీచేత్ - వత్సలరసమనంగీకుర్య
న్నేవదప్రవృత్తః - కింస్థాయ్యభావాదుతసామగ్యభావేన రస్యమానత్వా
భావాత్ - శాద్యఃవత్సానివిషయకరతేరేవస్థాయిత్యాత్ నద్వితీయః - లా
కొత్తరవత్సరూపవిభావస్యఅస్పష్టభాషణానిమిత్తహాసాదేరుద్దీపనవిభావ
స్యముహుముహురవలొకనచాటువచనాద్యనభవస్యరోమాంచాదిసా

త్వికభావస్యచింతాదినంచారిణాంచనత్వేనవిశిష్ట సామగ్ధ్యైరస్య మాన
త్వాత్ - ఎతేనశృంగారఎవాంతభావవృత్తి వరంతఃపరాస్తాః - విలక్ష
ణవిభాగాది సామగ్రికత్వేన అన్యోన్య విషయక రతి స్థాయి కత్వాభావేన
చ అభేదాభావాత్ - సచరతిస్థాయికత్వేన స్థాయ్యభేదాద్భేదోపనసంభ
వతీతివాచ్యం - నాయకానాయక విషయత్వేనవత్సాదివిషయకత్వేనచ భే
దాత్వైజాత్యస్యానుభవసిద్ధత్వైజాతికృతభేదస్యాపినత్వాత్ రతిత్వమాత్రే
ణాభేదమనోధర్మత్వమాత్రేణస్థాయిభేదాభావా చ్ఛృంగారహస్యాదీ
నామపిభేదోనస్యాత్ నచవిరాదిస్థాయీభావవిలక్షణరతిత్వానుగతస్థాయిక
త్వాదీర్విరాదివదాత్సల్యస్యరసా న్నరత్వంనసంభవతీతివాచ్యం-పూర్వోక్త
రీత్యాప్రసిద్ధశృంగారవిజాతీయత్వేనవృత్తిరవ్యాప్తత్రరతిత్వానుగతస్థాయిక
త్వేపిలంతర్భావాభావాత్-అతఏవనైయాయకమతేద్రవ్యవిభాగపృథివీజల

స్యః కేమపి బ్రువన్ నిజజనన్యాలాకనాదులకలల్లిలాజాల

మమూల్యమాదితనమస్తస్మైచతస్మైచనః || ౧ || గుణైరనవ

లంబితాంనియమిచిత్తహోలాంగమాంగమత్యజమణీయసీ మ

యోరితరవ్యాప్తత్రరసవత్వేనానుగమేపిగంధవత్వస్నుహవత్వాభ్యాం వై

జాత్యాన్నజలస్యపృథివ్యామంతర్భావః - అతఏవదశమరసవృత్త్యేక దేశినిః

అస్తువా అనయోరేకరసత్వం అన్యోన్యవైజాత్యా ద్దానవీరదయాదివదే

కరసావాంతరభేదాశ్చృంగారవాశ్చల్యాదయః-అతఏవపౌరీచాంగంధే

షుశ్చృంగారశబ్దఃసజాతీయవాత్సల్యాదీనా మువలక్షకః- అతఃశృంగారవి

క్రమవత్సలరసోవ్యస్తీతిసిద్ధం||౧||

గుణైరితి||గుణైర్వషయైస్సత్వాదిభిర్వాప్తినవలంబితాం ||౧||గుణప్రాప్తిక

ద్వాదిశ్చైంద్రియాముఖ్యతంతకుష్టితివైజయంతీ - అతఏవగమాంగమత్యజం

గమనాంగమనరహితాం వైరాగ్యేణ నిశ్చలామిత్యర్థః-అణీయసీంనైయా

యికమతేఅణుత్వాభ్యుపగమాత్ అసంత్యవరమాధా భూతానిఅనుచ్ఛ

ధాతానిసూక్ష్మపృథివ్యాదిభూతానితైరాశ్రితాంమాత్మభూతమయామి

త్యర్థఃహోలావక్షేతుగుణైరజ్జుభిఃఅనవలంబితాంఅతఏవగమాంగమత్యజం

నిశ్చలం అజ్ఞేయసేంశయనాథః మపర్యాప్తాం అసంతిదుష్టాని అనుచ్ఛభాః
తాని తుద్రజంతవో మతుః - ఛాదయంతైరాశితాంతద్యశీం నియమినాం చ
త్రమేవ డోలా తాం యోహరిః స్వయం జగద్గురుః జగదీశ్వరోపి నౌ ఆన్యత్ర జ
నతోపి గురు రతిస్థూలాపి నౌ శ్శ్రితస్సౌ సమదమవావ ॥ తస్యేతి ॥ తాదృ
శదోజబహు శాం డోలా మప్యాశ్రిత్య సుఖమను భూతవత ఇత్యర్థః - అ
స్యాం డోలాయాంతపుర్వోక్తదోషానసంతీత్యాహ - చలెత్యాదినా - ధృ
తగుణాసరజ్జుః మతుః - ఛాద్యభావరూపగుణశాలినీచేతి దోషద్వయనిరాస ఇ
తి ధ్యేయం - అత్రాధారాధేయయోమణః పరమాత్మనో రాసురూప్యా

సదనుచ్ఛభాతాశ్శ్రితామ్ । జగద్గురురపి శ్శ్రితస్స్వయమ
వావయ స్సంమదంచలాభృత గుణాగురునౌము తస్య డో
లాముడే ॥ ౨ ॥ యత్యస్య దజస్రామృతదంకరాబ్జం విగ్రహాన్
యద్వామధుసారమాధాత్ । తత్సంగినీమంగుళిమేషనిత్యం
బాలాహరిశ్చంబతునాత్ర చిత్రమ్ ॥ ౩ ॥ పురాభవేకింకర
చాలమాత్రం యోమేకృశానునశశశాకదగ్ధమ్ । సమేకియా
నైష ఇతీవ బాలస్ప్రిష్టుం హరిదీవశిఖాం వ్యవాస్యత్ ॥ ౪ ॥
మనోగతం స్వప్రతిబింబమాత్రం చక్రే హరిర్యచ్ఛిగ్గీలం మ
నఃప్రాక్ । స్మృత్యైవ తద్దవణగం స్వమాత్రం చాలానఖైస్త

శ్చావాదధికాలంకారః ॥ * ॥ ఆధారాధేయయోరాసురూప్యాభావాధికో
మత ఇతి లక్షణాత్ ॥ ౧ ॥ యదితి ॥ అమృతదంమత్తీదం సుధాప్రదంచ ॥ ని ॥ అమృ
తం దివభేషాక్షేయజ్జ్వలేషే మరాశన ఇతి వ్యాడికోశే ॥ మధుసారం మధునా
మకరాక్షసబలంతో ద్రస్థిరాంశంచ ॥ ని ॥ సారోబలైస్థిరాంశేచైత్యమరః ॥ ౩ ॥
పురేతి ॥ పురాభవే పూర్వజన్మనిరామావతార ఇత్యర్థః - కింకరోహనుమాం
శత్రుపాలోపబయోరభేదాత్పుచ్ఛః - కింకరీభూతచాలోవ్యజ్యతే - అథాన్
వత్తిరలంకారః - లక్షణంతూక్తం ॥ ౪ ॥ మనోగతమితి ॥ అంతఃకరణగత
పరమాత్మప్రతిబింబత్వాజ్జీవస్యేతి భావః - ఆత్రంస్వాభిన్నంకతుమిత్య
ర్థః - శిధిలం చక్రేజ్ఞానసంపాదనద్వారానాశయానుసేత్యర్థః - స్మృ

శైవవత్సృజ్యేతా ॥ ౫ ॥ పురాతనస్యతి ॥ భక్తస్యాన్నవ్యత శ్రితస్యచ ॥ ౬ ॥
అంధఃకూరంభక్తమితిహలాయుధః- నిర్వాణంతృప్తిజన్యసుఖంమోక్షశ్చ-
మహాత్మవేక్వాపిఅన్నప్రాశనమహాత్మవమిత్యర్థః ॥ ౬ ॥ చిత్రైః ॥
స్పష్టమేతత్ ॥ ౭ ॥ మాతేతి ॥ త్వంకస్యాఃమాతాపితాభవసీతి ఆమయుక్తః
పృష్టః ॥ ౮ ॥ ప్రశ్నోనుయోగఃపృచ్ఛాచేత్యమరః - మృషానాభూదితి- జగ-
జ్జనక త్వాత్త స్యేతిభావః ॥ ౯ ॥ స్తంభమితి ॥ సకిశోరోచాలః హరిః గృహం
తరస్థం స్తంభంస్థాణాంసమాలంబ్యశృత్వాఅదాఉదస్థాదుత్తితః-తస్య ఉత్తి-
తస్య కృష్ణస్యవావిలోకనెనపితు నకందస్యప్రహోదవృద్ధిస్సంతోషాతిశయః
ప్రళయస్తన్నామకస్యాత్వికభావశ్చనాస్తుకింస్యాదేవేవ్యర్థః - వ్యంగ్య

చ్ఛిధిలంవ్యధిత్ ॥ ౫ ॥ పురాతనస్యాభినవస్యవాస్యాద్భ-
క్తస్యనిర్వాణమితోముకుందాత్ । మహాత్మవేక్వాపిన
వీనభక్తాద్భభూవనిర్వాణమమువ్యచిత్రమ్ ॥ ౬ ॥ చిత్రైః
రుద్ధస్యచిరంమునీనాంబద్ధస్యచాపిన్స్తృతితంతుజాలైః । నిర-
గళోనిష్క-) మణోత్సవేన యుక్తః ముకుందస్యశిశోఃప)
మోదః ॥ ౭ ॥ మాతాపితాత్వంభవసీతికస్యాఃప్రేక్షాను
యుక్తస్సయశోదయాభః ॥ తవేతియత్వా) హనతస్త్వ
షాభూత్సమీకృతం ప్రాకృత పోతవాచా ॥ ౮ ॥ స్తంభం స

భక్తస్తు ॥ సహరిప్వకసింహాత్మ్యర్థః- గృహంతరస్థం స్తంభంసమాలంబ్య
ఉదస్థాత్ - స్తంభంనిభిఃద్యోద్గతభిత్వర్థః- తస్య నృసింహస్యవిలోకనెన
ప్రహోదస్య భక్తస్యవృద్ధిః పితుస్తృతితుః పీఠాణ్య కశిపోః ప్రళయోనాశోపి
నాస్తుకింస్యాదేవేత్యర్థః- అత్రాథాంతరప్రతీతిః - శబ్దశక్తిమూలధ్వ
నిరేవప్రకరణాదినా అభిధాయా నియంత్రితత్వేనఅభిధాయా అథాంతర
ప్రతీత్యసంభవాన్న చాప్రకృతార్థకస్యాపిశక్త్యా ప్రతిపాద్యస్యాభిధేయ
త్వావశ్యం భావేవ్యక్త్యనపేక్షాణాదివాచ్యం- అర్థశక్తిమూలధ్వనా
వపిలక్షణయైవోపపత్తే వ్యంజనానస్యాత్ - యుదిచ ముఖ్యాభకబాధా
ద్యభావాల్లక్షణానసంభవతీతి వ్యంజనాపేక్షేతి మతం - తపోనా

సాధకశాబ్దప్రయోజకప్రకరణాదన్యతమాభావేన అభిధేయ అప్రకృతా
 థకప్రతీత్యసంభవాద్యక్తిరవశ్యం వాచ్యేతితుల్యం-అన్యధాప్రథమ ఏ
 వాప్రకృతాథకప్రతీత్యావత్తై- నచ ప్రకరణాదేకం ప్రతిబంధకమితివా
 చ్యం- పశ్చాదపితవప్రతిబంధాదభిధాయాఅథాకంతరప్రతీత్యసంభ
 వాత్సచాభిధామూలకప్రతీతిం ప్రతి అథాకంతరీయ ప్రకరణా దే ప్రతి
 బంధకత్వాద్యంజనయావ్యధాకంతరప్రతీతిన సంభవతి || అత్రవ్యంజ
 నాయాశ్చబ్దశక్తిమూలత్వేన అథాకంతరప్రతీతేః శక్త్యాపిజన్యత్వా దితి
 వాచ్యం - శక్తిమాత్రప్రయోజ్యేవజ్ఞానేతస్యప్రతిబంధకత్వేన అభిధాన
 హకృతవ్యక్తిప్రయోజ్యేతస్యాప్రతిబంధకత్వాత్ - వస్తుతస్యకైవచార్థ

మాలంబ్య గృహంతరస్థ మాదాపుదస్థా త్సహరిః కిశోరః |

ప్రహ్లాదవృద్ధిః ప్రశయోపికిన్ను పితునా తస్యాస్తునిలాక

నైస || ౯ || పదే పదే సస్కలనంసబాలశ్చచాలయత్తజ్ఞ

యతుశ్రియైసః | సతీగతిస్సంస్తరణేపియస్యముగ్ధైరవాప్యే

తి నచిత్రే మల్పమ్ || ౧౦ || సమంగమందం విచచారచా

రుతదాయదానందపదం తదస్తు | ప్రాప్తైవికపద్భా

వమపి ప్రకామ ముచ్చైగకతిర్యక్తలసేనగమ్యా || ౧౧ ||

స్తరణమాత్రేవోపయోగః - శాబ్దప్రతీతౌతుల్యంజనాయావప వ్యాపా
 రణతినతత్రప్రతిబంధకత్వశంకాపీతిశబ్దశక్తిమూలధ్వనౌనకాచిదను పవ
 త్తిరిత్యలంవిస్తరేణవపమస్తి నాగవ్యయావద్గ్రంథసమాప్తిశబ్దశక్తిమూల
 ధ్వనిరేవప్రాయశఃతత్రసర్వత్రాపిశ్లేషాదిబుద్ధిమపహయహృదయాశుభి
 రవధాతవ్యం || ౯ || పదేపదఇతి || సతీగతిరస్థితగతిః నిర్విచిత్సంపరమాత్మజ్ఞా
 నంచస్థితగతినంస్తరణేనసతీగతిభవతివిచిత్రేమిత్యథః || విపద్భావ
 మితి || విపదాంభావస్సతాతాం ప్రాప్తైరపివిపత్సంపరాపరిభూతైరిత్య
 థః - అన్యత్రేవిపద్భావంచదరహితత్వంప్రాప్తైఃపంగుభిరిత్యర్థః || ౧౦ ||
 సమందమందమితి || యత్కలసేనయదీయమందగత్యనుసంధానైస || ౧౧ ||

సతీగతిరితిహంసోనచేద్యశంకతిసౌందర్యంనఘటత్యత్యథః-అతఃనా
తానువమాలంకారః-అన్యత్రసతీగతిమోక్షః-తత్పదమాత్రాత్మదీయ
చరణధ్యానైవైవలభ్యా - భక్తైరితిశేషః-యతస్తతఃకారణాత్ హంసః
పరమాత్మా కథం నభవేత్ భవేదేవేత్యథః - హంసత్వేపి త్రివిధ
హంసేషు కొసా హంస ఇత్యత ఆహ - కృష్ణపదే నీలచరణేస్థితేపిధా
తరాష్ట్రత్వం నైతివిచిత్రం - నీలచంచుచరణేలాహితైస్సితాః | మలివై
ర్మనీకాతాస్తైధాతరాష్ట్రేస్థితైరైత్యమరః- అన్యత్రకృష్ణపదే కృష్ణ
త్వైధాతరాష్ట్రత్వంధృతరాష్ట్రసంబంధిత్వంతత్పక్షపాతిత్వమితియా

ప || సతీగతిస్తత్పదమాత్ర లభ్యా యతస్తతోసౌన
కథన్నహంసః | అతిస్ఫుటైకృష్ణపదేవ్యముష్టిన్నధాతరా
ష్ట్రత్వమిదంభుచ్చిత్రమ్ ||౧౨||తత్పదపంకెరుహము
దితాసుభూమీమలత్క్రైన్యనకథన్నివాసః | నవీనమేతత్త్వ
లవద్భూమిసరోజలక్ష్మీమతియాతిసేతి|| ౧౩ ||అక్కాంబ
తాతేతివచాంసి తూణం శిశుంప్రసూగ్రాహయతి

స్తశౌరిమ్ | కదాచి దేనం నగిరస్స్పృశేయరితిశ్చృతి

వత్ || ౧౨ || తత్పదేతి||లక్ష్మ్యస్సంపత్తైఃకాంతైశ్చియావా || ౧ || శో
భానంపత్తిపద్మాసులక్ష్మీశీరితిగర్భతగతిశాశ్వతః - నవీనంచిత్రం-స్థలవ
ద్భూగస్థలగతపద్మముద్రారూపకమలగతైత్యథః - అన్యత్రస్థలకమలవా
సినీసాలక్ష్మీస్సరోజకాంతితత్త్వాంలక్ష్మీంచలతియాతిఅతిశేతే - సరో
జాపేక్షయాస్థలకమలస్యనికృష్టత్వాదిదంచిత్రమితిభావః|| ౧౩ || అక్ష్మ
తి || తూణంగాహయతిస్త్రాపదిశతిస్తైత్యథః - గ్రహేఃద్వికమక
త్వంకేచిన్నైచ్చంతి-ధాతువృత్తికారాస్తుద్వికమకోయమిత్యాహః- క
దాచిదేనంగిరోనస్పృశేయరితిఅయంమూకోభవేదిత్యథః - సాశ్చుతిః
*|| యతోవాచానివర్తంతగతిశ్చిరితిభావః-కథమాంబభాషేకథమవదత్
సోన్విత్యథఃసౌన్యథాభావాదితిభావః||౧౪||యస్మిన్నితి || అసంకీణం

యథాతథా యథా పూర్వోత్తరాక్షరయోస్సం సగోఽనభవతి తథేత్యై
 థకః- వణానిమాణంకాద్యక్షరలెఖనం-అన్యత్ర అసంకీర్ణంగుణకమా
 విభాగేనలశేషవణానాంబ్రాహ్మణాదీనాంసృష్టిః- సోయంకృష్టాపిలశే
 షవణావరిగ్రహేనర్వాక్షరస్వీకరణే-అశిషీశిషీతఇతిచిత్రం-కృష్టఃసీలోపీ
 శుక్లపీతాదినకలవణావరిగ్రహేశిషీతఇతిధ్వనిః॥ ౧౫ ॥ ప్రాధానితి॥లో
 కేవయసాప్రాధానిచరమనశ్చ తౌబాలకాఅక్షరగ్రహణాయనిరుంధంతి
 ప్రకృతేతుతద్వైవరిత్యమితితాత్పర్యాథకః-వాస్తవార్థాస్తుయఃకృష్టఃగా
 థమనశ్చతఃఅనశనరూపంతపఃకుర్వాణాప్రాధానదీతసాంగసావధ్యా
 యానస్థాభిస్సమక్షరంబ్రహ్మ॥ని॥అక్షరంబ్రహ్మవణాయోరితిరుద్రః-గ్రా

స్సాకథమాబభాషే ॥ ౧౪ ॥ యస్మిన్నసంకీర్ణమశేషవ

ణానిర్వాణచాతుర్య మనన్యలభ్యమ్ । అశిషీ కృష్టోపినమ

స్తవర్ణవరిగ్రహేనోయమిదంసవినమ్ ॥ ౧౫ ॥ ప్రాధా

నపిగ్రాహయితుంరుణధి సదక్షరంగాథ మనశ్చతాయః ।

సదంభడింభఃకథమక్షరాప్త్యైవలాయదక్షో గురుణానిరౌ

ధ్యః ॥ ౧౬ ॥ అయంగజౌయంవృషభౌమమేరిసజంతుభి

దాకరుమయైరఖైలత్ । యత్క్రిడనం ప్రాథవదేవ్యుదార

కాష్ఠాశ్రితేనైవవృషేణచిత్రమ్ ॥ ౧౭ ॥ యదేషవత్సాన్య

హయితుంప్రావయితుంరుణధివిషయేభ్యోనివర్తయతిజ్ఞానంసంపాదయతి

దైత్యధః- శ్రీతేషామహంసముద్ధతామృత్యుసంసారసాగరాదితీతావచ

నాత్ - దంభడింభఃకపటబాలః-వలాయనంవలాయః-భావేఘర్ష-తత్ర

దతుః ॥ ౧౬ ॥ అయమితి ॥ ప్రాథవదేప్రాథత్వేచాల్యాతిక్రమేపీత్యర్థః

ఉదారకాష్ఠాశ్రితేనస్థూలదారుమయేన-వయోగౌరవవశేనస్థూలదారుమ

యవృషభౌపీతేతిభావః- అన్యత్ర ఉదారకాష్ఠాఅత్యుత్కృష్టః॥ని॥కాష్ఠో

త్ర-షేకాన్ధితాదీశీత్యమరః - తామాశ్రితేనఅత్యుత్కృష్టేనైత్యధః - వృ

షేణసుకృతేనహ॥ని॥ సుకృతేవృషభేవృషఇత్యమరః - యన్య కృష్టస్యక్రీడ

నంధర్మసంస్థాపనాథాకాయప్రవృత్తిరితిభావః॥౧౭॥ యదితి॥వత్సాన్లా

త్యాదత్తగతివత్సలః - లాటదానెత్యస్తాథాతో రాతోనుపసగేకక
తికప్రత్యయః- తస్యభావోవత్సలత్వం-జనానదకాయతిబాధతగతిజనాదక
నః - పృతిమోవిశ్వసిమః ॥ ౧౮ ॥ కూరమితి॥కూరమన్నంఅశనం॥ని॥ కూర
మాహారకత్యన్నపర్యాయేవ్వజయ్యః - పృతిగాసంప్రతికబళంఉపాసనా
భిరభ్యచకానాదిభిర్నిర్బధ్నతామేవేతి ॥ లోకకృష్ణసాధనతాజ్ఞానశూన్యత
యాఅభుంజానస్యచాలస్యమాధ్యంనిర్బధ్నతాంతుప్రేధిః-ప్రకృతేతుతదై
షరీత్యమితిభావః - తత్రహేతుమాహ - ఆజస్రత్యప్రమితి - చూరితదుగ్ధ

రిగృహ్యారేమేతదస్యయ్యుక్తంఖలువత్సలత్వమ్ । విచారయం
తఃకథమస్యధాతుజనార్దనేవత్సలతాంప్రతీమః॥ ౧౮॥కూ
రంసుధాకల్పమభుజ్ఞుకృచ్ఛ్రంసోయంప్రతిగ్రాసముపా
సనాభిః । నిబంధ్నతామేవహిమాన్యమాసీదజస్రత్యప్రం
తమహేనతస్య॥ ౧౯॥యదధీతోభోక్తుమసౌనవిత్ప్ర
ముహుస్తదుద్వేలవిలాసమాత్రమ్ । భక్తాసురక్రొకథమస్య
ధాతుసభక్తవైరస్యభరంబిభర్తు ॥ ౨౦॥ ఉద్వైస్యధీయం
తపయాంసితస్యపయోముషఃపేక్ష్యతువామనత్వమ్ । అ
పాహరత్తాని తథాపికేన తస్యావగమ్యం నిఖిలోన్న త
త్వమ్॥ ౨౧ ॥ లభ్యాంస్వమాతురపిచార్యవశాదవాప్తామా
సాన్వద్యదుగ్ధలహరీమనవాప్తత్యప్తిమ్ । సంస్మృత్యచాలవన

పానాదినాసంతతత్యప్రమిత్యర్థః-అన్యత్రావాప్తమస్తకామమిత్యర్థః॥
౧౯ ॥ యదితి ॥ అధికఃప్రాధీకః - సవిత్ప్రజనన్యా॥ని॥ అంచాసవి
త్రీజననీమాతేతిహాలాయుధః - ఉద్వేలవిలాసమాత్రమితి-నత్వన్నవైరస్యా
దితిభావః- భక్తాసురక్రొకాన్నాభిలాషీఆశ్రితకృపాశుశ్చ॥ని॥భిస్సాస్త్రిభక్త
మంధోన్నమిత్యమరః॥౨౦॥౨౧॥లభ్యామితి॥వ్యయితానష్టా- నిరవధికదుగ్ధ
పిపాసాభావేనిరంతరదుగ్ధాభిశాయికభంభవేదితిభావః॥ ౨౧ ॥ భూత్వే
తి॥ ప్రకటంయథాతథాస్వయంవిభుర్విష్ణుశ్చంద్రశ్చభవన్నపి॥ని॥విభువి
ష్ణోవంద్రమసీత్యమరః - రిరంసుఃరంతుమిచ్ఛుఃయేనమాన్యైనచాలాఃక్రీడ

నాయచంద్రం హంఘంటితి వ్రసిద్ధిః - స్వవదాశ్రితే విష్ణువదా వరనామక
వ్యోమాశ్రితే నివియద్విష్ణువదమిత్యమరః - స్వవరణసేవకేచలస్త్రి చం
ద్రేదుష్పాప్రతామతిఃదులభత్వబుద్ధిఃస్వవదాశ్రితోనదుర్లభఇతి॥౨౩॥
యదితివ్యతనుత-తనువిస్తరే॥౨౪॥వయఇతిఅమృతంసుధాం మోక్షంచ
నిగూఢంప్రకాశంయథాతథాచార్యేణసీయమానం వస్తు స్వల్పమూల్యం
ప్రకటతయాదీయమానంతుమహాఘోమితిఅహూవైచిత్యమితిభావః +
ముషిత్వేషద్విత్తమితి॥*॥యస్యానుగ్రహమిచ్ఛామితన్యవత్తంహరామ్యహా
మితివచనాదిభావః-అవినయందౌర్జన్యం-అత్రవరివృత్తిరలంకారః॥*॥వ
రివృత్తిర్వినిమయోనూనాభ్యధికయోమిధఇతిలక్షణాత్ - ననుయత్రన్యూ

మాలినమాశ్రితోసాదుగ్ధాంబుధింకుతఇతి వ్యయితాద్య
శంకా॥ ౨౨ ॥ ధూత్వాస్వయంవిధురపిప్రకటంరిరంసుః
యేనాసకృద్విధుమసౌజనీంయయాచేద్రుష్పాప్రతామతి
రపిస్వవదాశ్రితేస్త్రితేనైవమాగ్ధ్యమిదమస్తుముదాంనిదా
నమ్ ॥ ౨౩ ॥ యదవ్యక్తైర్వజ్ఞైఃమధురమధురంవ్యాహ
రదసావహేతుం హసంవావ్యతనుత దరిసైరవధనమ్ । ని
రుద్ధాయత్ప్రేక్షాప్యసరదరమానతితకఠోనతస్త్రికోనా
మస్సృహయతువిలాసాయజగతి ॥ ౨౪ ॥ వయఃపీత్వాచౌ

నందత్వాఅధికంగృహ్యతేతత్ప్రేవరివృత్తిరలంకారః - విచ్ఛిత్తి విశేషస
ద్భావాత్-ఉదాహృతంచతథాప్రాచీనైః॥*॥జగ్రహౌకంశరంముక్త్యా
కటాక్షౌనరిపుక్రియామితి ॥ న్యూనంగృహీత్వాఅధికసమర్పణస్యమా
గ్ధ్యపర్యవసాయితయానాలంకారత్వం-కవచిద్విచ్ఛిత్తివిశేషసద్భావేషిపా
చీనైరనుదాహృతత్వాచ్యేతిచేత్ నాయంకులధమః-విచ్ఛిత్తివిశేషసద్భా
వేతస్యావ్యలంకారత్వోచిత్యాత్ - ప్రకృతహీన్యూనమపిదుగ్ధాది స్వీకృ
త్యమాత్మజ్ఞంపరమపురుషార్థందత్తవానిత్యనేన విచ్ఛిత్తివిశేషోన్యైవ -
కుతఃఅయంపరనూత్నేజ్ఞానాభావాత్ - గోపాస్యవ్యతపదుగ్ధాది సప్ర
యచ్ఛంతి-అప్రదానైర్భగవదారాధనాభావాత్ముక్తిర్నసిద్ధ్యే దతౌబ

లాత్కారేణదుగ్ధాదికంతేభ్యాగృహ్ణాన్ముక్తింప్రయచ్ఛతీత్యనైసభగవతః
 పరమకారుణికత్వంవ్యజ్యతేకించ॥౧॥స్వల్పమేవగుణంగృహ్ణాన్సమోదమద
 దాద్ధమమిత్వదాహరణాంతరేకస్యచిదనతి రమ్యంస్వకావ్యంశ్రీవయ
 తఃకవేకావ్యాత్స్వల్పమపిగుణంగృహ్ణాన్అతివిదగ్ధఃకశ్చనవిద్వాన్పునః పు
 నరభనందనైతస్మైవమోదాతిశయందత్తవానిత్యనైశశ్రీతునికరవధి
 కసౌజన్యంవ్యజ్యతేఇతివిచ్ఛిత్తివిశోషోస్యైవేత్యలంకారత్వమవివాదం- నవ
 ప్రాచీనైరనుదాహృతత్వమాత్రేణఅలంకారత్వంసంభవతీతివాచ్యం-సా
 హిత్యచింతామణిక్యతావీరనారాయణేన॥౧॥బాలేనాధవిముంచమానినిరు

ర్యాదమృతమనిగూఢం వితరతః ఫలంకించిన్నీత్యానిఖిలఫ
 లజాలానిదధతః | ముషిత్యేష ద్విత్తంస్వపదమపితేభ్యోవిత
 రతఃకథంభూయస్తస్యావినయమపినయోమ్యతుజనః ||౧౫||
 పయస్సాన్వదం సాన్వదంతేరితమతిదూరం ప్రసరతః పున
 ఘాతుముగైరనునయనజలైరుపయతః | ఘృతక్షీరద్ర
 ఘ్నాలిత పుష్పస్తస్యహస తస్సుఖం లీలాజాలైఃకియదివ
 సవితీనభజతామ్ || ౧౬ || అకాలుష్యంజజ్ఞైతదవయవ
 ధూళీవ్యతికరాదభూత్వంకాపాయస్తదురుపవవంకచ్ఛుర
 భతః|అభూన్నిలేపత్వంతదవిరళలాలాల్లతతయాయశో

షమిత్యాదాపుదాహృతస్య ప్రశోత్తరికాలంకారస్య అప్పయ దీక్షితశ్రీ
 చరణైరుదాహృతస్యలిలితాలంకారస్యసమప్రాధాన్య సంకరస్యవ ప్రాచీ
 నైరనుక్తత్వేషివిచ్ఛిత్తి సద్భావేనాలంకారత్వానపాయాత్ అతఏవోక్తం
 సాహిత్యచింతామణి॥౧॥తేచాద్యాపిషికల్ప్యం తెకస్తాకాశ్లేష్మికనవ
 త్యతీతి||౧౬|| పయస్సాన్వదమితి || ఉపయత స్సమిపమాగచ్ఛతః-ఉపపూ
 ర్వాదిణోలటశ్చత్రాదేశకద్రస్సానిందవః||ని||విప్రప్రీతిప్రపతాబిందుస్తో
 కొదగ్ధస్యతివైజయంతీ||౧౫ || అకాలుష్యమితి | ఎకత్ర మాలిన్యాభావః
 అన్యత్రపాపాభావఃపంకాపాయఃకదకమాపాయఃపాపరాహిత్యంచ||
 ని||పంకొస్త్రీకదకమైరసోరితివైజయంతీ-నిలేపత్వంద్రవిభూత పస్తుసం

సహాభావః - సావసంబంధరాహిత్యంచ || ౨౭ || అనశ్రురుదీతైరితి || అ
 సాంత్యవచనగ్రహేః సాంత్యవచనాశ్రవణైః జనన్యాస్తద్విప్రియమహి
 తంకుతః తటస్థానామపిహితంతద్విప్రియంకథంజనన్యాః అహితమిత్యర్థః ||
 ౨౮ || మాతరితి || అధునాలపరాన్వైకదాతహీతితహీకదావాదా
 న్యసీత్యధః-ఆయాతు-పితృప్రసూరితి-సాయంకాలస్సమాగచ్ఛత్సిత్యర్థః ||
 ౨౯ || సాయంసంధ్యా వత్ప్రసూరిత్యమరః-పితృనందస్యప్రసూమా
 తాపితామహీతియావత్-సాఅయాత్పితృవ్యజ్యతే - గర్భగృహే గృహం
 దాయఃకస్తాదిభిలునవిద్యఃకథమపి || ౩౦ || అనశ్రు
 రుదీతైరసావసమయేవయఃపార్థవైః కరాంబరవికషణ
 జైర్భువిసరోషముల్లంఠనైః | అసాంత్యవచనగ్రహారకృ
 తవిప్రియం యత్తదాతపోసిచయ సంభితంతదహితంజ
 నన్యాఃకుతః || ౩౧ || మాతదేహిపయశ్శిశోకిమధునావ
 తైతదుగ్ధంకదాతపశ్యాయాతుపితృప్రసూంకిమధునాతా
 తప్రసూజీవతి | నాసాయంకిమిదంతమఃప్రకటతాసా
 గభఃగేహేస్ఫుటేత్యాలాపాస్తుయశోదికాతనయయోఃన
 శ్చైయసేభూయసే || ౩౨ || గాయంతీవిధాఃకథామరరి
 పాఃపూర్వావతారాశ్చితాడోలాచాలనమాదధే యదుద
 యన్తోదాయశోదాశిశోః | శ్రుతైవతత్పుఖపారవశ్యమ
 భజ్యద్వానసంతద్రీచ్ఛలాదాకల్పంవితనోతునస్తదుభయం
 తత్వతి-గృహేయశోదైవయశోదికా-స్వాధేకప్రత్యయేకేణ ఇతి హా
 న్యేప్రత్యయస్థాదితీత్యాదిసేత్వం-అత్రప్రశ్నోత్తరికాలంకారః-తదుక్తం
 సాహిత్యచింతామణి || అన్యోన్యభాషణంయత్స్యాత్సాప్రశ్నోత్తరికామ
 తేతిలక్షణాత్ || ౩౩ || గాయంతీతి || నిద్రోత్పాదనాధఃమితిభావః-తం
 ద్రీచ్ఛలాదితి - నెయంతండ్రి-కింతుస్వకీయపూర్వావతారలీలాశ్రవణ జన్య
 ముఖపారవశ్యమవేత్యధః-అతపవాత్రకైతవావహ్నుతిరలంకారః-కైత
 వావహ్నుతిర్యక్తోవ్యాజాద్యైర్నిహ్నుతేవదైరితిలక్షణాత్ || ౩౪ || ఏవమి

తినియంతుమపారయంతీశిషితుమశక్తాప్రభువు త్రత్వాదజేయత్వాచ్యైతి
భావః-సంఘాయమిశిత్యా || ౩ || సంభవస్సంహతావసీతినిఘంటుసారే ||
౩౦ || సేతి || ఉపాలంభానిందా-అనాకర్ణితకమనాకర్ణననకునం-అనురహా

కల్యాణపారంపరీమ్ || ౩౦ || X || ఎవమతిదుర్గలితమపికమనీయ
చరిత్రం ప్రతారితవల్లవయువతీజనమనవరతనవసీతచార్య
వర్మకమనమర్భకంనియస్తుమపారయంతీగోవసీమంతిని
సంహతినంభూయతదీయమవినయంమాత్రస్యవెదయత్ ||
౩౦ || X || సాపిసమనంతరమతిమాత్రపుత్రవాత్సల్యాత్త
త్సమర్పిత మశేషమపితదుపాలంభభాషిత మనాకర్ణిత
కేనవరిభూయతనయనియమనమనురహాసమభి నినాయ ||
౩౧ || తతః || ప || ఆలోకైశ్చకేతైస్సగద్గదరవైర్దీనైస్సుధాసోద
రైరాలాపైరపరాధమాజ్ఞన వరైరబాహ్యైర్భవేదాః
భిక్షైః | భీతింనాటయతస్సమీత్యవదనంమాయావినశ్చీవతః
ప్రేమాద్రాద్రమనామనాగపినసావైరస్యమస్యాతవో
త్ || ౩౩ || పాయంపాయంరుచిమపితనోల్లాసబాలెం
దులీలాంశ్రావంశ్రావం గిరమపిసుధాసారసారాముదా
రామ్ | చుంబంచుంబంముఖమపితనూజన్తనస్సానురాగం
శ్లేషంశ్లేషంతమమపినసాసౌహీతీమాలలంచే || ౩౪ || ఆ
ధకదాచనవ్రజినివాసిన స్పబ్రహ్మచారిణస్సకల బాలికా
స్సంఘాయయదనందనశ్చభాదమృదమితియశోదాయైస్య
వెదయత్ || ౩౫ || X || సాపితదుదితనిశమనాదనునియమ
నకామనయాసరయమాహూయతనయ మయిభోదుర్గలి
తమిదమనార్యమాచరసీతినరోషముపాలభత || ౩౬ || X ||

మేకాంతే- అభినినాయ వస్తుతత్వత్యర్థః-వాత్సల్యాదితిభావః || ౩౧ || ఆలోకై
రితి || అత్యుక్తోకద్వయైనిర్భరానందసంవిద్యూపవత్సలరసాభివ్యక్తిర్వత్సలరస
ఎవనాస్తీతివదతాకేనవార్యేతతవపసవ్యరయైకశరణోరప్రతి ధన్యా

చార్యాః || ౩౩ || ౩౬ || స ఇతి || సప్త శ్రయం స విషయం విశ్వం కృత్స్నం || ౩౪ ||
 ౩౫ || తదన్వితీ || అనుధావమానయా అనుధావనశీలయైత్యర్థః - తా
 చ్ఛీల్యవయోవచనశక్తిషు చానశితితాచ్ఛీల్యచానశ్ - సృగతావిత్యసృవర
 స్నైపదిత్వాన్నాయంచానశ్ - తజానావాత్సనైవద మిత్యత్రలిః పర
 స్నైపదమిత్యత్రలిత్యనువృత్తైర్లాదేశస్యానన్వైవగ్రహణం - చానశ
 స్తులాదేశత్వాభివాన్నాత్తనేపదిత్వమితరహస్యం - ప్రాచాతుసృగతావి

సోపిసప్తశ్రీయమయిజననినవిశ్వసిహివిశ్వమపితదీయమా
 లావకలావమవధారయజనమిమమువగతాసూయమిత్యభి
 ధాయవ్యాదాయచవదనమదర్శయత్ || ౩౬ || ౫ || య
 శోదాపివదనమనాలోకిత చరమశేషమపిచరా చరమవలా
 క్యవిన్తయమానమానపా పరమపురుష ఏవాయమితితత్త్వజ
 మభిదధానాపునరపిమోహగహనమగాహత్ || ౩౭ || అధ
 కదాచనవిశంకటదధిఘటవిఘటనసంజాతరోషయానుశో
 దయాసముద్వేజితస్సపదియదుసందనస్సరయమతిదూరమ
 పాసరత్ || ౩౮ || తదనుతమనుధావమానయాచిత్రచ
 శ్రచంక్రమణచతురంతిరుచిరమభిక్తమేనమవలంబిత
 మపారయం త్యాపరిశ్రమః పరమనుబధూవే || ౪౦ || స్థానే
 హితత్ || ౪౧ || ప || జంఘాలతాయామువమానభూతం మ
 నోపియన్నప్రభవేద్ద్రహీతుమ్ | కథన్నగృహ్లాతుతమేనమే
 పాసదానదంతావదమందయానా || ౪౨ || ప || తతః ||

తిధాతోః శానచ్చిత్రయానువపత్తిమాశంక్యధాపుగతిశుద్ధ్యోరితిధాత్వం
 తరమేవేదంతస్యచోభయపదిత్వాచ్చానచ్ఛేవలగత్యర్థస్యాపిధావధాతో
 శ్శీఘ్రగత్యర్థకత్వంచ ప్రకరణాల్లభ్యత ఇతివ్యాఖ్యాతం || ౪౦ || ౪౧ || జంఘా
 లతాయామితి || వేకవత్తాయామిత్యర్థః || సప్తభవేదితి || అపాప్యమన
 సాసహేతిభావః - మనసోవేగవానితివ్యజ్ఞతే - సదానదంతావతో మత్త
 హస్తీతదన్వందయానైతిగతిసౌందర్యవణానెనమందగతిత్వంవ్యజ్ఞతే -

అత్రాననురూపఘటనాద్విషమాలక్షణః॥౪౨॥మత్స్యతి॥ఎహాయోదాయో
గంవంచనాయాపముపాయంవిసా॥ని॥యోగస్సన్నహనోపాయధ్యానసం
గతియుక్తిస్విత్త్యమరః - ఎనంకృష్టంసమానంనిశ్శబ్దంనిగూఢాంగతిమాలం
బ్యవశ్యాద్భగదాగత్యైత్యథః - కథంచిత్ర-రేణజగ్రహ - తతోవిమ
క్తౌప్రియత్నఃకథవవిమోచనాథంకరాదిచానలమప్రయోజనకమిత్య
థః-వ్యంగ్యాథఃస్తు - యోగంధ్యానంనినావీనమలభ్యంమత్వా సిది
ధ్యానితవ్యగ్ధివిధేరితిభావః-సమానంలోకనాతాకథసంహిత్యైత్యథః
నిగూఢామంతరిహస్యధూతాంగతిం జ్ఞానంకరేణజగ్రహసాక్షాదక
రోదిత్యథః-తతఃవిముక్తౌప్రియత్నఃకథప్రయత్నాంతరేణమేకస్య

మత్వానినాయోగమలభ్యమేనంగమానమాలంబ్యగతింని
గూఢామ్కరేణజగ్రహకథంచిత్రమేతతోవిముక్తాకథప్ర
యత్నః॥౪౩॥గ॥ఆదాయచతసెనములూఖలసీమనిబిగ్ధ
మారభత॥౪౪॥ప॥పర్యాప్తభావంబహవోపిశస్యబంధ
గుణావైవయయుస్తదాసిమ్ | తస్మిన్మహానాస్తితయాత
యాభవద్ధిగుణాలితతనుఃకథంచిత ॥ ౪౫॥గ॥తదను
యదువతిరపిపురావేషమశరసంగతవిగతసీచయయువతి శ
తపరివృతావపాస్యతకలైబరౌతక్షణమెవతదవలొకనకు

ధః॥౪౩॥౪౪॥పర్యాప్తభావమితి॥తస్యకృష్ణస్యబంధేబహవోపిగుణాస్తం
తవఃపర్యాప్తభావంసాకల్యంనయయుః-గుణావైవయయుః పరీమాణాతి
తతనుఃకథంచితప్రభృతిభావికార్యసిద్ధ్యర్థంబంధః-స్వైవంగీకృత్యైత్యథః -
వ్యంగ్యాథఃస్తు - తస్యపరమాత్మనఃబంధేబహవోపిగుణాస్సత్వాదయః
పర్యాప్తభావం సామర్థ్యంనయయుః- తయామాయయాగుణాతిత త
నునిగుణాస్సరూపసకథంచితప్రభృతిబంధస్యానాదివ్యవహారపత్తిః-కార
ణంత్యనిర్వచనీయమితిభావః ॥ ౪౫॥ తదన్వితీ ॥ సీచయౌపస్త్రం ॥ ౪౬॥
స్త్రీప్రేమహాస్త్రీసీచయౌపస్త్రీవైవయంతీ - అచీచపూర్వంకుపేర సురౌ
స్త్రీభీష్మసానగ్నభావేనీడంతాతచానీమాగతంనారదమవలొక్యాపిమత్త

తయాతథైవస్థితా నారదేనచకోపాచ్ఛాపోద త్తదృతికథానుసంధేయా ||
 ౪౬ || సాచీభూతమితి || సాచీభూతంతిర్యగ్భూతం || ౪౭ || ౪౮ || తా
 వితి || తాం ప్రకృతింస్వభావంబ్రజానవృత్తత్వమిత్యర్థః- నిజంనిత్యంరూ
 పయత్నరూపమిత్యర్థః- ఉత్తరాంగతిమాశ్రితౌ ఉత్తరదిగాభిముఖ్యేనగ

పితనారదవిశ్రాంతి శాపవ్యాపారాదుపాత్తాబ్రజానమ
 హీరుహాభావోమణిగ్రీవనశకూబరాభిధేయా నరవాహన
 నందనౌమందీరపరిసరపతి నావనుజిఘ్నతురులూఖలమపి
 సమాకృప్యతత్సవిధముచనసర్వ || ౪౬ || ప || సాచీభూత
 ములూఖలంవిధివశాదాకృప్యతైలాపమం తస్మిన్ సత్వర
 మంతరాశరుయుగంసాటోపమాధావతి | తత్సంరంభస
 మీరితానిపతితాఙ్గోణీరుపశా తత్తతా తైనాభూన్నిబిడీకృ
 తంపటపటధ్వనేనరోదాంతరమ్ || ౪౭ || ప || బంధోయ
 దుతనూజస్యమునిశాపవిపన్నయోః | అభవద్బంధమోక్షా
 యయత్నరాజతనూజయోః || ౪౮ || ప || తాతతఃకృపయాశా
 రేఃప్రకృతింసమతీత్యతామ్ | ఉపగమ్యనిజంరూపమాశ్రి
 తౌగతిముత్తరామ్ || ౪౯ || గ || అథనందగోపపురోగమూః
 పాప్రవృత్తేణ్యవయోవాహనివహనిఘోకాప పారంపరీస
 బ్రహ్మచారిణమాకస్త్రికమనాకహవతనసంభూతపటపటా
 చవమాకణ్యకేమిదముపస్థిత మతిభయానకమితివిస్తయపరీ
 తమతయస్తవీరతమావత్యశతధారవిచారితమిద ధారాధ
 రశిఖరయుగళమాలింగితమహీతలమబ్రానమహీరుహయు
 గళమంతరాశరుయుగళ ముద్ఘాటకమానములూఖల నిబ

తావిత్యర్థః - దిగాశ్రితముత్తరత్వం తదభిముఖాపువచర్యతే - వ్యంగ్యా
 ర్థస్తు- శౌరేఃకృపయాతాంప్రకృతింమాయామతీత్యనిజంరూపముపగమ్యజే
 వత్సవేషనుపహయేత్వర్థః- ఉత్తరాంఉత్పృష్టాంగతిం మోక్షమితియా
 వత్ || ౪౯ || అథైతి || అకుతోభయంకుతశ్చిద్భయరహితం-మయూరవ్యంజ

కాదిత్యాత్మనానః-ఏతదభాకకృతంకృష్టకృతం-అనంభూతవిస్రంభాఃఅ
జాతవిశ్వాసాః ॥ ౧ ॥ సమావిస్రంభవిశ్వాసావిత్వమరః-కుంభినీభూమిః
పరిచ్ఛరఃవస్త్రభూషణాదివస్తుజాతం-నీలకంఠోమయూరఃహరిఃశింహాః

ధ్రువుకుతోభయమభాకమపినిజమవలూక్య సకలమిదమేత ద
భాకకృతమితి పరిసరవిసరదభాకభారత్యామ సంభూత
విస్రంభావిముచ్యవ పృథుక ముత్పాతశతపరితం పదమిద
మనివాసయోగ్యమితిసంమం త్ర్యమంత్రీభిన్నద్యవవశ్యంఽ
వాద్యనినదమాపాద్యగొధనమపి పురోధాయకంభిసీరం
భాయితా భిరాభీర భీరుభిన్నమమశేషమపి పరిచ్ఛవనూ
రోవ్యశకటమతివిస్త్రయనీయకామనీయక మన్వధాభిధా
నగోవధానధారాధరవతానమసోరమంకైలాసమివ నీల
కంఠనీలయంవై కుంఠమివహరిని కేతనంచతురానమివ సక
లాగమ సెరధిం యామునప్రళిన లాభనీయం బృందావ
నోద్దేశమవిశేషః ॥ ౫౦ ॥ ప ॥ బృందావనపదేనీనబృందావన
పరాయణాః । గొపావిరచయంతిస్త్రగొపాలనకృతేవ
జమ్ ॥ ౫౧ ॥ తాతతఃపితృనిదేశతస్సుతావత్సపాలపదమన్వతి
ష్టతామ్ । తద్విహాయవసుదేవనన్నిధింగోవమందిరసమా
శ్శితేఃఫలిమ్ ॥ ౫౨ ॥ అరమతమురవై రీమల్లయుద్ధైస్తదాయ
త్రి-ముతదిదమఫాలీన్మల్లచాణూరఘాతమ్ । యదపిముహు
రథైలత్కంఠుకై గోవకాంతాకుచకలశవిమదా ప్రాధ
యస్తత్కృతాను ॥ ౫౩ ॥ వృషవివతాపదం ప్రధితంయ
యోర్యవభవెవ భృతోశ్శిశుచాణూలాత్ । గుణసమున్నత

సకలాగమసెరధింసకలవృక్షాశ్రయం ॥ ౧ ॥ పలాశీద్రుద్రుమాగమమిత్యమ
రః ॥ ౫౦ ॥ ౫౧ ॥ తావితి ॥ పసూనాందెవఃపతిధానికృతీయావత్ ॥ ౧ ॥ దేవస్సురే
ధవేరాజ్ఞీతివిశ్వః ॥ ౫౨ ॥ ౫౩ ॥ వృషైతి ॥ గుణసమున్నతయోర్యయోరామకృష్ణ
యోఃవృషవివతాపదం సుకృత పరితామత్వంవృషభవికారత్వంచేతిగమ్యతే

వక్రీభితం వక్రీసిద్ధం - శిషువాపలాగ్భృషభవేషభృశోస్త్రయోః పరస్పరస్య
సలీలవిలంఘనం సవిలాపాస్త్రమణంబిలాయుధమితియావత్ - నాదృశ్యతం
అవ్యవభస్యసచిత్రమిత్యర్థః॥ని॥లంఘనంతూపవాసేస్యాత్క్రమజేష్టక
నెపితేతివ్యక్తిః ॥ ౫౪ ॥ సకలైతి ॥ సకలగుత్వాస్సర్వజంతవః ॥ ని ॥ సత్వమ
ప్రీపజుజుష్యిష్యమరః-తేషాంగుణానామింద్రియాణాం అస్పదతాతశ్చ
యత్ప్రేయయోరవిశయానిస్సంశయాస్సకలజీవాభిన్నత్వాదితిభావః - ఇ
తయోగయోఃప్రాప్తినంగమయోః అవిసాధూతయోరత్యర్థః - తయోః-
శిష్టంస్సమం॥౫॥భిత్తమితి॥శక్యత్యర్థః॥ని॥శక్యత్యర్థమితివ్యాఖ్య
యోగ్యతయోః పరస్పర సలీలవిలంఘనమద్భుతం ॥ ౫౪ ॥

సకలసత్త్వగుణాన్యదలాయయోరవిశయానతయోరితియో
గయోః ॥ ఇభిలసత్త్వగుణాన్యతిక్రియాచిలసి తోపసతంసు
భిన్నత్యతమ ॥ ౫౫ ॥ గ ॥ గృహమిత్యుచితకృత్యునిసరిపాల
సలాలసమాసాదితానందమాద్యుచిత్యుచితకృత్యుచితకృత్యు
భిన్నమామరుగ్రసేనసుతనియంత్రతస్తవరిత మాజగామ
వత్సాభిధానోయాతుధానః ॥ ౫౬ ॥ హితాహితజ్ఞానవిశే

త్యమరః ॥ ౫౬ ॥ హితైవి ॥ గ్రహం హితమిదమహితమితిజ్ఞానరహితః ప్రబలవిరో
ధాదితిభావః-పరిపరమాత్మాని ॥ పరోరిపరమాత్మవోరితివైజయంతీ-త
స్యాశనాద్యభయతానూమారతాయేతియావత్ - అగతః ఏదవత్సేతలోను
గోవిందస్యభుజివచడురుమహాదండస్తేనసున్నః తాడితః తృణా వృత్తస్య
పదంధ్రానంప్రదేపే - తద్విస్తృతచైత్యశః - వ్యంగ్యాథకస్తు - హితా
హితజ్ఞానవిశేషశూన్యః పశుత్వానితిభావః-పరాఅధికాఅశనాయాత్మత్ ॥
ని ॥ అశనాయా బుభుక్షుత్సూని త్యమరః-తాంగతః ప్రాప్తః అతిశూధిత
ఇత్యర్థః - వన్నిప్రకాశః-తతోసుగోవిందోగోపాలః॥ని॥గోష్ఠార్థక్షేపి
గోవిందఇత్యమరః - తస్యభుజేయడురుదకాండః తేనసున్నః కీరితః తృణా
నామాసమంతాద్వత్కానమావతః - భావెనుభా - తస్యపదంస్థానంత్య
భావెనుభా ప్రదేశమిత్యర్థః ॥ ని ॥ ఆవతోక్తవత్కానేస్యాచ్చింతనెవయ

సాంభ్రమితిభాస్కరః - పృథ్వీ-శబ్దశక్తిమూలవస్త్రలంకారధ్వజః ||
౫౭ || ౫౮ || హంసమితి||సతాంమానసంమనవపితవాసోయస్యతంతథో
క్తం అగ్నిష్టతనమంతాత్ అగ్నిష్టఃపిడితభియావత్ - కమలాయాఃకరోయేన
తంబక్షీవతిమిత్యథః - యద్వాఅగ్నిష్టఃకమలాయాఃఆకర ఉత్పత్తిస్థానం
క్షీరాబ్ధిర్యేనతంక్షీరాబ్ధిశాయినమిత్యథః - యద్వాఅగ్నిష్టఃకమలాకరఃప
ద్మసరోయేనతంతులసీకానపయత్రయత్రపద్మవనానిచ || ౫||సంతిభాగవ
తాయత్రతత్త్వస్మిహితోహరితిశాస్త్రాత్ - ఉదారెణబలెనరామణసం
పృక్తంహంసంమరమాత్మానం || ౫ || హంసోవిహంగభేదేన్యాత్మర మ్

వసూన్యఃపరాశనాయాగతవిషవత్సః | తతోనుగౌవింద
భుజోరుదండనున్న స్తృణావతకచదంప్రపేదే || ౫౭ ||
౫|| బకౌపితదనుయదునందనపరిబుధ్వావయానత్వరమావ
త్యపూతనాపాహచర్యమలభత || ౫౮ || ప||హంసంస
న్దానసావాసమాగ్నిష్టకమలాకరమ్ | ఉదారబలసంపృక్తం
బకఃపరిభవేత్కథమ్ || ౫౯|| ప||ముష్టాముష్టివిహారసార
సరసాగోపాలబాలాస్తదాజాతాస్తేన పరాజితాఃకిమిద
మిత్యాశ్చర్యవర్యాకులాః | గూఢంతస్యచతుర్భుజత్వమపి
వాసత్రైవికసం వాసతాంవైదగ్ధ్యంచ బలివ) తారణవిధౌ
కౌనామజానాతుతత్ || ౬౦ || ప||యామునైపుత్రుశినైపున

త్తనిమత్సరభితివిశ్వః-బకఃకథంపరిభవేత్-వ్యంగ్యార్థకస్తు-సత్ప్రశస్తంమా
నసంసరఃఆవాసోయస్యతంతథోక్తం-అగ్నిష్టఃకమలాకరఃసరోయేనతం-ఉ
దారబలసంపృక్తం ప్రబలంహంసంబకఃకథంపరిభవేత్ || ౫౯||ముష్టాముష్టి
లి||ఆశ్చర్యవర్యాకులాః-ఎకేనకథంబహవోవయంపరాజితాభితివిస్తీతాభి
త్యథః - యుక్తంచైతదిత్యాహ - గూఢంపైదైకసమధిగమ్యం చతుర్భుజ
త్వంవిష్ణుత్వంభుజవతుప్రయశాలిత్వంచసత్వంబలింగుణశ్చతస్యఏకసంవాస
తాం|| ని||సత్వంగుణేవిశాచాదాబలెద్రవ్యస్యభావయోః||సదాబునైవ్యవసా
యేచచిత్రైస్తా)ణిపుకబ్ధ్యతభితివిశ్వవ)కాశః-బలిప్రతారణంశక్తవంచనం

బలినామకదైత్యకంచనంచ॥౬౦॥౬౧॥ఏవమితి॥బర్హిర్ముఖాఃచైవాఃవసుంధ
రాజ్వహాభూభారఃఅన్యత్త్రవసుంధరాశబ్దలక్ష్మీతానాంమనుష్యాణాంరోగ
శ్చౌచ్యచంద్రాగదిపూర్తంవాపీతటాకాదనిర్మాణం॥ని॥త్రివ్యభక్తుకమే
ష్టంపూతంఖాతాదికర్తణీత్యమరః - సశరీరబంధాశరీరధారిణౌ
విహినవత్కానానంచరమాణావితినమస్త్యతీయాంకాదిత్యాత్మనైవదం

శౌరిస్సేతుబంధవిధిభిర్యదరంస్త । తత్పురాపరిపయోనిధి
సేతోస్సప్తమారచనవాసనయేతి ॥ ౬౧ ॥ గ ॥ఏవమా
నకదుందుభినయనాంభాజదులకభాభిరాభీరశాబకభాగ
ధేయవరంపరాపరిణతిభిరంభాజసంభవప్రముఖబర్హిర్ము
ఖానికరలోభనీయాభిరగ్భకలీలాభిరశేషమపిఘవనమానంద
యంతావాహ్నినేయావివసుంధరాజ్వరనితనాయమా
ధ్యమలోకభాజౌమదనమాధవావివనసంచారిణౌజయం
తనశకూబరావివభూలోకవిలోకనలాలసౌభిష్టాహూతజ
న్యనుకృతసంచయావివసశరీరబంతరామణీయకసర్వస్వవిశృ
మప్రదేశౌవత్సపరిపాలనాయవిహినవత్కానానంచరమా
ణౌగుంజామణిపుంజరంజితావవతంసితనానాకుసుమదామ
సముదాయావనచేతాభిరపినవిస్తయమవలోకయమా
హావరశ్చతాభిరాభీరకిశోరరాజభిరనుగమ్యమానౌతావే
తారౌహితేయనందనందనావధ్యక్షణున్నతిరూక్షఃక్షణ
చాచరఃకశ్చిదభూభిధానోస్సంధాయసోదరనిషాదనసం
జాతవైరనిర్యాతనసముత్సకఃకమపిమహామహీధరవిడం

అధ్యక్షయకాధ్యక్షంకుర్వకపశ్యన్నిత్యభక్తినిప్రత్యక్షేభిశ్చతేభ్యక్షభ
త్త్యమరః॥అతిరూక్షఃఅతిక్యూరః॥ని॥రూక్షస్త్రవేష్ట్యుచికూచాభిత్వమ
రణసాదరోబకఃతస్యనిషాదనంచరణంచైరనిర్యాతనంచరకృతానిష్ట
జాతీకారః॥ని॥వైరనుద్ధిఃప్రతీకారోవైరనిర్యాతనంచతేదిత్యమరః॥మహా
మహీధరవిడంబిమహావైరశదృశంవ్యాదాయశదనమవతస్థగతితత్కాలేపి

త్వత్పచిద్యథా నేత్రేః మిల్యహసతీవదనరవ్యాదాయస్యశాంకరభాష్యై
ఉదాహృతంచనదేశస్సమిపం || ౬౨ || తమితి నిధ్యాయత పశ్యత ఉరస్సరః ఉ
రగః గహ్వరపరిసరవర్తిగుహయాః పార్శ్వద్వయవర్తి ఆశితోఽష్టితంబుతిభ
తుణాద్వాంతంగిళితుండదరం ప్రవేశయతుం-గృహిగరణభిధాతోస్తుమా
న్విహ్వాభావాద్గుణః-ఉత్ప్రేక్షమాణాభితి-వస్తుతస్స ర్వైకవృత్తవర్వతవేషే తస్మి

విబిలే శయక శేబరమాలంబ్యవ్యాదాయచ వదనమనువిసిన
మవత్థన || ౬౨ || తమన మూభీరశాబకాస్స ర్వైపిన్వి
ణ్యకమపిబృందావనన దేశవాస్తవమవసీధరం మవాసాని
ధ్యాయతంగిరియమురస్సగ ఇవత దీయకంబరౌదరమా
ననమితరమివగహ్వరపరిసరవర్తిగంఢో పలయుగళమిదమీ
యదంష్ట్రాయుగళ మివతదంతర పద్మశ్యమాన ఘంటా
వధనరణి రాయతారసజ్జైవత్త్ర త్యదావపావకవరి చిత్ర
మీరణశ్చస్సానిలభవదవదహనదగ్ధసత్వదుర్గంధస్తదశితో
ఽష్టితపిళితపూతిగంధభవశిఖరోపరిఘూర్ణమానమభ్రపట
లమిదమీ ముఖణానీలమణికిరణనికురుంబమివనితాంత వ్యా
త్ర దరీ ముఖతయా గిళితు మస్తాని వసో య ముత్సక ఇతి
మరస్సర ముత్ప్రేక్ష మాణా యది పునరిదమవితభమేవ
త హీకబకలావంలాదిభ్యత ఇతి సాకూత స్థితకర తాళమ
ధోక్షజమవలో కయంతసత్త్వరమవివృత్యనహశక్యతరీ
భిరదరీయవదనోదర-ప్రవేశమవిశత్ || ౬౩ || భగవాన

పిత స్యమాయాభిజామా యానుభా వంబిభా వయకానతీ

స్వర్వతత్వభ్రమణసర్వధర్మోత్ప్రేక్షణం స్వభావోక్తాప్రవృత్తపృథితిధ్యాయం ||
యదిపునరితి - తస్మిన్సవతేవిలాసోదప్తా భిరుత్ప్రేక్ష్యమాణం సవకత్వ
మస్మిన్నిగరణాఘ్నకత్వంతథ్యమెవచైదిత్యర్థః - తహికబకలావంలా వివృ
తేజకభవహానివృత్తైక్యస్యై నైతిభావః-ఉపమాకమకణిచైతిణముచ-కపాదిమ
యథావిధ్యనుప్రయోగః-సామాన్యవిశేషభావేనభైదాన్వయః - స్యనిచే న్ని

యుడిత్యాదినూత్రేణచిత్తవివృద్ధిః ॥ ౬౪ ॥ వెగాదితి ॥ త్రైవిక్రమం త్రివిక్ర
మసంబంధినం ప్రక్రమంచ కై అతిస్థౌల్యమభజదిత్యర్థః - తేనశ్వాసనిరోధే
న అసౌ అహుసురః బలిచక్రవత్కృపి సమధాః గ్రోసరోపిశిర పధాన్మస్తక
మార్ధాత్ ॥ నిరజో వాచీరజో దంతఃశిరో వాచీశిరస్తథేతికంఠభూషణకౌశే ॥
* ॥ విచకతకశిరాకద్రోణీరితిప్రయోగశ్చ నిగ్యత్వాగ్రీణసమీరణస్సౌ అథ
ప్రస్థితీంసరకాభిముఖమనంముంచకడచైప్రేషదమాతివత్ - ఆశ్రితః-స
హేభగవతాహతస్యదుగ్ధతిభవతి - ద్వైపాచ్యైర్ద్యాదయోన్యపా ఇతి
ప్రచనాదితిభావః - భగవతాత్రివిక్రమధర్మాశ్చయైక్యతేషి బలిచక్రవ

ధ్యకకుశలమభ్యర్థయమానస్తదీయవదనకొటరమయా

సీత్ ॥ ౬౪ ॥ ప ॥ వేగాచాననకందరాంతరగత

త్రైవిక్రమం ప్రక్రమంచ కై చక్రధరస్తదా

నియమితశ్వాసా నిలా పూరణః । తేనాసౌ బలిచక్రవ

త్కృపితోముంచన్నధః ప్రస్థితీం నిగ్యత్వాగ్రీణసమీరణశ్శి

రవథాదాతివత్ప్రేషదమ్ ॥ ౬౫ ॥ వ్యముచ్యతాఘన

హరైః ప్రసాదాదానందమనీత్పరమంసరాణామ్ । బుధై

రషిప్రీతిరహూవిశాలాకథంససిద్ధాంతఇతివ్యధాయి ॥ ౬౬ ॥

౧ ॥ అథసంక్రాంతయాతదీయతేజస్సంపదాసంపన్నః కృ

తాంతనిశాంతాదివతదీయవదనకందరాదాపతన్యస్సవ

తీపాతాశగమనంవిహాయస్వగాఢిపతిస్సంప్రత్యభిధ్వజః ॥ ౬౫ ॥ వ్య

ముచ్యతేతి ॥ అఘనతన్నామకేనానురేణఅనందమనీదితి-జగదుపకారిత్వా

త్తస్యేతిభావః-ఏకస్యముక్తిరన్యస్య ఆనందావాప్తిరిత్యసంగత్యలంకారో

వ్యజ్యతే ॥ * విరుద్ధభిన్నదేశత్వంకార్యమేత్వోర్వరసంగతిరితిలక్షణాత్ ॥ తన్నర

జేనహృష్టాఇత్యాహ- సః అఘః సిద్ధాంతో నివృత్తనాశఇతిమృతఇత్యర్థః

నిసిద్ధే నివృత్తనిష్పన్నానానాశఇతిచామరః- బుధైదేవైరపికథంప్రీతిః

వ్యధాయి కృతాదేవానామపిహృదయశత్యామిత ఇత్యహూసామర్థ్యమి

తిభావః - అపసిద్ధాంతభూతంముక్త్యానందయోవైయ్యధికరణ్యం కథం

విద్యద్భిరపిసిద్ధాంతఇత్యంగీకృతమితిధ్వనిః-కృతాంతనిశాంతాదివయమసద
నాదివలవదానమద్భుతశౌర్యాదికర్త॥ ౬౭॥ అఘవదనేతి॥ సజగ్ధిమితి॥ నిసజగ్ధి
స్సహాభాజనమిత్యమరః-నర్తవాగ్ధిః పరిహాసగోష్ఠీభిః॥ ౬౮॥ కూరమితి॥ నిఅ
శనంకూరమాహారమిత్యన్నవర్యామెష్వజయ్యః॥ కథోపదంశమితి॥ కథాభి
రుపదంశంకృత్యైత్యర్థః-ఉపదంశస్త్రుతీయాయామితిణముల్ - రుచిప్రకా
శంసావ్దదంప్రకాశ్యేత్యర్థః-ద్వితీయాయాంచెతిణముల్॥ ౬౯॥ గోపాలేతి॥

తైస్సర్వత్సపాలైరభినంద్యమానస్తదవదానముదితదివిషదు
పపాదితమందారకుసుమవీచీభిరభ్యర్చ్యమానశ్చక్రిధరః
మపివచసామవిషయంహాహమభజత॥ ౬౭॥ తతః॥ ప॥ అ
ఘవదనవిముక్తైస్తత్రగోపాలబాలైస్తటఘవియమునా
యాస్సాదరంసెవ్యమానః । అవితపరితృప్తప్రాప్యేషశౌరి
స్సజగ్ధింవృతసుతలలితాభినందయన్నమవాగ్ధిః॥ ౬౮॥
కూరంమురారికమనీయకథోపదంశమాధాయభాజనపు
టేషుసుధావళోరిమోదాత్తదానిజనిజాన్నరుచిప్రకాశ
మాచామతిస్తసురభీకకిశోరరాజిః॥ ౬౯॥ గోపాలబాల
కులసంకులమూతిరేషవెషంపుపోషపులినేతలినెతరా
భః । రాకాసుధాకరకరప్రకరస్యతస్యతారాగ్రహైఃపరి
వృతస్యఖమధ్యభాజిః॥ ౭౦॥ తతః॥ ప॥ ప్రభూతమధుసూ
దనప్రియకధాసుధామాధురీవిజృంభపరిరంభజప్రమద

కులంసంఘః॥ నిసజాతీయగణైన్వయేకులమితిధానురః-సంకులావేష్టితా
తలినమల్పంతదితరాలిధికేత్యర్థః॥ నితలినంవిరళైస్తోకఇత్యమరః - సుధా
యాఆకరాడత్పత్తిస్తానధూతాః॥ నిఆకరశ్చక్షునితివ్యాఖిః-ప్రకరాకిరణ
సంఘాయస్యసతథోక్షశ్చంద్రికైత్యర్థః-తారానక్షత్రాణి తారాగ్రహః
కృజాదివందగ్రహః॥ తారాగ్రహణామన్యోన్యంయుద్ధం వాధిసమాగ
మగతిసౌరసిద్ధాంతాత్-అత్రనిదశనాలంకారః॥ ౭౦॥ ప్రభూతేతి॥ మా
ధురీవిజృంభామాధుర్యాశితయైతస్యపరిరంభఆస్వాగతంతత్యైతప్రమ

చన్ద్రవైశః ప్రకృష్టమవశ్యనబుబుధేతరామత్యంతంనబుబుధే-కిమేత్తిజిత్యా
దినూత్రేణాంప్రత్యయః-అతిదవీయసీమతిమారాం॥౭౧॥౭౨॥౭౩॥తమితి॥త
ప్రిన్నే వసమయిత్యధః-అత్యంతసంయోగద్వితీయా-అవష్టంభసంభార

భూమవిస్తారితా | తదానబుబుధేతరామతిదవీయసీమవ్య
సౌశక్యత్కరివరంపరాంసురభిపాలచాలావళిః॥౭౧॥౪॥

సమనంతరంసమంతతఃక్రిసాగ్యవిలాచనమవలోకనవధమ
తిక్రాంతంవత్సనంచయమనాలత్యవైలత్యపాదకబళితే

షువత్సపాలేషు ॥ ౭౨॥౪॥ యశోదాదాయాదానిరవధి
వరీతావలహరీవరీతానాతన్వక్ సవదిముదితా గోవతి

సుతా ॥ విచిన్వక్వత్సానాంచరణసరణిమంత్యుగహ
నంజగాహేభక్తాతిచ్చితురమధురస్సైరవదనః॥౭౩॥౪॥త

మేవసమయమంభోజసంభవః సరభసమఘాసురావష్టంభ
సంభారవిఘటనసమయమనుభూతమపిభగవతశ్చతుర్భుజ

స్యనుహిమాను భావమనంభూత విస్రంభ తయాభూ
యోపివిభావయితుకామస్స మావత్యసవత్సా వత్సపా

లానవజహర ॥ ౭౪ ॥ భగవానపివిపిసీమనివిచిత్యచిరతర
మలబ్ధవత్సోచలబ్ధిఃపునరపిపులినోపకంఠ మాసాద్యతత్త్రవ

త్సపాలానమవ్యనవలోకయక్ ముహూతకమాత్రిమివచి
త్రీయమాణచిత్తస్సకలమేతదఃకమలసంభవదంభసంభూ

తమితిదివ్యచతుషా సాక్షాత్కర్వాణస్తత్త్వణమేవతదుభ
యాత్మకమాత్మానమకల్పయత్ ॥ ౭౫ ॥ ౪॥వత్సానైవత్స

పాలాయదుతసయమయాస్సాయమాసాధ్యసద్వస్వంస్వం
పేన్ద్రోహంవరిపుపుమరమీపూర్వవత్సవస్వమాతుః|

యావత్సంవత్సమేవంవిహరణవరతామస్య గూఢామవా
విఘటనంగర్వాతీతయనాశనం॥౭౬॥సంభారస్సంభృతాగణితవిశ్వః - భూ

యోపిపునరపివిభావయితుకామోదిద్యత్తుశ్చిత్రీయమాణచిత్తోవిస్తీతమనాః
సమోవరివచ్చిత్రజః కృజితకృచ్ఛ తదుభయాత్మకంవత్సవత్సపాలమయం

యావత్సంవత్సంసంవత్సరపర్యంతం॥ని॥సంవత్సశ్శారదోవత్సఇతినిఘంటు
సారైని॥వత్సరైకుటజేవత్సఇతిభాస్కరశ్చ॥౧౪॥౧౫॥౧౬॥గవామితి॥నిరవ
ధింప్రేమాణంనిరపీయపరప్రేమాస్పదత్వం దృష్టైవైత్యథః॥నిరచినాదితి-ఇ
దానీం గావాగౌపాలాశ్చస్వస్వావత్యైషుపరమప్రేమకుర్వంతి. పూర్వంతు
ప్రేమమాత్రంపరమప్రేమాస్పదత్వంచస్వస్వాత్మసపవఘటతేనతుజాయా
పుత్రాదేః- కృష్ణశృతుపరమప్రేమాస్పదత్వంయుజ్యతే. స్వస్వాత్మాభిన్న
త్వాత్ - అతవతేవత్సవత్సపాలాశ్చసర్వేమురరిపు మయాఇతినిధాఃరి
తేవానిత్యర్థః॥౧౭॥చతురాననఇతి॥యథాపురంపూర్వవత్॥ ౧౮॥ ౧॥ అథ

గాత్రమోవానైవచిత్రంవికృతిరుదభవతైషునస్తాదృశా
యాః ॥ ౧౬ ॥ గవాంగౌపాలానామపినిజావత్యైవిష
యేనిపీయ ప్రేమాణంనిరవధిమనాస్వాదితనరమ్ । బలో
విస్త్యైరాంతఃకరణసరజేవశశవిరతౌకథంచిత్రానైతాన్తు
రరిపుశీవతాన్నిరచినోత్ ॥ ౧౭ ॥ గ॥చతురాననోపసంవ
త్సరావసానెవసుమతీమవత్యైయథాపురమేవవిహర మా
ణానవత్సావత్సపాలానవలోకయితిమపి మోహగ
హనమవగాహ్యయాథాధ్యమవగంతు మనసుథఃపురు
షోత్తమమస్తాశ్శీత్ ॥౧౮॥ తథాహి॥ ప ॥ జగజ్జీవాభేదస్ఫుచే
టవవరయైవశృతిగిరానిరస్తంద్యైతంతే న్యగతమపినైవా

పంచభిన్నోక్తస్తాతి॥జగజ్జీవిత్యాదిభిః ॥ జగజ్జీవాభేదోజగదభేదోజీవాభేద
శ్చతస్యస్ఫుటనవరయావిజాతీయజగదభిన్నంసజాతీయభిన్నంచ బ్రహ్మేతి
ప్రకటయంతీత్యథః॥శృతిగిరా-ఎకమేవాద్వితీయంబ్రహ్మేతిశృత్యా
తస్యగతం ద్వైతంభేదోద్విత్వంచైతివ్యజ్యతే- నిరస్తంఇదంనైవాద్భుతంఅ
యంచశృత్యర్థః- సర్వైరసిజ్ఞాయతఇత్యథః॥తథాపిత్యైషుపంచజనతా
మానుషత్వం॥ని॥స్యఃపుమాంసంపంచజనాఃపురుషాఃపూరుషానరఇత్యమరః
అన్యత్రపంచసంఖ్యాయుత్తజనాఃపంచజనాఇతిమధ్యమపదలొపిసమాసః
తేషాంభావస్తత్తాచ-పాగల్భ్యం భజతీతియత్ - తన్మాయాకబళితస్య

దామస్తాకంబంచనకళాప్రతారణచాతురీ - యస్మిన్ ద్విత్వమేవ శ్రుత్యా
నిషిధ్యతే-తస్మిన్ వంచజనత్వమత్యంతాసంభావితంతథాపితత్వకటంబం
చనైవేత్యర్థః - వస్తుతస్సచ్చిదానందవిగ్రహస్యతవ ప్రాకృతశరీరభా
క్త్యంనాస్త్యేవతథాపిమానుషవేషభాగివాస్తాభిమానాయామోహితై
శ్చశ్యస్సృతిపరమార్థః || ౭౯ ||.....*

సతతః||హరేతవసాక్షాత్తారాజ్ఞాయమానం ఫలంసతఃసత్యస్యదుఃఖస్యాం
తానాశోనభవతి||ని||సత్యేసాధావిద్యమానై ప్రశస్తైశ్చర్మితైచసదిత్యమరః-
తరతిశోకమాత్మవిదితశ్చిత్వాజ్ఞాననివృత్త్యధేనావగతస్య శోకస్య శుక్తి
యాచషన్తిధ్యాత్వేనసత్యస్య దుఃఖస్యైవాభావాదితి భావః - అనన్తిధ్యా
భూతంసుఖంవానభవతిబ్రహ్మసాక్షాత్కారస్యసురూపసుఖాభివ్యక్తిఫల
కత్వేనవిషయవత్తుద్రుసుఖజనకత్వాభావాదితిభావః - యద్వాఅసదవి

ద్భుతమిదమ్|తథాపిప్రాగల్భ్యంత్యయిభజతియత్పంచజన
తాతదస్తాకంమాయాకబళితహృదాంబంచనకలా|| ౭౯ ||
సతాయఃఖస్యాంతోనహిసుఖమసద్వాతవవిభోధలంసా
క్షాత్కారాదపితునిజరూపేణభవనమ్|అమశ్వేదంతజ్జ్వం

ద్యమానంసుఖంవానభవతికంతచామీకరన్యాయేనసత్యసిద్ధసుఖస్యావిర్భావ
మాత్రంసతత్వత్వాత్కారేణావిద్యమానః కశ్చిదానందోజాయతఇతి
భావః|అపితునిజరూపేణస్వస్వరూపేణభవనమవస్తానంకాన్పనికంజీవత్వచే
షమవహాయచిదానందలక్షణేనస్వస్వరూపేణావస్తానమిత్యర్థః- ఇదంత
త్వమమత్వా తత్వమజ్ఞాతమితి వశ్చత్తాపంప్రాప్యేత్యర్థః- కిమప్యనిగ్ధ
చనీయంఫలంమోక్షోభ్యముద్దిశ్య అపెత్యభజతాంసేవమానానామనిష్ప
న్నతత్వజ్ఞానానాం-అనుదరాకన్యైతివదీషదధేపినమాసఃప్రాంతేనమా
ధినిష్కల్యంతరం ఉవనతాయాఃప్రాక్సిద్ధాయాఃభాగితేరవిద్యాకృతస్య
దేహాదిష్వహమితి భ్రమస్య విలయోనివృత్తిః ఫలమితిపరమార్థః-వ్యం
గ్యాథఃస్తు - తవసాక్షాత్కారాత్ దశకానాత్ఫలంసతోవిద్యమానస్యదుః
ఖస్యంతోనాశఃసభవతి - అనైననిష్ఠనివారణరూపపురుషార్థాభావ

ఉక్తః ఆనందవిద్యమానంత్యదాశ్రయణాత్ పూర్వమవిద్యమానమిత్యర్థః -
 సుఖం నా నభవతి త్వదాశ్రయణానంతర మపూర్వవిషయాలాభేన తత్ప్రీ-
 యుక్తసుఖం నాస్తీత్యర్థః - యద్వాఅనత్తుద్రం వా సుఖం నభవతి కిముతమహః
 సుఖమితి భావః - అనైష ఇష్ట సాప్తిరూపపురుషో ధావాభావఉక్తః - అపితు
 నిజరూపేణ భవనమవస్థానంత్యదాశ్రయణాత్ పూర్వం యాదృశమవస్థానం
 తాదృశమేవావస్థానమిత్యర్థః - గృహాలంబికుమారీవ వైధతేన చ శుష్యతీతి
 న్యాయాదితి భావః - కిమపి మరు మరీచికాజలవదసంభావితం ఫలముద్దిశ్య భజ
 తాం సేవమానానాం అబోధానాం పరకీయ కపటమజ్ఞానతామిత్యర్థః -
 ప్రాంతే దిరనే వాక్యతనివేదానంతరం ఉననతాయాః ప్రభుణా పునః పు

కిమపి ఫలముద్దిశ్య భజతామబోధానాం ప్రాంతే ఫలమువ

సతభ్రాంతి విలయః || ౧౦ || పురాణస్త్యం చూయాతవచగృ

హిణీత్వంచ నితరామసంగస్సాపిత్యాంస్సృశతి నకదాపి ప్ర

ణయతః | తవేయం సాన్నిధ్యాత్పరమపితుసూతేజగదితి వ్ర

సః క్రియమాణైః శుష్కపీయై రుత్పన్నా యాశ్చ త్యర్థః - భ్రాంతే లుభి
 ప్రభువిషయకదాతృత్వభ్రమస్యేత్యర్థః - విలయో నాశః ఫలంచాత్మత్వ
 భ్రమనిష్పత్త్యనంతరం సరథః కసేవా ప్రవృత్త్యభావాద్భ్రమనాశస్య ఫలత్వ
 మితి భావః || ౧౦ || పురాణ ఇతి || త్వం పురాణః అనాదితవ గృహిణీమాయాచ
 పురాణే ప్రకృతిం పురుషం చైవ విద్యనాదీ ఉభావపీతివచనాత్ - త్వం నితరామ
 సంగశ్చ || ౧౧ || అసంగో హ్యయం పురుష ఇతి శుతేః - సాపిమాయాపిత్యం ప్రణ
 యతః స్నేహాత్ కదాచిదపి సస్సృశతి మాయా యాస్సాస్మిక్రియాధీనత్వస్యేత
 రవ్యామోహకత్వస్య చ వ్రసిద్ధత్వాత్ అపితు ఇయం మాయా తవ సాన్నిధ్యా
 త్పరం సన్నిధిమాత్రాదేవ హేతోజగత్సృతే కల్పయతి - అయస్మాంతవ
 స్సిద్ధి కారస్యాపి తవ సన్నిధిమాత్రేణ జడాపి మాయాజగత్కల్పనమధా
 భవతీత్యర్థః - ఇత్యయం ప్రవాదః నిశ్చితధియాంజ్ఞానినాం మిథ్యానకభంభవ
 తుపామరదృష్ట్యైవ ప్రపంచస్సత్యః తాత్త్వికదృష్ట్యా తుమిద్యైవైతి పరమా
 ర్థః - వ్యంగ్యభక్త్యుత్సంపురాణోపధ్యతవ గృహిణీచ వృద్ధే త్యనేన ఉ

ధయోరపివ్రజోత్పదనానహః తానూచితాక్షచిదన్విధానామపిరిరంసా
దృశ్యతే - తవతుసాపినాస్తీత్యాహ - అసంగతీ - మాస్తుతవాసురాః
గృహీణీరిరంసుచ్యేత్ప్రజాసంభవేక్షదవినాస్తీత్యాహ - సాపితావమితి - క
చాచిన్నపుశ్చతిసంధాగవాతాతుమారతవవెతిభావః - అపితుతవసాన్ని
ధ్యాత్పరంజగత్సతేజగచ్ఛబైసతత్త్వాజనా లక్ష్యంతేతనచ బహువ్రజ
త్వంవస్తువ్యజ్యతఇతిజహల్లక్షణామూలోవస్తుధ్వనిః-ఇత్యయం ప్రవాదో
నిశ్చితధియాంతత్వమిధ్యావివేచనచతురాణామిత్యర్థః - మిధ్యాకథంన
భవతుమూఢాస్తుకింకింససంభావ్యశితి న్యాయేనతదపిసత్యంమన్వతేనతును
ధియైతిభావః ౨౦॥ మనశ్చితి | సైవరంయథేచ్ఛంలొకేవిహరత్ - భ్రామ్య
ద్విక్షప్తమితియావత్ - మనఃఉపయధ్యఅభ్యాసవైరాగ్యాభ్యాముపరతప్త
త్రికంకృష్టేత్యర్థః - అమితఫలమోక్షాభ్యోపశాంప్రకల్బ్యముముక్షాయా

వాదోయంమిధ్యాసభవతుకథం నిశ్చితధియామ్ | ౨౦॥ మన
సైవరంలొకే విహరదుపయధ్యామితఫలవక్రకల్పాశాం
బూధాంకురభరణకృష్టేనియమయత్ | ఫలంభుక్త్యైతస్యా
మృతమయముపాంతేజడమితివ్రతార్యేదంనూయాకథమి

మనాధర్మత్వాదితిభావః - బోధాంకురస్యజ్ఞానాంకురస్య పడంగాధ్యయ
వజన్యస్యాపాతబ్రహ్మజ్ఞానస్యేత్యర్థః - భరణకృత్యైపోషణవిధానియమ
యత్కనియక్తంకుర్వత్ఉత్పన్నోపిజ్ఞానాంకురోమనస్తైర్యాభావేనశ్యతీతి
భావః - తస్యజ్ఞానాంకురస్యసంబంధిఆస్మహయం మాక్షరూపం ఫలం
పాంతేజడమితిహోతోరిదంమనఃవ్రత్యాభుక్తైమోక్షదశాయాంకత
కరోమన్యాయేనజడస్యమిధ్యానూతస్యచమనసోపినాశాదితిభావః - తవమా
యాకథంనివత్యాః-నకథంచిదిత్యర్థః - వ్యంగ్యార్థస్తు - సైవరంలొకేవిహ
రత్ తత్రతత్రయథేష్టసంచారేదోదరభరణంకుర్వాణమిత్యర్థః - మన
శ్చిత్త్యనైకశ్చిత్తురుషాకారరహితోజనోవ్యజ్యతే - అమితఫలమోక్షం వక్ర
ల్పాలంకురక్షణేకృతేతవమహాకలాభాభవిష్యతీతిఆశాముత్పాద్యైత్యర్థః -
నియమయత్ అనన్యస్యాపారతయూతవైవస్థావయ్యుత్త్యర్థః - తస్యజ్ఞానాం

కురస్యతిమృతమయమితిమధురమిత్యర్థః - ఫలంఉపాంతేఇదంమనఃజడంప
రకీయకవటానభిజ్ఞమితిమత్వాప్రత్యభ్యుక్షేతవమాయాకవటః॥ ౧॥ వం
చనాదంభహింసాసుమాయామాయోస్త్రియాముభేకతిభాసు-రః-జనైః
కథమివనివత్యకవరహృదయస్యాప్రత్యక్షత్వాదితిభావః॥ ౨॥ పురాణ
ఇతి॥ త్వంపురాణఇత్యనెనభోగానహాశరీరతాసూచితా - జాయాతి
సపాయితయావత్ప్రీతాతావత్కృతిర్తాయాలసతీతవరమాథకథూతాల
స్యజాయాయఃప్రకృతిఃస్వభావఃఅసతీదుష్టాలనెనఅనుకూలచాంపత్యా
భావస్సూచితః-త్వత్ప్రజాతానిఖిలాకాశాదయఃపదార్థాజ్ఞాంఅస్య
త్రత్వత్ప్రజాతాస్సతా ఇత్యర్థః జడావామదక్షిణహస్తానభిజ్ఞాః॥౩॥పుత్ర
శ్శత్రురపండితఇత్యాదిదమతిదుఃఖావహమితిభావః-ఇతిహేతోఃజగ

వనివత్యాకవజనైః॥ ౨॥ పురాణస్త్వంజాయాప్ర
కృతిరసతీహంతనిఖిలాజ్ఞాస్తవత్ప్రజాతాఇతితవజగత్యా
అపివిభోః॥ నసంసారెసౌఖ్యంయదిహరుచిముచ్చం విఘ్న
టయకకరోషీత్యత్తుల్యంశ్రితమపినవీనంతు తదిదమ్॥౩॥
తవాపాంఘ్రైస్తంఘ్రైస్సరసిజవిలాసప్రతిభఘ్రైదకయాసా

త్యాలోకస్యభువశ్చ॥నీజగతీభువనైశ్చైయామితివిశ్వః-విభోరపితవసంసా
రెసౌఖ్యంసుఖమేవ-సావర్థప్యథా-నాస్తీ-భూవతేరపిజాయాపుత్రాద్యాను
కూల్యమూలకంహింసంసారసుఖమితిభావః-స్వరూపానందభరితస్యతవవర
మాత్తనఃకుద్రంసంసారసౌఖ్యంనాస్యైవేతిపరమార్థః-చిత్రంశ్వేతదిత్యా
హ - ఇహసంసారేడిచ్చాచుధికారుచిమభిరతింవిఘటయకనాశయకశ్రి
తమపిత్యత్తుల్యం కరోషీతియత్ త్వత్సాయుజ్యందదాసీతి యదిత్యర్థః -
అస్యత్రత్వత్తుల్యంకరోషీత్వామివసంసారసుఖరహితంకరోషీతియత్ - స్వ
యంనష్టంవరాన్నాశయతీత్యాదితిభావఃతదిదంతునవీనంచిత్రంనకశ్చి
దపిసేవకస్యస్వవదందదాతిత్వనుతథాకరోషీతివిచిత్రమిత్యర్థః- అస్యత్రఈ
ద్యశీపునరసూయానకావపిదృష్టచరితిభావః॥౩॥త,వెతి॥ దయాయాలసా
రైర్ధారాసంపాతైరితిభేదేలభేదోః ప్రతప్తంవశ్చాత్తప్తంమామపాం

క్షేప్తీ క్తం విరచయేత్యన్వయః || ౧౪ || విరించితి || దదాతీతి దాయః - శ్యాద్వ్యధే
త్యాదినాణప్రత్యయః || ౧౫ || కరుణైతి || వరుణాలయస్సముద్రః || ౧౬ || అథేతి ||
శుండాలోగజః కల్లోలమాలికాసుయత్సలిలం సవిలాసముచ్చలితాః సితపత
త్రాహంసాః తేషాం పతత్రాసంరంభః పక్షవిక్షేపః ఉరగపరివృధవివతీక

రైస్సారైరమృతరసకల్లోలమధురైః | ప్రతప్తం సీక్తం మాం
విరచయేదదజ్ఞానవిధయా కృతం వాచాపల్యంతదపి సవది
క్షామ్యతుభవాత్ || ౧౪ || విరించి శ్చేయసాందాయం
ధ్యాయం త్రిజగతామపి | స్తుత్యైవమఖిలేశానమగమత్ప్రద
మాత్మనః || ౧౫ || కరుణావరుణాలయస్తతాసాహరిరా
శ్వస్యవయస్యవత్సపాలాత్ || ప్రజమాపతదాపదానమ
స్యవ్రజసీమ్ని ప్రససార విస్తయాయ || ౧౬ || ౫ || అథక
దాచనవిపినశుండా లశుండాఘాతసముద్ఘాతామాననానా
నోకహనివహాశిఖరకుసుమ కొటరోదర సముచ్చరదమంద
మకరందబిందునం దోహమేదురీభూతైః కళిందనందనాక
ల్లోలమాలికాసలిలసశీలాచ్చలితసితపత్ర పతత్రాసంరంభ
సంఘాత తుషారవృషత్కదంబకరంబితాకారైరురగపరి
వృధవివతీకఘాతసంకషణానం సేవనాయమలయశైల వే
లానివాసినీభిరురస్పరవిలాసినీ భిరాదరాదివసమీరితైరుడర
విసరదాసవాస్వాదమదశబ్దాయమానచంచరీక నిచయవా
చాలితవికచకుటజచాంపేయమచచికాకావరిచయసముదం
చితామోరైవకన దేవతావదనమారుతపరీరంభజ్యంభితై

ర్యా లానితైరుపలాల్యమానం సందనమివ హరినందనం సదను

భూతైతి - కేషావతారఇత్యర్థః || సమీరితైతి || ప్రేయస్యః ప్రియా య
క్షాఘ్నవస్తుప్రేషయంతీతిభావః - అసహమకరందశబ్దాయమానాః శబ్దం
కువాణాః - శబ్దవైరకలహేత్యాదినాకర్తృణ్యక్షే || హరినందనమితి ||
హరిరిందిద్రః కృష్ణకృతం నందయతీతితథా క్తం సరభసంశీఘ్రం సహషణం వా ||

నిరభసావేగహావఃయోరితిభాస్కరః-అత్రవిషనశుంజాలేత్యాదివిశేషణ
బలాత్తదాఘాతజనితమాంద్యంతదీయదుదగంధమితితత్త్వంచవ్యవృత్తే-క
ల్లోలమాలికాసలిలేత్యనెనహంసానాంతలగతజలసంబంధస్యాపిలభ్యాబిం
దూనామతిశీతలతావ్యజ్యతే॥౮౬॥పూరయన్నితి॥రోషనాడింధమైరోషాశ్ర
యీభూతసిరాభేదకైరోషోత్పాదకైరితియావత్-నాడీముష్ట్యోశ్చేతిఖిశ్
ప్రత్యయః॥*॥పక్ష్యైతారుచయఃపతంగదృష్దామాగ్నేయనాడింధమా
జ్జితిమురారిప్రయోగశ్చ-సవయసః మిప్రాణాంనిస్త్రిగ్ధావయశ్చైవయా

గ్రహమివసకలఫలాస్పదంబృందావనాంతరాళగతంతాళ
వివినమనుచరిసమభ్యుధానాభిన్నంకక్షణమధునూదనాసరభ
సమభజతామ్ ॥ ౮౬ ॥ తత్రఖలు ॥ ప ॥ పూరయన్నారవై
ర్యాతురోషనాడింధమైర్వనమ్ । రామస్సవయసాంతమస్త్యే
ఫలభారమపాతయత్ ॥ ౮౮ ॥ తత్రతాలఫలపాతనజన్తా
కొవ్యభూచ్ఛటచటఛ్చురుచ్చైః । తస్మిశ్చమృకుషితఃఖర
రూపీధేనుకస్సవదిన్నదధిపి ॥ ౮౯ ॥ అసౌవత్సాపాయ
వ్యధితహృదయోధేనుపదభృత్పదంశ్చస్త్రైవవృదిత మధ
నిస్యేహలభృతా । శశంసుస్తైచాలాస్తదనుకృతసాహూతహ
సితాబలంహయేత్కర్తూదయచ బలజయ్యైరభమితి ॥

౯౦ ॥ ౧ ॥ తదనుతదనుచరికరమశిఖరతరఘోరవచేవభి

ఇత్యమరః॥౮౮॥౮౯అసావితి॥ధేనుపదభృత్అసౌఅసుఃధేనుకవచేధేను
పదసద్భృవాదితిభావః-వత్సాపాయేనవత్సాసురనాశేనవ్యధితహృదయః
ఖిన్నః-ఏకకార్యవరతవృద్ధేనుకవత్సాదీనాంసఖ్యమితిధ్యేయః-హలభృతా
రామేణవత్సస్త్రైవపదంనిస్యే-ఏత్సాసురవన్తార్కిత ఇత్యుత్థః-వ్యంగ్యా
థఃస్తు-ధేనుపదంధేనుత్వంబిభత్తి-తిధేనుపదభృత్ధేనుకృత్యుత్థః-వ
త్సాపాయేనతర్థకవిరహేణ-వ్యధితహృదయేతిలింగవివరణామః-హలభృ
తాకృషీవలేనవత్సస్త్రైవపదంస్థానంనిస్యే-వస్యేవయోజితేత్యుత్థః-అఖలజ
య్యైఃబలభద్రవ్యతిరక్తజయ్యైరుబలజయ్యైశ్చ-సమూలకాషమికషతాంస

మూలఘాతంజన్ముతురిత్యథః - నిమూలసమూలయోఃకషభ్యం మత్ -
 యథావిధ్యనుప్రయోగః॥౯౧॥తత ఇతి॥పృథగ్జననమూఖేణనీచేనవా॥ని॥
 మూఖేనీచోపృథగ్జనావిత్యమరః- భుజంగెనకాశీయేనకదధ్యమానాంవి
 పప్రత్యేపాదినాకలుషీక్రియమాణాం- ప్రకృత్యాఅమలాం నిదోపాం
 స్వచ్ఛాంచపాపనియామకస్యమస్యసహాదరీయమునామిత్యర్థః- గౌ
 త్మంరక్షీతుంకాశీయనాశనెనసుప్రవేశాం కతుమిత్యర్థః - పురుషోత్త
 మఃకృష్టఃప్రతస్థై - వ్యంగ్యస్థై - పరోపకారశీలతయాపురుషశ్శేష్ఠః

పణమతిరోషణౌరామకేశవాసమూలకాపమకషతామ్ ॥

౯౧ ॥ ప ॥ తతోభుజంగెనపృథగ్జనేనకదధ్యమానామ
 మలాం ప్రకృత్యా । సహాదరీం పాపనియామకస్యగౌ
 త్మం ప్రతస్థైపురుషోత్తమస్తామ్॥౯౨॥గౌతత్మణమఖరతర
 కిరణకిరణసంపాతసంపాదితచరితాపాతి రేక సముదితౌద
 న్యాతిప్రసంగతయాకాశీయవ్యభిచిత్రతనిరగళగరళ
 శబళిత కళిందనందనా సలిలరస మాస్వాద్య మూఢాకలే
 మసవస్సేష వత్సపాలేషు ॥ ౯౩ ॥ ప॥ కారుణ్యవ్యతభూ
 రసార భరితైస్తుంగై రపాంగైర్నుహుస్సంసిచ్య స్వపదాం
 బుజైకశరణాసౌతాక సముజ్జీవయిత్ । మధ్యేయామునవా
 రిఘారిగరళన్వలావలీధాంతరంసావకంసద్ద వివేక సా
 లభిఖరాస్థిలాకులాయోహరిః ॥ ౯౪ ॥ స్వభవసపరిభవసం

కశ్చిత్ - భుజంగెనవిపేనకదధ్యమానాంభోగాయనిబాధ్యమానాంప్ర
 కృత్యాఅమలాం వతివ్రతాంపాపనియామకస్యేత్యనెనస్వయమేవ కేవలం
 నధర్మతత్పరః-పితువరానపిపాపాన్నివర్తయతీతికశ్చిత్పరుషధౌరయోవ్య
 జ్యతే తస్యసహాదరీమిత్యనెనసతు-లోత్పన్నైతివ్యత్యతే-తాంగోత్తంవిట
 హననేనతస్యాఃపాతివ్రత్యంగక్షీతుమిత్యర్థః-ప్రతస్థై॥౯౨॥తదితి॥ఉదన్యా
 తివ్రసంగఃపిపాసాతికయః-మూర్ఖలేషుమూర్ఖితేషు॥౯౩॥కారుణ్యేతి॥
 సాంశిఖరాదితి సాంశిఖరమారుష్యేతిబృహ్మోపేవంచమి- లీలానాంకల

యతశ్చయః॥౯౫॥శారీరితి॥చక్రిణారితి-కృష్ణకాళీయయోరిత్యర్థః॥నిచక్రీ
కృష్ణైకులాలెహాభితిభాగ్య-రః-సహాయోరితివ్యస్యతే అత్రలోకొక్తిరలం
కారః॥*॥లొకప్రవాదానుకృతిలొకొక్తిరితివ్యక్తతత్త్వమితి॥౯౬॥
స్పందితుమితి॥చలితుంకథంయుజ్యతామితి - అచింత్యశక్తిత్వాదిభిభావః॥
౯౭॥ తదేతి॥జడధియోచాలావత్సపాలచాలాః తస్మిన్మన్వేనిషయేతి
రివరి భవంకాళీయకృతతిరస్కారబంధంరజ్జుకల్పనపక్షధిర కృతవేక్షనంత
త్కృతం దృఢబంధన కృతందుఃఖ మోహాదన్యానాత్ పితృ మన్వతమవిది

భవరోషాదాయాః ధా శుభుజగేంద్రః । మురరిప్రచు వి
రచరితౌఘారాకారై ర్దశదంశదశవైశ్య॥ ౯౫ ॥ శారీరా
వనభుజంగవిమాగ్ని జ్వాలజాల జనితాంపరిహూతిమ్ । చ
క్రిణారితివరస్పరయుః ప్రత్యేకతాహినతదాన్యతరార్థిః॥
౯౬ ॥ స్పందితుంసంశయాక తదైవశ్రీపతిభుజగభోగపిన
ర్థః । చిత్రమేవతదిదంకథమస్మిన్మన్వతాంభుజగభోగజబం
ధః॥౯౭॥తదాచాలాస్తస్మిన్నరిపరిభవంబంధమపితృవృత్తం
దుఃఖంమోహాద్యితథమవిదిత్వాజడధియః । కథం వాసుక్తి
స్యాత్కథమివతదధ్యక్షజనితం సుఖగుణోకౌవా విరమతు
కథంవేతివివశాః॥ ౯౮ ॥ ౫ ॥ భగవానపికంవితక్రూరమ
బలభావమభినీయ నితాంతచింతాదంతురితాంతరంగమ

త్వాముక్తిస్సర్వాంగవైరనివృత్తితదధ్యక్షజనితంసుఖంఆపాదమస్తకం
సప్తవేష్టితతయాదుదేశకస్యకృష్ణస్రదేశకనజన్యతనందశ్చకథం స్యాత్
శోకోవాకథంవిరమత్స్వీతివివశాఃజాతాభిశేషః - వ్యంగ్యాభావస్తు- జడధి
యఃఅవరిశుద్ధాంతఃకరణాఃఅతఏవచాలాఅజ్ఞాఅస్మిన్వేతిరిపరిభవంకామ
కౌధాదిపారవశ్యంబంధంకర్తృధీనతాంతత్కృతందుఃఖంచమోహాద్యి
తథమన్వతమవిదిత్వాముక్తిరవిద్యావిశ్లేషఃకథంస్యాత్తదధ్యక్షజనితంతత్త్వ
దార్థసాక్షాత్కారజన్యంసుఖంకథంస్యాత్శోకోవాబడబానలసదృశఃకథంవి
రమత్స్వీతివివశానిర్విణ్ణాభివ్యర్థః॥౯౮॥భగవానితి॥చరణఘాతఘాతాత్కపా

దేనహత్వైవ్యధిః-కరణేహనభిజిముత్-తతతతి||అనావీదితినుస్తుతౌలు
 ఙ్||౧౦౦||౫||జెంద్రమోక్షుకాశ్చక్రపాంస్తాతి||ప్రియాభితి||యయాకృప
 యానిభృతంసీతం||సినిభృతవిసీతం||శ్రితాస్సమాభిత్వమరః||౧౦౧||దీనా
 త్తనామితి||దీనాత్తనామఫరాధవవరీతిలోకహవిశేషః||రితి||ప్రియామా
 రకూటమిత్యమరః-తావకస్తవదీయః||నిత్యసిద్ధోనుపాధికః||సోనురాగః||కృ

సహచరేషుసచమతా-రముష్టుత్యముహుముహుశ్చర
 ణఘాతమాహాత్యచభుజంగమతిమాత్రిమనమర్థంసమర్థ
 యామాస||౯||తతఃప్రియాణోన్ముఖప్రాణంపా||జే
 శంసోగమృతదంగనాజనస్సరభసమధోక్షజంకరణమభజతస
 వినయమనాశ్చ||౧౦౦||తథాహి||ప||కృతంమాత్మ
 ర్యైణస్తరణమసినిర్వాణకరణంహారత్యన్యోదైశాద్ద్రహణ
 మపినామ్నోభవభయమ్|వయోవాపత్రంవాహితమహ
 హభక్తైరుపహృతంహరేపారంవిద్యోనతవకరుణాయాని
 రవధే||౧౦౧||ప్రియాంప్రాణప్రాయాంక్షుణమపివి
 నాభావవిరసాయయాహిత్యానంనిభృతమనుజీవి
 జమపి|అయాసీస్సంభ్రాంతస్సపదికరిదీనారవభరైహ
 రేశ్చేయస్సాస్సంభలతుతవకారున్యలహరీ||౧౦౨||దీనా
 త్తనాంతావకనిత్యసిద్ధసప్రభావాదవరాధరీతిః||కల్యాణ
 భావాయనకల్పతేచేదనభలాభః||కథమస్తువార్యః||౧౦౩||

అనాశ్చజ్ఞస్థానైశుచమయమయాసీవీధురితిస్వరూపంమ
 త్వాతేనపదిచరిపుష్టాత్వవశమమ్|పరీభావంశోకైర్యదీనపున

పేతియావత్-తత్ప్రిభావాత్కల్యాణభావాయకల్యాణోత్పత్తయేనకల్పతే
 నసంపద్యతేచేదనభలాభః||అనిస్తావాప్తిః||కథంవార్యోస్తుదీనకృతాఅప
 రాధాస్త్యైత్కపాబలాదవరాధతామవహాయుడవచారావసభవంతి-అ
 న్యధాప్రితిపదమనాధాస్సంభవమురితిభావః-వ్యంగ్యాభక్తు-దీనాత్మ
 నాందరిద్రాణాంపరాధవవరీతిలోకహః|తావకాయోనిత్యఅశ్చయ్య

సీధరసఃసిధపారదఃతత్ప్రభావాత్తత్సంవకమాహత్వాత్ కల్యాణభా
వాయసువద్ధాయనకల్పితేచేత్-అనన్ధలాభఃప్రవృత్తబృథావఃకథంవార్యో
స్తునకథంచదిత్యర్థః ప్రతీతిఃప్రసిద్ధిః॥ని॥ ప్రతీతిఃప్రథితమృత్యుమృత్యుజ్ఞాతే
మనీషితత్వజయ్యః॥౧౦౩॥౧౦౪॥సత్యతి॥ భోగిచూడామణిస్సృరాజఃభూ
తైకతత్పరశ్చభాగినోభుజంగ్యఃభాగామకూలాస్త్రియశ్చ॥ని॥భోగినోన్యన్య
వృషస్త్రియత్వమరః-ఎతద్భోగభాక్త్యంగరుడధ్వజస్యకృపాంవినాకథం
ఘటేత-జగదీశ్వరకృపాభావేకుతోభోగఃప్రత్యుత్తమఃఖమేవస్వాదిత్యర్థః॥

రద్యాపిభజతేప్రతీతిః కేయంతేనిరవధికృపానీరధిరితి॥౧౦౪

సభోగిచూడామణిరేవప్రధాన్యంవయంచభోగిన్యతిప్ర

తీతిః । ఘటేతనైతత్కిలభోగభాక్త్యంగృపాంవినాతేగరు

డధ్వజస్య ॥ ౧౦౫ ॥ త్వయినాధేవిజగతామమునానస్సనా

ధతా । తేననఃకరుణాసింధోహరసాభాగ్యవిప్లవమ్॥౧౦౬॥

౫ ॥ ఎవమభిధాయబాష్పాయమాణనయనాభిరూప్యాయ

మాణహృదయాభిరజగరవధూటీభిరాద్రీకృత చిత్తవృ

త్తిఃకారుణ్యకల్లోలమాలీ వనమాలీ తథేతి తత్త్వణమురరీకు

ర్వాణస్తత్త్వణమువసవతుపయోనిధి మిహనివసతు నిమిష

మపినభవానితదందశూకమాదిశ్యసమాశ్వాసచదూనమను

చరనికరమాత్మసదనమాససాద ॥ ౧౦౭ ॥ అథకదాచిదుప

చితరణకరణనిస్సాణరాణకల్పనల్ప శిలీముఖ పటల ఝం

న్యత్రభోగః సవశరీరంతద్భాక్త్యంగరుడధ్వజస్యగరుడనియామకస్యేతి

యావత్-తస్యకృపాంవినాకథంఘటేతనకథంచదిత్యర్థః॥౧౦౮॥౧౦౯॥ఎవ

మితి॥బాష్పాయమాణం-సాశ్రిణామ్ప్రాయమాణంసోష్ణ-వరిత ప్రమితియా

వత్॥*॥ బాష్పైశ్చభ్యాముద్వమనగతికృజ్-అజగరవధూటీభిఃసర్పయువతి

భిః॥౧౦౯॥అథగీష్టంవర్ణయిష్యన్నాదౌమలయానిలాన్వర్ణయతి॥అథకదా

చిదిత్యాదినా॥ఉపచితంవధికతంరణరణకండతంతాయేనసఉపచిత రణ

రణకొమ్మధృతియావత్ - తస్యరణఃకామయుద్ధమిత్యర్థః॥ని॥ ఆయలకము

తక్రంతాస్యామత్ర వికారతత్త్వరణరణకమితి హాలాయుధః॥౧౬॥ రణరణకపృ
 థ్థింబిధృదావతమానకృతిమాలతీమాధవేభవభూతిప్రయోగశ్చ - వనదేవ
 తాభిరివేలి - నెమెభ్యంగర్భుంకారాఃకింతువనదేవతాకృతకుశలప్రశ్నాఇ
 త్యుప్రేక్షా - ఇవెనసహసమాసోపి కావచితక్రః - అతఏవఉద్వాహురివవామ
 నకత్యాదివ్యస్తప్రయోగఇతికాస్తుభకారఃవ్రకృతేపి తద్వదితి ద్రష్టవ్యం
 భ్యంగర్భుంకారాణాంగీతత్వరూపణవద్వ్యక్తభాషణత్వరూపణమప్యస్తే

కారకరంభితాకారతయావనచేవతాభిరివవిహిత కుశలా
 నుయోగాభిరున్మితమల్లికామతల్లికాపాటలపటల పరిమ
 లపరిశీలనకషాయాభిరనవరత జాగరూక ధారాయం
 త్రనిరగళనిగళళచ్యారిధారావిరచితలీలా విహారాభి
 రతివేలతరళశిఖర తయావనరాజిభిరివసానందమభినంద్య
 మానసమాగమాభిః ప్రతిదిశమశనాయితసరీగృహచవ్యక
 మాణతయెవవిరళప్రచారాభిర్మలయాచల బాలానిలమా
 లాభిఃకథంచనధార్యమాణప్రాణప్రాణి సందోహః శ్లో
 కీయ పరితాపాతిరేక మనహమానాభిరివ ప్రతి బింబదం
 భూదభ్యంతరమవగాహమానాభిరహిమకర కిరణవరంప
 రాభిర్మందోష్టికృతసకల సలిలాశయస్సముదంచిత మరుచరీ
 చికానలిలనీచికావిహారవై ఖరీవిషయ పథిజనమనారథవై
 ధురీధురీణమధ్యందినవిజృంభణస్సముదితయావనయోషా

యథానాగానంచే॥౧౭॥ మధురమివవదంతి స్వాగతంభ్యంగశ్చబైరితి - శ
 షాయాభిఃసురభిభిః ॥ ౧౮ ॥ అస్త్రీకషాయోనిర్యాసేసారభరసరాగ
 యోః॥ క్షాధే విలేపనె చాథ ద్రవ్యేస్యాదేవ వాచ్యవదితి భాస్కరః -
 ౧౯ ॥ కటుతిక్తకషాయాస్తు సారభేషి ప్రకీర్తితా ఇతి కేశవశ్చ - అ
 నవరతజాగరూకంగిరంతరోద్ఘాతితద్వారం - అత్ర ధారాయంత్రాలచేత
 వేజాగరణమనుపవన్నంసంతాపాతిశయంవ్యంజయతీతిజహల్లతజామూ
 లవస్తుధ్వనిః - వైధురీధురీణంచైవృత్తసంపాదకం॥ ౨౦ ॥ వైభవ్యేపిచవిన్లెమే

విభవం విక్లవేత్రిష్విత రభసః-పుష్పసమయో వసంతః ఆవతానమయశ్చ-
 ని | వసంతేపుష్పసమయః-స్యాద్రజఃపుష్పమాతావమితచామరః-ఏతత్ప్ర
 భృశవాక్యవంచకపరిసంఖ్యాలంకారః- యవతీషేవ పుష్పసమయోనాన్య
 త్రేత్యాదిషడిసంఖ్యానాత్ లక్షణంతుః|| పీకస్యవస్తునఃప్రాప్తావనైకత్రీక
 దాయదా. ఏకత్రీనియమస్సహిపరిసంఖ్యానిగద్యతఇతి-శరదాయామఃశ
 ర్కాలధమకవిజృంభణంవషకదైఖ్యంవ||ని|| స్వాద్యతావత్సరేశరదిత్య
 మరః - ప్రబలతరవిరోధేతి - హేమంతగ్రీష్మయోశీతోష్ణప్రధానత్వేన

విశేషగవేషిత పుష్ప సమయశ్చిరతర విరహిణీజననయన
 మాత్రవిశాంతవషాకసముద్వేషః పితామహ పురుషో
 యువ సూత్రావలంబి శరదాయామఃప్రబలతరసంభా
 వితానధా పరి జహీషకయా తుషారగిరి కందరాంతరా
 శతవశ్చర్యావర్మ్యత్సుక హేమంతసమయః తరుణీకువకల
 శసంభన్తు వాస్తవ్యశిరిభావో భోజ్య విశేషవిరపపిపాసా
 సమాతులనకలలోకతయా జీవనభావమంభన స్సమధాయ
 మానః కాయమాన నికాయై కాయనవిలాసి జన చిరపరి
 త్యాగకృతశోకాతిరేకాదివచామ్నోపదేశేననిరంతరనిస్సర
 స్త్రిశ్వాసశ్వసనగభా భవనాభోగఃపానకరసపానైకతాన
 తాంపటిరవంకాలెవలోలుపతాంజ్రసూనశయనంస్పృ
 మాతాం ప్రపాసస్త్రి వేశసాశయతాంవారివిహార సాదర

విరుద్ధత్వమితిభావః-తవశ్చర్యావర్మ్యత్సుకఇత్యనేన. హిమాద్రిగుహః స్వప్తి
 తపః క్లేశేనక్షీణఇతివ్యజ్యతే - శిరిభావశ్శీతలత్వంశిరితు=లీలాచ||ని||భా
 వోబుద్ధవిభూతాచయోనౌ లీలాపదాథకయోరిత్యమరశేషే - శీతకాలే
 భవేద్వస్తుముష్ణకాలేతుశీతలమితివచనాదితిభావః - కాయమానంనామఉష్ణ
 కాలేనలవవత్ప్రతాదినిమితంశి శిరోవచారబహుళం లీలాగృహం కా
 యమానసమానాభోగేతి భోజః - బాష్పావదేశేన ఉష్ణ వ్యాజేన నిరం
 తరనిస్సరకనిశ్వాసశ్వసనాయస్యసతథోక్తః ఈదృశోగభా భవనాభోగో

యస్యైతిబహువ్రీహి గభాః బహువ్రీహిః-పానకరసేతి-ద్రాక్షామధూ
 కఖజాకరకార్త్యైశ్చ సవషకైః॥ః॥తుభ్యాంజైఃకల్పితంపూతంశీతం
 కపూకరవాసితం-పానకంపంచసారాఖ్యందాహత్యష్టానివతకమిత్యు
 క్తలక్షణైశ్చర్థః- పటీరవంకశ్చందనవంకఃతదాలేషెలూలువతామాసక్త
 తాం॥ః॥లోలుపోలూలుభూలోలాలంపటోలాలసోష్ణిచేతియాదవః-తాళ
 స్పృంతంవ్యజనంఅకించనోదరిద్రః సుభగంభావుకఃఅనుకూలః- కతకరిభు
 వఃఖిష్ణుచ్ ఖుకణావితిసుభగపూర్వస్యభువఃఖుకణ్-ఉష్మాగమఃగ్రీష్మః ॥

తాం వారిజమాలాకుతూహలితాం నిశాకర కరాలాకకా
 ముక తాంనిశాసమయనముత్సకతాంవ విషయ లంపటా
 నాంసంపాదయన్ సుభసలిలావగాహతయా సుగమనీ
 చ్చాయవ్రేవేతతయా పరిధాననిరేక్షయాసుప్రావప్ర
 పాశిశిర పానీయతయా సుకరతాలవృంతతయాచకించిద
 కించనజనస్యాపిభోగసుభగంభావుకస్సముదంచదాంతరవ
 రీతాపమాత్రపరిభూతవిరహీణీజనసత్వరప్రాణహరణా
 యబహిరక్షిసమున్మేషీతోష్టాతి భూమిరూష్మాగమనమయ
 స్సమజ్యంభత॥౧౦౮॥ తత్రచ॥అయామా యామభావేన
 కృశాంగీ కామనీయకమ్ | సకలా సకలా నాధా యామి
 నీకామినీయో॥ ౧౦౯॥ తస్తాధవబలాకాంతంబృందా
 వనపదంశదా | శుశుభేనతథాప్యాసీద్వికస్వరపలాశతామ్॥

ని॥ ఉష్ణఉష్మాగమస్తపకత్వమరః॥౧౦౮॥ అయామేతి॥ యామదైఘ్యాక్
 భావేన హేతునైత్యథః- కృశాంగీసకలా నాధాసచంచాప్రియసహితా
 చకామినీకమనీయైతిభావః॥౧౦౯॥తదితి॥ మాధవ బలౌకృష్ణరామాతదా
 గ్రీష్మేవికస్వరావిబృంభమాణాః వలూశాః క్రవ్యాదాయస్త్రిక్ వసేత
 స్యభావస్తత్తాః॥పలమున్నానమారసయోరపీతిరుద్రః-రామకృష్ణనివాసభూ
 మాకుతోరక్షఃప్రవృత్తిరితిభావః- వ్యంగ్యాథకస్తు-మాధవస్యవసంతస్య
 బలైశకక్ర్యాతక్రాంతం-తథాపీతి- గ్రీష్మనిరసనైననసంతోష్టేషేపీత్యర్థః-

వికస్వరవలాశతాసంపుల్లవలాశ కుసుమవత్తానా ఛూదితి విశేషాః ॥

౧౧౧॥ భిద్రైరితి॥ గాయకానాంముఖగతైఃవేణుద్భిద్రైషు ముఖంక్షీప్తాన్ గాయంతీతిప్రసిద్ధం- ఆగంతుకైస్సహజైశ్చ భిద్రైలఃఘ్నియాన్ భారహీ నఃవంశోవేణుః తదాహారికరగ్రహణస్యానుభావాత్ శృతింశ్రవణంప్రాప్తస్సముదంజనయతితి నచిత్రం - వెణురచేతనత్వేన స్వతామంజుస్వనా భావేపి పరకీయ వ్యాపారేణవీణాదివత్కణాపీయంకరత్వంనచిత్రమిత్య

౧౧౦ ॥ బృందా వన పడె రమ్యే తదా విరహతా హ

రేః | వేణునాదవినోదెనకెవానై వాతిహర్షి తాః॥ ౧౧౧॥

స్థానహీతత్॥భిద్రైముఖముఖగతైరపి గాయకా

నామాగంతుకైశ్చసహజైబహుభిర్లఘ్నియాన్ | వంశస్త

దాహారికరగ్రహణానుభావాత్ప్రశృతింజనయతితి

ముదంనచిత్రమ్ ॥ ౧౧౨ ॥ గ ॥ తదైవగూరూపధారిప్ర

బంబనామానిశాచరస్సంకషణమభిఘాయ ధేనుకసిద్ధిమ

లభత॥ ౧౧౩ ॥తదనుదందహ్యమానదావానలజ్వాలామా

లావలయితేషుగోపాలేషు ॥ ౧౧౪ ॥ప ॥ హాకృష్టహారామ

దయాపయోధేదీనాతిహారికశరణంభవేతిఆర్తప్రణా

దంకురరీవిరావసరూపమేషామశృణోస్తురారిః॥ ౧౧౫॥

శ్రీపతిశ్చిత్తవాత్సల్యాత్కల్పంతదహనోపమమ్ | తదా

యోగబలాద్వహ్నిమువసంహరతిస్తత్త్వమ్ ॥ ౧౧౬ ॥ ఇత

ధాః - వ్యంగ్యాధస్త- గాయకానాందూషకాణాంముఖగతైః-ఉద్ఘోషమా

జైరిత్యర్థః - ఆగంతుకైస్సహజైశ్చబహుభిశ్చిద్రైఃదోషైః | లఘ్నియాన్

ఘ్నిః - వంశఃఅన్వయఃపార్యతరగ్రహణంతస్త్రిన్వంశేనాగ్రహణమి

తియావత్-శృతింప్రాప్తశ్చుత్సముదంజనయతితి నచిత్రంఅత్యల్ప

విసంశోమహద్విస్సహసంబంధాల్లాభ్యాభవతీతిభావః- అత్రవంశశబ్ద

నవేణుధ్వనిర్లభ్యతే॥ యథా-అన్యుయత పాంచజన్యఇతిమాఘ॥ ౧౧౩

తచితి॥దందహ్యమానఃఅతిశయోనదహణ॥౧౧౬॥ఇతరైరితి॥ఇతరైస్సమం ఇ

తరానివేత్యథః - సన్నిధిస్థాగ్రిష్టానంతరభావిత్వాత్ప్రవృత్తిభావః - త
 పేనగ్రిష్టేణని ఉష్ణహస్తాగమస్తవభివ్యవహరః తాపితామిత్యత్రైత్యం॥
 ౧౧౭॥ నామోదితమితి తదావమాకాలేకాదంబః కదంబకుసుమసంబంధీ
 ఉన్నైషోవికాసః తదైవభవైః కింవా నామోదితం సురభితం॥ ని ఆమోదో
 గంధహాషణయోరితివిశ్వః - తథాపికాదంబో నైషజలమోదోనేతివిరోధః
 కాదంబాః కలహంసాః తేషామున్నేయోవిజృంభణం తజ్జన్యహాషణ ఆమోదః
 నైతివరిహరః॥ ని॥ కాదంబః కలహంసస్సాద్భివ్యవహరః॥ ౧౧౮॥ యదా
 గతిరితి॥ యదాగతిర్యస్యానుగమనం అయోగోవిరహః సతీవ్రశస్తా పరోప

రైస్సమమెవసన్నిధిస్థాకిమవమాకాలేకాపితాపితాతపేన॥ య
 జసాస్తనితచ్చలాద్రుంతురుదతివృష్టిమిషాత్తదావిరాసీత్॥
 ౧౧౯॥ నామోదితం తదాకింవా కాదంబో నైషవైభవైః॥ చి
 త్రంతథాపినామోదః కాదంబో నైషజోన్యతామ్॥ ౧౨౦॥
 యదాగతిరియోగాతవధూజనవిరాగిని॥ పాప్రవృత్తిప్ర
 వృత్తౌవాతః కుతస్సోయంసదాగతిః॥ ౧౨౧॥ మలినోవ్య
 తిచంచలాపిమేఘః కలయన్ సత్కుతిరస్త్రియాంసదాపి॥ వి
 షపూరమయాశయోషిదీప్తైః పృణతః కైశ్చనజీవనప్రదా
 నాత్॥ ౧౨౨॥ గజైః ప్రైస్తజైః తామస్తతటిచ్ఛిభీషితా
 మపి సర్వంసహంధిరాం నైతుంప్రసాదంశరదాయయా॥

కారాధేతియావత్ - ఆః కారాగమనం యస్య సదాగతిః కుతః దురాగతిరే
 వేత్యథః॥ ని॥ వాయుమాతరిశ్వాసదాగతిర్యమరః - అతపి వాత్రనిరుక్తిర
 లంకారః॥ నిరుక్తిర్యోగతోనామ్నామన్యథాత్వప్రకల్పనమితిలక్షణాత్
 ౧౨౩॥ మలినభి॥ మలినోనీలః పాపీచలతిచంచలః అధికవిద్యుత్॥ ని॥ విద్యు
 చ్చంచలాచలాలపీత్యమరః - చంచలిచిత్రశ్చనత్కుసక్షతే॥ ష విషయేతిర
 స్త్రియామాచ్ఛాదనం కలయన్ కుర్వన్॥ ని॥ ష వాన్యంతుసతీస్త్రీస్యాన్నక్ష
 త్రేతునపుంసకమిత్యమరశేషే - అన్యత్ర సత్కుసాఘమతిరస్త్రియాంపరి
 భవంకుర్వన్ విషపూరమయాశయః ఉదకపూరితాభ్యంతరః అతిక్రూర

హృదాశయశ్చప్రణతస్తుతః ॥ ౧౨౦ ॥ ప్రతిపన్నతి ॥ ప్రతిపన్నః ప్రా
ప్తః ఘనాగమోమేఘాగమః ప్రావృడితయావత్ - అన్యతంతభాగోయేన
సతథోక్తః నిష్ప్రతప్రావృడిత్యథః - మధ్యమోలోకోభూమిః - సమవద్య
తజాతః వ్యంగ్యధకస్తు - అధ్యమః అనుతమః లోకోజనః ప్రతిపన్నోజ్ఞా
తః ఘనః అధికః ఆగమాంతభాగోవేదాంతభాగః యేనతథోక్తః - విమలీభూ
తః లడయోరభేదాజ్ఞడః ఆకయోంతః కరణం యస్యతథోక్తః - విపంకోనిష్ఠా
వశ్చ బభూవ - తదానీం హంసః పరమాత్మకథం నావిరస్తు సాక్షాత్కారః
స్యాదేవేత్యథః ॥ ౧౨౧ ॥ పక్షపాతశ్చితి ॥ తదాశరదిపక్షపాతో

౧౨౦ ॥ ప్రతిపన్నఘనాగమాంతభాగోవిమలీభూతజలా
శయోవిపంకః । సమవద్యతమధ్యమోహిలోనతదానీం
కథమావిరస్తుహంసః ॥ ౧౨౧ ॥ పక్షపాతస్తదానీలకంఠై
కవిషయోభవత్ । వాసుదేవేపరంబ్రక్తతథాపిసకలామహీ ॥
౧౨౨ ॥ తదనుశరదిచ్యుతీతాయామ్ ॥ పసంతప్రాస్నద్యకస్త
దాప్రజగత్తాశ్చిత్తద్భవవ్యాధిభిమకన్యానాహరిమంతరే
ణవిరసంసంసారసంసేవనమ్ । కుర్వాణాగుణవణకనం
ప్రతిముహుగేయాః కథాసంతతేః కింవాసాధనమంత
రంగమితత్ప్రాప్తావిచారాకులాః ॥ ౧౨౩ ॥ నాథస్త్రి
జగతాంనాథోహరిస్తాకమస్తీవితామైమనెప్రభమేమాసి

గేరుగ్గళనం నీలకంఠో మయూరః శివ ఏవ పక్షపాతో నాన్యదేవత్వా
యామితివవ్యజ్యతే - మహీశబైనతత్త్వాజనాలత్యంతే ॥ ౧౨౩ ॥ సంతప్రాశ్చితి ॥
సుదృశస్త్రియః - చిత్తద్భవవ్యాధిభిః మదనజ్వలైస్సంతప్తాః హరిమంతరేణవ
తిమకృత్వైత్యథః - గుణవణకనం కుర్వాణా ఇత్యనేన ప్రలాపోనామా
వస్థావిశేషస్సూచితః ॥ ౧౨౪ ॥ ప్రలాపః ప్రియసంక్లిష్టగుణాలాపణదాహృత
ఇతిలక్షణాత్ - కథాసంతతేగేయాః కథాసమూహా గాయంత్య ఇత్య
థః - భవ్యగేయేత్యాదినాకతేరినిపాతః - తత్ప్రాప్తాంతరంగంసా
ధనంక్షేప్రసిద్ధికరంప్రతాదికమిత్యథః - కిమితివిచారాకులాజాత

శేషః - అత్ర హరిసంపకం వినాసంసారస్య అరమ్యత్వకథనాద్వినోక్తిరలంకారః || * || వినోక్తిశ్చేద్యనాకించత్ప్రస్తుతం హీనముచ్యత ఇతి బిక్షుణాత్ - వ్యంగ్యార్థస్తు - సుదృశః సుధీయః చిత్తోద్భవవ్యాధిభిరుఃఖైః దుఃఖాదీనాం మనోధమకత్వాదితిభావః - హరిమంతరేణ హరిధ్యానం విన్నై వేత్త్యర్థః - గుణాస్సస్య కామత్వాదయః కథాభారతాదయః తత్ప్రప్రాముక్తై అంతరంగం సాధనం మితి విచారే ఆకులాంభక్తైజ్ఞానద్వారా మోక్ష హేతురితి బహిరంగ

చక్రం కింకార్యయినీప్రతమ్ || ౧౨౫ || గ || ఆనంతరమభ్యర్చ్య

శుభగవశీంభవానీం వివిధోపచారైరేవ మస్తామః || ౧౨౬ ||

తథాహి || నాశీకద్యుతివశ్యతో హరమదస్త్రవత్పాదపం

కెరుహం వందేయస్త కరందబిందులహరీదైన్యానలధ్వంసి

నీ | యత్యే శీకలహేమవిశ్వజననిత్రాసాన్నతశ్చంకరశ్చూ

డావీడసోమద్యుతిస్తుతసుధాధారాభిరాసిం చతి || ౧౨౭ ||

మాతస్తాతి చతుముఖః ప్రణమతి ప్రాచీనబహిరముఖ

హుర్వాప్యచస్తే మురశాసనస్తవగుణాన్తందారమాల్యావ

మాన్ | ఇత్థం పాశ్వకచర్మా క్రిభిః కథమపి వ్యాపారయంతీ

దృశః ప్రాంతే కాచసమోహినీ విజయతే లీలాశుకై కాయ

నా || ౧౨౮ || ఆనందాశ్చ ర్మునిపరీతనయనాస్సంపుల్లరో

మచ్ఛటాన్వేదా పూరిత గర్జదధ్వని భృశస్సంక్షేణవేద్యా

స్తరాః | ధన్యాః కేచన చిన్తయ్యాం పశుపతే గానం దకం దా

గ సాధనత్వాదితిభావః || ౧౨౯ || నాశీకైతి || నాశీకద్యుతేః కమలకాంతేః - ష

శ్యతో హరం || నీ | వశ్యతో యోహరత్వగ్రంథచారం వశ్యతో హర ఇతి హాలాయు

ధః - వాగ్విశ్వదోభ్యయుక్తిదండహరేష్విత్వలుక్ - ఆసిం చతి ఆసమంతాద్విం

చంతీత్యసేనచిరం ప్రసాదాభావో వ్యజ్యతే - తేన చ శగవతామహానవరాధః

కృత ఇతి వ్యజ్యతే || ౧౩౦ || మాతస్తాతి | లీలాశుకై కాయనా శుకై కాగ్రిచిత్రా

అయమేవ వ్యాసం గేహేతురితిభావః || ౧౩౧ || ఆనందేతి | స్వేదేతి - స్వేదేన

ఆపూరితా వ్యాప్తా అనంతం గర్జదధ్వని భృశత్యతి పూర్వకాలనమానః - ష

శుభతేరానందకందాయితామితి॥సచ్చిన్తయ శ్శివస్సత్తోత్తస్యానంద
మయీశివేతివచనాదితిభావః॥౧౩౦॥నకమేతి॥అత్ర॥కమాదికరణనిషే
ధోను పపన్నస్సప్రకృత్యితయెవర్యవస్యతి - అతపహ క్షేపభేదాలంకా
ః॥*॥నిషేధాభాసమాక్షేపంబుధాః కెచనమన్వత్కలిలక్షణాత్॥

యితామంబత్వామనుచింతయంతి కరుణా కల్లోలినీమాద
రాత్॥౧౨౯॥ మురాంతకపురాంతకప్రభృతయోద
యామేదురానసంతి కిముదేవతాః ప్రణతలాలనాలాల
సాః । తథాపిమమమానసంకలితకల్పవల్లీనిభేదయారసమ
యాశయేమహాసిశంకరాస్లాదిని॥౧౩౦॥ నకర్కరచయా
మహేనచతపాంసి శిక్షోమహేనదైవత ముపాస్తృహే
నహృదికించిదాశాస్త్రహేమహాకిమపిమంగళంపరమమ
గళానామపి త్రిలోచనతపఃఫలం హృదివిధాతు మీహామ
హే॥౧౩౧॥ తుషాగిరిసంభవం మఘవనీలనీలాలకం క
ళాధర కళాధరంకలితలాలలీలాశుకమ్ । దయామయమ
యా మహేశరణమిందు బింబాననం ముదారుణమదారు
ణం కిమపిహరిహరం మహాః॥౧౩౨॥ సుధామధువిధా
ధరే సవిధుఖండచూడా వదే మహీయసి మహా మహేమ
హాసిపర్వరాగారుణే నిమజ్జతునమజ్జనప్రచురదైన్యదావా
నలేమనామమనాభవాహితమనావినాదావహే॥౧౩౩॥
విభావసువిభార్కురీతుహీనరత్నిరత్నిచ్ఛటాశి ఖాలయశిఖా
వశీమిశితలాచనాబ్జంమహాః । సదామృతముదావహంకిమ
సిపివవాటీతటినివాసిగుణవాసితంభజతుమామకీనంమనః॥

౧౩౧॥తుషాదేతి॥ముదారుణమితి - ముదాసంతోషేశరణమయామహా
ఇతిసంబంధః-అరుణంరక్తంఅదారుణంసౌమ్యం హరిహోమనోహరావళి
రాయస్యతథాక్రం॥౧౩౨॥౧౩౩॥విభావస్త్రితి॥శిఖానాంజ్వాలానామాల
యోవస్త్రిః-సూర్యచంద్రాగ్నిలోచనఇత్యర్థః॥౧౩౪॥దయారసేతి॥బృ

భత ఇత్యనుదాత్తైత్వలక్షణమాత్మనేపదమనిత్యం-చపిజాజిత్క-రణాత్ జ్ఞా
పకాత్ || * || తృప్తేష్టంభసిపాపకమకపిశునేఇతిభర్తులహరైః పయోగశ్చ
దాయాదస్సుతః || ౧౩౫ || దయతి || ౧ || దాయాదాసుతచాంధవావిత్యమరః ||

౧౩౪ || దయారసకరంబితైనకవసుధాతరంగజ్జ్వలైస్సరౌ
జపరిపంధిభిస్సుపయనూమపాంశైశ్శివే | అనెనమమధ
న్యతానచతవశ్రమస్తాపతాయశోపితవజ్రంభతిశ్రితకృపా
శుతాహేతుకమ్ || ౧౩౫ || దయతోమెయశోదాయాదాయా
దోయందయామయః | దేవితేదయయాభూయాదాయా
సాయంకియానయే || ౧౩౬ || ౫ || ఏవంభూయసాప్రాశస్య
భగవతీంభవానీమభీష్సితమభ్యథకయమానావల్లవవిలా
సిన్యోయావన్తాసంవ్రతమన్వతిష్ఠ || ౧౩౭ ||

యప్తిన్యం కరదారసౌరభ జరీజృంభత్కటాక్షచచ్ఛటా
ప్రాతాఃకల్పలతావితానసుమనాగంధప్రియం
భావుకాః | తస్యాసౌనవకాళిదాసవిదు
షఃకావ్యేద్వితీయఃపునశ్చంపూనామని
ధీమతాం కృత సముల్లాసో విలా
సో గమత్ || ౧౩౮ ||

కియానితి - జగన్నినూకత్యాస్తవనిర్మితయోస్త్రిపుంసయోఘకటనర్
కియదిత్యథః ||

ఇతిశ్రీపదవాక్యప్రమాణపారావారపారీణ శ్రీమహా
పాధ్యాయపక్షధరయల్లయార్యభాగ్యతనయేన
అగ్నియ్యసూరిణావిరచితాయాంభాగవత
చంపూవ్యాఖ్యానాయాంరత్నావళీ
సమాఖ్యానాం
ద్వితీయోవిలాసః.

శ్రీరస్తు

శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మణేనమః-
చం పూ భా గ వ తే - స వ్యాఖ్యానేః

తృతీయవిలాసప్రారంభః-

అ॥ అథేదానీం ప్రజయవతీనాంకాత్యాయినీ ప్రతఘలీభూతంభగవ
త్సమాగమంవణకయితకామస్తదుపోద్ధాతత్వేనజలశ్రీదాంప్రస్తాతి ॥ ఆ
థేత్యాదినా ॥ తరవారిఃఖడ్గః ॥ ని ॥ అసితాంగోవిశనసస్తరవారిశ్చహం

వ ॥ అథవారివిహారసాదరావిదరావల్లవలోలలోచనాః ।

అగమన్యమునామనా విలాంకలయంత్యోహృదినందనంద

నమ్ ॥ ౧ ॥ వసనాన్యపనియయామునీమవగాధా లహరీంత

తస్త్రియః । చ్యుతకొశరతీశవిస్ఫుర తరవారి ప్రతిమాంస

మాగమత్ ॥ ౨ ॥ అథనైత్రవరంవరాంహరత్ హరిరా

సామనర త్రోశ్శిః । ప్రమదానరదవ్యవాగమన్నతివెలరి

జలసంగలాలసాః ॥ ౩ ॥ ౫ ॥ తదనుచితర వారివిహారని

తాంత పరిశ్రాంతాః కాంతాః నిగమనకామనయాశూ

లావకంత వ్యాపారితనయనాంతాస్తత్ర దుకూల జాలమ

తృతః । కరవాళికురారుశ్చవాలశ్చంద్రసుతౌపిచెత్యేజయ్యః-విమలతరవారి

ధారాపరిత్రాసితరాజహంసమండలభివాసపదత్రాయాంశ్లిష్టప్రయో

గశ్చ ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ అథేతి ॥ నేత్రవరంవరాంవస్త్రసంచయం ॥ ని ॥ స్యాజ్జటాంశుక

యోర్నైత్రమిత్యమరః-జలసంగజలకీడా-నావాగమన్నజానంతిస్త్ర-లోచ

నానిజహారేతిచగమ్యతే - తదవిలాచనిహరణమపినావాగమత్ త్రహేతు

నూహ - లడయోరథేదాజ్జడసంగలాలసాస్సంసగజాదోవగుణౌ భవం

తీతభావః॥ ౩॥౪॥తత్రైతి॥అధోక్షజోపిజితేంద్రియోపి-అధఃఅధఃకృతంఅక్ష
జంశంద్రియజన్యజ్ఞానంయెనెతివృత్తైః- అతఏవాత్రపరికరాంకురా
లంకారః॥౫॥సాధిపామైవిశేష్యేతుభవేత్పరికరాంకురఇతిలక్షణాత్॥౫
౬॥కస్యామితి॥తేఅనంతైర్దుజ్జేదానదాక్షిణ్యాదిభిఃకస్యాందిశిఆచ్ఛాదనం
సకృతంకావాదిశోనాచ్ఛాదితాఃదిగంతవిశ్రాంతాస్తవగ్గుణాభివ్యక్తాః -
శిష్టంస్పష్టం - వ్యంగ్యార్థస్తు - తేఅనంతైఃకుజ్జేస్తంతుభిఃకస్యాందిశిఆచ్ఛా
దనంసకృతం॥ ౬॥వస్త్రమాచ్ఛాదనంవాసభివ్యక్తమరః - సర్వత్రాపిత్య
త్కృతతంతంతుభిరేవవస్త్రాణివయంతీత్యర్థః- త్వంతుశిముతేతిభావః-తతో

వ్యనాలత్యుసమీపనీపపాదపశిఖరవాస్తవ్యముపహృతపరి
ధానమరవిందలూచనమవలోకయమానావిస్తయమాన
మానసాబభూవుః॥౪॥౫॥తత్రైతరేతరవిలాకనహాసశంకా
సంకొనవిభ్రమమనోహరమంగనానామ్ । పాండిత్యమాం
గజమనర్గళమావిరాసీదాకషియెనస విలాసమథోక్షజో
షి॥౫॥అథతాస్తరుజ్యాయదుతనయమేవంసవినయంవ్య
జిజ్ఞాషత్॥అయోకరుణాపారావారయశోదానందన॥౬॥
౫॥కస్యాందిశినతేనంతైఃకృతమాచ్ఛాదనంగుణైః । అతో
గుణనిధైర్మృతానాబలాంబరహరితా॥ ౬॥వస్త్రస్యఫలమ
స్మాకందాసీభావాన్నతేపరమ్ । ఆసాదితమిదంచేహివా
పోనఃకృతగావసమ్॥౭॥౫॥ఏవమృజుబుధ్యాపార్థ

హేతోగుణనిధేస్తంతువయతస్తవా బలాంబరహరితాదరిద్రీవస్త్రహ
రణాంనయంతా॥౬॥అయదివయంతవవ్రీతికూలాస్తదాత్వేవంకతావ్యం
సంప్రతితువైవమిత్యాహ॥వ్రతస్యేతి॥దాసీభావాద్దాసీత్వాత్తవదా
స్యోభూయాస్త్యితివ్రతమకరవామేత్యర్థః- ఏవంచాసీత్వం ఆసాదితంవ
యంచాస్యోజాతావేత్యర్థః- కృతగావసంగాపితంఅంగీకృతదాసీభా
వాసుపరాక్రమోనయక్రగితిభావః - వ్యంగ్యార్థః - తేతవదాసీభా
వాద్దాసత్వాత్- అథూతతద్భూతేచ్ఛిః- శిష్టమస్మాకందాసోభూయాభి

ప్రత్యక్షమిత్యర్థః - ఇదందానత్యమాసాదితం - సానావసరేతస్య
 ద్వస్త్రోరక్షణాదితిభావః-కృతగోపనంరక్షితంవాసోదేహి-దాసాఃప్రభో
 సాన్నిహిత్యమయేవప్రాణిసంరక్ష్యస్నానానస్తరంపునఃప్రయచ్ఛంతితిభావః
 ౯॥అ॥తమేనంవ్యంగ్యాభిముఖ్యాటయతి॥కువిందఇతి॥ త్వంకువిందస్తంతు
 వాయుఇతిప్రథమశ్లోకవ్యంగ్యం- ప్రతేనాసీత్యాది ద్వితీయశ్లోకేజ్ఞేయం -
 అతఏవాత్రవక్రొక్తిరలంకారః॥ఇ॥వక్రొక్తిశ్లేషకాకుభ్యామపరాధక

యమానాసు తాసున కౌటిల్య మరవింద లావనః ప్రత్య
 భావత ॥ ౯ ॥ ప ॥ కువిందస్త్వంప్రతేనాసీదాసానశ్చేల
 పాలకః॥ ఇతిమశ్లేషవాగ్ధృంగిరబోధినమయూకిమ్॥౧౦॥
 ప్రత్యేకంయూయమాయాతవినిర్యాయ జలాశయాత్త
 దాదాస్యతిదాసాయంవాసాంసివినయేనవః ॥ ౧౧ ॥ ౫ ॥
 ఎవమథాంతరపరికల్పనయావిడంబనైకతానైథవతిభగ
 వతిగత్యంతరాధావాదేకాంతశీతవేపితావనితావామహ
 స్తసంవృతవరాంగానితాంతనమితాంగఃకథమపిసలిలా
 శయాన్నిశ్చక్రముః ॥ ౧౨ ॥ ప ॥ తదాతీరమపిప్రావ్యమజ్జం
 తీనాంత్రపాణివే॥ పరస్పరాదృతేతాసామాసీనైవా
 వలంబనమ్ ॥ ౧౩ ॥ ఊరుమూలపిహితచిలకయైగోప
 ముగ్ధమణీమణిగణమ్॥ సంతుతాః ఫలితమాత్మనాప్రతం
 ప్రత్యుతేతిభగవానచింతయత్ ॥ ౧౪ ॥ గుహ్యమస్త్రీము

ప్రకల్పనమితిలక్షణాత్॥నతావదత్రవివృతోక్తిరలంకారః॥ శ్లోకద్వయేపి
 వ్యంగ్యాభిప్రాయామపివవక్షేతత్వాత్॥౧౦॥౧౧॥ఎవమితిఏకాంతం
 నితాంతంశీతవేపితాః॥నితీవైకాంతసతాంతానీత్యమరః-సంవృతవరాం
 గాఃఆచ్ఛాదితగుహ్యః॥నివరాంగంమూర్ధగుహ్యయోరిత్యమరః॥౧౨॥తదే
 తి॥తీరమపీత్యపిశబ్దద్యోతితస్యవిరోధస్యతీరస్యయమునాసంబంధిత్వమాదా
 యపరిహరః-పరస్పరాదృతేనోన్యోన్యంవినాఅవలంబనంనాసీత్ - నమఃఖం
 వంవభిస్సహాతీన్యాయేనకథంచిల్లజ్ఞానయమితవ్యైత్యర్థః॥౧౩॥౧౪॥ గుహ్య

మితి||సర్వవెదినాసర్వజ్ఞేనమురారిణా-తాసుప్రీషువిషయే-నెఱీతచరమనవ
 లాకితపూర్వం-గుహ్యంవరాంగమస్తుకిమునస్యాదేవెత్పర్థః-సర్వాంతగః
 తస్యాపీతిభావః - సర్వజ్ఞేనావిదితంరహస్యంనాస్తీతిధ్వనిః || ౧౧ || రహస్యో
 వస్థయోగుఃహ్యమిత్యమరః || ౧౫ || అంజలిమితి || అంతరంభావంపదా
 థకంయోనిమితియావత్ - స్పష్టమాకలయతావశ్యతేతివ్యంగ్యాథకఃవా
 చ్యాథకస్తు-అంతరంభావమభిప్రాయంస్పష్టమాకలతాసకపటంనవేతిశోధ

సర్వవెదినాతాసునెఱీతచరంమురారిణా । మోహనాయ
 మనసస్తథావ్యసౌసుభ్రువామిదమువాచ సస్త్రితః || ౧౫ ||
 అంజలింశిరసిసంరచయ్యచెన్నాంనమస్కురుతభావమాం
 తరమ్ | స్పష్టమాకలయతాతదామయాదీయతేభిలషితాథక
 సంచయః || ౧౬ || ఏవమభిదధానమెనమతిసంధానమంతరే
 ణవచనకరణమవరిహార్యనిశ్చయం మన్వానాసుతరుణీషు
 తథాకుర్వాణాసు || ౧౭ || ఆసామాసాదితామోదో
 వాసాంసివితకహరిః । ఆశౌషీన్నిజసంబంధరూపవ్ర
 తఫలావణమ్ || ౧౮ || అథవాసాంస్యపాదాయవ్రజంవ్ర
 జవధూజనః । వివేశకేశవాదేశోదాశాపాశాసీతాశయః ||
 ౧౯ || అథభృశంవివశానశనాశయాసపదినశ్చితపాలక
 పాలయ! ఇతినిశవ్యవచస్సహచారిణాంహరిరువాచవచః
 ప్రియమీదృశమ్ || ౨౦ || యజ్ఞవాట్యతస్సౌమ్యానాతి

యతేత్యథకః - శిరస్యంజలింబధావనమస్కారకృతేమనోనిష్కపటమన్యో
 థాసకపటమితిభావః || ౧౬ || ఏవమితి || అతిసందధానంపంచయంతం || ౧౭ || పం
 చనంచాతిసంధానమితివైజయంతీ-అంతరేణవచనకరణమితితదుక్తాథాక
 నుష్టానంవినెత్త్యథకః || ౧౮ || ఆసామితి || అత్రదానస్యాపూర్వానాధాయక
 త్వాదృగ్జగత్సవస్త్రిందదాతీత్యాదివత్షష్టిఆశ్రాపీతవ్రతిజ్ఞాతవా || ౧౯ ||
 అథతి || అసితఃఆనమంతాద్భద్రః-ఆశయోంతఃకరణంయస్యసతతోక్తః ||
 ౨౦ || బద్ధాజ్ఞానాసీతావిత్వమరః || ౧౯ || ౨౦ || యజ్ఞేతి || అంశఃఆన్నం || ౨౧ || భిషా

ప్రేభక్తమంధాన్నమిత్యమరః || ౨౧||౨౨ || ప్రతీపదశిః నభితి || విపరీత
బుద్ధయోవక్రదశిః నశ్చ-ప్రతీపదశిః న్యభిత్వ త్రాప్యేవం || ని || ప్రతీపదశిః
నీవామావనితైత్యమరః-అత్ర ప్రతీపదశిః ప్రేభక్తవహాయపురుషా నాశ్రితైత్య
నైవ పర్యాయాలంకారః || * || పర్యాయోయదిపర్యాయైకైకస్యానైకసం

దూరప్రదేశతః | తత్రయాచధ్వమంధాంసియదిసాహిత్య
మిచ్ఛథ || ౨౧ || ౧ || ఏవం వృషీ కేశాదేశాదాశావేశవరదశ
నిజాశ్చైవ గృహీతై రాసాద్యసవనసదనమభ్యర్థ్య చనిజెఘ్ని
తాథామప్యవినీతమునిజనప్రత్యాఖ్యాత తయా ప్రత్యా
గతై రావెదితవృత్తాంతేనభగవతాతదీయప్రమదాజనాదై
శేనపునరపి ప్రహితైరభ్యర్థిత స్తదీయ రమణీ గణాము
హుముఖా హు నిజజరమణ నివారితోపిభౌజ్యమమృతప్రా
యంప్రాయచ్ఛత || ౨౨ || ఆశ్చర్యమెతత్ || ప్రతీపదశిః
నోజాతాః పుమాంసస్తదవజ్జయా | నతుప్రతీపదశిః న్య
ప్రేయస్తతత్వవేదనాత్ || ౨౩ || ౧ || దత్వాచతదన్నంభగ
వంతమేవమజ్ఞాఘంత || ౨౪ || పప్రసాదస్సాధ్యపైవిధిమ
నతియాతైః క్రతుశ్చైర్భదిస్వనై వాస్మాకలయసికృతా
ధాకైకరుణయా | తతః కింభాగ్యం నః కిమివ
తవసాంవాఘలమహూనమత్వాతత్త్వంతేకతిచనవిముహ్య
న్వికుధియః || ౨౫ || ఏవమభిదధానమవగతభగవత్ప్రభావ
మబలాజనమనుగృహ్యతదపితమఖిలమపిభౌజ్యజాతమా
స్వాద్యచనితాం తమభిననందనందనందనః || ౨౬ || ప||అథ
జాతుపురందరాదరాదరమారాధనతత్పరాహరిః | కల

శ్రయభిలక్షణాత్ || ౨౩ || ౨౪ || ప్రసాదభి | విధింశాస్త్రమనతియా
తైస్సాంగమనుష్ఠితైర్భిత్వభిః-స్వనై వస్వతేవ-అతేవ వాత్రప్రహషణా
లంకారః || * || ఉత్కంఠితాథానంసిద్ధిర్వి నాయత్నంప్రహషణమితిలక్ష
ణాత్ || ౨౫ || ౨౬ || అథేతి || అరంభీఘ్రిం || ని || అరంభీఘ్రిచ చ

కాగ్నిగతివిశ్వః - బలవైరివైరితామింద్రీ శత్రుతాం కలయన్ ప్రకట
యన్॥౨౭॥అయ్యెతి॥కృతమితి - అలమిత్యర్థః॥ నియుగవర్యాప్తయోః
కృతమిత్యమః॥ ౨౮॥అత్యుచ్చమితి॥ అత్యుచ్చమత్యున్నతం-సకలాగమప్ర
ణయినంసర్వవృక్షసంపృక్తం॥ ని॥పలాశీద్యుదుగ్రమాగమాగిత్యమరః -గ
వాంధేనూనాంవిశ్రామభూమింవిశ్రామోవశబ్దగతికాశికాకారః-వ్యాకర
ణాన్తరేణాయంసాధురితికేచిత్ -అతఏవ॥ *॥విశ్రామంలభతామిదంప్రశిధి
లజ్యాబంధమస్తద్ధనురితిశాకుంతలే॥ప్రవేశవిశ్రామశాఖినంవాచామితిము
రారిప్రయోగశ్చ - నిత్యంఅశేషఫలానామాస్పదంసుమనసాం పుష్పాణా
మామోదతోగంధాద్ధేతోస్సంసేవ్యంనానాకుసుమగంధైజ్జనానాకర్షం
త్రమిత్యర్థః - ఏనమచలంగోవధః సంసముపాస్యవనవాసినాంవనైవరా

యన్బలవైరివైరితామవదన్నందపురస్సరాన్నరాన్॥

౨౭॥గ॥అయ్యెత్తమనేనసంభృతసంభారేణసంక్రందనసప

ర్యాసంరంభేణ॥౨౮॥వ॥అత్యుచ్చంసకలాగమప్రణయినం

విశ్రామభూమింగవాంనిత్యాశేషఫలాస్పదంసుమనసాం

సంసేవ్యమామోదతఃస్యాదేనంసముపాస్యసూనమచలం

శ్రేయోవనావాసినాంమోహూవస్సురరాజపూజనధి

ణామస్తాకంశ్రేయఃకల్యాణంస్యాత్ - వ్యంగ్యార్థఃస్తు - అత్యుచ్చంస
ర్వోత్కృష్టంసకలాగమప్రణయినంసకలవేదవేద్యంగవాంవాచాంవిశ్రా
మభూమిం॥ *॥ యతోవాచోనివతఃతత్తత్తత్తే - నిత్యంయదశేషఫ
లంఅఖండఫలంతదాస్పదంతత్సంపాదకమిత్యర్థః - మోక్షస్య సకలఫలా
నామంతర్భావాదితిభావః-సుమనసాంజ్ఞానినాంచఆమోదతోహర్షాత్సం
సేవ్యంనతునిబంధేనతిభావః - అచలంపూర్ణతావచ్చలనరహితం ఏనం
పరమాత్మానంసముపాస్యవనవాసినాం వైరాగ్యాద్భూంపరిత్యజ్య వన
మాశ్రితానామిత్యర్థః - నశ్చేయోమోక్షస్యాత్ - మోహాగ్నిత్యు
ద్రదేవతోపాసనంమూఢానామేవ॥ *॥ అంతవత్తుఫలంతేషాంతద్భవత్య
ల్పమేధసామితిభగవద్భవనాదితిభావః॥ ౨౯॥ ఏవమితి॥ హరిణాకృతవక్ష

పాతఃగిరిరేవపూజనీయోనత్వింద్రీభిక్తుతస్మైహృత్యథః- తోవంపుసౌ
ష-నశుకధంఅస్యవరకీయజీవనభేదప్రియ క్రదుఃఖంనాస్తీత్యతఆహ- చిరా
చ్చిరకాలాత్పూర్వకాలమిత్థ్యథః- మఘానాకృతఃపక్షపాతఃపక్షచ్ఛేదోయ
స్యసతథోక్తః- అతఏవాత్రవైరస్యంచకారయ క్షవతస్యజీవనచ్ఛేదత్యభి
ననందెత్యథః- చిత్తమితి - జీర్ణావరాధోపినవిస్తృతభిత్త్యాశ్చర్యం- అత
పూర్వాధైక్యజ్ఞేననద్యఃకృతపక్షచ్ఛేదోపితుష్టభిత్తిధ్వనిః-ఉత్తరాధైక్యమఘా
నాచిరాదారభ్యకృతస్నేహాపివైరస్యంచకారేతిధ్వనిః॥౩౦॥౩౧॥౩౨॥౩౩

యాకస్తాదకస్తాదయమ్॥౨౯॥ఏవంతదానీంకృతపక్షపా
తఃపుసౌషతోషంహరిణాగిరింద్రీః|చిరాన్తఘానాకృతప
క్షపాతశ్చకారవైరస్యమముత్రీచిత్రమ్॥౩౦॥తతః ॥ ప ॥
హితాంభగవతోవాణీంప్రమాణంచవిచింత్యతే|విధివ
త్పూజయారచక్రవిమోహజ్ఞగతీధరమ్॥ ౩౧॥గోగణం
హుతభుజంప్రదక్షిణజ్వాలజాలమవసీనురానపి | తపః
యక్త్రజనివాసినాంవృజౌఘాభృతేబలిమధస్యవేదయత్ ॥
౩౨॥అథచేతనయన్ననుప్రవేశాదచలేంద్రంబలిమగ్ర
హీస్తురారిః | చరితంపరిషీయతద్గభీరంసతదాకేపునరధ్యు
తంవిశేషః॥ ౩౩॥బలిరిపుర్త్యువానహేతోహరేతిసహేతు
రహీంద్రుహినాదరే| బలిమసావచలచ్ఛలతస్త్వయంపరిజ

బలిరిపురితి|అహీంద్రుహివృత్రహవిషయే|నిసర్వేష్యత్రాసురేవ్యశీరితిరభసః
కృష్ణస్యనారదః అనాదరఃతత్రబలోరాక్షసఃతస్యరిపుః బలిభద్రీరిపురితిచగ
మృతే- మఘవాహారేనహితఃబలిభద్రీవిరోధీనకృష్ణస్యహితభి భావః-ఇ
తిసహేతుఃబలిభద్రీరిపురింద్రామమాపిద్వైష్యభిహేతునాద్వైషం నకృత
వానిత్యథః-తహిన్ద్వైషేకోహేతురిత్యతఆహ- అచలచ్ఛలతభి- గిరి
పూజావ్యాజేనసోవిదరపూరణంకర్తుమిత్త్యథః-ఇదంఇంద్రీపూజానివార
ణంశృణోతఅకరోత్-తత్రబలిభద్రీరిపుత్వస్యక్షేపబల్లిత్యేవ అహేతుత్వేసిద్ధే
పిహేతుత్వనిషేధశ్చనుత్తారావహితప్రతిషేధాలంకారః॥౩౪॥ప్రతిషేధః

ప్రసాదస్యనిషేధస్యానుకీర్తనమితిలక్షణాత్ || ౩౪ || అథతి||సంవర్తనమయః ప్ర
శయకాలః ధారాశాలావిచ్చిన్నాః చుళకితం కబళితం || ౩౫ || అవయవభితి||గో
త్రభిత్వర్వతచ్ఛేదీకులనాశకశ్చ-అవసయన్నివేత్యప్రేక్షా - గోత్రసముద్ధర
ణంవర్వశోత్తైవణంవంశోద్ధారంచ || ౩౬ || గోగజైరితి||జీమూతతలజ్జీరెరధః
ప్రదేశంవృష్టిభీత్యామేఘస్యాధఃప్రదేశం గతాభితిమాధ్యంగమ్యతే || నిజీ
మూతామేఘవర్వతావిత్వమరః || ౩౭ || కలుషభితి||హరిమాహాత్మ్యాద్గోవర్ధనో

ఘృతూరిదంవ్యధితధువమ్ || ౩౮ || గ||అథనిజవిమతమురరిపు
చరితపరికుపితహరిహయసమీరితసంవతః సమయ సము
జ్జ్ఞంభణాచితధారాశధారాధరనిరంతరసముద్గీర్వనాణ
సలిలాసారచుళకితాశేషనివేశప్రదేశతయాసముద్గీర్ణకర్ణవ
రుషవిషమదీనభాంకారెణసురభినికరేణ సమమృతకషధిః తే
షుగవీశేషుశరణముపయాతేషు || ౩౯ || ప||అవయవఃఖలుగో
త్రభిదిత్వలంఘవిబభూవహారేరితిచింతయా|అవసయన్నివ
తద్యతనంవినావ్యధితగోత్రసముద్ధరణంహరిః || ౪౦ || ప||గో
గజైస్సమమాతాత్తైర్వశోదాతసయాజ్ఞయా|జీమూత
తలమాభీరాజవాదవజగాహిరే || ౪౧ || ప||కలుషేపిజలైర్గో
కేనిమర్త్యాదప్రవృత్తిభిః|నతదాహరిమాహాత్మ్యాత్పుంక
స్పృగ్భవశోరపి || ౪౨ || ప|| పరిభూతిరభూజ్జలైర్నతేషామతి
సందైరపిమాధవాశీతానామ్|గతిరోధితుసత్పుత్రమ్యతైస్తై

ధరణరూపాత్-వ్యంగ్యార్థస్తు-నిర్వర్త్యాదప్రవృత్తిభిరుల్లంఘితవిధిర్ని
షేధేజలైర్జ్ఞజైరిత్యథః-లాకెకలుషేపివశారవివేకినోపి సావశ్రితస్యేతి
శేషః-పంకస్పృశః-పావబంధోన-అస్తీతిశేషః-అస్తీభవంతిపరఃప్రథమ
పురుషేప్రయుజ్యమానాప్యస్తీతిమహాభాష్యవచనాత్ || ౪౩ || పరిభూతిరితి||
అతిసందైర్నిస్సీమైః || ని || సంధాసంధాసనీమయోరిత్యమరశేష-అన్యత్ర-ని
మర్త్యాదైః || ని || సంధాప్రతిజ్ఞామర్త్యాదైత్యమరః-జలైజలైః గతిరోధి
సంచారప్రతిబంధకంసత్పుత్రమ్యతైర్నాకాశాద్భితిఃదురాచారైశ్చ || ౪౪ || స్వ

కమితి || అవమతే స్తీరసూరణాద్ధేతోవృషభావంవృషత్సం || ని || వాసవో
 వృత్రహావృషేత్యమరః - వృషభత్వంచేతిగమ్యతే - ప్రకాశంప్రకటనం
 వితేనే || ని || ప్రకాశంప్రకటంస్తుప్తముల్బుణంవిశదంస్తుఘమితియాదవః-స
 ర్వేశ్వరప్రాతికూల్యం కుర్వాణోవృషభవక్త్రమూఢవేతిభావః - గవాం
 సంతతేస్సమాహస్యస్వైరంప్రవృత్తియైర్ధేప్తసంచారంనిరుంధేప్తవృష్టి
 తిభావః- అన్యత్ర-గవాంసంతతేప్రజాయాఃస్వైరప్రవృత్తిం నిరంతరౌ
 త్నాదనం || ని || సంతతిః పక్షి-విస్తారపారంవర్యసుతాస్వపీతిభాసూరః-విప్ర
 ధౌరణౌవంకముపాజితంప్రభూతమ్ || ౩౯ || ప || స్వకం
 ప్రకాశంవృషభావమింద్రస్సర్వేశ్వరస్యావమతేవితేన |
 గవాంనిరుంధేప్తసంతతేస్తుస్వైరప్రవృత్తిం వివరీతమేత
 త్ || ౪౦ || ప || హంసస్యతస్యోదయతోఖిలెఘలాకెఘశోభా
 తిశయాశ్రయేఘ | ఆంధ్యంప్రవద్యప్రతికూలచారీతమోను
 గఃకౌశికవీచనాన్యః || ౪౧ || గ || తదనుయమనందనావదానని
 శమన సమనమయవిగళితదురవప్తం భనంభారేణజంభ రిపు
 ణానివారితేవారివాహనివహేవిహాయవిహాయస్థలమపన
 రతినిరపాయమావాసవసుమతీసవిధమధిశయానెఘగోపా
 లచాలేఘ || ౪౨ || ప || అను నెతుంయథాస్థానసంస్థాపితగిరిం
 హరిమ్ | పురందరస్సమాయాసీదాసీచ్ఛావనతాననః || ౪౩ ||
 గ || ఆనమ్యచముహుర్ముహురనంతరమస్తాత్ || ౪౪ || తథా
 రీతమితి- వృషభస్యగోత్రజానిరోధిత్వంవివరీతమిత్యర్థః || ౪౦ || హంసస్యే
 తి || తస్యహంసస్యపరమాత్మనండదయతః - అవతరణాత్ లాకెఘజనెఘ
 ఆంధ్యంమోహంతమోనుగః తమోగుణపరవళఃకౌశికఇంద్రః- వ్యంగ్యా
 ధేన్దు - హంసస్వరవేలాకెఘభువనెఘకౌశికఉలూకః || ని || మహేంద్రగు
 ణులూలూకప్యాశ్రహిషకౌశికఇత్యమరః || ౪౧ || ౪౨ || ఆను నెతుమితి | అత్ర
 సంతతేనానుభావేనఅనుచితకర్తారంభకృతలజ్ఞాఖ్య సంచారిభావావ్యజ్ఞతే
 || ౪౩ || ౪౪ || అథవంచభిక్ష్వేస్తాతి || వరేభ్యఇత్యాదిభిః || వరేభ్యఇతి || మునీనా

మవిరతస్తృతిశ్రేణీసంతతధ్యానధారైవరశ్చిప్రకరోరజ్జునివహనైనపరిణధ్తో
బద్ధఃత్వంవరేభ్యోముక్తింమోక్షంకథంవితరసి - తెషాంభక్తిరేవప్రచురజ
లధిస్తత్రమగ్నఃతాన్కథంవాతారయసిక్షభయమేతదాశ్చర్య మిత్యథః
తేతత్త్వంవివరీతుంనిణీతుంవహ్నతోవేతివాదీఘః-కథవప్రభవతి-ఇవశ
జ్ఞావాక్యాలంకారే-నకశ్చిదపిశక్నోతీత్యథః || ౪౫ || అమత్వేతి || కేపిజీ
వాఃత్వామమత్వాప్రజ్ఞాత్వాప్రజ్ఞానమూలకత్వాత్సంసారస్యేతిభావః - ఆ
శాపరవశహృదఃసకామానిషామస్యసంసారప్రప్యత్యభావాదితిభా
వః-స్ఫురన్నానారూపాదెవతిర్యక్తునుష్యస్థావరాదినానావేషభాజశ్చసం
తఃత్వయిమిషతిషత్యతిసర్వపాక్షీత్వాత్తవేతిభావః - సంసారఏవ నట
సంనాట్యంమిథ్యాత్వాదితిభావః-విదధుశ్చక్రుః-చిరాదపికిమపిఫలమప్రా

హి || వ || వరేభ్యస్తవంముక్తింకథమివమునీనామవిరతస్తృతి
శ్రేణీరశ్చిప్రకరపరిణధ్తోవితరసి | నిమగ్నస్తద్భక్తిప్రచుర
జలధౌతారయసి తాన్కథంవాతత్వంతేకథవవివరీతుంప్రభ
వతి || ౪౫ || అమత్వాత్వామాశాపరవశ హృదః కేపివిదధు
స్ఫురన్నానారూపాస్త్యయిమిషతిసంసారనటనమ్ | చిరా
దవ్యప్రాప్తాఃకిమపిఫలమౌచార్యమథ తేవిదిత్వాయాచంతే

ప్రాః-నైయ్యాయికమతేసుఖస్యాపిదుఃఖానువిధస్యదుఃఖవద్విషయభాగరూ
పఫలస్యనశ్వరత్వాదఫలత్వవ్యవదేశఃఅథనిత్యానిత్యవస్తువివేకానంతర మి
త్యథః-తేదౌచార్యముఖ్యోష్టతానివిదిత్వాకృతమివచఃకేవలంఇతఃవ
రంతవసంసారేణాలమివచమాత్రం || ని || యగవర్యాప్తయోక్యతమిన్ద్ర
మరః - యాచంతేఇతిపరమార్థః - వ్యంగ్యాన్తస్తు-కేపినటాఃత్వామమత్వా
త్వంబుబ్ధిత్వజ్ఞానానాఇత్యథః - అవిదితపరశోస్తేదోబలంకాముక
కేష్టేత్వాదివత్సమాన్యాజ్ఞానవాదోవిశేషాజ్ఞానైవర్యవస్యతీతి ధ్యే
యం - ఆశాపరవశహృదఃముహుముహునాన్టదర్శనాత్సకాయంప్ర
భురభీష్టందాస్యతీతిఆశాకతావిస్తాఇత్యథః అతేవస్ఫురంతిసుందరాణి
నానారూపాణివేషాయేషాంతే తథోక్తాన్సంతః త్వయిమిషతిసతిత్వేదవ

లోక నాథః పేవేత్యథః- సంసారసటనంచక్రః చిరాదపి ఆప్రభాతమపీ
త్యథః- కిమపిఫలమప్రాప్తాస్సంతః- అథతేదౌ దార్ఢ్యంజ్ఞాత్యావివరీతలక్ష
ణయాజౌ దార్ఢ్యభావంజ్ఞాతేవ్యథః- కృతమితివచఃకేవలం- నతుధనాది
కమిత్యథః- యాచంతేఆహూలుబ్ధత్వమితిభావః॥ ౮౬॥ సతీతి॥ తవప్రకృ
తిమా యానతీతి॥ కాలాబాధ్యాచేత్ లోకానాంమాయాజన్యానాంచా
ధన్యతీ ప్తిబాధ్యత్వంసంభవతి - అత్యంతమనతీవాశశక్యం గాదివత్స్వరూ
పేణత్రైకాలికనిషేధప్రతియోగినివెత్యథః- సంభవతి- కుత ఇత్యతలహ -
యద్యస్తా త్కారణాత్ సత్యాంప్రకృతావివబ్రహ్మణీవేత్యథః- యథో
క్తంగీతాను॥ ధూమిరాపోనలోవాయుఃఖంఘనోబుద్ధిరేవచ॥ అహంకా
రఇతీయంమెభిన్నాప్రకృతిరష్టధా॥ అపరేయమిత స్తస్యాంప్రకృతింవిధి
మేవరాంజీవధూతాంఘహాహూయయేదంధార్ఢ్యతేజగదితి- ప్రత్య

కృతమితివచఃకేవలమహూ॥ ౮౬॥ సతీచెల్లోకానాంసంభవతి

హిబాధాప్తిర సతీనవాత్యంతం సత్యామివ భవతియత్ప్ర

త్యయఇతి॥ అశక్తానిర్వక్తుంప్రకృతిమతల తాంతవబుధాభ

యః ప్రతీతిస్థవతి- అహమజ్ఞో మామన్యంచనజానామీతిబ్రహ్మవద వగోక్ష
మనుభూయతేఇత్యర్థః- అత్యంతాసత్వేశశ శృంగాదివత్ప్రతీతి రేవస్యా
దితిభావః- ఇత్యతాహేతాతే తాంతవప్రకృతింనిర్వక్తుంసదసచ్ఛబ్దాభ్యాంని
తరాంవక్తుంఅశక్తాబుధావిద్వాంసః జౌదాసిన్యాన్తాయావిలాసో పేక్ష
జేనవరమానందలహరీంభజంతిసేవంతేధ్యాయంతీతియావత్॥ విశ్వప్ర
తీతిర్విదుషాస్వస్త్రీపృథ్వేవవీక్ష్యతే॥ నాంగీకార్యానవత్యాజ్యా కింతుకర్షకు
యావధిరితివచనాదితి భావః - వ్యంగ్యార్థస్తు - తవప్రకృతిస్స్వ
భావః సతీ సాధ్వీచేత్ లోకానాం జనానాం బాధాయావ్యధా
యాఆప్తి నకభవతి నహిసజ్జనోజనానాబ్ధత ఇతి భావః - అత్యంత
మనతిఅతిదుష్టావాసంభవతి - యద్యస్తా త్కారణాత్ సత్యాంప్రకృతావివ
ప్రత్యయో విశ్వాసోభవతి ॥ ౯౧ ॥ ప్రత్యయోధీనశవథ జ్ఞానవిశ్వాసహే
తుష్విత్యమరః- వినీతవేషవచనమాధుర్యాద్యభినయేనసజ్జనఇవత్వయివిశ్వా

సోభవతిత్యథః - అతాహేతాన్తవప్రకృతినిర్వక్తుమశక్తాస్సజ్జనోదుఃఖా
 నోవేతివివేక్తుమనమర్థాశ్చత్యథః-జ్ఞాదాసిన్యాయపేక్షణాత్ - స్నేహా ద్వే
 షయో రుభయోరపి ప్రహణేనైత్యథః - పరమానంద అహరిం భజం
 తెసేవంతే || ౪౬ || మనఃకృతి || శోకైఃప్లుప్తం దగ్ధం || ౧ || పృష్ట ప్లుప్తౌషి
 తాదగ్ధభిక్షుమరః - మనఃపరమానివృత్తిం సుఖం శీతలతాంచభజత్వేతి
 మత్వేతి శేషః - అమృతస్యందిసుధాస్రావిసుధామయతసుత్వాదితిభావః ||
 యద్వాఅమృతస్యందిమోక్ష ప్రదం తెచరణంఏతస్మిన్నపక్షిపంతిక్షేపేహృ
 దయంవినశ్యేత్ - నిరంతరధ్యానేనమనసిలయోభవతి || ౪౭ || ధ్యానికొ
 టినమోలయభిక్షాస్త్రాత్ - ఏతస్యమనసోవిరహేణకృతంకైవల్యం -
 మోక్షశ్చస్యాదిత్యైవంకొజానీతే మనస్సంసర్గాఃసంసర్గావేవ బంధమో
 జంత్యేదాసిన్యాదహహపరమానందలహరీమ్ || ౪౮ || మన
 శ్శోకప్లుప్తంభజతుపరమానివృత్తిమితిక్షేపంత్యైతస్మిన్సై
 చరణమమృతస్యందిమునయఃకపివంజానీతేహృదయమిద
 మావత్సహచరంవినశ్యేత్సాదేతద్విరహకృతకైవల్యమితి
 చ || ౪౯ || పరప్రేమాధారస్తవిమసినకలానాంప్రకృతితస్తవ
 ప్రేక్షుః పాత్రంభవతి చిరసేవాభిరషిః | సదంభోస్య
 త్సావితిమతమనుస్మత్యైదముక్తం-అన్యత్ర-ఆవత్సహచరం ఆవత్స్వప్యనపా
 యశీలంమిత్రమిత్యథః-ఇదం హృదయం వినశ్యేత్ .తాదృశమిత్రవివత్తి
 దుఃస్సహేతిభావః - ఎతద్విరహేణమిత్రేణాశేషకృతంకైవల్యంకైవలస్య
 భావః- అసహాయత్వమనాధత్వమితియావత్ - తచ్చస్యాదిత్యైవంకొజానీ
 తెనకశ్చిద్భవినమథంజానీతభిక్షాభావః || ౫౦ || పరప్రేమాధారభిక్షాత్ || త్వం
 సకలానాంజనానాంప్రకృతితఃప్రకృత్యాడపాధింవినేత్యథః- సారవిభ
 క్తికస్తసిః-పరప్రేమాధారఃపరప్రేమాస్పదంభవసి-సర్వస్యాపిస్వస్వాత్త్వ
 నః పరప్రేమాస్పద త్వత్తస్యచత్వదభిన్నత్వాదితిభావః - తవప్రేక్షుః
 పాత్రంతుచిరసేవాభిరసికొభవతినకశ్చిదిత్యథః || ౫౧ || బహునాం జన్మనా
 మంతేజ్ఞానవాన్తాంప్రవద్యతే | వాసుదేవస్సర్వమితగనుహత్వాసుదులకా

భగతివచనాదిభావః-తదవితథాపి అన్యప్రేమభతరజనస్నేహఃసదంభఃసో
పాధికఃత్వంతు నిరుపధిక్యపానీరధిక్వాః జకరుణాసాగరభితివభువికీ
ర్తిజాగతిఅహాహేతి॥వస్తుతస్స ద్వైనిరుపధిక్యపాశ్రయఃత్వంతుసవ్యా
జక్యపాశ్రయభితిదుర్యశసిభవితవ్యైవైపరీత్యమాశ్చర్యమిత్యథః ॥ ౮౯ ॥
స్పృశంతభితి॥సిర్వాణాశ్శాంతాః-పరీవాహేత్యుపసగఃస్యఘట్టమనుష్యే
బహుళమితిధిః ॥౫౧॥అథేతి॥హరివాసరఃఎకాదశీ అనెహసంకాలం.

ప్రేమానిరుపధిక్యపానీరధిరసిత్వమిత్యేవం జాగత్యహ
హాభువికీర్తిస్తదపితే॥౮౯॥స్పృశంతోభక్తానామనిశమవరా
ధానలకణాభవంతంనివాణాఃకతికతినకారుణ్యజలధిమ్!
కటాక్షేస్తదన్తామపిసురగవీనంతతవయఃపరీవాహప్రాప్తౌ
స్సైవమచిరమాగఃకలుషితమ్॥౫౦॥ సురధేమవయః పూ
రైరభిషిచ్యతతోహరిమ్దివందివస్పతిః ప్రియా త్పరిపూ
ణామనోరథః॥౫౧॥గ॥అథకదాచిదావరితహరివాసరవ్ర
తమువజాతానందం నందమవగాహనానహా మనెహస
మవిచార్యపరివిభావరిశమనభగినీపానీయమవగాహమాన
మతిమాత్ర)కుపితఃప్రచేతోదూతస్సాన్విధీశనివేశమవేశయ
త్॥౫౨॥స్థానెహితత్॥ప॥ అసమయమవిచింత్యతత్రినంద
గతవతిసూర్యసుతామశాంతనిద్రా నిజగృహగతమక్రిమం
విదిత్వాకథమివసోధుమపాంపతిస్సమథః॥ ౫౩ ॥ అథో

శమనభగినీయమునా-ప్రచేతావరుణః ॥ ౫౨ ॥ అసమయమతి॥అసమయే
మవిచింత్యనాయంస్నానాహాకాలభిత్వవిదిత్వేత్యథః-తత్ర హేతుమా
హ-అకాంతనిద్రా భితినిద్రా శేష సంభవే మోహస్యాదిభావః - సూ
ర్యసుతాంయమునాండకైసంభవతోదురాచారస్యవరుణఃఖిలుశిక్షకః అ
పాంపతిత్వాదిభావః - వ్యంగ్యాథఃస్తు - అసమయందురాచారమవిచిం
త్యపారదార్యమనాచారభిత్వవిగణయ్యేత్యథః॥ని॥సమయాశ్చవధాచార
కాలసిద్ధాంతసంవిదభిన్యమరిః- సూర్యసుతాంగతవతిఅశాంతనిద్రేఅనిశ్చ

త్రాజ్ఞానేనిజగహగతంస్యవత్సీగతం॥ని॥గృహంపత్నాం గృహేస్తుతా
ఇతివిశ్వః-అక్రమందోషంపత్నీత్వమెవవినిక్తి-అపాంపతిరితి-అత్రసమా
సాక్తిరలంకారః॥సమాసోక్తిఃపరిస్పాదిఃప్రస్తుతప్రస్తుతస్యచెదితిలక్ష
ణాత్-నాత్రశబ్దశక్తిమూలధ్వనిః-విశేష్యణైషసద్భావవివరణమునైషాది
తిరహస్యం॥౫౩॥౫౪॥పరిపూజ్యేతి॥ లడయోరభేదాజ్జడాధీశోపిలత్యం త
జ్జడోపిలప్రమత్తైతివిరోధాభాసోవ్యజ్యతే - ఆనందమిత్యత్రానందమి
తివదచ్ఛేదః నందంసంత్యజ్కృష్ణాయసమర్పయన్నిత్యథాః తూణాంనం
దపరిత్యాగాదేవానందమభజత్-అన్యధాదుఃఖమెవభజేదితిభావః ॥ ౫౬॥
పుణ్యవానితి॥కృతీకుశలః వరుణలొకయాత్రయానందమాప్యవరుణలోకం

విదితృతంతస్తవ్రితంమురశాసనః । అగమస్తనసారోష
గురుణావరుణాలయమ్ ॥ ౫౪ ॥ పరిపూజ్యజలాధీశోవ్య
ప్రమత్తస్తదాహరిమ్ । ఆనందమభజత్తూణామానందం
సంత్యజన్నపి ॥ ౫౫ ॥ పుణ్యవాన్వరుణలొకయాత్రయానం
దమాప్యపురుషోత్తమఃకృతీ । తత్కృతేరవసితౌపునఃక్షీతిం
ప్రావమాయికమనుష్యవేషభృత్ ॥ ౫౬ ॥ ౫ ॥ అథధగవా
నరవిందలొచనఃకన్యామపితామస్యామభ్యుపగతార్థసమ

గత్వానందం శ్రవశీకృత్యైత్యః - శిష్టంస్తృష్టం-వ్యంగ్యాథకస్తు - పు
ణ్యవానతపవకృతీధన్యః పురుషోత్తమః కశ్చిత్పురుషశ్చైత్యః వరుణలొక
యాత్రయానందమాప్యవరుణలోకేఘానానసభూయేత్యథః - త
త్కృతేరత్యాదిః॥ప్రాప్యపుణ్యకృతాంలొకానుషీత్వాశాశ్వతీస్సమాశు
చీనాంశ్రీమతాంగేహయోగభ్రష్టోభిజాయతేఇతివచనాదితిభావః॥౫౬॥
అథైతి॥తామస్యామితి- తామసీప్రారంభఇత్యథః-అభ్యుపగతార్థేతి
వస్త్రావహారసముద్రప్రతిజ్ఞాతస్వసంభాగరూపేత్యథః- ఆశావశాధీశా
దిగ్గజాఃకురువిందఃపద్మరాగః॥ని॥ కురువిందఃపద్మరాగహీంగుళాదశక
ముస్తకాఇతిభాసూరః- మనోభవస్యస్త్రస్యమణేభిః०బంబంబుండలం మణి
మంత్రాపధానీహివశీక్రియాసాధనానీతిభావః-అంజనకరం డమితి కళంక

స్యాంజనసాదృశ్యంచంద్రస్యచకరండసాదృశ్యంబంభరౌఘంగఃవిలాసకౌ
కనదంలీలారక్తకువలయం॥ని॥ భవేత్కౌకనదంరక్తవర్షైరంక్రోష్పలపిచెతి
భాస్కరః-రక్తాబ్జైరక్తకుముదేబుదైఃకౌకనదంస్తృతమితికౌశాంతరేవ -
అతపవ॥ని॥ అథరక్తసమోహః । రక్తోత్పలైఃకౌకనదమితిపాతాంతరం-బు
భుక్షాపరిశోషణంతున్నివతఃకంశిథిలీకృతాంతరంశిథిలీకృతమధ్యభాగం

ధృణానాయకాననపరిసరంరిరంసురశీశ్రయత్ ॥ ౫౭ ॥ సమ
నంతర మాతా వశాధీశ కుశలాను యోగా యేవ దిగంత
లంఘనజంఘాలాభి రంధకార ధారాభిరాపాదితాదైవ
తేజగతి॥౫౮॥ కిన్నుఖలుపూర్వవర్వతశిఖరకురువిండకంవశ
ద్యుతికదంబమిదంకిముతసకలవిలాసిని జనమోహనసాధనీ
ఘాతమనాభవమణిబింబమిదమధవాపురందరహరిదంగనా
నయనాంజనస్ఫటికకరండమిదంకిముతబంభరభరితరజనీభా
మినివిలాసకోకనదమిదమధవాచకోరనికరబుభుక్షాపరికల్పి
తమాషవటకమిదమాహూస్విదవిరతప్రహరశిథిలీకృతాస్త
రపురందరమందీరపరిసరవతిః ఘటికాయంత్రఫలకమిద
మేవమాలాకసంశయశలాకాశకలిత శరీరేపురుషాతహ
రిదారంభవరీరంభసంరంభభాజిభగవతి పీయూషరోచిషి॥
౫౯ ॥ ప ॥ ముదావందారుమందారస్సుషమైస్సుషిరార
వైః । ఆచకషఃమనశ్శౌరిరాభీరతరళప్రభువామ్ ॥ ౬౦ ॥
శుత్యాతాంసుదృశస్తదాభగవతోగీతిం విసృజ్యాలయా

సంశయావశలాకాస్తాభిశ్శకలితశరీరైలతవవపురుషాతహరిదారంభః
పాచీముఖంతస్య పరిరంభః తద్భాజినీవిదితాతనురశక్తైఃకించిదాలింగ
తీతిభావః॥౬౧॥ ముదేతి॥ సుషమైశ్చారుభిః॥ని॥ సుషమంచారుభానమిత్యమ
రః-సుషిరారవైర్వంశవాద్యధ్వనిభిః॥ని॥ రంధ్రేరంధ్రాన్వితవాద్యసుషిర
మితైవైజయంతీ॥౬౦॥ శుత్యేతి॥ సుదృశఃప్రియఃసీతింగానంశుత్యా-విసృ
జ్యేతి-గురుదారాదీతిభావః-నినివారితాఇతిశ్వశూశ్వశురాదిభిరితిభావః

అత్తసుఖంస్వసుఖం-వ్యంగ్యార్థఃస్తు-సుదృశఃసుధీయఃభగవతఃసీతంతదువ
 విష్ణుతత్వకథామిత్యర్థః - విసృజ్యేతి వైరాగ్యదితిభావః-వినివారితాఃస
 న్నాసానహిష్టభిజ్ఞానాపుత్రాఃభితిభావః-కౌరిమన్వేష్టుం ధ్యాతుం
 అత్తసుఖంఅత్తలాభజన్యసుఖంతత్పత్నీపుత్రాదివజనం విషాదాయనా
 మూః || ౬౧ || సారసాక్షేతిఅరుచేరితిఅరుచేరివేత్సర్థః- అతఏవగమ్యా
 ప్రేక్షా|| ౬౧ || అమృతాకాంక్షిణః క్షీరంనాద్రియంతఇతిభావః- పురుషార్థ

న్నాథాన్నిత్రసగన్భృతాతజనసిద్ధిత్వాస్యవత్సానపిఅస్య
 మ్మంవినివారితాలపి ముహుశ్చౌరింవనంప్రావిశన్నాథూ
 దాత్తసుక్షేకలాలమనసాంచిత్రంవిషాదాయతత్ || ౬౧ ||
 సారసాక్షమధురా ధరామృతాసావదనాదరకృతేతరారు
 వెః | మందిరాదవససారసారద్భక్క్షీరదోహనమపాస్య
 కావన || ౬౨ || కింధనైమమబహిశ్చరాసుభిఃప్రాణ
 మాంతరముపేక్ష్యమాధవమ్|ఇత్యపాస్యవసునద్వనంవిదా
 కాపితేశవమపాసరత్తరామ్ || ౬౩ || సౌఖ్యమస్తుహరియో
 గజంకుతస్త్రీకసౌఖ్యమభిలవ్యతేయది ఇత్యవత్సమవపత్య
 సత్త్వపివ్రస్థితానవదికాపిభామిని || ౬౪ || గ || ఏవమవధీ
 రితగురుగిరమగణితాభరణవిన్యాసవివర్యాసమాసాదిత కు
 తూహలమహంప్రథమికయాసమాసేదివాంసమాభీరతరు
 ణేగణమభినంద్యనందనందనస్సాదరమిదమవాదీత్ || ౬౫ ||

తపానమవిశాక్షపీడితపరస్పరాధరమిత్యాదావసిద్ధం || ౬౨ || కిమితి|| బహిశ్చ
 రాసుభిః|| ౬౩ || అథా-బహిశ్చరాఃప్రాణాఇతిన్యాయాదితిభావః|| ౬౩ || సౌ
 ఖ్యమితి|| తోకసౌఖ్యమవత్ససుఖంఅభిలవ్యతేయది|| ౬౪ || అవత్సంతోకంతయో
 గ్మమేఇత్యమరః-హరియోగజంకృష్ణనంగజన్యంసౌఖ్యంకుతఇతిబుధ్యాఅవ
 త్యమనమత్యరోదనంకుర్వాణమపిక్షుధితమపిపరిత్యజ్యేత్యర్థః- వ్యంగ్యార్థ
 యోగోక్తసౌఖ్యంక్షుద్రంవిషయసుఖమభిలవ్యతేయదిహరియోగసభగ
 వత్సాయజ్యేనజనితంసుఖంకుతఇతి|| ౬౫ || అయేఇతివిరతిశ్చత్తతైర్ధిబ్యంస

తమం నయ క్తం ని ॥ క్షీ తితౌంత్యోః తమాయ కైతమమిత్యమరః ॥ ౬౬ ॥
 పరేతి ॥ పరాతిసంధానధురంధరంపర వంచనవతురం తదాశయం కృష్ణ
 హృదయంసవిచారయంతిస్తనజానంతిన్త-ఉర్తరపూరణేఉత్తరప్రదానవి
 మయేగిరాంపరంపరాంపరంవాధారామేవపరామృశణాయం వంచయ
 తీత్యజ్ఞాత్యవేమసోత్తగమితియుజుభుధ్యావిచారితవత్యత్యత్యథః ॥ ౬౭ ॥
 ౬౮ ॥ రామేతి ॥ రామాణాంప్రీణామభీష్టకృన్నభవతిత్యనభీష్టకృత్తథా
 భూతంవిరాగమాశ్రియతఃప్రీప్సవనసురక్తస్యత్యర్థః-ఏతాదృశపురుషా
 శ్రియంప్రీణాంసదోషాయేతిభావః-తవలభ్యణంశ్రితానాంశరణం

ప ॥ అయేచాలాఃకర్తృదయమధినిశీధంవనభువిప్రయాణ
 ప్రారంభస్సృటిటరుణరుణస్నూపురరవః । ప్రియంవఃకా
 ర్యంవాకిముతతదిదమావెదయతయత్త మంవత్యదాకస్యా
 త్తణమవివధూనాంసవిరతిః ॥ ౬౬ ॥ ఎవమభిహేతవతిభ
 గవతి ॥ ప ॥ పరాతిసంధానధురంధరంతదాతదాశయం
 ప్రీడభరాన్నతానతాఃవిచారయంతిస్తవరంపరంపరాం
 పరామృశన్తుత్తగపూరణేగిరామ్ ॥ ౬౭ ॥ గ ॥ అతాస్తడి
 యాంమాయామనుమాయస్వకాశయం ప్రకాశయంత్యో
 మత్తకాశిన్యస్తదనుకూలంసకౌటిల్య మేవమవాదినుః ॥
 ౬౮ ॥ ప ॥ రామానభీష్టకృత మాశ్రయతోవిరా

గతానామిత్యథః - ఉద్భటందుస్సహంభవప్రతికూలంసంసారప్రజ్ఞా
 లంకమఃపుత్రగృహదిపరిత్యాగరూపమిత్యథః - తద్భజామతేవ అర
 తిస్సృశాంవిరక్తానాంముగ్ధదృశాంమందబుద్ధీనామాత్మానాత్మవివేకసూన్యా
 నామిత్యథః-సఃఅస్మాకంనిర్వాణంమోక్షః కథంనభవేత్-భదేవభవానతి
 విరక్తతయాతిరస్కృతప్రీసుఖస్సర్వజ్ఞశ్చవయంవవిరక్తాత్యత ప్రమా
 ణంపుత్రాదీస్పరిత్యజ్యాత్రిగమనమేవతథావ త్వాంశరణం గతానామ
 స్మాకంమందబుద్ధీనాంత్యదనుగ్రహేణ మోక్షస్యాదేవతిమధురార్థః -
 వక్రస్తు - రామస్యానభీష్టో రావణః-తేనకృతంవిరాగమాశ్రయతఃరావణ

సన్న్యాసిన్యామైనవిరక్తాభాసస్యత్యథః - తవఅన్యథాఽన్యమివంశ్రితా
 నాంఉద్భటస్య భవప్రతికూలస్యశివరిపాక్షన్యథస్యేతియావత్ - కర్మబాణ
 ప్రక్షేపణరూపావ్యాపారఃతద్భజాన్మదనశరశీర్ణానామిత్యథఃఅరతిస్సృ
 తాంచరాత్పుభృత్యలభ్యసురతానాన్ముగ్ధదృశాన్ వామాక్షీణాన్సః నిర్వా
 ణంసుఖం || ౧ || నిర్వాణంనివృత్తౌమోక్షాత్తిభాన్సూరః - విరక్తభవ కిమ
 స్త్వాన్వంచయసియథేచ్ఛంయథస్వేతిభావః || ౬౯ || అఖిలేశేతి || భీర
 వాభయశీలాస్సంసారాదితిశేషః - సమనాభవాధయఃసవ్యధాఃఅత్రాధి
 శబ్దేనైవమానసీవ్యధేత్యధోఽలభ్యతేతథాపిమనాభవశబ్ద ఉపాత్తః అయ
 మేవహిమహాకవినాన్పంచథాః-యథాహమాఘః- ఆనిన్యైరేవంశకరీరనిలై
 రితి- సౌందర్యలహర్యావపి || ౭ || క్వణతాగ్రంచీదామాకరికలభ కుంభ

గమభ్యణఃమీశతవముగ్ధదృశాన్శ్రితానామ్ | నిర్వాణము

ద్భటభవప్రతికూల కమభాజాన్కథన్మునభవేదరతిస్సృ

శాన్తః || ౬౯ || అఖిలేశధియాహిభీరవశ్వరణంత్వాన్సమ

నాభవాధయః | అభజామవయంపరిగ్రహేవిరసోయాసి

కథన్ముపారుషమ్ || ౭౦ || గ || ఎవమభిదధానమాభీరతరు

స్తననతాగతి - వయంఅఖిలేశధియాస ర్వేశ్వరబుధ్యాత్వాన్ శరణం అభ
 జామ - పరిగ్రహేన్వీకారేరతుణ్యతియావత్ - విరసోనిచ్చస్సృ అపారు
 షంఅబలత్వంకథంయాసిశరణాగతభీతపరిత్యాగంయుక్తం జగదీశ్వరస్య
 త్యథః - అన్యత్ర - అఖిలానాన్ప్రేక్షామీశఃపతిరఖిలేశః || ౧ || ఈశఃప్రభా
 శంకరేస్యాదితివిశ్వప్రకాశః - తద్బుధ్యాఅఖిలాన్తగతత్వాదకృతమపి
 త్వమేవపతితిబుధ్యేత్యథః - సమనాభవాధయోముగ్ధదృశథాయక్తాఃభీర
 వస్త్రియోవయన్త్వాన్ శరణంప్రాప్తాఃపరిగ్రహేపత్న్యాంచిరసోవిర
 క్తస్సృ || ౧ || పత్నీపరిజనాదానమూలశాపాఃపరిగ్రహేత్యత్యమరః - అపారు
 షంక్షీలత్వంకథంయాసి || ౧ || పుంభావేతస్త్రియాయాంచపారుషమిత్యమ
 రః - అత్రశ్లోకద్వయేగూఢోత్తరాలంకారః || ౭ || కించిదాకూతమహితంస్యా
 ద్గూఢోత్తరముత్తరమితిలక్షణాత్ శ్లేషస్యచతదంగశ్చేనోపయోగః || ౭౦ ||

౨౦ || అచిరాంశుర్విద్యుత్ || ౨౧ || తరుణీతి || రమయా సమారమయా మా
సలక్ష్మీ రివరమయా మా సేత్యథః || ౨౩ || దరస్మైరైరితి || ఈషత్సైరై
రిత్యథః - అతపవేయం మధ్యమా స్మైరలక్షణం భావవ) కాశేః || స్ఫుర
దూఢ) పక్షతారం యత్తత్సైరమితీకథ్యత ఇతి - లజ్జయా సుభగ సుభగాతిమ
నాహారాః స్యామకూల్య వ) కాశికా ఇతి యావత్ - తదు క్తం || * || సవీ)
డాలోక నైనై వస్వానుకూల్యనివేదనమితి - కల్లోలాభైరితి - ప్రియదృష్టివ)
తిఘాతేన డౌత్సు క్యేన చయథాక్రమమాసారవ) సారాభ్యామంగీకృతతరం
గభంగితైరిత్యథః - అతపవై తేసోత్సుకాస్తరంగితాశ్చ - తదు క్తం || * || సో

ణీగణమనివాగ్యధ్యేమవధార్యమురరిపురరీ రమత్ || ౨౦ ||
వ || రమణీసరోజరమణీయలోచనామధురాధరాశ్రమధు
రాధరాపికా / రుచిరాచిరాంశురుచిరాశయంతదాతనశీ
చకారమురశీవినిదినః || ౨౧ || తరుణీవిలోలతరుణీహకా
ననైమలయానిలెనకలయావిధోస్సమా | అవరాసమాగమ
పరామనారమారమయాంబధూవరమయాసమాహరిమ్ ||
౨౩ || దరస్మైరైరిత్యథః - జ్ఞానుభగసుభగైః ప్రిమలహరీలలతా
ల్లోలాభైరసమకరనారాచనహజైః తదాకాచిన్దందస్మిత
మధుపరీరంభమధురైః కృశాంగీ సానంగైః మురరిపుమ

త్సుకం యద్యదాలోక్యభూయోభూయోవిలోకనమ్ | కల్లోలభవయత్కం
తివిచ్ఛేదస్తత్తరంగితమితి || అసమకరస్యనారాచాయధవిశేషాస్సహచ
రైస్తత్సదృశైరిత్యథః - అతపతే ప్రేమదాయినః - తదు క్తం || * || ద్రవీ
భూతం మనోయత్రదశనం ప్రేమదాయితదితి - మందస్మితమేవ మధుత
స్యవరిరంభేన సంపకేణ మధురైః - అతపవైతే సంభాగౌత్సుక్య సూచ
కాస్తావహరాశ్చ - తదు క్తం భావప్రకాశేః || కటాక్షేహానగరైర్భ్రస్తుసం
భోగౌత్సుక్యభావనాశీతలీక్రియతేతాపాయేన తన్నధురంగీకృతమితి - సానం
గైరితి - విరక్తస్యాపి త్వాభవైరిత్యథః - తదు క్తం || * || యద్దశనం నేవిరక్తౌపి త్సు
భ్యతేతత్సమస్తధమితి || ఈదృశైరపాంగైః మురరిపుంసముకీరవతి || ౨౪ || హారితి

విధురానిష్టాచాఃచంచలాపాంగీరితి॥౧॥అంగాత్రకంరేభ్యశ్చివాచ్యమితి
మతభేదేనజీవ-అతఏవయుధిష్ఠిరవిజయేప్రయోగః॥౧॥రుచిరతరాలాపాంగీ
భూత్వానిజగాదగిరమలాపాంగీతి ॥ ౧౫ ॥ ఉత్తైజనేతి॥ ఘషణంపాషా
ణవిశేషేణఘట్టనం - అతోత్తైజనయారత్నస్యకాంతిఘషణజేనసువణ
స్యేతిక్రమేణాన్వయాద్యథాసంఖ్యాలంకారః॥౧॥యథాసంఖ్యంకృమేతైవ
క్రమికాణాంసమన్వయగతిలక్షణాత్-లావణ్యరసైస్సాందర్యద్యవై॥ ౧॥
గుణైరాగేద్రవేరసగత్యమరః ॥ ౧౬ ॥ త్వదూరుశోభతి ॥ మోచైత్యభి
ధానంనామ ॥ ౧॥ కదళీవారణబుసారంభామోచైత్యమరః - త్వచంము

పాంఽస్మమకిరత్ ॥ ౧౭ ॥ తతః॥ పహరిస్తరపరీతాపవిధురా
మధురాధరాః । న్యపించచ్చంచలాపాంగీరేవంసమవ
చూమ్యతైః ॥ ౧౮ ॥ ఉత్తైజనాఘషణజానరత్నహేమ్నా
రివాభాతవసాకుమార్యాత్ । ప్రియేవినిమాణ్యతనుం
విధిస్తేతతోనులావణ్యరసైరసింఛత్ ॥ ౧౯ ॥ త్వదూరుశో
భాభిభవెనరంభాస్తంభానిజందంభమయిత్యజంతః । మో,
చాభిధానందధురథాయుక్తంకథం జడస్యోరుసమానతా
స్యాత్ ॥ ౨౦ ॥ ఆవిభవేద్యత్రలతాసుప్రప్సంతత్రేవద్య
ప్తఃఫలసంభవాపి ఉదెతిదిత్రంతరుణీలతేతేపుష్పం క్వచి
తాన్వపిశలాటుయగ్గమ్ ॥ ౨౧ ॥ బధ్నాసిచెతోహరతః

చతీతిమోచైతిపుష్పత్తిః - అథాయుక్తమన్వథంజడస్యాత్వంత శీతలస్య
ఊరుసమానతాకథంస్యాత్ ॥ ౨౨ ॥ ఏకాంతత్రైత్యాత్మదళీవిశేషాగతికు
మారసంభవే - జడస్యాజ్ఞస్యఊరవోమహంతస్తత్సామ్యంకథంస్యాది తిధ్వ
సిః - పుష్పరజః - శలాటుయగ్గంస్తనదవయమితియావత్ ॥ ౨౩ ॥ ఆమే ఫలెశ
లాటుస్సాన్వదిత్యమరః ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ బధ్నాసీతి॥ పరస్యపరమాత్మనఃఅన్యస్య
చచోరస్యబంధనతాడనాదికమవశ్యంకతః వ్యమితిభావః-తథాపిబంధనేపి
ఏతన్తనశ్చైర్వంసత్యజతః ॥౨౬॥సవమభ్యహేతంతవస్తుప్రచ్ఛాదనమపేక్ష
తగ్గతిన్యాయోనకంఋకధారణేసతి పూర్వాపేక్షయావ్యతిమనోహరత్వాది

తిభావః-యుక్తంచైతదిత్యాహ - కఠోరశ్చి-శీలంస్వభావం-సామాన్యేనవి
 శేషణసమర్థః-నరూపాథాంతరన్యాసః॥౧॥ ఉక్తిరథాంతరన్యాసస్సాన్య
 త్యామాన్యవిశేషయోరితిలక్షణాత్॥౧౦॥విధిరితి॥ మదస్త్వీతి-మృగస్యమదః
 కస్తూరీ॥ ౧ ॥ మృగనాభిమృగమదఃకస్తూరీత్యమరః ॥ ౧౧ ॥ తవేతి॥
 తుండిఫలస్యబింబఫలస్య॥౧౨॥బింబీరక్తఫలాతుండితుండికేరఫలాచసా॥౧౩॥

పరస్యకుచావీతిమాకిముకంచుకేన । తథాపినైతత్త్యజతఃక
 ఠోరశ్శీలంనిజంనిగ్రహతస్త్వజేత్కః॥౧౪॥ పురామునా
 కంచుకకేనముద్ధాకిన్నామభద్రంవిహితంనజానె । భజత్య
 సోయత్తవసాప్యలభ్యమనారతంత్వత్కుచకుంభసంగమ్॥
 ౧౦॥ విధిర్విధిత్సర్విధునాతవాన్యంసారంగసారాంశమపీ
 హతేనె । ముఖేమృగస్యాక్షీయుగంమదస్తుఫాలతవాస్తైత
 తవీవచాలె॥ ౧౧ ॥ తవాననాదర్శితలధరోసౌతుండిఫలస్య
 ప్రతిబింబవప । ముద్ధాలేస్త్వికథమన్యధాతుఘటేతబింబ
 వ్యవహారవపః ॥ ౧౨ ॥ సమగ్రమంగం తవచంచలాక్షీ
 హరిద్రచూణేనవిధాయవేధాః । సుధాన్యధాన్నాన
 మిహాధరోమైయదత్రరాగాతిశయోపలంభః॥ ౧౩ ॥ సు
 దూరదర్శిన్యపిలాచనైతేభవత్యవార్యశ్రుతిలంఘనెచ్ఛే । త
 మస్సమూహప్రణయిత్వమస్తు నవాలభారేమలినె కథం
 ను ॥ ౧౪ ॥సిక్తాన్వచాటురనైరేవంకురంగనయనాస్తతః ।

అసంగీంప్రక్రియామంగీకారయామాసమాధవః॥ ౧౫ ॥

మఫలాగోధాపీలువణేచతుండికేతివైద్యకే - ఘటేతి - ప్రతిబింబా
 భావెబింబమితివ్యవహారోనఘటతఇతిభావః ॥ ౧౬ ॥ సమగ్రమితి ॥ అధ
 రోమైహరిద్రచూణేనవిధాయసుధాంతాంబూలోపయక్తశిలాచూణేమ
 మృతంచ-రాగాతిశయఋణ్యాతిరేకఃప్రేమాతిశయశ్చ॥ ౧౭ ॥ సుదూ
 రేతి ॥ ఏకత్వీఘటదశిః - అన్యత్రఆస్తికతయావిమృశ్యకారిణీ అవా
 ర్యాశ్చరేః - శ్రవణస్యలంఘనేచ్ఛాయస్యశస్త్రితథోక్తై- అన్యత్రనిత

రాంవేదవిశ్వాసరహితేభవతిసతిమలి నేనీలేఅశుచాచవాలభారేచికురప్రక
రేమూఖాసంఘేవ || ౧ || మూఖేభావకేపీబాలస్సాద్విత్వమరః - తమ
స్వమూహప్రణయిత్వంగాధాంధకారసాదృశ్యం అన్యత్ర అజ్ఞాన పారవ
శ్యంనాస్తుకింస్యాదేవేత్యథః- నేత్రైకణాంతవిశ్రాంతికేకపాశస్త్యం
ధకారసదృశఇతితాత్పర్యాధః- విమృశ్యకారిణోపినాస్తికత్వే కిముతమూ
ఖాస్యేతిధ్వనిః - చాటురపైరితి || ౧ || ప్రియవాక్చాటురప్రేయా మితిర
త్నకొశే - సంవాహయామిమదకయామి || ౧ || సంవాహనంసంవహనైభ

బాలేవిద్రుమపాటలౌతవవదౌసంవాహయామ్యద్యకింకిం
వాచందనచచకానంవిరచయామ్యంగెయథానిర్వృతి | ధ
మ్నిల్లంకిముఖావయామికుసుమైరిత్యాదరాచ్చీవతెరాభీ
రినవయోగచాటువచనశ్రేణీశివాయాస్తునః|| ౧౬||తతః ||
త్యక్త్వాబహిః కళివిరోధితాయా లజ్జాంలతాకుంజమ
వావదెకాపునస్తదాపాతభయాదివాశుకాంతాకవాటం
ఘటయాంబధూవ|| ౧౭||మౌదాక్షభావాదవగమ్యకామస
మీకసాహాయ్యవిధావశక్తిమ్ | వ్రీడాస్య వతిష్టతదా
వరస్యానితాంతమశ్రాంత సమాశ్రయేపి || ౧౮ ||
యదెవశయ్యా నయనచ్ఛలేన కరగ్రహం లాలశృశాం
వ్యతానీత్ | బధూవకామా నలసాక్షీకస్సపాణిగ్రహన్త
తగ్గఃసమేషజారః || ౧౯||సల్లా పలాలాపినసల్లలావదదశక

రాదేరంగమదకాన ఇతివిశ్వప్రకాశః - అవాపదితి || లృగిత్యాదక్ష ||
౧౭||మందాక్షేతి|| ౧ || మందాక్షంప్రేక్షేత్యమరః-అన్యత్రమందానివిష
యగ్రహణాసమధానిఅక్షాణీంద్రియాణియస్యసతథోక్తః కృద్ధఇతియా
వత్-తత్త్వాజ్ఞామసమీకంమన్తధయద్ధంసిత్య సేవకస్యయద్ధసమయేప్రభుప
రిత్యాగోనయక్తః తథాపివృద్ధతయాశిథిలేంద్రియస్యనదోషాయేతిభావః||
౧౮|| యదితి||శయ్యానయనచ్ఛలేనశయ్యాప్రావణ్యాజేన-అత్రలజ్జాశ్శ
స్సంచారీభావోవ్యభ్యుతే|| ౧౯||సల్లాపేతి||అత్రాపిలజ్జాయావ్యక్తిః|| ౨౦|| అ

భకస్యాంచిద్ద్రమాంచస్సంవృత్తత్యాహ||సమాగమాదితి||౯౧|| రదచ్ఛద
మితి||మృధేయధైవీరపాణమితి||ని||వీరపాణంతుయత్పానంవృత్తేభావినివా
రణఇత్యమరః||౯౨||ముగ్ధేభి||వెణికారికంచుకగ్రంథిం||ని||వెణిప్రవాహే
సరితాం మెళకెకెబంధనఇతిభాస్తరః-అచకలత్విఘటయామాసఅత్రహీ
తోపదేశవ్యాజెనస్వేష్టసాధనాత్పర్యాయోక్తవిశేషాలంకారః||౯౩||పర్యా

నాలాకనలాలసాపి|స్యవా రయ త్పడియుగెన కాపి నీవివి
మోక్షంసురతో త్సుకాపి || ౯౦||సమాగమాదస్యరహాధినై
తుః కియంతమంతఃకరణంసుదత్యాః | అవిందతానందమి
తిప్రతిమస్తనూరుపశాఘపిబహిస్సహషే || ౯౧ || రద
చ్ఛదం ప్రాక్సవిధం సుదత్యా స్సమాగతాయాయుదసా
వచుంబత్ | బహువతద్భవినిశంబ రారిమృధేవిధేయంకి
లవీరపాణమ్ || ౯౨ || ముగ్ధకథంకంచుళికాందధానివత్
జలక్షీంతవయాపిదత్తై | ఇత్థం స్రీయాం కామపిమోహయి
త్వాతద్వేణికామాచకలస్తురారిః || ౯౩ || కొకితలింసీరజ
కుట్టలాళింజిగాయవత్సోజయుగం పురైవ | ముగ్ధేధునా
కంచుకధారణాసాముధేతితద్గ్రంథిమసావముంచత్||౯౪||
అపిప్రసన్నంహృదయంతవేమాకుచాంకురావాహృతఃక
తోరా|ఇతీవరోపాత్సివయంవినియస్యపీడయత్తా వదయం
మరారిః||౯౫||ఉర్ధ్వజకుంభాయుగవతరాభ్యాంధరక
హరిస్తద్భదయైశయా | మనోభవాయప్రభవేరరాజ
ఫలాపహారంవితరన్నివాసౌ || ౯౬ || స్పృశామితేసుందరి

యోక్తంతదప్ర్యాహుర్యద్వ్యాజెనేష్టసాధనమితిలక్షణాత్-అయమేవాలం
కారఉత్తర త్రప్రాయశః||౯౪||అపీతి||హృదయంమనోవత్సృ||ని||హృద
యంవత్ససిస్వాంతఇతిహాలాయధః-అదయంనిదకయందృఢమితియావత్-
అనెనచకుచయోఃకారీన్యంవ్యజ్యతఇతివస్తునావస్తుధ్యనిః||౯౫||ఉరోజేతి||అ
త్రఫలోపహారంవితరన్నివెత్సుప్రేక్షయాప్రభుసమర్పణీయోపాయసస్యర

మృత్యావశ్యంభావాతు-చయోలోకోత్తరసాందర్యంవ్యజ్ఞతభిశ్యలం
 కారేణవస్తుధ్వనిః॥౯౬॥౯౭॥౯౮॥౯౯బభారేతి॥ ప్రియామకుచపీడనాదావి
 వయోనిధకయతాంబభార - తదీయనిషేధవచనశుషురుదితాదిక ముల్లం
 ఘ్యద్యధంకుచమదకనాదికంచకారేత్యధః-ఇతియత్తదాసాంమనోనా
 జ్ఞులత్ సవ్యధయతిస్త్ర-అత్రోహేతుమాహాయద్యప్యాతా-రణాత్ మనో
 భూర్విమోహాయకమోహంప్రావణ్యఅచీకరత్ కారయామాసమో
 వారమెకంపయోధరౌనాస్తితుయాచితాన్యత్ । ఏవంనతి
 త్వావినయంసమాయాప్రసహ్యజగ్రహకుచౌమృగా
 మ్నోః॥ ౯౭ ॥ మురారిణాకాపిహృతోత్తరీయారయాదు
 రౌజౌపిదధకరాభ్యామ్లభావకా శస్పతదాచుచుంబవి
 పాణిరోధంతరసాధరోష్ఠమ్॥ ౯౮ ॥ పయోధరాగ్రాక
 లితానితన్వావిడంబయంతిస్తనఖివృణాని । ఉదగ్రపూ
 ర్వాచలశృంగశోణమణిప్రభాలిచైతశాంకఖండమ్ ॥ ౯౯॥
 బభారశౌరిఃకుచపీడనాదాప్రియాసుయన్నిర్దయతాంతదా
 సామ్|అజిజ్వలన్నైవమనామనాభూరచీకరత్తైవవిమోహ
 యకయత్ ॥ ౧౦౦ ॥ హృదిస్థితావవ్యనిశంప్రియాయా
 శ్చ్యుతావవేద్యాంతరచుంబితాయాః|కుచానినీషుహృ
 దయంపునర్వాశిక్లేషవత్సుస్యపపీడమెషః ॥ ౧౦౧॥నీవీస్త్వ
 శంకాపితతోమురారింబబంధమాశీకుస్థుమసృజాశు । స
 మాయినామగ్రసరోపి కామమనాటయద్బంధధుతావశ
 హన్యైవావరాధౌనమోహితస్యేతిభావః॥౧౦౦॥ హృదీతి॥ ప్రియాయాః
 కుచౌసదాహృదిస్థితావపిఅతిస్పృహణీయతయాసదాస్తర్యమాణావపీత్య
 థః - అవేద్యాంతరచుంబితాయాఇతి- అపూర్వవస్తుదశకనలాభాదినా
 హృదయంవిగళితవేద్యాంతరంసదాసందమయంభవతి - తదాకుచయోర
 పివెద్యత్తేనహృదయాన్నిగమోభవతీతిభావః- ముహూఃపునఃపునఃహృద
 యంనీషుర్వాహృదయంప్రవేశయితుమిచ్ఛన్నివెత్యధః॥ ౧౧ ॥ వాస్యా

ద్వికల్పవమయోరితినిఘంటుసారే||పుష్పేక్షజైలకంబితమోచనైరేతి
మాఘః-వక్షస్యవపీడ్యవక్షస్యవపీడం-సప్తమ్యాంచా వపీడరుధకర్ష ఇతి
ముత్తతత్పురుషేకృతిబహుళమిత్యుక్త||౧౦౧||౧౦౨యదితి||కింకిణికామెఖ
లాస్థత్యుద్రఘంటాఃమధ్యస్థయాఅవలగ్నవర్తిన్యాఅస్యత్రమధ్యంన్యాయ్య
వైత్రతిష్ఠతీతిమధ్యస్థా||ని||న్యాయ్యైసిమధ్యమిత్యమరః -తయాయథాథవాది
న్యైత్యర్థః-తద్వారణాయాఇతితాదధ్యైచతుర్థి- సంద్ధిమిచ్చంతిసాధవ

క్తిమ్ || ౧౦౨ || యస్మిన్విమోక్షంవినివారయంత్యామృగీ
దృశఃకింకిణికానినెదుః | స్మరాచకనారంభణసూచకస్సక్
బహువఘంటానినదవ్రీవంచః || ౧౦౩ || తదాదుకూలా
వహ్మతిప్రసంగేబహువయానాఃకలహస్తయోగ్యః | మ
ధ్యస్థయామెఖలయాతరుణ్యాస్తద్వారణాయాఇవ వర్త్య
రాణి|| ౧౦౪ || ముద్ధనవత్ప్రియమప్రియంవాస్వస్యేతి
నిగ్భత్సకనతత్పరైర్వా | మోమావహారంవినివారయంత్యా
ప్తారంతరుణ్యావలయైరసింజి || ౧౦౫ || ఏకేనవేణీమవర
ణశౌరిఃకలైగృహ్ణాచుబుకంప్రియాయః | నాభూతు
చగ్రాహికరద్వయీతిచతుర్భుజత్వంవివరితుమైచ్చత్||౧౦౬||
నీవీంవినియదుత్రమూరుమూలేలాలేక్షణేగోపవధూకిశో
రే | నిజాక్షియుగ్మంనిమిమిలదేకావరామురార్ధేప్యధితా
క్షియుగ్మమ్|| ౧౦౭ || అతారిమందాతువిమోహమాయా
వ్యలంఘేసాందోషిమనాభవాధిః | అలంభికౌపిప్రమదా

ఇతిన్యాయాదితిభావః || ౧౦౩ || ౧౦౪ || ముద్ధనేతి||నిభక్తనతత్పరై
ర్వేతినిగ్భత్సయద్భిరివైత్యర్థః|| ౧౧ || వద్వాయథాతథైవైవం సామ్యై
త్యమరః || ౧౦౫ || ౧౦౬ || ౧౦౭ || అతారితి|| అతప్రభమంమాయాని
వృత్తిస్తతస్తన్మూలకనివృత్తిఃతతఃసందావాప్రిత్యేషాంమోక్షసామగ్నీ
త్వేనప్రసిద్ధానాంక్రమేణివివేకనాద్రత్నావళ్యలంకారః|| కరీమికాపక్య
తాథానాంన్యాసంరత్నావళింవిదురితిలక్షణాత్||౧౦౮||అభావీతి భావే

లుక్ - తదపివై ముఖ్యమప్యభీష్టం సమమన్యత్ర ప్రాథమ్యామానేత్యథః ॥
అత్రోదోషేపివై ముఖ్యేనితంబసౌందర్యదశః సర్వాపగుణసద్భావేనప్రా
ర్థనాదనుజ్ఞాలంకారః ॥ ౧౧॥ దోషస్యాభ్యర్థనానుజ్ఞాతత్రైవగుణదశః నాదితి
లక్షణాత్ ॥ ౧౦౯॥ పలామేతి ॥ పలాయనం పలాయః భావేషుః - విశుష్టే - ర

వధూనాం నీవీవిమోక్షౌ స కథన్న మోక్షః ॥ ౧౦౮ ॥

అభావియత్స్వపి తయాపి రత్యై హియా విముఖ్యా
పరివృత్యతన్వ్యాః విలోకయత్ముగ్ధనితంబ బింబంతదప్య
భీష్టం సమమన్యతాసౌ ॥ ౧౦౯ ॥ పలాయయత్నైరుదితై
ర్విశుష్టై ర్నిరభర్తనాభిస్త్రితగర్భితాభిః । ముగైర
పాంక్షైర్మృదుపాణిరోదైరనందయతాహపి తతో మురా
రిమ్ ॥ ౧౦౦ ॥ రతానుకూలః పరమంగనానాంబభూవబం
ధో వివిధస్తదానీమ్ । నజారనాధాశ్రయజేపిబంధః పరో
మురారి ప్రణయ ప్రధావాత్ ॥ ౧౦౧ ॥ రతాంతరైశ్చ
లతాంప్రియా తాసుఖాతిరేకాద్దరమీలితాక్షి । విలాసి నీకా
చనవంచబాణంచీంతయంతీమనసేవరేజే ॥ ౧౦౨ ॥ య
దావినాభూతతయాబభాసె యవ ద్వయీ కెళిరసేనిమ
గ్నా । విరాయతత్సంఘటనాసుఖిన్నస్తదైవవిశ్రాంతిమ
గాదనంగః ॥ ౧౦౩ ॥ గ ॥ ఏవమనంగదీ త్నోదీక్షితానామాభి
రచలాచలలోచనానా మతిశయితవతివాల్మభ్యసంభవదవ
ష్టంభసంభారవిఘటనాయయశోదాదారకస్సమనంతరమం
తరధాత్ ॥ ౧౦౪ ॥ ప ॥ లక్షణాదంతర్భూతై రనుభవవదం

ప్రాప్య సుదృశోహరేర్గ్నిలాజాలై రవహసితవిద్యుద్విలసితైః ॥

శురహితైర్దుగైర్మనాహరై రిత్యర్థః ॥ ౧౦౦ ॥ రతేతి ॥ బంధః కామశాస్త్రోక్త
శ్చతురశీతిబంధోధేనుకాదిః - అన్యత్ర - కమపారవశ్యం ॥ ౧౦౧ ॥ యదేతి - అ
వినాభూతతయేతి సంగమేనేత్యర్థః ॥ ౧౦౨ ॥ లక్షణాదితి ॥ అనుభవవదం ప్రాప్య
ప్రత్యక్షీభూయత్క్షణాదంతర్భూతై రంతహితైః అతఏవ అవహసిత

ద్యుద్విలసితైః-ఆంధ్యమితకతఃవ్యతామాఢ్యంనెత్రవైయథ్యం చ సైవైర
వ్యవహృతినిరోధిఅభిసరణవిరోధియథేష్టసంచారనిరోధీచ-నతాద్యగితి-సం
యోగపూర్వ-కాలికవిరహః తదుత్తరకాలిక విరహాదుస్సహజివప్రసిద్ధం-
గాఢాంధకారే గచ్ఛతోవిద్యుద్దశకానా త్పూర్వఽయాదృశ మాంధ్యం
తతోవ్యధికంవిద్యుద్దశకానా త్తరతుణజ్యమితి ప్రసిద్ధం॥౧౧౬॥ అయీతి॥

తైః కిమప్యాంధ్యంసైవైరవ్యవహృతినిరోధిప్రవివచనక
తాద్యకన్పిగేతద్విగహసమయేపిస్థితమభూత్ ॥౧౧౭॥ము
రారివిరహఃదాస్యమావిమోహఃగహనంగతాః| ముహూర్తహ
నమాసేదుస్తదన్వేషణకారణాత్॥౧౧౮॥అయిమస్తథమ
స్తథస్త్రయారమితోమాధవిమాధవస్సుటమ్|స్ఫురతిత్వయి
మాధవీవదంహరిసంబంధవిబోధకంయతః॥ ౧౧౯ ॥ సత్వ
రంకథయకెనపథాసాచూతపాదపహరిశ్చరితస్యాత్ |
వల్లవస్యగతిరస్యవిబుధావల్లవప్రణయినాభవతాస్యాత్ ॥
౧౨౦ ॥ అథోక్షజాధ్యక్షమశోకకింతేబభూవనిర్వాణని
దానభూతమ్| అశోకభావఃకథమస్యధాతుతవైవదృష్టస్స
కలాగమేషు ॥ ౧౨౧ ॥ దుత్తూరశౌరిఃప్రణయంవిధాయ
సకృత్తతస్తామితిసందధేను | వియోగకాంతాజననివిశే
షముస్తత్తభావంవివృణోషియేన ॥ ౧౨౨ ॥ ఏవముస్తత్త
తామెత్యప్రళప్సంత్యోమృగీదృశః| యశోదాచారకాదైవ
తమాపుస్తద్భావనాబలాత్ ॥ ౧౨౩ ॥ వధూరథాత్కాచి

మాధవీలతావిశేషః-మాధవస్యప్రీత-పుంయోగాదాఖ్యాయామితి జీష్ ॥
౧౨౪॥సత్వరమితి॥వల్లవస్యవిటస్యభుజంగఎవజానీతేభుజంగచరణక్రమమి
తిన్యాయాదితిభావః॥౧౨౫॥అథోక్షజెతి॥ అధ్యక్షంసాక్షాత్కారఃనిరవ
ణంసుఖంమోక్షశ్చ - సకలాగమేషుసర్వవృక్షేషు సకలవేదేషు ॥ ౧౨౬ ॥
దుత్తూరేతి॥ ఉన్నతభావమితి వృక్షవిశేషత్వం ॥ ౧౨౭ ॥ ఎవమితి ॥
యశోదాచారకాదైవితం కృష్ణాభేదం భ్రమరకీటన్యాయాదితి భావః ॥

౧౨౧ || వధూరితి || అధాత్ పిబతిస్త - ధేట్సానె అప్తాల్లజీ
విభాషాఘా) ధేట్సానె ఇతి సీజ్లో పేయావం - ప్రళయం నాశం తస్మాత్తమకసా
త్వికభావంచ పురోదితా పూర్వోక్తా పూతనాయితే త్యథాః - పూర్వంతు
పూతనాయావ ప్రళయోన కృష్ణస్య అత్ర తూభయోరపీతి విచిత్రమిత్య
థాః - ఉభయోరపీ ప్రళయాఖ్యసాత్వికభావస్సంవృత్త ఇతి వర మాధాః ||
౧౨౨ || కయాపీతి || భుజంగః కాశీయః ఆదిమా కృష్ణాయ తా భుజంగం విజేతుమీ
శాపి భుజంగాయ తాం జేతుం సమథాః పీత్యర్థః - కృష్ణాయ తే తాం విదితిభావః -
తేన ప) తారితాని తాలీలాకల హేజయపరాజయయోరనియమాదితిభావః -

దశీకపూతనాస్తనావినోదేన జనాదానాయితా | ప్రియా
తుతత్రప్రళయం పురోదితా తథాద్వితీయాపి పునస్తదద్భు
తమ్ || ౧౨౨ || కయాపీతన్వ్యమధుసూదనాయితంక
యాచిదాలంబి భుజంగభావనా | విజేతుమీశాపి భుజంగ
మాదీమాప) తారితా ప్రత్యుత్తేన లీలయా || ౧౨౩ || జనార్ద
నాద్వైతమవాప్యకాప్యహేదవానలా పానమనాటయ
త్తమామ్ | తతః పరీతాపధురామవాపసామృషావిషాదో
విరహానలాదితి || ౧౨౪ || తతః || అదృశ్యోయంశౌరిః పదకమ
లముద్రాశ్రీయణతస్సుఖంసాక్షాత్కార్యోభవతి ననుయో
గైః కిమవరైః | విచింత్యైవం తత్రవ్యవసిత మతీనాం సుదృ

భుజంగేన విలెనకృష్ణేన ప) తారితావంచితేతిధ్వనిః || ౧౨౩ || జనార్దనాదితి ||
విరహానలాద్విషాద ఇతి మృషేత్యన్వయః || ౧౨౪ || అదృశ్య ఇతి || వ్యవహిత
త్వాద్దృష్టుమశక్య ఇత్యథాః - అయంశౌరిః పదకమలస్యముద్రాచింతసా
శ్రీయణతః - అన్వేషణాత్ - సుఖంసాక్షాత్కార్యోభవతి - పదముద్రాను
పారెణ హి చారాదయోగ్యహ్యంత ఇతిభావః - అపరైర్వ్యగైరుపాయైః కిం
నియోగస్సన్నహనాపాయధ్యానసంగతియ క్షిప్రీత్యమరః - ఎవం విచిం
త్య - తత్ర పదముద్రాన్వేషణేవ్యవసిత మతీనాం ప్రవృత్తానామితియావత్
సుదృశాన్ప్రేక్షాం - అస్యాముద్రాయః ప్రకాశః స్ఫురణం క్వచన తమ

సాక్షాపిరజసాచనాభూత్-ఆచ్ఛాదనాదితిభావః - అత్ర ప్రకాశోభూద
స్యాఇతిపారెస్థితేకచిత్-తేప్రికాశస్తస్యాసేదితిపారోలెఖకభిమము
లఇతిధ్యేయంవ్యంగ్యాభేదస్త-అవిద్యావృతత్వాదవృత్త్యఃపదకమలమేవము
ద్రావస్తతస్యఆశ్రయణతోధ్యానాత్-యోగైర్ధ్యావైః- సుదృశాంసుధి
యాంరజసాతమసాచగుణేనఅస్యాః పదకమల ముద్రాయాః ప్రకాశోనా
భూత్-రజస్తమోగుణావిర్భావసమయేచిత్రైకాగ్ర్యాభావాదితిభావః-ఉ
క్తంచగీతాసుః॥సత్సంసుఖేనంజయతిరజఃకమఃణిభారతజ్ఞానమావృత్త్య
తుతమఃప్రమాదసంజయత్యతేతి॥౧౨౫॥౧౨౬॥ పంకజితిత్రిజగతోపిగు

శాం ప్రకాశోభూదస్యాః క్వచనరజసా కాపి తమసా ॥

౧౨౫౧॥ ఏవమనికటవికటాటవీవర్యటనపాటవపాటలచర

౯ యుగళా వల్లవలోలలోచనాః క్వచననితాంతనిమగ్నా

మృవిందలోచనచరణకమల ముద్దామవలోక్యకామపికా

మినీమనురాగభరణిబభారభుజశిరసాయశోదా కిశోరయతి

నిధాన్యధాన్యమాణధైర్యవిపర్యయాబధూవుః॥౧౨౬॥

పాపం కెఱునెరజసివా ప్రచురెకథంతదభ్యున్నతం త్రిజగ

తోపిగురోఃపదంస్యాత్ । కామాభిఘాతమనసామిదమావి

రస్తుత త్వావధారణకథాంకథమంతరేణ॥౧౨॥ తతశ్చ॥

సముత్పత్యప్రేమామృత జలధిపూరే ప్రియ తమాంప్రి

యః క్షేత్రం వాంఛన్నివసకతమామేవ మవహాత్ । భవ

రోరతిస్థూలత్వేనైత్యథః:-పదంపదముద్రాఅభ్యున్నతముత్తానంసాంద్రా

కడకమధూల్నోర్విద్యమానాయస్యకస్యాపిపాదముద్రాతినిమ్నభవతి.

అతిస్థూలస్యకుకిముతేతిభావః॥ కామేత్యాది॥ ఈదృశంవస్తు తత్త్వవిచారణం

కామాంధానాంకుతభిభావః-వ్యంగ్యాథః=స్తుప్తప్తః॥౧౭॥అథపి)య

స్వాస్థ్యం ధేనవహనహేతుముత్ప్రేక్షతే-సముత్పాత్ప్రేతి॥ ఉత్పాత్యపాత

నేగాథం నిమజ్జితీతిభావః॥ భవత్వేతి॥ సాపిపే) మాస్పదంభవతుదక్షిణనాయక

త్వత్ప్రతాపతానాస్తాకంహసిరితిభావః॥ ఇతరదురవాషమితిసాచకేన

చిత్తపాబలెనతస్యదక్షిణనాయకత్వమపివిఘటితవతీ కిమన్యధాకథం నాగ
జ్యేదితిభావః॥౧౨౨॥౧౨౯॥కదావేతి॥అత్రకదావేతిపదసూచితశ్చింతా

త్వేతత్తప్తాకమపితపసాంసంచయమియంనిజైశ్చీలాజా
లైరితరదురవాపంకిమతనోత్॥ ౧౨౨॥ అలమలమవయా
మిముంచభీతాంగురుజనతః కితవెతిభాషిణీంమామ్ । చిర
ముచితవచాభి రస్వనైషీ స్తధుమధురైస్సకథం కృపాంజ
హతి ॥ ౧౨౯ ॥ కదావాలావణ్యామృతరసపరీవాహనిల
యంపురఃప్రాదుర్భుతం మధుర మధురంవీక్ష్యదయితమ్ ।
హరేశౌ రేకాంతప్రియతమ సరోజాక్షరణంభవేతిక్రో
శంతీనిమిషమివ సెప్యామిదివసా ॥౧౩౦॥ త్యక్త్యాధమకా
కధారనిజాదువనతాం కేళీసుఖంచప్రియాన్తోహదుచ్చసు
ఖానుభూతిచపలావిసృంభమాప్తా స్తస్యి । నాథత్వంచన
వీక్షసేయదికృపాతుంగైరపాంగైస్తదా భ్రష్టానా ముభ
యత్రహంతశరణంకింస్యాద్దతిఃకాహినః॥ ౧౩౧ ॥ ప్రా
జేశముగ్ధమధురంవదనంసకృతేనందశ్చయాశున తతోధి
కమథకయేత్వామ్ । అభ్యుద్యతో నిరవరాధివధూవధా
థకమంత దకధాతు కితవస్త్ర పయా శశాంకః ॥
౧౩౨ ॥ కందవలోప నవిధావబలాజన స్యనింద్యా
వరాకృమవిధాకతమేయమారైః । త్వాంరూపశౌర్య
విభవాదభిభావయంతముద్వీక్షసేయదిహరింపురుషస్తదా
స్యాః॥ ౧౩౩॥కల్యాణజాలనిలయంకరుణారసాద్రుమా
నందకందమనవద్యముఖారవిందమ్ । త్రైలోక్యమోహన
మనూనమవాప్తపుణ్యోహహంతకాంత మిహతంక్వవిలోక
యామః ॥ ౧౩౪॥రౌషభవేద్యదినిరస్యమదంగసంగిచెలం

ఖ్యస్సంచారీభావః-శృంగారస్యాంగమితిప్రియానలంకారః॥౧౩౦॥౧౩౧
౧౩౨॥కందపెత్తి॥లోపనవిధాహింసాకృత్యవిషయేఅరైఃనింద్యాకే

యంపరాక్రమవిధేత్యన్వయః - ఉద్వీక్షసేయదితి॥కలహస్తుదూరతపవైతి
భావః-వతకమానసామిష్టేవతకమాన ప్రత్యయః॥౧౩౩॥౧౩౪॥౧౩౫॥
౧౩౬॥ఎవమితి॥శ్యామాభిరపీతి ॥ ని ॥ శ్యామాయావనమధ్యస్థేత్యుత్పల
మాలాయాం॥౧౩౭ ॥ తాత్పరి ॥ చరణసంవాహనేనపదమదకానేన॥ని॥

కుచారచయనిదకయమర్దనాహశాః । దంతై నకభ్రౌరపిలునీ
హీకపితనాదైస్సంత్రాస్యపాతయతతోవివశాం సుఖా
భౌ॥ ౧౩౫॥అకృత్యంమత్సేదనిరణయమనభకంగురుజనా
ద్గతంపాతివ్రత్యంసుఖమపివిగీతంనసులభమ్ । ఇయంచప్ర
త్యాశానవిరమతి హఃహః తదనుగావిధేవై ధేయాగ్ర్యవ్యవ
సితమయేకిన్నభవతా ॥ ౧౩౬ ॥ ౫ ॥ ఏవమభిధాయస
మా రభ్రరోదనాభిః అతిశయితవి రహకృశాను కృశాను
భావాభిరాభీరభామిసీభిశ్శ్యామాభిరపిపాండురాభిస్తరు
ణీభిరపిపురాణపురుషాభిలాలిషిణీభిరాద్రీక కృతవృద్ధ
యోయశోదానందనస్తదనుపురతఃప్రాదురభవత్ ॥౧౩౭॥

తాశ్చతదనస్తరమకాండపతితసుధాసారసరసమరవిందలూ
చనావలోకనసుఖమనుభూయకాచనచరణ సం వాహనేన
కాచనకరావలంబవితరణేనకాచనవ్యజనవీజనైన కాచిదా
లాకశబ్దసముచ్చారణేనకాపితాం బూలవీటికాప్రదానైన
కాపిస్వేదాంబుజాలకపరిమాజకైనకాచిత్ప్రాంసునందో
హనిరసనైనకాచిత్ప్రాంబూలకరంకవహనైనకాపివల్లవతల్ప
కల్పనైనచయథాభిలాషమేవమారాధ్య పరిపూర్ణకమనో
రథాబధూవుః॥౧౩౮॥ స్థానైహితత్ ॥ వ ॥ వనమాలిని.

సంవాహనంమదకానంస్యాదిత్యమరః - ఆలోకశబ్దాజయజయేత్యాదయః-
తాంబూలకరంకప్రాంబూలరసనిష్ఠీవనపాత్రాయద్యపి॥ని॥కరంకొనారికెళ్ళ
శ్యకృత్తికరకవత్రికెతిఅజయ్యకొశే- నారికెళ్ళకరండవాచకపవకరంకశబ్దఃత
థాపిలక్షణయాప్రకృతేపాత్రమాత్రపరణితిద్రష్టవ్యం॥౧౩౯॥వనమాలి

నీతిఃసూయయాకపఁసేసుదృశాంస్త్రీణాం-అత్రవ్యంగ్యాభోక్తవ్యాఖ్యా
తప్రాయః॥౧౩౯॥ అనుగృహ్యతి ॥ రాసవిహారైరితిగోపక్రీడాభిరత్య
ధః ॥ ౧ ॥ గోపక్రీడారవౌరాసావితిభాసకరః ॥౧౪౦॥ ౧౪౧॥రాజన్ని

మాయయావరోక్షేసుదృశాంశౌకకృశాసురుద్యయాయః।
సకథంశమమెతువాగభూమింహరిసాక్షాత్కృతితోషమం
తరేణ॥౧౩౯॥అనుగృహ్యతితోరాసవిహారైరమణీహా
రీః।విరహఃసలసంజాతపరితాపమపాహరత్ ॥౧౪౦॥తదా
సదనమాసేదుముఁదితాఃప్రమదాలపి।అపితస్యానుభావె
నపతివాల్మీభ్యమభ్యయః॥౧౪౧॥తతః॥ రాజన్నంబరముద్గ
తాంకలయతాంకన్యాంయశోదాత్మజాంకృష్ణం దేవకజా
త్మజంబలమసారోహిణ్యుపాజీజనత్। భీతెరానకదుందుభి
ర్వ్యిరచయత్సర్వంతదేతత్పురెత్యాచఖ్యాకలహూత్సుకః
క్షీతిభృతేకంసాయసంస్వంమునిః॥౧౪౨॥౧౪౩॥ ఎతదాకణ్యక
కణఃపరుషమతివిషమరోషజాజ్వల్యమాన మానసఃకంస
స్సపదినారదనివారణయా శిధిలీకృతదేవకీవసుదేవవ్యాపా
దనాభినివేశావిధాయనిగళమాత్రీసందానితౌ కేశినామా
నంసశాచరమపి కేశద నిశారణాయ సమాదిశ్యమహానూ
త్రస్యకరమాహూయ నారదోదితముదంతమావేద్యము
ప్తికచాణూరాభిధానంపల్లయుగళం హలధరవాసుదేవ
ప్రతిమల్లతయాపరికల్ప్యకువలయాపీడనామానం వేతం
డమాడామణిం ప్రతిహరిప్రదేశం ప్రాప్తయ్యరంగభువి
మంచప్రవంచనాయకంచుకినః ప్రచూద్య శరాసనమఖవి
లోకనాపదేశేన సపరివారమాహరయశోదానందనమితి

తి ॥ రోహిణ్యుపాజీజనదితి-ప్రసూతైవనతుగభేమానసవకంధృతవతీదే
వకీశు గభేకబద్ధారెతిభావః ॥ కలహూత్సుకఇతినారదఃకలహాప్రీయఇతి
ప్రసిద్ధః ॥ ౧౪౨॥ఎతనితి॥ జాజ్వల్యమానమతిశయేనజ్వలత్ - నిశారణంమా

రణం - వేతంతోగజః || ౧౪౩ || ఆకూర్గోపీతి || మధుసూదనము పశ్య
త్యేత్యసనాన్వయః || ౧౪౪ || ౧౪౫ || బ్రహ్మపుత్రోవదితి || ౧ || ౧౪౬

యథార్థః నామానమకూర్గం ప్రాహిణోత్ || ౧౪౩ || అ
కూర్గోపికంసనిదేశాదుపగతవంతమంత కభయానక ము
ధిగతహయరూపం కేశినామానం నిశాచర మఖర్షగర్వస
ర్వంకషేణదృఢతరముష్టిప్రహరేణ పశుమారం మారయి
త్వాసదనమాసేదివాంసం మధుసూదనముపశ్యత్య దండవ
త్ప్రణివత్యయశోదాశాబకేనరోహిణేయేనచ పరిరంభ
కుశలానుయోగస్సహభోజనాదిభిరతివేలముప లాలితస్స
సమాగమన కారణ మభిధాయతావేతా శతాంగమారో
వ్యసాపహరైరాభీరైర్నందాదిభిరను గమ్యమానోమధు
రానగరమచలత్ || ౧౪౪ || ప||వాతామిమామశనిపాత
నిభాంనిశమ్యయామావిశన్వరవశాన్సుర్యశోదశాంతామ్ ||
సంసారసౌఖ్యవిరహేణ కఠోరచిత్తం వత్తంక్షుమేతకతమ
శ్శుకమంతరేణ || ౧౪౫ || బ్రహ్మపుత్రోవదాపాత రమణీ
యాభిధఃకథమ్ | నపాపపరిపాకోయమక్రూరఃకూర్గ
చేష్టితః || ౧౪౬ || దయోదారాదారాపురవిజయినః
ప్రాధికతవతీమురారిర్నైభూయాన్తదనమదనోయంప్రియ
ఇతి | అనాథంనైవాహం దురిత భరితాజాతువిరహానయా
యాదేతస్యైత్యహానిహతాహంతవిధినా || ౧౪౭ || సం
భుక్తోపిముహుర్ముహునకవఇవప్రేమాస్పదం సాధ్వన
స్సృష్టోదులభతామనోహరతరస్సంమోహనశ్చేతసః |
వైకత్యేపి రతోచితోపకరణగ్రామస్యసౌఖ్యాకరఃశౌరేచా

బ్రహ్మపుత్రోఇతిభాస్కరః - నేతికాకుః - పాపపరిపాక ఏవేత్యర్థః ||
౧౪౬||దయఇతి || అనాథమితి || నాథయాచ్ఛాయామితిధాతోలకజీడుత్ర
మపురుషైకవచనం || ౧౪౭ || సంభుత్తఇతి || రతోచితోపకరణగ్రామఃశ

య్యాసోక్ష్మందనాడిః-శతాంగసంగతం రధారూఢం నిశతాంగస్యందనో
రథఇత్యమరః ॥ ౧౮౮ ॥ ౧౮౯ ॥ ౧౯౦ ॥ విరహానలేతి ॥ అనలసంతాపజన్యాశూ
ణాం యాత్రాసమయే మంగళవిభూతకత్వం నాస్తీతి భావః ॥ ౧౯౧ ॥ ౧౯౨ ॥ బ
లాదపీతి ॥ కృష్ణవత్సాశ్రయం కృష్ణమాగాశ్రయణం అగ్నిప్రవేశంచ సమీ
హితమీప్సితం జారః కదాచిచ్చోర్యేణవరనారీర్భంజానః ప్రస్తానసమయే

ర్యరతోత్సవస్తవ కథం హవిస్త్యురిష్యామితమ్ ॥ ౧౮౮ ॥

నిమిషంత్యయిలీలయా నిలీనైవలంచా విపదంబుధావమ

జ్జిమ్ । మరణంశరణం మమాద్యశౌరెనియతంత్యద్విరహాన

లాసహాయః ॥ ౧౮౯ ॥ ౧౯౦ ॥ ఎవమతివెలంబిలవ్యవిలువ్య

మానవివేకావల్లవవిలాసి నీసంహతిః ప్రస్తానలాలసతయా

శతాంగసంగతం సవరివచారమురరిపుమతిచిరమరోదీచ్చ ॥

౧౯౦ ॥ ౧౯౧ ॥ విరహానలసంతాపసంభవస్తరళభ్రువామ్ సమం

గళవిభూతాయ నాభూదశు సముద్గమః ॥ ౧౯౧ ॥ తతో

నిపుణమాశ్వాస్యవధూమధురయాగిరానివత్యచరయా

తప్రియాద్యమునామమనాగయమ్ ॥ ౧౯౨ ॥ బలాదపినివా

రితావిరహభీరవోభీరవోవిస్మయసకలం యయుర్భూతేతి కృ

ష్ణవత్సాశ్రయమ్ । తథాపి సమీహితంప్రియసమాగ

మంభేజిరెనజారదయితాశ్రయాదిహాకిలాపరంకారణమ్ ॥

౧౯౩ ॥ ౧౯౪ ॥ తదనునయనపథమతీతవతిభగవతి ॥ ౧౯౪ ॥ తదసా

త్సాత్సాత్సాతేభేదమవాప్యసుదృశంపరమ్ । చక్రీరస్తద సమ

స్తాశానివృత్త్యభిముఖం మనః ॥ ౧౯౫ ॥ ౧౯౬ ॥ తదనుయదునం

తాః కథం నయేదితి భావః । అన్యత్ర సహగమనైస్త్రైణాంప్రియసంగోనియతః

జారప్రియానుగమనేతు నైతి భావః ॥ ౧౯౩ ॥ ౧౯౪ ॥ తదితి నివృత్త్యభిముఖమా

గమనోన్ముఖం-వ్యంగ్యాభాస్తు-సుదృశస్సుధీయః తదసాత్సాత్సాతేపరమా

త్సాత్సాత్సారాభావాత్ భేదమవాప్య సమస్తాశానిమామాస్సంతః

నః నివృత్త్యభిముఖం శమవృధానంచక్రీరితి ॥ ౧౯౫ ॥ తదితి । ప్రతిప్రతిరం

తీరే- విభక్త్యధౌవ్యయాభావః॥ని॥కూలంరొధశ్చతీరంచప్రతీరంచతటం
త్రిస్విత్వమరః-ఆవేశ్యఉవవేశ్య-సిస్సాసుఃస్సాతుమిచ్ఛఃసమున్నతాస్సా
ధవః-ఉన్నతప్రదేశశ్చనీచప్రవణత్యాత్ప్రవాహస్యేతిభావః - సుదశే
నంచక్రంలజ్జానుషక్తశ్శంఖానుషక్తకః॥ని॥అజ్ఞాధన్వంతరాశంఖశ్చివై
జయంతీ-గదాకామోదకీవ్యాధిశ్చ-నిలైవంపావసంబంధరహితం-మాధ
వోవసంతః-వలాశారాక్షసాః॥ని॥వలమున్నానమాంసయోరితిరుద్రః- సుధీ

దనావధ్యాసితస్యందనాప్రతిప్రతీరమావేశ్యసిస్సాసుర
కూరశ్చమనభగినిపానీయమవగాహ్యకరుహాశూరమపి
సమున్నతప్రవణమసుకరదశేనమపిసుదశేనకరంనిరంత
రాజ్ఞానక్తకరమవ్యబ్జపరివంధికరయుగళమవిరతానుషక్తగ
దమపికమనీయవిగ్రహందివ్యగంధాసులిప్తసకలాంగమఃసి
న్దైవమనావృతమూర్తిమపిపీతాంబరావృతవిగ్రహంమాధ
వమపి వలాశవికానవరిపంధినంవిధుమపివిగతకళంక
మశేషాధారమపిశేషాధారంమీనరూపధరమపిసుధీవరదుర
వావసువగతకమతాకృతిమపి భూభారమసహమానమవిర
తవసుమతీదయితమపికాదాచిత్కీర్ణాదారభావమూలం
బితనరసిష్టారూపమపిపరిపాలితమదావళమత్కున్నతమ
పిపరిగృహీతవామనభావం-అనంతవిక్రమమపిత్రివిక్రమం
నిగృహీతభక్తబలిమపిభక్తబలిపరిగ్రహేకతానంరాజరు
ధిరవిరచితపితృతర్పణమపివిహితరాజవంశాభ్యుదయంమను

వరావిద్యదుత్తమానిపుణమత్స్యగ్రాహిణశ్చ॥ని॥వైవతేకదాశధీవరావి
త్యమరః - వసుమతీదయితమతి - భూదేవ్యావిష్ణుదారత్వంప్రసిద్ధంభూ
దారోవరాహశ్చ-భక్తబలిభక్తకృతపూజాభక్తిబలిదైవత్యశ్చ॥ని॥బలిః
పూజోపహారేచకరైదైత్యాంతరేషిస్సశ్చిభాసురః- రాజవంశాభ్యుదయః
సోమవంశోత్పత్తిఃక్షత్రియాభివృద్ధిశ్చ-మనుష్యధర్మానువర్తినంకుబేరా
నుసారిణం-పౌలస్త్యేకుబేరోరావణశ్చసహజమైత్రిభాతృన్నేహఃబలభా

వోబలిరామత్వంబలాభ్యరాక్షసత్వంచలజానగుణశ్చక్షగుణః బభ్రునన్
కులోవిష్ణుశ్చ || ౧ || విపులైసకులైవిష్టైబభ్రుస్సాన్యదిత్యమరఃపుష్పవద్విలో
చనంచంద్రాకన్తేత్రే||౧||ఏకయోక్త్యాపుష్పవంతోదిహాకర నిశాకరావి
త్యమరఃపుష్పంనేత్రదోషశ్చఅస్వప్నరక్షకౌనినిద్యోదైవరక్షశ్చభవస్సం
సారశ్చివశ్చత్రివిష్టపంస్వగఃత్రయాణాంవిష్టపానాం సమాహారశ్రివి

వ్యధర్మానువతీన మపిపౌలస్త్యచరివంధి నమమౌఘశర
ప్రసరమస్సీకృతశర భంగమువగతబలభావమపి సుత్రా
మసహజమైత్రి పాత్ర మజానగుణ ప్రణయిన మపితమా
లనీలం-చక్రేణమపివిగతభౌగాభిలాషం బభ్రుమపిఘజగ
రాజబద్ధాదరంపుష్పవద్విలోచనమపికమనీయనయనం విప్వ
క్సేనమపి ప్రకటితాదైవత మస్వప్న రక్షకమపినిద్రాను
రక్తంభవవల్లభమపిభవనన్మూలనైకతానంచతుదేశ భువ
నశరణమపిత్రివిష్టప పరిపాలక మఖిలఖైచరాధిగమ్య మ
పిబుధ్దేశగమ్యంముకుందమపికిన్న రేశరక్షణానిపేక్షిణంభా
మికజనదయితమపి పుణ్యజననిషాదనలం పట మదీరతవ
రిత్యప్రమపిభక్తైక తత్పరంసకలాగమశిఖరలత్యమసిన్యగ్గా
ధదలైకశాయినంతమప్రథానమపితమన్యసంశ్రయంద్య
జరాజవక్షపాతినమపి దోషాకరవిపక్ష మపరిమితరుగా
శ్రయమపి విగత శోకమపునర్భవపదమపినపునర్భవపదంపు
రాపురుషమపినిజారంహంస మవ్యమానస వృత్తిమజమ
పిపితామసోచాచలాలిత మనంతమపి సంవధిత మరుద్ర

ష్టవమిత్యుత్పత్త్యాలోకత్రయంచపాత్రాదెరా-కృతిగణత్వాద్విగోరితి
ప్రాప్తస్యజీవఃప్రతిషేధః-అఖిలఖైచరాస్సూర్యాదినవగ్రహః-బుధస్సాన్
మ్యోవిద్వాంశ్చ - కిన్న రేశఃకుజేరకుత్స్నితనృపశ్చ||సంసఖాసాధునశా
స్త్రీయోధిపమితభారవిః - ఆగమశిఖరముప నిషద్యౌగ్గ్రించ-రుక్మాంతి
ర్రావ్యధిశ్చపునర్భవఃపునరుష్పత్తిసకాశ్చ||౧|| పునర్భవఃకరరుమోనభో

స్త్రీనఖరోస్త్రీయామిత్యమరః- మానసవృత్తిమహావృత్తిస్సరోవిశేషాశ్చ
తత్సృగ౧౫౬॥౮॥ అథన ప్రభిజ్ఞోక్తేస్తాతి-వదన్ని త్యాదిభిః॥ భక్త్యైస్సవదం
స్వప్థానమపిదదామీతివదన్ ప్రరోచనాముత్పదయన్నిత్యథకః - సవిధం
ప్రప్రన్నానాంభగవత్పదప్రాప్త్యాశయాసమీపమాస్థితానాంభక్తానామే
షాంవివదభావంవివదామాత్యంతికనివృత్తింవితనుషేకిముతత్రహేతుమా
హ - యద్యస్తాత్కారణాదితరసురానింద్రాదీనధిగమ్యపాప్ర్యత తల్లో
కాకగత్యైత్యథకః-లఘుశీఘ్రం॥౧॥లఘుక్షీప్రమరం ద్రుతమిత్యమరః-నివృ
త్తాఃపునరాగతాఃవివదామాత్యంతికనివృత్త్యభావాదితిభావః-దృశ్యంతే
॥౮॥అబ్రహ్మధవనాల్లోకాఃపునరావృత్తిసోఽనైవచనాత్-తాన్వంప్రా

ణంజనాదక నమపికరుతా తరంగి తాంతరంగ మతిదక్షిణ

మపి సకలాత్తరంభగవంతం దామోదరమద్రాక్షీదస్తా

చ్చ ॥ ౧౫౬ ॥ తథాహి ॥ ప ॥ వదన్ భక్త్యైస్సవదమ

పిదదామీతిసవిధంప్రప్రన్నానామేషాంవివదభావంవి

తనుషే ॥ నివృత్తాదృశ్యంతేలఘుయదధిగమ్యేతరసురా

ప్రప్రన్నస్తాన్వంపంగుభకవతిపునరావృత్తివిధురః ॥౧౫౭॥

పుమాంసంస్వీక ర్తుంకమపిభవరోగంప్రకృతి జంబలాత్కృ

ప్రస్తుపునరావృత్తివిధురః-పంగుభకవతి॥౯॥ననపునరావతత ఇతిశుతే

వ్యంగ్యాథకః-ప్రభక్త్యైస్సవదంపదరణిమపిదదామీతివదన్ సవిధంప్రప్ర

న్నానామేషాంవివదభావంపదరహితత్వంపదభంగమితియావత్ వితనుషే

కిముతత్రహేతుమాహ-ఇతరసురానధిగమ్యలఘునివృత్తాదృశ్యంతేవదభం

గాభావాదితిభావః-తాన్వంప్రప్రన్నాన్విత్యాది-మాస్తునామనవి స పదదానం

ప్రాక్తిధ్వదభంజనాభావేవాకథంనాగచ్ఛేయురితిభావః॥౧౫౮॥పుమాంసమి

తికమపిభగవత్యర్థః॥౩॥మనుష్యాశాంసహస్రైమకశ్చిద్యత తిసిద్ధయై-య

తతామపిసిద్ధానాంకశ్చిత్తంవెత్తితత్త్వత ఇతివచనాదితిభావః-పుమాంసం

స్వీకర్తుంస్వసాయజ్ఞానామిత్యర్థః-అభూతతద్భావెవ్విః-అనత్వంచభాగం

తిమూలమితిససిద్ధాంతవిరోధః-ప్రకృతిజంమాయాజన్యంభవం సఃపాదమే

ఋరోగంబలాద్విషమందుస్సహంకృత్వాభార్యాపుత్రాదినాశేనవైరస్యము
త్వాద్యైత్యర్థః॥*॥ యస్యానుగ్రహమిచ్ఛామితస్యవత్తం హరామ్యహం-
తస్యపుత్రాంశ్చపూత్రాంశ్చేతివిష్ణుపురాణాదితిభావః-అథవిత్రాన్యవహ-
రక్షతస్యాపిమదనివతకత్వాదితిభావః - సకేవలమేతావదిత్యాహ మా
మేవశరణంయదిసభజసితేమృత్యుస్సంసారోధ్రువఃనియతః-ఎవంత్రాసంప్ర-
కల్పః॥*॥ మామేవయేప్రవద్యంతేమాయామేతాంతరంతితథితి వచనా-
దితిభావః - పరమాతాన్మిస్సానసంసారనిర్వహాదిత్యర్థః-బహుమతిం
పూజాంభజసిపూజ్యసభ్యత్వార్థః- ఆతకస్యభక్తైముఖ్యాధికారః-యథోక్తం
గీతాసు॥*॥ చతుర్విధాభజంతేమాంయదాభావసమన్వితాః- ఆతోజ్ఞా-
సురధాన్తాన్జ్ఞానీచభరతక్షణేతి - వ్యంగ్యార్థః- కమపిపుమాంసం
ధనికమిత్యర్థః-స్త్రీకతుఃంవశీకతుః॥*॥భిషజోవ్యాధికాంషేణఇతి న్యా

త్యాకృత్యావిషమమథవిత్రాన్యవహరక్ |ధ్రువస్తేమృత్యు-
నోయదిభజసిమామేవశరణంప్రకల్పేవంత్రాసంప్రజసి-
పరమాతాన్బహుమతిమ్॥౧౫౮॥ అవిశ్రాంతంసేవా

సతుఫలమపేక్ష్యంబరచితంఫలంభోగ్యంకృత్వాకృతిమపి.

యాదితిభావః - ప్రకృతిజంస్వాభావికం అజన్మసిద్ధగోగొనవిశేష దుఃఖావ-
హఇతి ప్రసిద్ధిః- భవఎవరోగస్తంబలాద్విషమంకృత్వా విరుద్ధోషధ ప్రదా-
నాదినాసంవర్ధ్యైత్యర్థః - అథవిత్రాన్యవహరక్తైలలెహ్యదికరణవ్యా-
జేనైత్యర్థః - సకేవలమేతావదిత్యాహ - మామేవమమైవ త్వదీయదేహ-
స్వభావజ్ఞత్వాదితిభావః - శరణంభజసి యది - మదీయమాషధమేవనగ-
ష్టాసిచేదిత్యర్థః - తేమృత్యుమకరణంధ్రువోనియతః అశుభావీత్యర్థః -
ఎవంత్రాసంప్రకల్పఃఆతాన్ద్యాధిషేడితాదృహుమతింపరం పూజా-
మేవభజసి- సతురోగస్యాంతికనివృత్తింకరోషి॥*॥లభ్యపుత్రాపతింద్వైష్టిల-
భారోగ్యశ్చిత్సకం-ఆతురస్యభిషజ్జిత్రమితిన్యాయాదితి భావః॥౧౫౮॥అవి-
శ్రాంతమితి॥సేవావిశ్రాంతం సంతతంకతఃవ్యేతిశేషః- బ్రహ్మసంస్థో-
మృతల్పమేతీతిశ్చుత్యా॥*॥ఆసుమైరావృతేకాలంసయేద్వేదాంతచింతనా

దితి స్తృత్యాచలప్రక్ష్యవ్యాపారశూన్యస్యైవమోక్షావగమాదిభావః
 ఫలంతునాపేక్ష్యంనిష్కామస్యైవమోక్షాధికారాదిభావః-చిర చితంచ
 రాత్సంచితంఫలం ప్రారబ్ధంకర్మజన్యంసుఖదుఃఖాదికమిత్యర్థః॥*॥సంచీ
 యతామూశ్రితపాలనాథంచిరత్నరత్నాదికముచ్చితం చిరాదిత్యాదౌ సా
 వసగఃస్యైవ చినుధాతౌస్సంగ్రహేథకత్వం దృశ్యతే కథం తహిచిర
 చితమితిచెన్నైషదోషః-శాబ్దికైరుపసగఃస్యవాచకత్వానంగీకారేణ కేవ
 లధాతౌరపితదర్థలాభాత్ ఆతఏవనాగానందేప్రయోగః*చిన్వానాస్సకృ
 తానివీతవివదానిమత్సరైర్జననైరితి-భౌగ్యంప్రారబ్ధం॥*॥ప్రారబ్ధంభౌగ
 తౌనశ్యేదితివచనాదిభావః-కృతింసంధ్యావందనాదికర్మకృత్యాఫలమవిత
 వసమప్యః॥*॥ కమఃజ్యేవాధికారస్యైమాఫలైషుకదాచనైతివచనాదితి
 భావః- భవత్ప్రీతి-ఏతత్సర్వమంగీకృతమిత్యర్థః - పాఠైతేఫల మమృత
 భావాన్మోక్షాదనధికంతదధికఫలస్యైవాభావాదిభావః ఇయంసేవాన

సమప్యఃంతవఫలమ్ | భవత్స్వేవంపాఠైతేఫలమమృతభా

దృష్టా॥*॥సమహత్త్వాసుదులభఇతివచనాదిభావః-మధుమధనతవమా
 యాలమమస్తుమః-ఇతివరమార్థః-వ్యంగ్యార్థః-అవిశ్రాంతమహూ
 రాత్రంసేవా॥*॥ రాజసేవామనుష్యాణామసిధారావలేపానమితిన్యా
 యాదితివిషయాజ సేవాసాపిసర్వదాచేత్రిమవక్రవ్యమితిభావః - ఫల
 గౌరవేగసర్వంసోధవ్యమిత్యతఆహ - ఫలంతునాపేక్ష్యంఅన్యస్య లుభవ
 భాఃసకాశేవాచావరంసయాచనీయంమనసాత్వపేక్షజేనహానితస్యకేంచి
 జ్ఞత్వేనవరహృదయజ్ఞానాభావాత్-తవతుసర్వజ్ఞత్వేనమనసాపినకాంత్యమి
 త్యహూమహానసర్థఃఇతిభావః-తహిచిరవకాఃకథంజీవేయితిత్యత ఆహ-
 చిరచితంపిశ్యపితామహాదిభిశ్చిరాత్సంచితమిత్యర్థః- ఫలంభౌగ్యంకృతిం
 వ్యాపారంకృత్యాయతి-చిదవకాశేవాణిజ్యాదికరణరూపమిత్యర్థః -
 ఫలంతజ్జన్యంతవసమవః-చీయంభవత్స్వేవమితి - సర్వమేతత్సోఘం శక్యత
 ఇత్యర్థః-పాఠైతేఅమృతభావాన్స్తృతత్వాభావాదనధికంఫలంయతి-
 చిద్యవాగూపానాదినాపాణమాతధారణాదధికంఫలం నాస్తీత్యర్థః

అయితే సహస్రసానకావ్యపిద్యుచరిత్యథః - మధుమధనతవ మాయాం
 వంచనాంనుమస్తుమః - యయామాయయాసర్వానరదైవ్యవసేవయసే త
 ప్ర్యేసమభిత్యథః ॥౧౪౯॥ శ్రీ తానామితి॥ అనుగ్రహంకలయెకరోమితిప్ర
 తార్థ్యశ్రీ తానాంభాగ్యంహరసేతియత్ ఎతదాస్తాంభాగ్య హరణమాత్రే
 ణనశోచసీయముత్తరతా)నథఃనదృవాదితిభావః - తదేవాహ - విగత.
 తునరావృత్తినివదెస్తానేమోక్షభితియావత్-నిగతంతుమకక్యేకారాగారా
 దీచవ్యజ్యతే-తదేవవిశేషస్తి-అచంద్రాగ్నాదిత్యే॥ ఇతదాభిప్రాయతేనా
 త్యోనకతాంకొనపావకభివచనాదితిభావః-అన్యత్ర)చంద్రాద్విపకాశః
 తహితభిత్వనేనగాఢాంధకారవిరహే తేకీర్తిప్రదేకభివ్యజ్యతే-హృదయ
 ప్త్యాప్యసుగమే॥ ఇతిచా)వ్యమనసానమోతిశ్చ)తేరితిభావః-అన్యత్ర)కంట

వాదనధికంనదృప్తేయం సేవామధుమధనమాయాంతవస్తు

మః॥౧౪౯॥ శ్రీ తానాంయదాభిగ్యంహరసేకలయెనుగ్రహ

మితిప్రతార్థ్యాస్తమేతద్విగతతునరావృత్తినివదె । అచం

ద్రాగ్నాదిత్యేకవచనహృదయస్యాప్యసుగమేవదేకద్యో

త్యేయత్త్వివసేతవయః క్రంకభవిదమ్॥౧౫౦॥ భావతత్కంగు

కాదిభిరతిదుర్గమమపిప్రదేశమితిసూక్ష్మత్వాన్వనఃప్రవిశతి-నతుశరీరమిదంతు
 మనసాపిదుర్గమమిత్యతివిషమతావ్యజ్యతే-త్వదేకద్యోత్యేత్యత్ప్రకాశాతిక్ర
 ప్రకాశశూన్యజ్ఞతమేవభాంతమనుభూతిసగ్వంతస్యభాసాసర్వమిదంవిభాతీ
 తిశ్చ)తేరితిభావః-అన్యత్ర)త్వదేకద్యోత్యేభిత్వనేనవధాత్వం-నిగద్యేతిత్వదు
 వదేశమంతరేణకెనాపివలాయతు మయోగ్యభివ్యజ్యతే-ఈదృశేవ)దేశే
 క్షేవసీతియత్-ఇదంతవకథంయుక్తం-అశ్రితస్యతితసూరణమేవాయుక్తంహ
 డ్మడానంతరంవాక్పదిచ్చియోమినాదినాజీవేతివిషజఃసంయుక్తంఉభయమపివి
 వాయుప్రాయస్త్వభయాదేవంకరణంతుసర్వధ్యేవాయుక్తమిత్యపేతానైగ్మ్యగ్నా
 మితిభావః॥౧౫౦భావతత్క-మితి॥ భగవత్-అమ్మటతసురవిజ్ఞేయస్వరూపస్త్వం
 పూర్వంప్రథమతఃభావతత్క-త్వదీయం-భవతప్తక్ససావితితక్తిభసుమక్తాంతా

త్యే-ఇతికాదేశః-గుణజాలంకల్యాణగుణగణంప్రకాశ్యసగుణోపాసనాచా
ముత్పాద్యైత్యర్థః - భౌతికభృతోపితివిద్యాపృతాసపిద్విజాన్నిషామ
కమాఃస్థూరసమధాంతఃకరణాబ్రహ్మక్షత్రియవైశ్యానిత్యర్థః-తత్ర
సగుణోపాసనలగ్నానాసక్తా తనుషేవశ్చాదనంతరంకృత పక్షపాతత
సన్నహంతగతీగత్యంతరతూన్యాకనైవకళరణానిత్యర్థః - నిజాంతర్థ

ణజాలమస్ఫుటతనుఃపూర్వం ప్రకాశ్యేద్విజాన్ లగ్నాన్
భౌతికభృతోపితత్రతనుషేవశ్చాద్ధుడేభ్యశ్చ్యతాన్|ఆత
స్వస్కృతపక్షపాతమగతీనతాన్నిజాంతగతానాధత్వే
ద్విజముక్తిదానకరుణాదృష్టాశ్చతావానతే|౧౬౧||కారు
ణ్యాభిరితి ప్రథాతవభువిఖ్యాతాచమేదీనతాదాసాహం
తవచేతిబృంభతిమహుదైన్యంయదద్యాపిమే | దోషఃకి
న్నుమమైవసోయమథవా త్రేలోక్యతాతస్యతేన్యాయోనే
హానేమంజనస్త్వరముహుస్సంరక్షణంశ్రేయసే|| ౧౬౨ ||
అకల్మషప్రశమమాలకయేవీతింబమిథ్యంప్రతారయితుమ
స్తియదిప్రియత్నః | పాపం త్వదంఘ్రికమలాశ్చ
యదావధీతిజానెనకిన్ననిగమప్రకరప్రవాదమ్||౧౬౩||గ||
శమనంతరమంతర్నితేభగవతితూష్టీం భూయసరయమున్న
జ్యచక తామగసంతమక్రూరం వాసుదేవఃకిమపూర్వమా
లాకితవాసనీసినకవటమప్యచ్ఛత్||౧౬౪||గ||సోపినకలవిస్త
యభాజనంభవంతమంతరేణనకించిదుత్తరయన్ప్రేరితరథ
తురంగమస్సపదిమథురానగరవరిసరమువగమ్యతత్ర|సవరి

తాన్ సావభిన్నానాథత్వేకరోషితేద్విజముక్తిదానకరుణాదృష్టాశ్చతావాన
భవతిమాయామోహితతయా-ఇతికర్తవ్యతామూఢానాంప్రశమతస్సుకత
తయాసగుణోపాసనాచాముత్పాద్య తదనుక్రిమేణజ్ఞానమతాద్యమో
క్షందదతస్తవకరుణాకేనవణానీయైత్యర్థః - వ్యంగ్యార్థస్తు - అస్ఫుటత
నుఃప్రచ్ఛాదితశరీరః క్షుద్ధిలీనస్సన్న్యధః - భావతగ్గుణజాలం తంతు

కృతంపక్షిగ్రహణసాధనవిశేషం-మృద్వటఇతి వత్సామానాధికరణ్యప్రత్య
యడిపాదానాపాదేయభావేన నిర్వాహ్యః పూర్వం ప్రకాశ్య విస్తార్య
భ్రాంతి భృతో భ్రమణ శీలాః ద్విజాః పక్షిణః తత్రజాలేగ్నాతసు
షే - పశ్చిల్ల గ్నానంతరంకృతపక్షపాతంపక్షచ్ఛేదనపూర్వకం గుణేభ్యః

వారంకేశవంనివేశ్యప్రవిశ్యచ స్వయంసగరం కంసాయిత
దాగమనాదంతమావేద్యనిజనదనమాససాద||౧౬౫||గ||మ
ధురాంమధురాకారామవలొకయతుంతతః | చచాలకల్పి
తాకల్పస్సబలాబలిశాసనః||౧౬౬||గ|| అధపుండరీకలోచ
నావలొకనకుతూహల సమాకులపారజన కలకలకబళిత శ
ద్ధాంతరామమరనగర మపినైతదుపమమితినిషేధద్భిరివ చ
లాచలచెలాంచలైర్ని కేతనకేతనైరుపశోభ మానామవనీ
కామినీతాటంకాయితకనక ప్రాకారామభ్రం లిహశాత
కుంభసౌధామవిరతధారాయంత్రవిగళితసలిశీకరసంసి
'క్షవిపణిసరణిమాబద్ధమాక్షికతొరదాంమృగమద ఘనసా
రిసారభవిజ్యంభితాంప్రత్యాదేశమివసురాలయస్యలిప్సా
మివపితామహలోకస్యామేడితమివభోగవత్కాః ప్రతి
బింబమివకైలాసస్యద్విర్భవమివవైకుంఠస్య సకలభాగాను
కూలాంమధురాంప్రవిశ్యనాగరసుందరీనళిన నయనైరభ్య
ర్చ్యమానోలాజైరవకీర్యమాణో నిరంతరాలోకకశ్చదైరభి
నంద్యమానోయశోదా నందనస్సీవృతధౌతాం శుకనికా
యంకమపిరాజకీయంరజకమద్రాక్షీత్||౧౬౭||ఉపసృత్యచ

చ్యుతానాతన్వజాలతః పృథక్కుర్వతః అగతీభిన్న పక్షతయా గమన
రహితాః ఎతాన్పక్షిణఃనిజాంతర్గతాః అధత్సేఖాదసీత్యభక్తిః-అతఎవతే
ద్విజముక్తిదాన కరుణాదృష్టాశ్చితావానభవతీత్యస్య||ఉపకృతంబహు
యత్రకిముద్యతే సుజనతాప్రథితాభవతాపరమిత్యాదా వివవివరీతలక్ష
ణయా ఈదృశం నైఘృణ్యంవిచిత్రమిత్యర్థః||౧౬౮||౧౬౯||దద్యాఇతి||

నెత్రదోషాన్వస్త్రోగతమాలిన్యాదిదోషాః || ౧ || నైత్రం నాన్యంతరోర్న్మా
 లెవస్త్రోగతివిశ్వః-అమృతావసైకైః సుధాసేచనైః ఉదకసైవకైశ్చ || ౧౭౦
 వినేతి || ౧ || పటచ్చరంజీర్ణవస్త్రంకచ్చరంమలదూషితమిత్యమరః - వనైవరెతి
 స్వభావకథనంననిందాగవాంవాచాంపతేమంజుభాషిన్నిత్యర్థః- పృథుర్
 హః-స్వాధేఃకః-తస్యసంబుద్ధిః-మహత్తరేత్యర్థః పృథివీభుజాంపరిగృహీ
 తమిత్యనేన జీణఃత్వయాపో నిర్మల్యత్వయాపో వాదోషోవివక్షితః అతఏ
 వాహ-అసదృశమితి-అయోగ్యమిథః || ౧ || సదృశౌతుసమోచితావితిభా

మేనమయాచత || ౧౬౮ || ప || దద్యాదదీదమృ
 దునోదుకూలజాలంవి శౌలంసుకృతీతదాస్యాః | యన్నై
 త్రదోషానమృతావసైకైః ఘ్నైతౌన్యఞాం యుక్తమిదం
 తవైవ || ౧౬౯ || ౫ || ఎవంసవిసయమభ్యర్థయమానమే
 నందుర్తనీషఎవస్సకపటం ప్రత్యవాదీత్ || ౧౭౦ || ప || వినావ
 సనమీదృశంమృదుపటచ్చరంకచ్చరంవనైవరగవాం పతేప్య
 ధుకతేకథంరోచతే | తథాపిపృథివీభుజా పరిగృహీతమేత
 చ్చిరంభవత్యసదృశంబలాదసుహారంచహఃహితవ || ౧౭౧ ||
 ౫ || ఏవమితినిగూఢంవిప్రియజల్పాకమల్పాయుషమేనంఖరత

స్మరః-అయోగ్యమిత్యవిగణయకథంచిదాపేక్షజేషి-స్వల్పంతదవిదులకభమి
 తిన్యాయః పృథక్తతాత్మహ-బలాదసుహారంచెతి - సుఖేనహతుమశ
 క్యమిత్యర్థః- హఃహేతిశోకాభినయః అయంచమధురోథః- కటున్తు-వనై
 చరెత్యాదివిశేషణత్రయంచశ్వాదివదవివేకిత్వాభిపాదయగభాం-మృదు
 వసనంవినా-ఈదృశంకచ్చరంపటచ్చరంచవసనంకథంరోచతేత్యనైవవివ
 ర్తితలక్షణయాకంబశౌహాస్య తవమృదువసనమసహామితివ్యజ్యతే-అస
 దృశమితి-కంబశౌహాస్యతవరాజవస్త్రమనమరూపమిత్యర్థః- ఏవమపి
 బలాద్గ్రహణైలసుహారంప్రాణహరమిత్యర్థః || ౧౭౧ || ఏవమితిజల్పాకో

వాచాలః॥ని॥స్యాజ్జల్పకస్తువాచాలఇత్యమరః॥౧౭౨॥సేతి॥అంగరాగః॥అ
నులేపనం॥ని॥అంగరాగోనులేపనమితివ్యాధిః॥౧౭౩॥అథేతి॥ఆదిత స్వీః
తవాక్-సజ్యంమార్వీయుక్తం-అత్ర॥బహ్వీనాంక్రియాణాంయాగపద్యా
త్సముచ్చయాలంకారః॥ః॥బహునాం యుగపద్యాపభాజాంగుంభస్సము

రనఖరశిఖరేణస లీల మపాస్తమస్తకంవిధాయత దనుచర
నికరేప్రతిదిశంపలా యమా నె తదీయకరతలగళితదుకూల
జాలంయథాభిలషితమాచ్ఛద్యుజ్జీవయుక్తశేషమనుచరే
భ్యావీతీర్యచపునరస్యతోగతావ్వివాయకనామానమాలంకా
రకంసారూప్యప్రతిపాదనానుగృహ్యసుదామనామాన
మవగత భగవత్ప్రభావం కమపి మాలా కారంతత్సమర్చి
తనానావిధసుగంధి కుసుమదామసముదాయమాదాన పూ
ర్వకం ప్రసాద్యసమాలంబితవిలేపభాజనాంకుజ్ఞా మజ్ఞాన
నామద్రాక్షిత్ ॥ ౧౭౨॥సాచయాచితాచక్రధరేణవిరచిత
తదంగసంగాసానంగా ప్రభూతకాశ్చీరమృగమదఘనసా
రసారభేణగన్ధసారేణతస్యాంగరాగముపరచితవతీ॥౧౭౩॥
గ॥ భగవానపినముదితదయారసస్సపదికుటిలామేనామకుటి
లాంవిధాయసమయాంతరేతదజ్ఞసజ్ఞమజ్ఞీవకార॥౧౭౪॥స్థా
నెహితత్ ॥ప॥ధృతవామనభావోయంకు జ్ఞేయమనయోర్మ్య
తిః॥అనురూపగుణాకేననెయంసమభినన్ద్యతామ్౧౭౫॥ప॥
అధధనుస్సవిధంమధుమాదనస్సమధిగమ్యరటత్సవీరక్షీషు ।
త్వరితమాదితసజ్యమథ వ్యధాదపిశరంసమధత్తబధంజచ ॥
౧౭౬॥సాంప్రతమెతత్ ॥అపివృధువంశసముత్థోగురుగుణ

చ్చయఇతిలక్షణాత్-అత్రక్రియాణాంకించిత్కాలభేదసంభవేపితవత్ర
వత్రకతభేదసన్యాయేనయాగపద్యమవిరుద్ధమితిధ్యేయం॥౧౭౬॥అపీతి॥పృ
థువంశసముత్థోమహావేణుకృతోపి॥ని॥పం శేవేణామలేషర్గఇతివిశ్వః-గురుణా
గుణేనషారావ్యసమోపిమార్గణస్యబాణస్యసంరంభంబాణంసంధాయక్రి

యమోనమాకర్షణమిత్యర్థః-అనమామానఃఅసౌచావఃభగ్నుమహత్తరకావ్యః
భగ్నవేణుమిత్యర్థః-కథంనస్యోత్సాహేచేత్యధః-వ్యంగ్యాధః-స్తు-వంశంకు
లంకాస్తాఙ్గత్క-షణ్||ని|| కాష్టాత్క-షణ్||స్తోతాదినీత్యమరః - మాగణో

నమ్రోపినకథంసాగ్ధాత్ | భగ్నుమహాత్మరకాష్టోమార్గణసంరం
భమసహమానాసా|| ౧౭|| ౧౭|| అనంతరమశనిపాతపాక్తా
లికజీమూత గజఃతప్రాగ్భరప్రతిభటోభటధనుస్సంగఘో
షనివిడితే జగదండకరండపిచండేగృహ్యతామయంనిగృహ్య
తామయమితి త్వరితమాపతతః కాముక పరిపాలకాః
శరాసనశకలేనశకలితానాధాయతన్నిశమనవివశాశయం
భోజరాజమపితృణాయమన్యమానా సమాసాదితానందా
వసుదేవనందనౌపుటభేదనసంపదంసంపూణతయా నిర్వ
ణ్యపునస్సాన్వితాసమావసతామ్ || ౧౭|| కంసోపితదాక
ణ్యకణకపరుషంయావత్తమిప్రమమృత జాగరఃప్ర
భాతేమల్లాహవమహేత్యవమకల్పయత్ || ౧౭|| ప ||
తతస్సపదిదుందుభిధ్వనిరభూదభూతోపమస్తమంబుధర
డంబరంకతిచిదూచురన్యేపునః | ప) చండగరుడధ్వజశిపి
తధన్వఘోషస్ఫుటస్తహండజతరతురత్ప్రచురబాహ్యానీరా
రవమ్ || ౧౭|| ఆహూతావివసస్నేహందుందుభిధ్వనినా
మునా | తావగాతాంసకుతుకౌచెలునాగరికాఅపి ||
౧౭|| ౧౭ || గత్యాచనగరంరంగదావ్రివినివేశితమంబస్తా
ధిష్ఠితంకువలయాపీడనామానం మదావళమవలూక్య పం
ధానమలభమాన స్తమాధోరణమేవమవోచత్ || ౧౭ ||

యాచకః॥౧॥మాగ్జతాయాచకార్థేనావిత్యమరః - మహాకులీనోపేగుణ
వానవిదాత్ప్రత్యాభావేఅపహస్యవసాద్విదిత్యధః॥౧౨౨॥అనంతరమితి॥
ప్రాగ్భారతిశయః-ప్రత్యాయేతి-మన్యకమణ్యనాదరభతినూత్రేణకమణి
చతుర్థే-ప్రభుభేదనసంపదంసగరశోభాం॥౧౨౩॥తత ఇతి॥మహాంజంబి

హ్మంశంతుపితంతుప్రితం॥౧౦౨॥నేతి॥అజ్ఞతాయాఅజ్ఞానాత్మమమగతిం
గమనంనాంగీకరోషిప్రతిబధ్నాసిచేత్-మేహనిర్మ-శమనేత్యాది-మరిష్య
సీత్యథః - తదాహననమయేవారణేగజై శక్తిస్సాత్-గజోనివారయే
తి-మిత్యథః-సావత్తావబోధవిధురస్యస్వబలవరబలానభిజ్ఞస్య-వ్యంగ్యా
థః-అజ్ఞతాయామమగతింజ్ఞానంనాంగీకరోషియదిమాంసధ్యాయసి

వ ॥ నాంగీకరోషిమమచైద్ధతిమజ్ఞతాయాహనినఃమేశ
మనమందిరభాగభాక్యాః । స్యాద్వారణేకిముతదాతవశ
క్తిరేషసావత్తావబోధవిధురస్యవృధాభ్రమస్తై॥౧౦౩॥
గ ॥ ఎవమరుంతుదభాషణరోషణాధోరణప్రేరణవరికుపి
తమనసిసంముఖమభివతతికినాశపాశనికాశేనశుండాదండే
నధృతవతికుంజరేనచమత్కారమున్నొచ్చచరణతలే నిలీ
యతత్రాపికరంప్రసారితవతినలీలంలాంగూలమవలంబ్య
జ ఝాసమీరసమీరితలఘుతూలలీలయా శౌరిఁనందూరం
ప్రేరితవాక్ ॥ ౧౦౪ ॥ పునరేనమతిరోషాదభివతంత
మభితఃపరిభ్రమన్నంతరాంతరమేవనిహత్యస్వయమతా
డితోనితాంతపరిశ్రాంతమాధాయకరేగృహీత్వా భూ
మావపాతయత్ ॥ ౧౦౫ ॥ ఉత్పాటితేనతదీయదంతేనై
వసమూలఘాతమవధీచ్ఛ॥౧౦౬॥పహరిహంతుకిశోరో
షికరింకిమిహాద్భుతమ్ । త్రాతౌమతంగజోనెనచిత్రంపున
రిదంపరమ్ ॥ ౧౦౭॥ఆదాయదంతినోదంతంకితీంమూ

చేదిత్యథః-మేహనిర్మ-శమనమందిరభాగభాక్యాఃయమయాతనామను
భవిష్యసీత్యథః - తదాయాతనాసమయేవారణేనివాణేశక్తిఃస్యాత్కింస
స్యాదేవేత్యథః-సావత్తావ-అత్తజ్ఞానశూన్యస్యతవాయం భ్రమోవృ
థేతి॥౧౦౮॥ఉత్పాటితేనేతి॥సమూలఘాతమవధీదితి-సమూలాకృతిజీవెషు
హ్మకృష్ణగ్రహణిణముల్లసధాదేశశ్చ-అతఏవభట్టికావ్యేప్రయోగః॥
తి॥సమూలఘాతంస్యవధీదరించైతి॥౧౦౯॥హరిరితి॥హరిః॥కృష్ణఃసింహశ్చ

౧౪౦॥కామిన్యభిత్వాదీనంసారణాహి తస్యంపాదితశ్చాకః తేనశీణం
వ్యధితం-కారుణ్యవారాన్నిధిమితి॥ ౧౪॥ పారంతీరమపాస్తకల్పమధునాసం
సారవారాన్నిధేరితిప్రబోధచందోదయప్రయోగః॥౧౪౧॥తత్త్వమితి॥ఆ
గమావేదాపవలగమాస్తరవః-తేషాంశిఖాశాఖాఅగ్రిశాఖాః తాసుప్ర
వాళంపల్లవంఉపనిషద్వేద్యమిత్యర్థః- అకాలజమాకాలికంకాలంమృ
త్యుంఅపమృత్యుమిత్యర్థః-పాప్రవృత్త్యరణ్ణాలదివాంజేరితినూతేణాత్రా

తామివాత్మనః । రంగంహరిరగాదాశుబలాపిబలినాం
వరః ॥ ౧౪౨ ॥ తతః ॥కామిన్యఃకుసుమాస్త్రవిభ్రమర్పురీ
సర్వస్వసారాస్పదం సంసారాహితశోకశీణం హృదయః
కారుణ్యవారాన్నిధిమ్ । మల్లాః కల్పవిరామకాలవిలస
తాల్లాగ్నిరుద్రాకృతింముగ్ధందుగ్ధశంశిశుంచపితరౌగౌ
పాస్సఖాయంస్వకమ్॥౧౪౩॥తత్త్వేదుగ్ధమమాగమా
గమశిఖాశాఖాప్రవాళంబుధాఃకంసః కాలమకాలజంస్వ
కమలాలీలాపలాయావహమ్ । సారంకించనపూర్ణపాత్ర
మపరేగోపైస్సమర్చ్యంవిభాశ్శౌరింరంగగతంతదాబుబు
ధిరేరామంచకామోపమమ్ ॥౧౪౪॥ సప్రేక్షసల్లపితుమ
న్వయితుంనిరోద్ధుమాలింగితుంరమయితుంపరిచుంబితుంచ ।
కావాతదా యువతయో నతమాయతంతపాపాత్రపా
వ్యధితకింతుతదంతరాయమ్॥ ౧౪౫॥గంసస్యతుసంఘా

లుగభావః-అకాలేజాయతఇత్యకాలజమితివ్యుత్పత్తేః- యద్వాతత్పురుష
కృతిబహుళమిత్యతోబహుళగ్రహణానువృత్తిరితిధ్యేయం-స్వకమలెత్యాది
స్వకీయసంపదీనాశకమిత్యర్థః-పూణాపాత్రంనామఅతిశ్లాఘ్యముపా
యనం ॥ని॥పూణానకం పూణాపాత్రం వస్త్రాద్యఃకర ఉత్సవఇత్యజ
య్యః-ప్రణామసంజ్ఞాస్యమయ్యాద్వితస్యకింపూణాపాత్రస్యసపాత్రమా
సీదితిభోజచంపూప్రబంధప్రయోగశ్చ-రంగగతంశౌరింరామంచ-ఏవం
బుబుధిరేఉల్లేఖితవంతఇత్యర్థః-అత్రశ్లోకద్వయేఉల్లేఖాలంకారః-బహు

భిక్ష్వాహోలైఖాచకస్యోలైఖాచవ్యతభిలక్షణాత్ || ౧౯౦ || సప్రమేతి || అన్య
యతుమనుగంతుం నాయతంతయత్నం సకృతవత్యభిత్యర్థః - యతీప్రయత్నైల
ప్రల్లభే || ౧౯౧ || తాద్యగితి || అపిసంస్కర తామితి - సంస్కర తామపీత్యన్వయః ||

తపితైవికృతైర్నధురరసభవ మధుసూదనః కటురజాయత ||

౧౯౨ || తాద్యజ్జహఃకిమపిశాంతిరపైకసారమానందసాం

ద్రమపిసంస్కరతాంజనానామ్ | యేతోద్రవత్యభిముఖంపరి

వశ్యత్యోస్యహఃహంతదుస్సహతరంకథమేతదాసీత్ || ౧౯౩ ||

గ || అథనందసు నందాదీనాభీరాక సమర్పితౌపహారా నవ

రాసపి రాజ పురుషాన తిలంబ్బితా వలోకన కుతూహ

లానేకత్ర మంచాంచలై సముప వెశ్య స్వయమపి భావిసి

మూర్ధ్వగతిమాసూచయన్న్వివకంచదుచ్చతరంచమ

భిశయానికంసస్సమవతస్థై || ౧౯౪ ||*

యస్మిన్మంకరదార సౌరభజరీ జృంభత గ్రీటాక్ష చ్చటా

షాతాఃకల్పలతావితానసుమనాగుంభఃప్రియంభావుకాః |

తస్యాసౌ నవ కాళిదాసవిదుషః కావ్యే తృతీయో

వ్యసౌ చంపూ గామని ధీమతాం కృత

భముల్లాసో విలాసో గమత్ ||

తథైతి || ౧౯౩ || సమవతస్తభితి సమవ ప్రవిక్లప్తభిత్వా త్తనైవదం || ౧౯౪ ||

ఇతిశ్రీ పదవాక్యప్రమాణపారావారపారీణశ్రీ మహా

పాధ్యాయపక్షధరయల్లయార్యభాగ్యతృనయేనా

కలయసూరిణా విరచితాయాం భాగవత

చంపూవ్యాఖ్యానాయాం రత్నావళి

శ్రీమాత్యాయాం

తృతీయోవిలాసః-

శ్రీరస్తు

శ్రీకృష్ణవరబ్రహ్మణేనమః-
చంపూభాగవతే - స వ్యాఖ్యానేః

చతుర్థవిలాసప్రారంభః-

చాణూరభితి॥ నియుద్ధేబాహుయుద్ధేసాదరశ్చాణూరఃబలావలెపా
ద్బలగర్వాత్-సంముహ్యైకదండేత్తరశ్లోకేవత్సూతామవదత్-సహజో
భ్రాతౌయోబలారామఃతదాశ్రితేస్వాభావికబలయుక్తేచబలవిరహందు
బలత్వంబలభద్రవియోగంచ ॥౧॥౨॥౩॥మహీపతేరితి॥అస్యమహీపతేః
కంసస్యడవకంఠంసమీపే - అత్యంతసంయోగద్వితీయా॥ని॥ఉచకంఠాంతి

ప ॥ చాణూరోహరిమథసాదరోనియుద్ధేసంముహ్యన్నిద
మవదద్బలావలెపాత్ । సవ్యక్తంసహజబలాశ్రితేపితస్త్రి
స్తన్వానోబలవిరహంకథంసమూఢః ॥౧॥ బలినా వితివిశ్రు
తేయవాంకుతుకాన్నూనమిహానయత్ప్రభుః । పరిడ
శ్యకనియుద్ధకౌశలంక్షమమేతస్యహీచిత్తరంజనమ్ ॥
౨ ॥ ౪ ॥ ఏవమభిదధానమేననాత్మవేదినంమధుసూదన
స్సకవటప్రత్యవాదీత్ ॥ ౩ ॥ ప॥మహీపతేరస్యమయోపకం
ఠంప్రకాశ్యతేప్రాణైకదంహితంసః । తథాశిబాలానను

కాభ్యణైకత్యమరః - మయాప్రాణిపరాక్రమః ॥ ౧ ॥ శక్తిఃపరాక్రమః
ప్రాణైకత్యమరః - ప్రకాశ్యతే- ఇదంసంహితం - ప్రభుసన్నిధౌస్వకత్తి
ప్రకాశనంభృత్యస్యయుక్తమితిభావః ॥ అననురూపేతి ॥ బాలస్యయదశ్
శ్యకృత్యంతత్రప్రవర్తనంతవదయాశోనాచితమితిదైన్యక్తిః - వ్యంగ్యాధ
స్తు - అస్యమహీపతేఃప్రాణిహృదయస్థానిలిః॥ని॥హృత్స్థానిలేనిలేజీవేమతే

ప్రాణఃప్రకీర్తితఃఇతిరుద్రః - ఉపకంఠంకంఠ సమీపేసామీప్యేవ్యయా
భావః-ప్రకాశ్యతే - ఏనంకంఠగతప్రాణంకరిష్యామీత్యర్థః-నకేవలంకం
సమేవలనుచితకార్యేప్రవర్తయంతం-తావమపీత్యాహ-తథాపీత్యాదినా
గూఢోత్తరాలంకారః ॥ చాలిశాయమితి ॥ నిశితావజ్ఞేపీచాలిశ ఇత్యమరః
నిహత్యేతి ॥ బాలభావామాఖ్యంనైశవంచ॥ని॥ మూఘేభకేపి బాల
స్వాదిత్యమరః ॥ అతిశూరంకేశినంకువలయాపీడంచహతవతస్తవనబా
ల్యంభదానీంతుబాల్యమాగతంకేయంచనైతిభావః ॥ ౭॥ క్వేతి ॥

రూపకృత్యప్రవతనాతేనశుభావిభాతి ॥ ౪ ॥ ఉపంచ
ద్వైన్యయాప్యేవంఛాదితోత్సాహయాగీరా తస్యాశయ
మజానానాచాలిశాయంసమాధవః ॥ ౫ ॥ తతః ॥ నిహత్య
కేశినంశూరంబంధురంగంధసింధురమ్ బాలభావప్రకా
శస్తైబాలభావప్రకాశనమ్ ॥ ౬ ॥ ౫ ॥ ఏవమీరయతిచాణూ
రేభగవానసిబాధమిత్యభిధాయ నియద్ధవిద్యాపారిణ ఇవ
పరికలితకరతలాస్ఫులనశ్చపలమభివచాలచాణూరంరౌహీ
ణేయోపిముష్టికమభ్యధావత్ ॥ ౭ ॥ ౬ ॥ క్వాసాశీరీషకుసుమా
తతనుఃకిశోరః క్వాయంమహాభుజగభోగకరాశరూపః ॥ ధర్మ
వ్యతిక్రమమిమంపరివశ్యతోన్యశ్రేయఃకథంభవతురాజకు
లాధమన్య ॥ ౮ ॥ ౭ ॥ ఎవంచింతాసంతానదంతురితాంతరం గ
మనాగరికేషు ॥ ౯ ॥ ౮ ॥ ఉద్భూతసింహరవముద్గతపీరవాదము
వ్యత్పరిభ్రమణమూహితరంధ్రమాగమ్ ॥ సోత్సర్పణం

ఘోరంభీషణంకరాశమున్నతం ॥ నికరాశోదంతురేతుం గౌత్యమరః-అత్ర
యద్యపినాగరికనిష్ఠశోకస్థాయికఃకరుణారసోవ్యజ్యతే-తథావ్యయంసిరతి
శయానందరూపంసహృదయైశ్చర్వ్యతే - తథాచాక్రంభగవతావిద్యానా
ధేనః సుఖంవాదుఃఖంవానిబిడయతు యానోస్సహృదయైత్వమందానం
చాత్మావదిణమతిపూణోదనభరణి- ఇతఃప్రభృతీయావద్భగవదుపన
యవోత్సవంకరుణారసోన్మేషః ॥ ౯ ॥ ఉద్భూతేతి ॥ ఉత్సర్పణం వివత్సాభి

ముఖ్యేనధావనంఉత్పాతముత్పతనమితిభేదోవగంతవ్యః - మృధంయుధం
౧౦ || స్వేదాంబ్వితి||నచాత్రభగవతఃకాతర్యకథనమనుచితమితివాచ్యం-త
స్యాతిమాయావితయాకాళీయమదఃనావసర ఇవకందితాగ్రలమాలాకక
హృదయకోనసాభంధార్పల్యాభినయస్యచమతాగ్రకారిత్యాదేవమా

మిశ్రదవక్రమణంసపాతంసోత్పాత మద్భుత తరంత్రాధి
మావిరాసీత్ || ౧౦||ప|| స్వేదాంబుజాలకపరీతముదీతకం
పమాలోలలోచనమరుశ్వసనప్రచారమ్ | స్థానంవిలోల
దలకంముఖమస్య వీక్ష్యపాషాణ కకశహృదోపితదాద
యాద్రాః || ౧౧ || తతః || ప|| కించాలఇత్యవమతేకి
మువీరవాదైమాఙ్గాఃప్రమాదముదితఃఫలకాలవిషః | ఇ
త్యాకలయ్య మధురాంగిరమస్యశౌరే రానందబంధురమ
భూర్ధృదయంజనానామ్ || ౧౨||౫||ఏవమభిధాయసచమ
తాగ్రమత్పత్యతదీయకరతలయుగళమాలంబ్యభుజంగమ
మివవిహంగధిపాదివిసముత్పత్యపరిభ్రమయ్యచనుచిర
మతినూత్రర్పుర్పురసకలసంధి బంధముద్గీమణరుధిర
ధారంచాణూరంమధురిపురధి వసుంధర మపాతయత్ ||
౧౩ || సంకషణౌపిముష్టినుష్టిసావప్తంభంముష్టికమతి
నిష్ఠురముష్టిప్రహారేణసశరీరబంధమివకంస మనారథంభూ
మావపాతయత్ || ౧౪ || ప|| చాణూరముష్టికాఘాతమఖ
సంపూతయేతతః | పూర్ణాహుతిరభూత్కూటశ్చ
లస్తోసలవివచ || ౧౫ || మల్లేషుపంచనుసూతేషుసహవశి

లోకితవానితిధ్యేయం||౧౧|| కిమితి||అత్రశౌరేరుత్సాహగిరంశుత్వాజనా
నాంహృదయమానందబంధురమభూతిప్రాకరణికాథాదపిఅస్యకవేః
పూర్వోక్తసాధణ్లోకత్రయరూపాంసరితయరసాభివ్యంజికాంగిరమా
కర్ణ్యజనానాంసహృదయానాంహృదయమానందబంధురమభూదిత్యయమ
ద్ధౌమధురతరః ప్రతీయతే||౧౫||మల్లేష్వితి||అత్రసహూక్తిరలంకారః||స

హోక్తిస్సహభావశ్చైదృశతేజసరంజనమితలక్షణాత్ - రసాతలా దూభిత
లాత్ || ౧౯ || హాహాకబ్ధిలిప్తకత్రిహాహేతికబ్ధిః - అన్యత్ర హాహాఖ్యగంధ
భృకబ్ధిః - దివిషదాంప్రమోదైరితిహేతుః - దేవానాం ప్రమోదేనతిహాహా

ష్టేర్ధేర్ధ్యంవకంసన్యవతేరతనాత్ప్రలాయమ్ | భేరిధ్వని
గురుతరైజ్జయజీవసాధువశ్చైతిపారవచనైస్సమమావి
రాసీత్ || ౧౬ || దుదాంతోనగరాన్నిరన్యపురుకౌసం
దంబధానదుతంగోపాలాన్విధనాన్విధేహీ జహిమేతా
తంసవత్పానుగమ్ | పాణానానకగుండుభేహారగు
రార్తాయావినామిత్యథక్రోధాత్త్వర్యరవంనివార్యస్థవతి
భృత్యాన్నిజానాదికత్ || ౧౭ || ౫ || ఎవమభిదధానై
భోజాధిపెభగవానతిరోషణస్తరసా రసాతలాదుర్ధ్వ
మంచళిఖరమారూఢమేనంకేసరీవకరిణంకరగ్రాహంగృహీ
త్వానిపాత్యవసుమత్యామస్యోపరిస్వయమవతత్ || ౧౮ ||
పగణరాత్రీమసౌకంసశ్చింతారచితజాగరః | పరిశ్రాంత
ఇవాశ్రాంతందీఘనిద్రాముపాదదే || ౧౯ || తతః || పహా
హశబ్దోభువిసమభవత్తానుమాణాంవిషాదైహాహాశబ్దో
దివిదివిషదామావిరాసీత్ప్రమోదైః | కంసఃఖిన్నైరవనివ
నితాలింగితో దర్శిమత్యైర్గీర్వాణైశ్చత్రిదివలలనాశ్లిష్ట
మూర్తిఃప్రహృష్టైః || ౨౦ || అధకంకముఖానప్టౌరుష్టాన్
కంససహూదరాన్ | హరిరాహవకంఢూలాన్ వశుమా
తమమారయత్ || ౨౧ || స్థానైహితత్ || ఆయాంతునామయుధి
కంకముఖాఃపరాసుమే కామిషప్రణయినఃప్రసమిత్క్యం
సమ్ | అభ్యణవర్తినిహరావతిరోషణైశ్చ తేషాంనితాంత

దయోగాయంతీతిభావః - అవనిరేవవనితా || ౨౧ || ఆయాంభితి || యుధియుద్ధే
పరాసుంమృతం - ఎకామిషమేకభోగ్యవస్తుతస్పృణయినః ఏకరాజ్యభోక్తార
శ్చిత్త్యథః || ౨౨ || ఆమిషంతస్త్రియాంమాంసైతథాస్యాదభ్యగ్యవస్తుసీతి

కేశవః॥ ౫॥ ఎకామిష ప్రభవమేవసహజాదరాణామితిప్రబాధవంద్రో
దయైప్రయోగః - వ్యంగ్యాథకస్తు - కంకముఖాః కంకాది పక్షివిశేషాః-
అయాంత్యతి - మాంసభక్షణాథకమితిభావః- హరసింహేజీవనాశా
భక్త్యైకా అచస్కంసురాగతాః-స్కందిగతిశోషణయోః - క్రిందనం
రోదనం॥ ౨౩॥ హానాథేతి॥ త్రిజగల్లలామేతి॥ ౧॥ శ్రేష్ఠభూషావుండ్రశృం
గపుచ్చచిహ్నశ్వలింగిష్వతిలలామశబ్దాథోక్తైయాదవః-సురూపరూపః

మఘలాఖలుజీవితాశా॥ ౨౨॥ ౧॥ అధనిజనాథప్రమథనవారా
విరావారాస్సంగతమనోగదాస్థలదంగదాస్తదంగనాస్సర
భసమాచస్కందిదురాచస్రందురతికరుణమేవంవిలెపుశ్చ ॥
౨౩ ॥ ప॥ హానాథహస్త్రియతమత్రిజగల్లలామకప్పాది
మామధిగతాసిదశామకప్పాత్ ॥ నీతఃప్రతాగ్యయదివా
సిసురూపరూపలోలాభిరాత్తరతిభిస్సగసుందరీభిః॥ ౨౪ ॥
ఉద్యన్తానామ వని వనితాంతవచ్చరితైరమితైరాలిం
ద్యైనామనునయసిచిరంప్రేమభారానుబంధాత్తాద్య
క్షస్త్యంవిరహవిధురాంప్రేయసీం నెక్షసేమాంనాపిబూ
షేకథమశరణాంపాజనాథప్రసీద ॥ ౨౫ ॥ అపిమాం
వతితాననాంనిసగాదనునేతుంహితవత్సరాసశంకమ్స
భవాత్ కురరీవిరా వభంగ్యా విలపంతీమపిమాముషేక్షతే
కిమ్ ॥ ౨౬॥ హృదయంసత్యదాయమన్యతేమెసురనారీరపి
లాలుపంప్రియాయామ్ఇతిశశ్వదుదీర్యతద్వశస్త్యంసవ్య

అతిసుందరిః-ప్రకంసాయాంరూపమ్॥ ౧॥ ప్రాప్తరూపసురూపాభిరూ
పాబుధమనోజ్ఞయోరిత్యమగః ॥ ౨౪ ॥ ఉద్యతఇతి॥ ఉద్యత్మానఃస్త్రి
ణామిష్యాకృతఃకోపోమానాన్యాచంగినిప్రియైఇతిలక్షణో యస్యాస్స
తథోక్తా- అమితైరనభిమతైఃతవ్చరితైః॥ అన్యత్రభూషాభారావస్తో
రధమైః - తాదృక్షిఇతి- తథాభూషేరపిమయ్యసురత్తగిశ్యథకః॥ ౨౬॥
హృదయమితి ॥ ప్రియాయాంత్యయితిశేషః- తద్వశః సురనారీరవశః నె

తికాకుః మృషాభాష్యేవైత్యధః || ౨౭ || కథమితి || త్రిపయావైధ్య
కృతయాఅవసానమీహమానామరణం కామయమానాముధాకృతాసుజా
తావ్యధీకృతప్రాణా || ౨౯ || కారుణ్యేతి || వారాకరోజలనిధిః కమైవ
సమీరణోవాతః వాతేనసాగరంక్షుశ్శతీతిభావః || ౩౦ || యదితి || రాజకు

షాభాషణచాతురీధురీణః || ౩౧ || కథమంకమపాస్యతేన
శంకంత్రీపయాగభక్తగృహంధకారలీనా | దివసా నవసా
నమీహమానాప్రియనెష్యామి ముధాకృతా సుజాతా ||
౩౨ || గ|| ఏవమతివేలంవిలప్యసమీపవతికనంవాసుదేవమే
వమవాదిషుః || ౩౯ || ప || కారుణ్యవారాకరధీకథంతే
కూరప్రకారాయదివాతదాభూత్ | మదీయసాభాగ్య
సమావకేనసమీరణాకర్తృసమీరణేన || ౩౦ || యద్రాజకుం
జరమనారతవైరిణంతేయుక్తంహరేవికరుణంస్యవధీఃకుః
తితస్యానిశంసహచరీవిధినాప్యవధ్యాక్రూరాగళన్నద
భరాకిముపేక్షసేనః || ౩౧ || గ|| ఎవమువరచితనిజజీవితోప
క్రోశంక్రోశంతీస్తదీయపాణిగృహీతీరాశ్వాస్యపితరా
వపికారాగారాద్విమోచ్యయదునందనోసానందమవందే
తామ్ || ౩౨ || ప || అంబేతితాతేతితయోరుదారాంగింత
దాసింపితరానిశమ్యసమాజ్ఞతాంమంతుచిరాయకారా
గారానుసారాహితమార్తిభారమ్ || ౩౩ || గ|| తదనుముహూ
ముహూరాలింగ్యనిరంతరానందచాష్పాభిషేకేనకంసప
రాసనదీక్షాసమాపకావభృథమివదధానాపితరామధునూ
దనోమధురమిదమవాదీత్ || ౩౪ || ప|| నచాలలీలాభిరనందయం

జరంమహారాజంగజరాజంచహరిస్సింహశ్చగళన్నదభరానివృత్తగర్వాః ||
అన్యత్రకరణభావః - ప్రసిద్ధః - కిముపేక్షసేనానిహః కరిణమేవహంతి నతు
కరిణీమితి నాస్తిఖలునియమితిభావః || ౩౨ || అంబేతి || సమాజ్ఞతామత్యజ
తాంకారాగారానుసారాహితంకారాగృహశ్రయణజన్యం || ౩౩ ||

౩౪ || ౩౫ || ప్రమోదయేదితి || యోబాలః-సుతనిర్విశేషః సుతసదృశస్సౌ-
స్వకృత్యైః స్వకీయబాలలీలాభిః విజాతీయమపి జనం ప్రమోదయేత్ - సజాతీ-
యజనంతుకిముతేతిభావః - లోకేన ఏవపురుషోత్తమస్సాస్త్రితస్యైవజ-
న్మసఫలమిత్యర్థః - మమతుస్స పిత్రోరపినందనం నాస్తీత్యపూదాభా-
గ్యమిత్యాహ-దూరేతి - వ్యంగ్యార్థః - విజాతీయమపి జనం సుతవద్యః
ప్రమోదయేత్ స ఏవ లోకపురుషోత్తమః విష్ణుభాగవాన్బాలస్సాస్త్రితస్వ

వాంసవారితోవావిపదాం ప్రవాహః । తనూజభావాన్మ-
మకింతుహంతవిముక్తిమాత్రం ఫలతామయాసీత్ || ౩౫ ||

ప్రమోదయేద్యస్సుతనిర్విశేషో జనం విజాతీయమపి స్వకృ-
త్యైః । బాలస్సలూకపురుషోత్తమస్యాద్దూరేస్వపిత్రోరపి-
నందనం సే || ౩౬ || భాషితైః మధురైరస్య తత్త్వసంస్క-
షేరపి । లోకానుకారిభిర్ముక్తం మోహితౌపితరావతి ||

౩౭ || ౫ || తదనుయదూనామవనివరిగ్రహేయయాతిశావ-
మంతరాయమావేద్యమాతామహముగ్రసేనంసానున-
యమురరీకృతరాజ్యభారమారచయ్యనందగోపమపి సప్రా-
ధానం ప్రజం ప్రభావ్యయదుకులపురోధసాగైశ్చావసు-
దేవనిదేశాదుపరచితౌపనయసంస్కారాయదుకుమారౌ-
వ్యరోచేతామ్ || ౩౮ || ప || యంబ్రహ్మచర్యాన్నిజసూ-
త్రలభ్యాత్ప్రగైవగోపపమదాంగసంగాత్ । భేదైర్గహ-
ధాశ్రమమేషశౌరిస్స ఏషవాత్స్యాయనసూత్రసిద్ధః || ౩౯ ||

యమిత్యర్థః - సకేవలమేతావద్దూరతస్థితైవస్వపితరావప్యనందయమి-
త్యాహ-దూరేతి - స్థిత్యైశ్చేషః తత్త్వసంస్కషేతత్త్వమమస్పృశిః ||
౩౮ || యమితి || నిజసూత్రలభ్యాదితి - కృష్ణస్య తత్త్వయత్వైవ సగతికతకవ్యతాబో-
ధకకల్పసూత్రసదృశవాదితిభావః - వాత్స్యాయనసూత్రాణికామశాస్త్ర-
మూలభూతాని తత్త్వసిద్ధాంతాప్రమాణమితిభావః - అత్రోక్తవ-
నయనాత్పురవేషగృహస్థాశ్రమేనూత్రైవసాజాత్యాద్యాత్స్యాయన

మూర్త్యుప్రమాణత్వకల్పనంసవమతా-రకారీతేబ్దప్రమాణాలంకారః॥
 ౩౯॥ నాభూత్తద్ధాహికేతి॥ ౩॥ యతోవాచానివర్తంతఇతిశ్చుతేరితిధావః॥
 ౪౦॥ క్షేపితి॥ వదక్రమఃత్రిభిఃపదైఃక్రమణాంత్రయాణాంపదానామగ్ని
 మీశత్యాదీనాంక్రమకథనంచ॥ ౪౧॥ విధురితి॥ ని॥ విధుర్విష్ణోచంద్రీమసీత్య
 మరః-అత్రవ్యంగ్యార్థఃస్పష్టః॥ ౪౩॥ ఉద్వేగుదుదరేతి-అత్రగురుపుత్రఃసము

అథోమరుకులావాసమాసాద్యయదుసందనా॥ వెదాజ
 గృహతుజాతునాభూత్తద్ధాహికాను॥ ౪౦॥ స్వహ
 గేశ్చుతిభాగభూన్నవదక్రమకాశలమ్॥ ఖ్యాతిస్తథాపిత
 న్యసీత్రివదక్రమమాత్రతః॥ ౪౧॥ ౪౧॥ అదచతుష్టప్యేనా
 పరాణామధిగతసకలకలాకలాపేయంధగవానభవతే॥
 ౪౨॥ విధురేషచతుష్టప్యేది నానాంసకలాకలాకలాపునో
 మసతథాప్యసీదాసామపచయఃకథమ్॥ ౪౩॥
 ౪౪॥ తదనుయమనందనాపుదన్వయదరవిలీననిజతనయప్ర
 గాసరూపగురుదక్షిణాకాంక్షిణాపారికాంక్షిణాసమిరి
 తోగురుణాపరుణాలయమృజతామ్॥ ౪౪॥ తత్రచసపం
 భమమవచితాభ్యచనాదుదన్వితకమపిజలచరంపం
 చదనాభిధానం యాతుధానం శంఖరూపధారిణంత
 దవహారిణమువలభ్యసలీలంసలిలమవగాహ్యతమేనమాత
 శ్శ్యవతేదుదరమంతరాగురుతనయమవశ్యంతావాదాయ
 తదంగసంభవంశంఖంశంయమినిసామకంశమనసగరమగ

శ్చాహ్నానార్థంగతఃజలజంతుసాభక్తితత్కథికధానుసంధేయా-వరుణాలయ
 ముద్ధే-అలభ్యహత్యా॥ ౪౫॥ అతేతి॥ కాలవశాత్-యమాధీనతాంనిర్వృత్త్యా
 త్యజ్యోపేషంవహి॥ ని॥ త్రిప్పదీనవశోవాంఛాప్రభుత్వాధీనతామనాభ
 త్యాను-రః-ద్విజాత్తజమువహీయతనీయ-వ్యంగ్యార్థస్తు-కాలవశాత్
 త్త్వమాన్వాదికాలవశాత్ ద్విజాత్తజమువహీయఉపనయనాఖ్యసంసారే
 త్త్వంసృత్యగుఃవేదావశత్-అన్యయనార్థంగురుసతేస్తావయామాసేత్య

ర్థః - ద్వితీయమేతే - ఉపనయనంద్వితీయంజనైతిహివైదికస్థితిః॥ ౪౬॥ శాంతమితి ॥ నష్టమిత్యర్థః - ధూమిస్పృశంభూభాజం - మాయాశ్రయశ్చితిః పుటితపుటనావటీయసీహిమాయేతిభావః - విధింసప్రారమతీత్యర్థః ॥ ఘృవతకమానః స్రవ్యరపియమకర్త్యర్థః - పరార్థలౌల్యాత్ పరోహ

మతామ్॥ ౪౫ ॥ ప॥ అథకాలః శాచ్యేరిరుపసీయద్విజాత్తజమ్॥ అదీశద్దురవజన్తశ్చద్వివీతీయమివాభవత్ ॥ ౪౬॥ శాంతంమహీసురసుతంవపుమైవతేనధూమిస్పృశంమధునిపుర్వ్యధితాద్భుతంతత్ ॥ మాయాశ్రయోవిధిమతీత్యవతకమానోయద్వానకీన్నువిదధాతు పరార్థలౌల్యాత్॥ ౪౭॥ అథకదాచిదస్తిపాస్తి నామభిరుగ్గసేనసుతదారైరభినవవిధవాపదవిధురైరుద్బృధితోజరాసంధాభిధానామగధాధిపత్తిర్నధూరావగరవరణమరుణత్॥ ౪౮॥ ప॥ ద్వారంపూర్వముపారుధకః కీతిభృతస్సాల్వాదయోడకీణంవిద్వాద్యాఅపివచ్చిమందుమిముఖాశ్చిష్టం శకున్యాదయఃకల్పాంతోద్యదఖండఖండపరశుప్రోద్దామధకాగ్రభ్యనిభాత్రాడిండుశంబరేణనిబిడంబ్రహ్మాండభాండంవృధుః॥ ౪౯॥ సపదివిదితోదంతౌనదం తౌయదుకదనమాసాదితస్యందనాయదునందనౌకృతవర్తనాత్యకిముఖానాచిశ్యనగరరత్నాదైసమధిగతేవివిధాయుధావాయోధనాయతదుత్తరద్వారేణసరయంనిరయాతా॥ ౫౦॥ ప॥ దధౌశంఖమధావధీరితరిపుశ్చౌరిర్ధరాంఘూర్ణయత్ తాకానాకులయత్ ఘనాన్విఘటయత్ పృథ్వీప్యతఃపాతయత్ ॥ నిర్భి

కారార్థం - వ్యంగ్యార్థః - శాంతంశమప్రధానంభూమిస్పృశంజైశ్యం॥ ౫౧॥ వైశ్యాభూమిస్పృశావిశేషత్యమరః - విప్రంజైశ్యమకరౌదిత్యర్థః - మాయాశ్రయఃకపటవిధింశాస్త్రమతీత్యర్థః ॥ ఘృవతకమానఃపరార్థఃపరభవంకపటదురాచారఃపరధనలౌలుపశ్యంతింసకుర్యాదితిభావః - పరణంపా

కారం॥ని॥పాకారోవరణస్సాలగత్యమరః॥ ద్వారమిరి॥ఉపారుధస్సితీగిరి
తావదక్ష॥౫౦॥దధావితి॥నాలాకయత్ప్రవృత్తతగతి॥సింహస్యవశ్యాదవలోక
నంప్రసిద్ధం॥౫౧॥స్థానైగతి॥మిత్రాంగంసుహృచ్ఛరీరంరవిమండలం॥చ॥ని॥
మిత్రంసుహృదిమిత్రోకౌఽగతివిశ్వః॥౫౨॥ద్వావిమాపురుషోలోకేసూర్యమం
డలభేదినో-వరివ్రాజ్యోగయక్తశ్చరణేచాభిముఖోహతగతిస్తరణాత్-తేన
యద్ధైరసంఘషీకలహాన్తుఖిః-అరిభూభృద్గణః ఉపయమంయమసమీ
పంప్రతిపద్యతాంభజతాంయక్తమేతదిత్యర్థః-వశ్యోదివ్యవధూగణౌప్య

న్నాచభృతధానిశమ్యమగధాధీశస్యహృత్కంధరాబ్జిత్రం
ధ్యోహరిస్తదానిరగమన్నాలాకయక్తవృత్తతః॥౫౩॥౫॥
తదనుసమవద్యతవివిధంయశోధనమాయోధనమ్॥౫౪॥త
ధాహి॥వ॥స్థానైవైరివిదారణాయయదభూదాయోధనం
శాక్తిః॥ణోయన్ద్రిత్రాంగవిదారణాయచ పునశ్చిత్రంత
చాలత్యతే॥సంఘషీకప్రతిపద్యతామపయమంతేనారి
భూభృద్గణఃవశ్యోదివ్యవధూగణౌప్యవయమం తెనైవవి
త్రంత్విదమ్॥౫౫॥యద్ధైతత్రసముద్ధతౌదువతిఃకాలా
గ్నిరుదాగ్రీకృతిస్తేనేజ్యావిరహంనధన్వసువరంధన్విష్వరా
తిష్వపి॥వంశంకెవలమాబ్జదన్నధనుషంతుద్రక్షీతిశామపి
స్వంవక్రంపరమగ్రహీన్నకుపితో వైరీశ్వరాణామపి॥

పయమంయమసమీపమేతివిరోధః-ఉపయమంవివాహమేతివిరహః-
పారుషలాభవహివివాహాగతిభావః-అత్రహరైశత్రుషుమిత్రేషుచసా
మైనవతఃనాత్మల్యయోగితావిశేషోలంకారః॥౫౬॥హితాహితేవృత్తితౌల్య
మపరాత్మల్యయోగితేతిలక్షణాత్॥౫౭॥యద్ధైగతి॥జ్యావిరహంమూర్ధ్వచ్ఛేద
నంహూవియోగం॥చ॥ని॥జ్యామూర్ధ్వమాత్మభూమిష్యితిభాగురః-వంశమితి-
వెణుంసంఘంచ॥ని॥వంశోవేణౌకులేగర్వగతివిశ్వః-ఆబ్జదదితి-ఇరితావదక్ష
ఈశేశబ్రహ్మవక్తృపహువచనం-చక్రమితి-సుదత్తకసంరాష్ట్రం-చ-అత్రసము
చ్చయాలంకారః॥౫౮॥భూనుమితి॥ఆయోధనైరితికరణేత్యతీయాతేజో

భానుఃప్రతాపరవిః-అఖండితఇతి-పరకీయగృహభంజనోనస్యగృహదృఢకర
ణవదితిభావః-అవర్ణ్యతవర్ణితః-రాజమండలంస్యవగణంచంద్రమండలంచ॥
ని॥ రాజామృగాంకెక్షుత్రియేన్యవగత్యమరః-జగతాంహితేహేతురితికథంగీ
యతఇత్యన్వయః-జగద్భిత్తేషీతికథమన్యకీర్తిరితిభావః॥౫౫॥ తదన్వీతి॥ అభిధా
వమానమితి-విస్తరేణవ్యాఖ్యాతమేతద్దీప్తియవిలాసే ॥ ౫౬॥ కిమితి॥ హరే

౫౪ ॥ ప ॥ భానుంఖండితమారచయ్యవివిధైరామోధనై
మాయినాతేజోభానురఖండితోవిరచితస్సన్వయైవకం
సారిణా॥ స్వస్యావధ్యతరాజమండలమపిచిత్యాయశ
శ్చంద్రమాగ్ధంస్వాఘాతపరఃకథంసజగతాంమోక్షుర్హి
తేగీయతే॥౫౫॥ తదనుచైద్యమగధాధిపావభిధావమా
నంమధుసూదనంమగధాధిపతిరుద్ధతమేవమగ్ధధాత్ ॥
౫౬ ॥ ప ॥ కింరంజనింహస్యమమాగ్రతోస్యహరేతవైత
శ్లోవనంచకాస్తు॥ నమశ్చికాభ్యఃకిమువాలహస్తసంచాల
నంస్వావయవావనాయ ॥ ౫౭ ॥ గ ॥ ఎవంసపరివాదవీర
వాదమేనమతిరోషణోభగవానవాదీత్ ॥ ౫౮ ॥ ప ॥ నిభి
న్నంశతశశ్చతైస్తవవపుబాణైఃమదీయైఃపునస్సంధా
స్యత్యచిరాజ్ఞరేతికుమతేమైనాందురాశాంకృధాః॥నోకా
మార్యపిపాలనంతవపరాశక్తివిధాతుంక్షమాప్రాణ
స్సాన్విత్ప్రతాపలంబినిభవత్ప్రకృష్టవత్కాశ్రయాత్ ॥

కపి ॥ని॥ శుకాహికపిభక్తేషుహరినైత్యమరః-చాలహస్తఃపుచ్చఃఅగ్భక
హస్తశ్చనైతికాకుః॥ని॥ పుచ్చస్త్రీలూమలాంగూలెవాలహస్తశ్చవాలధి
రిత్యమరః॥౫౮॥ నిచ్చిన్నమితి॥ జరారాక్షసీవాధకంచ-మాకృధాఇతి-
ద్వేధాచ్చిన్నస్యైవఘటనేజరాయాశ్చక్తిః-నతుశతధాచ్చిన్నస్యేతిభావః
యద్వామయాచ్చిన్నంజరాఘటయితుంబిభేషీతిభావః-కౌమారీస్సంబసం
బంధినీశక్తిరాయుధవిశేషఃఅన్యత్రకౌమారీశక్తిర్యవనబలం-యావనశ
క్తిరేవత్వాంరక్షీతుమశక్తాకిముతజరేతిధ్వనిః-తృణతావలంబినిధనుధాకరి
ణి॥ని॥ధమోకనాతృణతాస్త్రీయాంలస్త్రీయాచాపధనుషావితివైజయంతీ

కృష్ణవత్సాశ్రియః కృష్ణేణసహకలహః - ఏవంహిలోకేప్రయుంజంతేతే
 నసహకలహంమాకుర్వితవక్తవ్యేతస్యవత్సానానగచ్ఛేతి-అన్యత్రేత్యణతా
 త్యూత్యం తదవలంబిని త్యూత్యత్యథః - ఆకృష్ణవత్సాశ్రయాదగ్నిసంప
 క్కవర్తంతంప్రాణశ్చక్రీస్సాస్యదితిః॥హృష్ణానిలేనిలేజీవెబలె ప్రాణఃప్ర

౫౯ || ౫ || ఏవమభిదధానౌమధుసూదనమగధాధిపావ

నాలత్యుశరసంధానమోక్ష మతివెలవరస్పరజయాకాంక్ష

మమందభుజ కౌశలంకల హలాలసేనతా చసేనావ్యసను

భూతపూర్వమారాధిత సురాసురం సమరం సమరచయ

తామ్ || ౬౦ || అభవిగతరథందుత్రమపిహలాయుధేనమగ

ధాధిపమవత్ర పానమితానసంకార్యగౌరవేణకరుణయే

వమోచయిత్వామధురిపురధిమధురానగరమగమత్ || ౬౧ ||

ఏవంసప్తదశకృత్వః కృత్వాసమరాపదాన మహ్మాదశసం

గ్రామకామేనతిమగధాధిపేనారచప్రచోదితోజవనోయ

వనోమధురానగరముపగమ్యమధుసూదనమాహవాయా

హ్వయత్ || ౬౨ || యదుపతిరపివిదితోదంతస్సమువస్థితమ

తివిషమమితినస్తుంత్య్రమంత్రీభిస్సజనగోపనాయమధ్యే

సముద్రంవిశ్వకముః శౌద్వాదశయోజనాయామంద్యౌగ

కాభిధానంపురమకరుచిరమచీకరత్ || ౬౩ || నిధాయచత

త్రసలిలదుగే నిజదాయాదాన్యాదవా యదునాయక

స్సరాహిణేయై సహసంగ్రామకామనయానగరాన్నిర

గాత్ || ౬౪ || ఆగతంచతమేనంనారదోదిత రూపధేయ

సంవాదాదరవిందనాభమవధార్యయవసాస్సీత్కంతమువ

కీర్తిత ఇతిరుద్రః || ౬౫ || ఏవమితి అహవాయాహ్వయతేతి-స్పర్థాయామా

జగత్పాత్రనెవదం || ౬౬ || యదుపతిరితి మధ్యేసముద్రమితి-పారెమధ్యేష

ప్ర్యావెత్యవ్యయాభావః || ౬౭ || ఆగతమితి రూపధేయసంవాదాద్రూప

నామ్యూత్-భాగరూపనామభ్యుధేయప్రత్యయోవాచ్యఇతిస్వాభేధే

యవశ్యయః॥౬౫॥ భగవానితీచ పలంశీఘ్రం॥౬౬॥స ఇతి॥ పాదఘాతమ
వధీత్ పాదేనజఘానేత్యథః-కరణేహన ఇతిణమన్॥౬౭॥ అథపంచభిక్షో
కైస్తూతి - గుణానిత్యాదిభిః॥ త్వయిఅనిశమసతఃకాలత్రయేప్యవిద్యమా
నానవరమాధాని త్యథః గుణాన్ సత్యకామత్వాదీనారోప్య స్తోత్ర
మస్తోత్రంకుర్వాణేషుకృపాఅస్తీతిశేషః అనెనత్వమింద్రస్త్వం చంద్ర
ఇత్యాద్యత్యంతాసంభావితేషు వాచాటచాటువాదేష్వను రజ్యస ఇతిసీద

కంతమవజగామే॥ ౬౫ ॥ భగవానపిచ పలమబల ఇవ

లాయమానస్తమేన వసుధావమాన మనయ వేదినమన

యదవనీధరకండరాంతరమంతరధాత్ ॥ ౬౬ ॥ సప్తదు

మన్విషస్తత్రగిరికండరాంతరాభేషాం ధాతృతనయమై

త్వాకమసురసంగరసంగతప్రమాపనయనాయత్రిదశాధీశ

నిదేశతత్కయాశుంభవతుభవతోనిద్రాభంగహేతుభక్త

సాదితసమాసాదితవరంరాజపిఁముచుకుందాభిధానం

ముకుందధియాసకోధం పాదఘాతమవధీత్ ॥ ౬౭ ॥

సోపినముపజాతజాగరస్పముత్తాయసర్వాసుదిక్షుచతుర్వి

క్షివన్నక్షిపాతేవైఽపురోవతిఁసంసప్తసాద్విధాయకిమి

దమస్థానేసముపస్థితమితిచింతయన్ వశ్చాదుప విష్టమక్షీ

ణమహిమానమధోక్షజమదాక్షీదస్తాచ్చ॥౬౮॥ తథా

హి॥ ప॥ గుణానారోప్యత్వయ్యనిశచ సతస్తోత్రమకృపా

దాచవ్యజ్యతే - లోకేమత్తఃపరతరంమదుత్కృష్టంఅన్యద్యస్తునాస్తీతిస్వ
స్తుతిః స్వస్వరూపకథనమపిఅస్తీతిగమ్యతే- అహమఖిలాతిశయామదుపాస
నయైవవై నల్యంనకుక్షుద్రదేవతోపాసనీయేతిహితముపదిశసీత్యర్థః॥మ
త్తఃపరతరంనాన్యత్కంచిదస్తీధరంజయేతివచనాదితిభావః- అనేనచఅత్త
క్లాఘూరూపంవిశత్తనంవ్యజ్యతే-తవసర్వంవచఃఅనంతవేదరూపందూరంవ
రిచయాచ్ఛిరసిదిధ్యాసనాదిత్యథః- మిథ్యాభవతికతకరేణన్యాయేన కలు
షంబ్రహ్మనిఘ్నలీకృత్య స్వయామపి మిథ్యాభవతీత్యథః - అనేనచ నవీ

నానాంసత్యవాదీవప్రతీయసే పరిచయే నతుమృతాభాషీతి నిశ్చయసత్యతి
నిందాచప్యజ్యతే- తదపిదుష్కృతికారణేనత్యపీత్యథః- తేననిరహంకా
రణియశోరాశిఃసతు ముక్తి-చిద్యత్యత్యథః - చిత్రమితి- పుణ్యైర్వ
శోలభ్యత్యతిన్యాయాదితిభావః || ౬౯ || ఇయమితి || ఇయంఅసతీమిధ్యా
భూతాతవప్రియాప్రియసీ వదనపాయసీ మాయాత్వామాక్రమ్యతవ
త్యభిదాబుద్ధిందైతబుద్ధింప్రధయతువిభేదజనకైజ్ఞానఇతివచనాదితిభావః
సజాతీయాః చైతన త్వేన బ్రహ్మసజాతీయాః జీవాః భవద్వైశ్చవిము
ఖాః మోక్షవరాఙ్ముఖానిత్యథః - రచయతుసహజానవదందుఃఖమెక
శ్లోచితుమహాత్మిన్యామేన తేనైతదుభయమపి శౌచనీయమితిభావః - త
హిం కిం శోచనీయమిత్యాశయే నాహ - భవానా సై నోవై త్యపీ

సలౌకెన్యస్తత్తఃపరతరమితిస్వస్తుతిరపి | వచస్సన్వంమిథ్యా
తవభవతిదూరం పరిచయాద్యశోరాశిస్త్రింతదపినిరహం
కారణితి || ౬౯ || ఇయంతామాక్రమ్యప్రధయతుభిదా
బుద్ధిమసతీ సజాతీయాః జీవాః రచయతుభవద్వైశ్చవిము
ఖాః | భవానా సై నోవై త్యపివిశయముత్పదయతియంపి

యం విశయం సంశయముత్పదయతి సంశయాభావే పీత్యాదికం
సకత్వకబుద్ధ్యాద్యనుమానం నావతరేదితిభావః - తం సంశయమ
పహర - అయ మేవామితో లాభః జగదీశ్వరోస్తీతి నిశ్చయమాత్రే
ణ పాప నివృత్తి సద్భావాదితి భావః - తదుక్త మభియుక్తైః || ౭౦ || పరో
క్షంబ్రహ్మవిజ్ఞానంబ్రాహ్మదేశికపూర్వకం-బుద్ధిపూర్వకృతరపాపంకృత్యం
దహతివన్తివదితి - వ్యంగ్యార్థస్తు- ఇయంఅసతీదుష్టాతవప్రియాప్రియసీ
మాయాత్వామాక్రమ్యవశీకృత్వాభిదాభేదోవిభాగఇతియావత్ తత్రబు
ద్ధిమిచ్ఛాంప్రధయతువైత్యసహస్థేయంఅవాభ్యాంవృథగైవథాతవ్యమితి
బోధయత్విత్యథః - సజాతీయాః జీవాః సుహృద్యిత్యర్థః - భవద్వైశ్చ
విముఖాః రచయతుతజానభత్సనాదిభిరుచ్ఛాటయత్విత్యర్థః - సజాతీ
యానామేవమనస్థాయాంవిజాతీయానాంపునఃకాకభేదిభావః - భవానా

సైనోవేత్త్యపీయంవిశయముత్పాదయతిఇతరైర్గుహాస్యదుష్ప్రవేశ్యత్వేన
తవచబహిరాగమనాభావనహేతునాకిమియం కూర్పరావతిమపిజహునతి
సంశయముత్పాదయతీత్యర్థః - తంసంశయమవహరతదాజ్ఞయానగరదర్శ
నాదివ్యాజేనవాకదాచిద్బహిరాగత్యజీవామ్యహమితిజ్ఞాపయేత్సర్వః-అయ
మమితోలాభఃఉచ్చాటనెనతావదస్తాకంసహానిః॥ *॥ ఆహారస్సవ్యజంతూ
నాంజన్తనాసహజాయతఇతిన్యాయేనఅన్యత్రాపిజీవనసంభవాత్ ఈద్య
శీహస్తగతస్యతవజీవనమేవాస్తాకంమహాకలాభఇత్యర్థః॥ ౭౦ ॥ బద్వేతి॥
తనుభృతఃశరీరిణఃసుమత్రిభిగుణైఃబధ్వాసత్వాదిగుణవరవశాన్మృత్య
త్యర్థః - వశ్చాత్సాంసారికదుఃఖకృతనిర్వేదానంతరమిత్యర్థః - మిత్యే
సంభవత్ వేదనంసర్వధావరమేశ్వరఃశరణీకరణీయఇత్యేవంరూపంజ్ఞానం
యేషాంతాతథోక్తాఅతఏవదీనంమాంపరిపాలయపాహీతి ముక్త్యా

యామాయాస్తాకంతమవహరలాభోయమమితః ॥ ౭౦॥

బధ్వాసుస్థగుణైఃప్రిభిస్తనుభృతఃపశ్చన్నిశ ద్వేదనాదీ
నంపాలయపాహీమామితిముహుముక్త్యాశయాకోశ

తః । ముక్తాజీవతఏవయద్వితనుషేలాభస్సేవామృతేయ

శయాముహుఃకోశతఃఉచ్చైస్తువతఇత్యర్థః - తాతనుభృతఃజీవతఏ
వముక్తాన్వితనుషే - జీవన్ముక్తిందదాసీత్యర్థః - ఇతియత్స ఏవలాభః
విధేయప్రాధానాత్పుష్టింగనిదేశః-వరమానందావిభావాజ్జీవన్ముక్తి
రేవలాభఇత్యర్థః - అంతేదేహానాశానంతరం దుగ్గేదులభే అమృ
తేమోక్షేపునఃపాతయసీతియత్ విదేహకైవల్యం దదాసీతియదిత్యర్థః-
తత్ శోకాయన- ఆత్యంతిశోకని పృత్యర్థమిత్యర్థః - జీవన్ముక్తిద
శాయాంతుప్తిపాసాదిదుఃఖలెశానుచృత్తిరస్తి దేహవ్యపాయేతు దుఃఖ
స్యాత్యంతిశ నివృత్తిభవతీతిమహానయంలాభఇతిధావః - వ్యంగాథః
స్తు - త్రిభిగుణైః రజ్జుభిః సుష్టదృఢంతనుభృతోబధ్వా వశ్చన్నిశద్వే
దనాదృఢబంధేనాత్పర్వవ్యధా అతఏవ దీనంమాం పరిపాలయ
పాహీతి ముహుముక్త్యాశయాబంధవిమోక్షవాంఛయాకోశతః ఉ

చైచ్చివతః తాన్ జీవతవముక్తావృతసుషే - ఇతియత్ సవివలాభః
 యావన్మరణమాబధ్వాజీవనదశాయాంమోచనంలాభవేత్త్యధః-అంత
 మోచనానంతరందుగ్ధేఅమృతేఉదకేపాతయసీతియత్తతన్నశౌకాయసద్యో
 మరణాదితిభావః॥ ౭౧॥ కల్యాణమితి॥యతో యస్మాత్కారణాత్త్వం
 అనంతమమితంకల్యాణంచదానంద లక్షణంఆత్మవశయైస్సవశంకుర్వన్
 అవిద్యానావృతత్వాదితిభావఃజీవేభ్యస్తు-అసారాన్విబుద్ధాత్మాదిదూషిత
 ఘ్నైఃఅస్థాఘ్నైఃఆపాతమనారమాన్మనోహరవదవభాసమానాన్కనక
 లతికావాఃమబలెత్త్యాది కావ్యాదితిభావః - వంచకోశానన్నమయ ప్రాణ
 మయమమయ విజ్ఞానమయానందమయకోశాన్దదత్ ప్రయచ్ఛన్
 భ్యస్తాచ్ఛతురితిసుప్రతిషేధః-ఆతవమోహయైజీవాన్వ్యభజధాః-వి
 భక్తాన్కృధాః త్వమేవజీవరూపేణవిభక్తోభూరిత్యధః-భేదస్యానాదిత్వే

ద్దుగేఽపునరేవపాతయసి తానంతేనశౌకాయితత్॥౭౧॥క

ల్యాణంత్యమనంతమాత్మవశయైకోశానసారాన్దదత్త్వం

చాపాతమనోరమాన్వ్యభజధాజీవాన్యతోమోహయై॥

తస్తేనూయినమాకలయ్యసుచిరాత్వామైక్యకామాత్మనః

క్షీణ్వరాశ్రితమాయాధీనత్వాదీశ్వరకన్యకత్వవ్యవచేశ ఇతి ధ్యే
 యంత-తత్త్వాత్కాణాన్తేజీవాఃసుచిరాదనేజన్తభిఃమాయినంమా
 యాశ్రయంతామకలయ్యఆపాతతఃప్రతిపద్యేత్యధః-పునరైక్యకా
 మాస్సంతఃఅనేనాదిభిఃఆదిశద్దైనతమేతంవెదానువచనైతేశ్చుతిగతా
 నాయజ్ఞదానాదీనాంసంగ్రహఃప్రతిహితైస్యాక్ష్మైర్గుతుదుస్తకైరి
 త్యధః॥*॥దుస్తకాత్సువిరమ్యతాంశ్చుతిమతస్తకోనుసంధీయతా
 మితిభగవత్పాదవచనాత్-భిద్యంతేక్షిత్వంతికెయంకలావిద్యేతివరమార్థః-
 వ్యంగ్యాక్షస్తు-యతఃత్వంఅనంతకల్యాణంసువణం॥ని॥కల్యాణంమంగ
 లేస్వోకైతిభాగవతః-ఆత్మవశయన్నపహరకలసారానంతస్సాగ్రహి
 తాన్సువణస్యస్వస్యాపిత్వయైవావహృతత్వాదితిభావః-ఆపాతమనో
 రమాన్విబుద్ధాన్విభక్తయోనిస్సీరుద్రవిభగభఃత్వేనపరిదృశ్యమానాన్

త్యథః:- కోశాధనగృహణిదదత్ప్రియచ్ఛా-అతఏవమోహయన్ జీవా
స్థాత్ప్రజీవానిత్య థః:- వ్యభజధాః త త్తస్మాత్తైభ్యాత్ప్ర జీవాన్సుచిరా
త్త్వం మాయినంవంచకమాకల య్యజ్ఞాత్వావృక్త కామాన్సంస్పృష్టికా
మాన్సంతః - అనంతకల్యాణలాభార్థమతిభావః-అనశనాదిభిఃఆదిశబ్దైశ్చ
నిరౌధదాదిద్ర్యప్రకటనాదయోగ్యహ్యంతే - శ్రుతిహితైశ్చాత్రిసుతైః
ఉపపన్నతయాప్రతీయమానైరిత్యథః:- న్యాయైశ్చభిద్యంతేకేయంకలాకి
మిదంచాతుర్యమిత్యథః ॥ ౭౨ ॥ సంతఇతి ॥ సంతఃత్వాంత్రివిక్రమ
ఇతిజ్ఞాత్వాపియత్ప్రించదవకాశవదానెభిఃపాదపరిసారణన్యాయేనస
ర్వాక్రమణశీలఇతిజ్ఞాత్వాపీత్యథః:- హృదయేకింకుర్వతే-కిమథంస్తావ
యంతి - యుక్తంచైతదిత్యాహ - యద్వా - అవిద్యయావిస్తారిత స్వాత్మ

భిద్యంతేనననాదిభిఃశ్రుతిహితైర్హృదయైశ్చకేయంకలా॥

౭౨ ॥ సంతస్త్ర్యంహృదయైత్రివిక్రమఇతిజ్ఞాత్వాపికింకుర్వ
తేముద్వా నూనమ విద్యయా కిముహితం విస్తారిత స్వాత్మ
నామ్ పాగ్రాక్రమ్యహృదేవతత్త్రిచవశేసర్వంతదాత్మా
నమప్యాత్మన్యేవనిపాత్యతేషుయదహోనామాకృతీలుంప

నామావృతస్వరూపాణాంకిముహితంత్వచ్ఛరణధ్యానాదన్యత్ప్రించాహి
తమిత్యథః:- అన్యత్రీఅవిద్యయాఅజ్ఞానెనవిస్తారిత స్వాత్మ నాంమత్తానా
మిత్యథః:- కిముహితంహితాహితజ్ఞానంమత్తానాంకుతఇత్యథః:- త
స్యేదంకమణిః ఫలమిత్యాహ - పాగ్రాక్రమ్యదేవాక్రమ్యధ్యానబలాన్త
నఃపరమేశ్వరైకతానందంభవతీతిపరమార్థః:-హృదయరూపమవకాశం
కంచితాగ్రలంతమైతిదత్తమపిస్వపశీకృత్యైత్సపివ్యజ్యతేతత్త్రిహృదయేచవశే
అధీనెనసంస్వంతదాత్మానమపే అత్తనిస్సస్మిన్నైవం నిపాత్య సప్తసాయు
జ్యందత్వైత్యథః:-స్వరూపమేవాపహృత్యైతిచవ్యజ్యతే-తేషునామాకృతీనా
మరూపేలుంపసి॥ః॥తథావిద్వాన్నామరూపాద్విముక్తః- పరాత్పరంపు
రుషముప్రైతిదివ్యమితశ్రుతిరితిభావః - యథానామాపినశ్చాయితేతథా
సమూలముమ్మూలయామాసెతిచవ్యజ్యతే ॥ ౭౩ ॥ అపాణిరితి॥ః॥ అపా

జేపాదోజననాగృహీతావశ్యత్యచక్షుస్సకృణాత్యకణాభితఃప్రతిరత్రాను
సంధేయా-ప్రాచఃపూర్వదిగాశ్రితస్యతవఅలొకనవరః॥ ౧౬౧ ॥ ప్రత్యక్షగి
తివిరోధః- ప్రాచఃపురాణస్యతవద్రష్టాప్రత్యక్షజ్ఞానచక్షురితివరిహః-
నవిదితాభితికతః- సకమకస్యాప్యస్యకమవివక్షాభావనాకమ

సి || ౧౬౩ || అపాణి గృహ్లాసిత్వరితమవ దౌధావసివి

దృక్ప్రవశ్యస్యశోత్రస్త్వవణవటురాలోకనవరః॥ తవ

ప్రాచఃప్రత్యక్షగితికథమెతత్ప్రమథవాభిమంతిబ్రహ్మ

ద్యాఅపినవిదితాస్తత్త్వవదవీమ్ || ౧౬౪ || ౧౬౫ || ఎవంతార

మాశంసితారంముచుకుందం ముకుందస్సానంద మభినం

ద్యసందాయచవరంప్రత్యావర్తతమధురామధరీణసకల

రిపుః || ౧౬౬ || అథముచుకుండఃకందరోదరాన్నిస్సరప్రతి

వద్యగంధమాదనంసరనారాయణాశ్రయేబదర్యాశ్రమేస

వర్యామమర్యాదాంమురరిపోరకరోత్ || ౧౬౭ || భగవతిచయ

వనానుయాయనస్తుచ్చాక్లెచ్చానుచ్చిద్యతదీయమఖిలమపి

ద్రవిణం ద్వారకాంనయతిసతిసన్నిధాయ మాగధోవిధా

యమకరవ్యూహంమురవైరిణస్సరణిమరుణత్ || ౧౬౮ ||

విధాయచవివిధమాయోధనమాకృమ్యచ జాతరూపజాత

మువజాతప్రేతిరభిప్రేత్యసమరమరవిందసయ సవరిసరమస

కత్యాత్తదుక్తం || ౧౬౯ || ధాతోరధాంతరేవైతైధాంత్యధేనావసంగ

హత్ - ప్రసిద్ధైరివివక్షాతఃకమణాకమికాకియేతి - యద్వావిదితం

వేదనమస్యాస్తీతివిదితః- అశాదిత్యావృత్తధీయోచ్చిత్యయః - పీతా

గావోభుక్తాద్రాహ్మణావిభక్తాభ్రాతరవత్సాధుః - ఉక్తంచ మహాభా

ష్యే || ౧౭౦ || అకారౌపత్వధీయః విభక్తమేషామస్తీతివిభక్తాఃపీత మేషామస్తీతి

వీతాః అథనాఉత్తరపదలోపోద్రష్టవ్యః- విభక్తధనావిభక్తాః పీతోదకాః

పీతాభితి-లోపశబ్దార్థమాహైతియటః-గమ్యమానార్థస్యప్రయోగవివలా

వభితి-తత్త్వవదవీంభిమంతిత్వన్వయః-అత్యంతసంయోగద్వితీయా || ౧౭౧ ||

౧౫||౧౬||౧౭||౧౮||౧౯||౨౦|| ౨౧ || ౨౨ || ౨౩ || తామ్రాసమ్మ
గ్గతఃసదాచారఃసరాహిణేయోబలభద్రః విధిచోదనాగ్భిష్టశాసనాత్ -
తాం కన్య కాంరెవతీంకథంవైతునప్రాప్నోతు - ఉపహత్యైవేత్యధః-చి
త్రంశ్వేతదిత్యాహ-సరామఃఅత్రైవరెవత్యామెవసివెతితాశయఃఅనురక్తః
తుంగగృహప్రాయాకొత్తరదారలాభేన||ని||గృహంవత్ప్రాయంహస్తృతా
భిలివిశ్వః- సూషితస్సంజాతహమకన్గ్లంబచలప్రప్యంతరంసపరిజగ్రా

రత||౧౬||ధగవానపితృదీయంబంభవసహమానభవసహ
బలేచచవలంవలాయమానిః పవమానవేగం కరిషి వృతేసి
త్వానిధినిమరయతేషయాభిమంసెగోమంతనామానం
సానుమంతమారుహ || ౧౯ || త్రచప్రవమకాదాభి
దానంగిరిభిరమారూఢా భలమూలాభిసౌ వసుదేవసంద
నౌబిశ్మత్సుమాకగధస్సచరివారివరివ వారవ శిఖరిణమా
రుహ్యచసిలీనావేతావలభమాసస్సకలిమచల మనలసాదవ
కలత్ || ౨౦ || యదుగండనౌజవిహారుహాతవహవరీతం
గోమంతంసచమతామముత్పత్యసమతీత్యచ దశయోచనా
సిసహసాసహసాహసేనస్వంసహమాపసతామ|| ౨౧ ||
వ || ఆయాతాంధ్వరకామేతావతీసంధాయమాగధమ|
సోపిహృష్టేపురీఃపాగ్రియాన్తుగ్ధోదగ్ధావిమావితి || ౨౨ ||
౫ || అనంతకమాసతాకధిపోదైవత్య శ్చతురాసన నియో
గాన్నిజతనయాంరెవతీంరౌహిణేయామౌప్రాయచ్ఛత ||

హేత్యధః - ఇదంతుచిత్రమితిసంబంధః- మహాప్రభౌరేకదారత్వం వివి
త్రమిత్యధః-శృంగార్ధః- సత్తగ్గతఃఆకాశగతః||ని|| భవాన్యాయుస
తీ స్త్రీప్యాన్న తుత్రైతునప్రం సకమిత్య మరశేష-సరాహిణేయోబలభద్రఃవిధి
చోదనాదైవనియోగాత్ తాంకన్యకాంకన్యారాశింకథంవైతు ప్రాప్నోత్యై
వేత్యధః- దాదశరాశీనామపిభౌగ్యత్వానిశేషావీతిభావః - తుంగగృ
హప్రహమిక తుఉచ్చస్తాసప్రాప్త్యాసపిక తుంగంబుష్టంసన్యాదాశేరుక

ధౌచ్ఛత్వంజ్యోతిశ్శాస్త్రసిద్ధం-అత్రైవకన్యారాశావేవనివేశితాశయఃసా
నురాగస్సన్వచచాలరాశ్యంతరంనజగామేత్యర్థః-ఇదంతచిత్రం॥౮౪॥ భీ
ష్మస్యేతి॥ భీష్మస్యచాలారుక్మిణీత్యర్థః- విధోఃపృష్ఠస్యకరేణగ్రహణంపరి
ణయంసమైచ్ఛదభిలలాష - దురావస్యదుర్లభస్యసమున్నతస్యలాకోత్తరస్య
కృష్ణస్యలిఘాన్కృష్ణకర్మకాభిలాషఇత్యర్థః-తస్యాఃరుక్మిణ్యాఃహసాయనా
భూత్ పరిహాసాయనజాతః - తత్ర హేతుమాహ - మూఢ్యాదితి-సాంద
ర్యాదిత్యర్థః॥ ౧॥ ముగ్ధస్సందరమూఢయోరితివిశ్వః- లోకోత్తరసాంద

ర్యాభావేశూర్పణఖాయా రామాభిలాషవత్ - అస్యాఅవ్య పహస్యత్వం
స్యాదితిభావః-వ్యంగ్యర్థః- విధోఃచంద్రస్యకరేణగ్రహణంచాలాశ్చ
౮౩ ॥ వ ॥ తామేతుసన్తాగ్గతస్సకన్యకాంసరాహితే

యోవిధిచోదనాత్కథమ్ | సచిత్రమత్రైవనివేశితాశయ

శ్చచాలనోత్తుంగగ్రహప్రిహషితః ॥ ౮౪ ॥ భీష్మస్యచా

లాభగుణైక లోలా విధోః కరేణ గ్రహణం సమైచ్ఛత్ |

మూఢ్యాదురావస్యసమున్నతస్యనతస్యలిఘాపి హసాయ

తస్యాః ॥ ౮౫ ॥ విధురవ్యధిరాజకన్యకాంచకమేకామవి

మోహితోహితామ్ | సఘటేతనవేతినంశయంవిధిముల్లం

జ్ఞేంద్రధతుమిచ్ఛంతీతిప్రసిద్ధం-దురావస్యానైకయోజనాంతరితత్వాత్

తస్యచంద్రస్యమూఢ్యాద్భూత్యై ॥ ౮౫॥ విధురపీతి॥ త్తం రాజకన్యకాం

రుక్మిణీంలత్రరుక్మిణీకామనాకార్యస్యకామవిమోహస్యపూర్వమేవకథనా

దత్యంతాతిశయోక్తిః॥౧॥అత్యంతాతిశయోక్తిస్సాన్యతేర్వాపర్యవ్యతిక్ర

మణితిలక్షణాత్-సహికామనామాత్రేణైష్టవస్తులాభఇత్యాశంక్యాహ -

విధిందైవముల్లంఘ్యచరణ దైవస్యాపినియామకఇత్యర్థః - ఘటేతనవేతి

సంశయంకరోతుకింసకుర్యాదేవ-తస్యకామత్వాదితిభావః-వ్యంగ్యర్థః-

స్వయంవిధుశ్చంద్రోపి రాజకన్యకాంచంద్రపుత్రించకమే-తత్ర హేతుమా

హ - కామవిమోహితఇతికామాంధఃకింసకుర్యాదిత్యర్థః-సనుకామాం

ధస్యాఃకథమిస్యశోదురాచారఇత్యతః - విధింశాస్త్రమతిలంఘ్యచ

రక్షఃఖైతన్యవెతియు క్తమయు క్తం వెతినంశయంకరోతుకింవిధినిషేధలంఘి
నఃకింకింసమర్చ్యుదితిభావః || ౪౬ || ౮౭ || ౮౮ || ౮౯ || అత్రాం
తరఇతి || అస్మిక్ సమయే || ౯ || అవసరమధ్యేంతరాత్మని చైత్యం
తరశబ్దాఘాతా అమః - సోత్కలికేసోత్కంరేపి శారావైమత్యమ
సంగీకారమాశంక్యహరిమాణంనాంగీచకారకిమిత్యాశంక్యైత్యధికః - ఆ

ఘృచరక్ కరోతుకిమ్ || ౮౬ || ౧ || ఏవంపరస్పరగుణౌకణం
నిజీత సంపకయో రుక్మిణీవసమాలిసోః ప్రతికూల
చారిణోరుక్మిణ్యశుపాలగతాశయస్య హృదయనివేదనా
యరుక్మిణీకమపిసందేశహరమాప్తతరమగ్రజన్మానమనుమ
ధుసూదనంప్రాహిణీత్ || ౮౬ || ౪ || శ్రుత్యైవసందేశమధ
ప్రియాయాశౌరిద్విజాదభావినమన్వభూత్ప్రక | సర్వ
స్వముద్వాహమహాత్మవస్య నిరీక్షణం కింతవ వశిష్టమ
స్యాః || ౮౭ || ౧ || అధసందేశహరేణమహీసురేణయను
నందనావతివినతానందనం న్యందన మాసేదివాంసాదివ
సేనైకేనపరివారౌకుండిననగరమగమతామ్ || ౮౮ || త
దైవచేదివతిరషిస్వగృహ్యైస్సాస్వజరాసంధాదిభిస్సహరు
క్మిణీమేవపరిణేతుకామఃకుండిననగరమగమత్ || ౮౯ || ౪ ||
అత్రాంతరేసోత్కలికేపిశారావిశంక్యవైమత్యమభిద్యతై
షాన్వతోవిధావస్త్యనుకూలభావస్సబ్రహ్మణాకేవినా
వగమ్యః || ౯౦ || ౧ || తదనుద్విజన్మాపిసత్వమావత్య
యదుపతిరుపనత ఇతి నివేదయతుమంతః పురమవజగా

భిద్యత - విధాకృష్టైస్వతఃపరప్రేరణంవినాలనుకూలభావాస్తు - సబ్రహ్మ
ణారాప్తాణేనవినారాప్తాణా గమనంవిసేత్యధికః - కేనావగమ్యఃప
రోక్షత్వాదితిభావః - అస్యత్రవిధౌ బ్రహ్మణిస్వతవివానుకూల్యవస్తుత
ద్భ్రష్టాణంవినాకేనజ్ఞాయేత్ - పలానుమయత్వాద్విధిసంకల్పస్యేతి భా
వః || ౯ || ౧ || బ్రహ్మవిప్రఃప్రజావతిరిత్యమరః || ౯౦ || ఆలోకనాత్రా

దితి || ద్విజరాజోరుక్తిశ్చాపిషితః ఆలోక మాత్రార్థశః సమాత్రాత్
 ఏనాం రాజసుతాం రుక్తిణీం తనుదయత్ - కాన్యసిద్ధి సూచకదూతముఖ
 వికాసదశః సైవ సంతతుష్టాభివ్యభాజః - అతవవప్రసాదచిహ్నానిపురింప
 లాసితకాశిదాసః - తతస్సారుక్తిణీ - మందతనూజో మూఢతనయః | రు
 క్తితియావత్ - తద్భజానవిత్రాపిభీష్మేణకృతాత్ రుచిభంగకృత్యాత్ అ
 భిలాపవైయత్యః కరణాత్ శిశుపాలసమర్పణరూపాన్నతత్రాస - భగ
 వదాగమనశ్చయూదితిభావః - వ్యంగ్యాథస్తు - ద్విజరాజశ్చందగః ఆ
 లోకమాత్రాత్ ప్రకాశమాత్రాత్ రాజసుతాంస్యసుతామితీయావత్ - ఆ
 నందయత్ మందః శనిరేవ తనూజః తద్భజానవిత్రాపిచాకృతామృచిభం
 గకృత్యాన్నిజైజన్మ - తాసంపాదనాన్న తత్రాస - చంద్రోసుతారవిప్రభ
 యానిజైజన్మంపితరమవలోక్యభిన్నా తవస్తుమయానుతరముదిత్య్యచంద్ర

హే || ౯౦ || ప || ఆలోక మాత్రాద్విజరాజ ఏనా

మనందయ ద్రాజసుతాం తతస్సా | కృతాత్సవిత్రారు

చిభంగకృత్యాత్తత్రాసనామందతనూజభాజా || ౯౧ ||

శ్శ || సుదృశోద్విజతశ్చ త్వాహరేరాపాతధీరభూత్ | తె

స్యప్రకాశమాత్రదగ్ధసైవసంతుష్టేతిసిద్ధి తార్థ || ౯౨ || సుదృశశ్చి సుదృశో
 వనితాయాః ప్రకరణాదుక్తిశ్చాపి-ద్విజతః సేవీషితాత్ శ్రుత్వాహ
 రేరాపాతధీరాగమనజ్ఞానమభూత్ - బ్రహ్మణవాక్యైసహరిరాయాతితిసిద్ధి
 కామేత్యర్థః - శ్రుత్వైత్యవ్యకర్తణోవివక్షాభావాదకర్తృకత్వంతమక్తం || ౯౩ ||
 ధాతోంథాః తత్రైవైత్యైర్ధాన్యైః నోవసంగ హత్ - ప్రసిద్ధైరవివక్షా
 తఃకర్తణోర్మికాక్రియేతి - సైవైవసాక్షాత్ప్రతేదగ్ధనాదివపరమానం
 దంభజిరే - ఆప్తవాక్యంహివప్రశ్నశ్చసదృశంహిభావః - కన్యకాశ్చేత్తూ
 సుదృశః సుధియోద్విజతాద్రాహ్మణాత్ - శ్రుత్వా శ్రోతవ్యాయంతవ్యభి
 శ్చుతిభిహితం గుహావసదనభ్రావ్యకంశ్రవణంకృత్వైత్యర్థః - హరేరాపాత
 ధీరాపాతజ్ఞానమభూత్ మననసిద్ధిభ్యాసనాత్తరకాలినతావ్యవస్థయస్యేతి
 భావః - సైవైవప్రవణమాత్రైర్జైవసాక్షాత్ప్రతేదగ్ధనాదివపరమానం దంభజి

దాప్యశ్చ తవ తస్మాదైవమహానానందోభవతి భావః - అంగమంగళకర్తా
 ణిస్వప్తివాచనాదీని || ౯౬ || నెతి || చెదిభతుః శిశుపాలస్యకౌతుకధారణా
 కుతూహలితాకౌతుకబంధాఖ్యైకమన్వితేషశ్చ || ౯౭ || కౌతుకంస్వప్త-కు
 తుకేచ్ఛాహస్తమాత్రమంగళైతి హ్యకర్మస్వీతి భాస్కరః - ద్విజన్తనూయక్తి
 ణ్యాపేషితస్య తౌకేకమంత్రో గుప్తవాదః భాషానిమితకృతకమంత్ర

వైవపరమానందంభేజేసాక్షాత్కృతేరివ || ౯౩ || అథవి
 దభాః ధివత్తిన్వినుదెవసుతౌనిజదుహితరుద్వాహమహూ
 శ్చవవిలోకనాల సతయా సమానేదివాంసావవధార
 యుక్తప్రత్యుగ్మవిధినాసమారాధ్యసగరబాహ్యద్యా
 న్యేవైవయచ్చ || ౯౪ || తదైవచేదిరాజతనూజంజామా
 తరం మన్వానస్సమపూజయన్తుగరమంత్రాన్యవేశయచ్చ ||
 ౯౫ || ష || దమఘోషవిదర్భేకౌతతోనితనూజయోః |
 అంగమంగళకర్తాణిస్వప్తరచీకరతాంజనైః || ౯౬ || ఆశ్చ
 గ్యమేతత్ || ష || నచేదిభతుఃస్మృతిమంత్రజాపశుభాత్త
 రాకౌతుకధారణాభూత్ | ద్విజన్తనూతౌకేకమంత్రతోఽసి
 ధ్ధాభవత్యైవశుభామశౌరేః || ౯౭ || గ || సమనంతరమనగ
 శమంగళతూగ్యరవముఖిలేషు హరిన్ముఖేషు దుర్వాహరి
 వారవారవరవణిః సీగళవిగళ-దమలకగీతవాచాలితేషు
 దిగంచలేషుసానావిరోచహఃరహఃరిణిషువివణిశ్రేణిషుస
 మీరితాలోకశబ్దేషుసకలాలోకలోకేషువర్షధరప్రాయపు

శ్చ || నిమంత్రోగూఢోక్తివేదాంతావితి భాస్కరః - సాకౌతుకధారణావిరో
 ధాభాసోలంకారః || ౯౮ || అథసంకెతశ్చైవనకమితంగ్రామాగ్నహిష్టరభవానీ
 భవనంపూజాద్యాజనగంతుకామాంరుక్మిణీవర్ణయతి-సమనంతరమిత్యా
 దినాగజ్యే || దుర్వారాఅమితాః-విహారావణిషువిధికా|| ని|| అవశేషా
 విధ్యాంచవజ్యేచవివణిః|| స్త్రియామితరుద్రావృక్షధరగ్జురజః|| ష || షంహోద
 మకధరస్తుల్కావిశ్రిమతః - వర్షవరణిషా-సౌ|| శా|| తివర్షచాద్యచీవర్ష

స్వైర్యవ్యవహారైర్వైర్యవానిత్యర్థః॥ ని॥వష=ంక్తైర్దైపుమా=మేఘవృత్తయరశే
 షే-సంయమనీయమవశ్యే జీవితేశోయమః ॥ ని॥జీవితేశోయమపిచేతిరత్నకొ
 శే-జీవితేశవసతింజగామసెతికాలిదాసః-తామసీనియుర్తెఃవత్త్విఅశాదిక్ష్మ
 ణ్యజనోయాశుధాసంతస్యదిక్ష్మతిత్వాదితిభావః-అన్యత్రనిరంతరాశాగాధా
 నుగాగః-పుణ్యజనస్సకృతీ-భువనముదకంతదధిపోవరుణః-ప్రియఃప్రియా
 స్సర్వనోవాయుః॥ ని॥శ్వసనస్సర్వనోవాయురిత్యమరః-అన్యత్ర)ప్రియా
 తింగనం - మనుష్యధర్మాణంధనదంఅనువర్తతఇతితథోక్తా-అన్యత్రమా

రుషశతపరిచ్ఛతాసమధిగతవివిధాయుధమోధయూధవల
 యితాశచీవహరివరాయణాస్వాహేవకృష్ణవత్కదత్తచి
 త్రాసంయమివజీవితేశహృదయాతామసీవ నిరంతరాశా
 త్రితపుణ్యజనైకలభ్యాభార్గవీవభువనాధిపాసురక్తసదాగ
 తిరవప్రియస్సస్యనాభిలాషిణీసర్వసంపదీవమనుష్యధమా
 నువర్తినిపార్యతీవవృషాకపివ)ణయినీభారతీవ విధ్యాను
 కూల్యకామాభాయేవపద్మాప్తాభిలాషిణీ రోహిణీవ వి
 ధుసంగమాభిలాషిణీతారేవ కమనీయధిషణాచేవసేనైవ
 కౌమారవిభ్రమప్రణయినీరతిరీవకందర్పవశగాద్రుపదాత్మ
 జేవధర్మానుగక్తానుభద్రైవాపాథకామవర్జితాచిత్రాం
 గదేవప్రియవిజయాభిలాషిణీఇతేవబుధశ్లాఘనీయా సతీవ

నుషీవెవధారిణీ-వృషాకపీతి॥ని॥హరవిష్ణువృషాకపీత్యమరః-విధ్యానుకూ
 ల్యందైవానుకూల్యం-బ్రహ్మప్రియంచపద్మానామాప్రౌఢివపద్మయాఅప్రా
 విష్ణుశ్చ-కమనీయతశాస్యోధిషణౌబృహస్పతిర్యశ్యాస్సాతథోక్తా॥ ని॥గీష్మతి
 ర్థిషణౌగురురిత్యమరః - అన్యత్రసుబుధిః ॥ ని ॥ బుధిర్నసీపాధిషణీత్యమరః-
 కౌమారవిభ్ర)మాఃస్కందలీలాఃయావనవిలాసాశ్చఅపాథకామః-హ
 థకాభిన్నఅనురాగః-మోఘానురాగశ్చ-విజయోజు=నః జయశ్చ-తాతా
 మమతోదత్తదైవభీష్మాభిరుతధిన్నశ్చ - కమనీయకచాకచంనామపురుషమ
 భిలషంతీ అన్యత్రసుకెతా ॥ ని. ॥ చిహ్నరాశ్చి కురః కచా ఇతిభా

జనిఘంటుః- కాంచీవదం మెఖలాస్థానంపుణ్యక్షేత్రవిశేషశ్చ- కృతలంబో
దరానాదరేణలంబముదరమనాద్రీయమాణేన కృశమేవోదరం సృష్టవతే
త్యభః - వినాయకపూజామ కృతవతాచ జగతీధరస్య గిరేలికలంఘిషా
కుట్ట నెచ్చావప్రీతేతియావత్ ఆస్యత్ర జగతీధరస్యవరమాత్మనోవిజిగీషా

తాతానభిమతవతికాముకాచఊర్తిశైవరామానుజాను ర
క్తాదేవయానీవకమనీయకచాఽహల్యైవక్లప్తాతిరిక్తవతికా
ముకాపిమూర్తేవపాతివ్రతీగతిరామణీయకేనహరి సమీప
జిగమిషయాచహంసగామినీధృతహః రిద్రీవ సనతయామా
ధవాను రక్తతయాచపీతాంబరప్రణయినీసత్యకామతయా
హరివాంఛయాచాచ్యుతకామామంజీరమంజుళ శింజితా
నురంజితతయాజలజపిజిగీషయాగర్జదీవపద యుగళ మధివ
సుంధరమర్పయంతీతవఃప్రభావసంభూతజంగమభావమివ
రంభాస్తంభయుగళమూరుయుగళ మాకలయంతికాంచీవద
తయాతపస్సిద్ధిక్షేత్రమివమదనస్యనితంబవీంబమవలంబూ
నాతదంగనిత్యాణసమయైకృతలంబోదరానాదరేణవిధివావి
స్మృతమవలగ్నంబిభ్రాణాహృదయేశయస్యాంగజమతజ్జ
జస్యజగతీధంలిలంఘిషయాపురఃప్రసారితముఖస్య కుంభా
నుకారిణాకుచయుగళేనశుంఢాదం డానుకారయా రోమా
రేఖయాచకోభమానావదనేందు సేవనాయ సముపనత
యానక్షత్రమాలయేవనక్షత్రమాలావలయితగళప్రదేశా
తిరస్కృతచంద్రితాయామపివస్తుతస్సుధాంశుసోదరమి
దమితిదుష్ప్రీర్నివర్తనాయెవస్వీకృతజన్మాంతరేణవదనా

చ॥సి॥లంఘనంతూపవాసెస్యాతకామజేష్ఠవనెపిచేతివిశ్వః- శుంఢావండ
స్యానుకారోనుకరణంయస్యాస్తయైతివ్యధికరణోబహువ్రీహిః-నక్షత్రమా
లయైతిని॥సైవనక్షత్రమాలాస్యాత్సప్తవింశతి మోక్తికేత్యమరః-సుధాం
శుసోదరమితః - చంద్రలక్ష్మ్యైరేకౌదరత్వం ప్రసిద్ధం-చంద్రసదృశమితిః

శ్లోభ్యతే - చంద్రాతీశాయినశ్చంద్రసామ్యునీచావమతిహేతోర్దుషీ-
 త్తద్రితిభావః-సీవ్యతజన్మాంతరేణేతి-లక్ష్మీ త్వావస్తాపూర్వజన్మ-రుక్మీణీత్వా
 వస్తా ఉత్తరజన్మైతిధ్యేయం - మధుమాత్రవైరిణాసతుమధురవస్తుమాత్రవై
 రిణేత్యర్థః - మధునామకరణవైరిణాచ-సముజ్జితమధురేణమధురాంత్య
 క్తావ్వారకాంగతవతేత్యర్థః-మధురవస్తుమాత్రవైరిణాచ -యథాలివి
 రత్తస్యాపిలాకౌత్తరలాఽన్యశాలిన్యాంకదాచివసురాగః-ఎవంమధురవస్తు
 మాత్రప్రదేపీణాప్యేతదధరఃస్పృహణీయ ఇత్యసామాధుర్యమిభా
 వః - సముపస్థానీయనఉపస్థితేనఅగలేనేతియావత్ - భవ్యగయేత్యాచినా

తవిందెనలాభనీయావ్రథమంమధుమాత్రవైరిణాతతస్స
 ర్వధాసముజ్జితమధురేణహరిణాపిస్పృహణీయమాధురీ
 ధురీణమధరంబిభాణాబించాధరమాధురీసమభ్యసనాయ
 సముపస్థానీయేనసుధాబిందునేవనాసామాక్తికేనాలంకృ
 తాలవరిపూర్ణైవదనస్తాంద్యసాగరసేతునేవనాసికయా
 విరాజమానామధువసోదరతయాశ్రుతివిలంఘననిర్విశంకే
 ననయనయుగళేనాలంకృతాకిన్నరైశప్రతారణేన ముకుం
 దాభిధకల్యాణానిధివిలాకనానుకూలంసిద్ధాంబజమివమృగమ
 బలికమశ్లేకదేశే విభాణానుభూతసీమంతకర్మశ్రుతి
 యుపతీగచ్ఛకుహరావిర్భూతంవాలజాలంశిరసాన్లైఘ్యం

కర్తరితిపాతః-మధుపోషయ్యపాయాశ్శృంగశ్చ-కిన్నరేశోధనదః కుత్సితనరై
 శశ్శిశుపాలాదిశ్చ - కల్యాణానిధిశ్శుభాశ్రయః - సుశర్ణనిశిశ్చ || ని || కల్యా
 ణంమంగళేష్వర్ణఇతిభాగ్గౌఢః - అనుభూతసీమంతకర్మైతి - సీమంతోనా
 మకేశమాగః - సమృద్ధిభజ్యగంధకృష్ణబద్ధమిత్యర్థః - అన్యత్రసీమంతో
 న్నయనాశ్శృంగంసాగరేణ సంస్కృతమిత్యర్థః - అనెనగర్భస్యసాధమిక
 త్వయ్యజ్ఞతే-శ్రుతియావతీతి-అవయవినఃశ్రుతిప్రతిపాద్యత్వాదవయవస్యా
 పితత్ప్రతిపాద్యోన్మయవచారాత్-యథా||శ్లో|| శ్రుతీనాంమూర్ధానోదధతిత
 వయాశ్శేఖరతయైతి - వాలజాలం చికుగప్రకరవిచాలజాలంచశిరసాన్లైఘ్యం

మానాబిభావాణామన్యత్రావికస్తాత్పరమగర్భాదేవబహువశ్యశవసంజాతా
ఇత్యాశ్చ ర్శ్రేణశిరశ్చాలయతీత్యర్థః-అమృతముచంద్రమేఘంమోక్షత్రదంచకృ
ష్ణస్యాపిపాప్రవేణ్యత్యంత్రావణాప్తమ్యాముత్పన్నత్వాదితివేదితవ్యంరా
జమండలంశిశుపాలాది-అనంతస్నేహఃకృష్ణానురాగః ॥ ౧ ॥ అనంతశ్చేషవి
ష్ణోస్సాన్యదనంతంసువత్తానీతివిశ్వప్రకాశః- జగదాదరణీయపల్లవః ఆ
నింద్యవిటః॥౧॥జగదాదరణీయజారభావమితికణామృతే - అభీష్టస్సగ్ధన
మిష్టార్థదానం॥౧॥ విశ్రాంతినివృత్తంవితరణంస్పర్శనంప్రతిపాదనమిత్యుచితః-వి

మానావిద్యుదివప్రాప్తవేణ్యంసీలమమృతముచమనువర్త
మానాతారకేవవిష్ణుపదలాలాచంద్రికేవకువలయామో
దినీవానరలక్ష్మీరివరాజమండలమలిసీకరణోత్సకాదీవశిఖే
వానంతస్నేహనితేవయోగ్యాకల్పలతేవజగదాదరణీయ
పల్లవానువక్తాకామదుఃఖవగోవిందాధీనజీవనాచింతామ
ణిరివాభీష్టస్పర్శనబద్ధాదరామృతధారేవావశ్యంభావివి
ష్ణురథావహారాసిద్ధరసలహారీవజాతరూపరూపాన్నత్య
లాలసధన్యజనైకలభ్యాదివ్యాపధిరివసకలాంగజరుజావ
హరిస్పృశాకముమదినీవవిభుస్సహానీయపుష్పద్గమారత్న
మయమేఖతేవకల్యాణసంబద్ధామణిమంజరీవాలంబితగుణ
గదారత్నమాలేహంతరావేతనాయకరత్నాశాంతిరివ
హరియోగానుకూలాకరుణేవపరసుఖావహామమేవపు

ష్టరథోగరుడః ॥ ౧॥నాగాంతకౌవిష్ణురథస్సువర్ణఃపన్నగాశనఇత్యుచితః
అన్యత్రకృష్ణరథః-జాతాఉత్పన్నరూపాన్నత్యలాలసాసౌందర్యాతిశయ
స్పృహాయస్య॥౧॥రూపంస్వభావేసౌందర్యే ఆకారశ్లోకయోరపీతివిశ్వః
స॥త్యష్టాతిరేకేవాంఛాయామాత్మకైలాలసాద్వయోరపీతిరథసః-అన్య
త్రజాతరూపస్యసువణాస్యోన్నత్యంవృద్ధిః-తత్రలాలసఇచ్ఛావాక్ హ
రేర్యోగ్యాధ్యానసంపకశ్చ పరసుఖావహాపరమాత్మప్రియాఅన్యత్ర ప
రదుఃఖప్రహణేచ్ఛాహీకరుణేతిభావః- సకలైష్టయస్సర్వమనోరథాః సక

లయాగాళ్ళు నిజప్రకారము యోరిత్యమరఃశిశూక నాలయంతీతిశిశుపా
 లాః గదాధరభీరుభావః కృష్ణదారత్వంగదాపాణేభీః తత్త్వంబజగతీ వతి
 భూక పజగత్పతిశ్చ నిజగతీభువనైత్యాయామితివిశ్వాః చాళదేశః కూర్మ
 సదేశః ॥ ౧॥ చాళఃకూపాకసకౌస్త్రీయామిత్యమరః - తద్గతౌకూపాకస
 సంచ్ఛన్నా విత్యథః - పృథురతరావయోధరా యస్యాస్యాతథోక్తా అ
 న్యత్రహాలాఖ్యదేశగతంమధురతరంవయః- ఉదకంధరతీతితథోక్తాహం

రుషాత్తమనిర్వాణహేతుభూతాశ్చిదైవపురుషాత్తమకృత
 సకలైష్టసాఫల్యసంపాదికా ముక్తిరివ విబుధశ్లాఘనీయా
 తీథయాత్రైవ శిశుపాలదురవాపాసురభిరివ గదాధర
 భీరుభావాచితా భాగీరథీవ జగతీవతితపోలభ్యాయమునైవ
 కృష్ణగుణప్రణయినీ సరస్వతీవ విశ్వంధరాంతగతజీవ
 నాకవెరతనయైవ చాళదేశగతమధురతరవయోధరాసర
 యూరివ హంసావాసమానసప్రసృతసర్వతోముఖసం
 భ్రామావిరజైవ వైకుంఠసమీపగామినీ తుంగభద్రైవ మధు
 రతరసర్వతోముఖాటోపాకుసుమమంజరీవాళికదంబక
 రంబితాకీతికైరివ సుఖస్వరూపాసుకృతపరంపరైవ హరిప్రీ
 తిజనికా భగవతీభీష్మతనయా స్వయమైవసర్వమంగళోపా
 సితాపిసర్వమంగళాముపాసిత మంతఃపురతః పురతోనిర్గ
 త్యభవానీ భవనమభజత ॥ ౯౦ ॥ కృతాభ్యవకనాచనిర్గ
 త్యభవానీ భవనతస్సహసభీజనైవదేవమాయైవమనుజదుర

సైతిమానససరః ప్రసృతాసరయూరితిప్రసిద్ధం సర్వతోముఖాటావః- ఉద
 కసంభ్రమః- అన్యత్రహంసావాసః- పరమాత్మాత్రయభూతేయవ్వాసనం
 మనః- తతిఃప్రసృతాః సర్వతోముఖాః - సర్వపథీనాః అటోపాస్సంభ్ర
 మాయస్యాస్యాతథోక్తాఅశికదంబకం సఖీబృందంసూర్యపక్షిమూష్యప
 షుఃతత్రవాస్తవ్యచునభిమత్యతియావత్ - అన్యత్రశుక్లవక్షేవతకమా
 సం అనాలాకపాత్రతాపాదనం దశకనానహాత్వసంపాదనం సిన్ధైజ

స్మృతాకరణంచకృష్ణపక్షాశ్రితంభగవత్సహాయ్యకారిణంబహుళ పక్షగ
తంచ॥ ౯౯॥ రాజమండలమితి॥ అసన్నం రాజమండలంశిశుపాలాదిస్వపగ
ణంశ్యక్త్యా-సవితుఃపితుఃభీష్మస్యప్రేమపాత్రంసారుక్మిణీచ క్రేణసుదశః॥ న
న ఎకభాసురమత్యుజ్జ్వలంపద్మాప్తస్య కృష్ణస్యస్యందనంయయావ్యం గ్యాధే

వాపా అఘటిత ఘటనా పటియసీవ సకలమపి రాజ మండ
లంపూర్వపక్ష వాస్తవ్య మనాలోక పాత్ర తాపాదనైవ
స్వల్పీకుర్వాణాకృష్ణ పక్షాశ్రితం రాజ మండలమభివ
ధః యంతీనమందాక్షమందంపంచం ముకుందస్యందనా
భిముఖమయాసీత్ ॥ ౯౯ ॥ ప ॥ రాజమండలమూసన్నం
త్యక్త్యాచక్రైకభాసురమ్ । సవితృప్రేమపాత్రంసా పద్మా
ప్తస్యందనంయయా ॥ ౧౦౦ ॥ ప్రేయసీహరణాదన్య ద
నీచక్రైహరణంహరిః । చచాలవవలంహృత్తః పశ్యతాం
సర్వభూభుజామ్ ॥ ౧౦౧ ॥ గ ॥ అథజరాపంధాదయస్మా
భిమానం యుద్ధాయబద్ధాదరామధునూదనమనుధావ్యవి
ధాయచవివిధమాయోధన ముపజాత పరాజయాభగ్నర
థాశ్శిథిలమహారథాశ్చ భూత్వాప్రత్యావృత్య త్రిదివపరి
భ్రష్టమివనహుషంపురుషాతపాతితమివ త్రిశంకుంప్ర
మాదగళితవిద్యమివ విపశ్చితం పశ్యతోహరప్రముషితర
త్నమివసాధకవాహమతిదూరామానమానసం శిశుపాల
మాశ్వాస్యతెనసహ స్వస్వభవనమభజక్ ॥ ౧౦౨ ॥ తతః॥
హరినాయోధనైహత్వాగృహ్ణాన్నాయామిసాదరీమ్ । ఇతి

తు-చక్రైకభాసురమేకచక్రైకభాసురమిత్యర్థః-శివభాగవతవత్సమాసః॥
ః॥ సప్తయంజంతిరథమేకచక్రమితిశ్రుతైః-శిష్టంస్పష్టం॥ ౧౦౦॥ ప్రేయసీతి॥
హరణంయోతకంపశ్యతాంసర్వభూ భుజామితిపశ్యతస్సర్వాసపిభూపా
లాననాదృత్యైత్యర్థః- పక్షీచానాదరఇతిషష్ఠీ ॥ ౧౦౧॥ అధేతి॥ సాధకవా
హంపణిజం॥ ౧౦౨॥ హరిమితి॥ ఆయోధనైహత్వాన్వేత్యత్ర అహత్వేతిచ్ఛేదః -

హత్యాగృహ్ణాన్నిత్యత్ర అగృహ్ణాన్నితచ-అతఎవాక్తం-ప్రతిశ్రుతంసత్యమి
తి || ౧౦౨ || స్వసారమితి || రుక్మిణిః - స్వసారంభగినిం రుక్మిణీం - అథాపిభగి
నీ హతజెసిస్వమృత్యవెకృష్ణవత్త్వాభాత్ కృష్ణమనుధావమానః - తథావి
ధోరుక్మిసదృశః - వ్యంగ్యాభక్తు-రుక్మమస్యాస్తీతిరుక్మీధనికః-తత్సవసా
రంసారభూతం ధనం అథాపిధననాశేసిస్వమృత్యవెధననాశ దుఃఖాసహన
తయాచుతుకంకృష్ణవత్త్వాభాగ్నింప్రవృప్తఃనవిలోకితఇతి - జీవన్ముక్తా
ణివశ్యతీతిన్యా యముల్లంఘమానానకావేపిదృష్టఇత్యర్థః || ౧౦౬ || ఆ
యాంతితి || రుక్మిణి జీవతిసతికకశముఖాస్తీష్టాగ్రామాగృణౌఘాబా

ప్రతిశ్రుతంసత్యమమషాదధరుక్మిణా || ౧౦౩ || X || ఎ
వంరాజ్ఞామగ్రీతః ప్రతిజ్ఞాయసకోధమతౌహిణీప్రమిత
యాసహవాహిన్యాచుధుసూదనమశ్శుధావత్ || ౧౦౪ || వ
వ || స్వసారమదాయ గతస్సరుక్మిణిః పునప్రయచ్ఛేతి-
మువశ్యతోహరః | స్వపృత్యవెధాపినకృష్ణవత్త్వాభాక్త
ధావిధః క్వాపి విలోకిత శ్రుతః || ౧౦౫ || X || గత్వాచమధు
సూదనసవిధమిద మవాదీత్ || ౧౦౬ || వ || ఆయాంతికర్మశ
ముఖాసపునస్వసారమప్రాప్య జీవతిహీ రుక్మిణిమాగృ
ణౌఘాః | కూర్కస్వభావమలినత్యజగాథ ముష్టిమత్యాగత
స్వపరిపాలనధీఃఖిలాతే || ౧౦౭ || X || ఏవమభిహితవతిరుక్మి

ణాగణౌస్వసార మప్రాప్యవరి గృహ్య కృష్ణహననద్వారేతిభావః - పున
నాకయాంతిఅమోఘా మమబాణౌఇత్యర్థః - అత్యాగతః రుక్మిణీమ
త్యక్త్వాస్వస్యాత్తనః పరిపాలనధీః ఖిలా విఫలారుక్మిణీంసత్యజ సిచేత్ నజీ
వివ్యసీత్యర్థః- వ్యంగ్యాభక్తు -కకశముఖాఃకటుభాషిణిఃమాగృణౌ
ఘాయాచకసంఘాః రుక్మిణిధనికేజీవతినతి స్వసారంసర్వస్వం అప్రాప్య
పుననకయాంతియచిమృతస్యాత్తసౌత్వజేయఃఅన్యధానెతిభావః - గా
థముష్టింలాభంఅత్యాగతఃదానాభావెనసార్యవిధక్తికస్తసిః - స్వపరిపా
లనధీఃధనసంచయనెచ్ఛాఖిలాదుష్టావిఫలెతియావత్ || ౧౦౮ || తత్కా

అమితీ||అత్యంతసంయోగేద్వితీయా-గతాహిభయోనివృత్తశత్రుభయః||ని||
మహీభుజామహిభయంస్వపతుప్రభవంభయమిత్యమరః - హరిఃపరంకృ
ష్ట ఏవచంద్రహాసంఖడ్గంనానితఃస్వీకృతవాక్ ||ని|| ఖడ్గేతునిస్త్రింశచంద్ర
హాసాసిరిష్టయిత్యమరః - కింతుతాదృక్కృష్టవద్గతాహిభయమిత్యథః-
అన్యత్రాహిభయంరాహుభయం అముష్యయశోపి చంద్రహాసమాదిత
స్వస్యనాహిభయంచంద్రస్యతుతదస్తీతిజహాసేత్యథః - అస్మైఃకైఃఅ

ణి || ప || తత్కాలమాదితగతాహిభయోనచంద్రహాసం
హరిః పరమముష్యయశోపితాదృక్ | సిక్తానినోరిపువపూం
పివరంతదాస్యైస్సగ్గఃంగనాతనులతాఅపినత్వజైస్తైః||
౧౦౮|| X || అథనిహితవాహినీ వాహసమువజాతచరాజ
యంరుక్మిణంహంతుకామేనతియోధయాధే|| ౧౦౯ || ప ||
పైయసీదీనవచనసుధారసమధాద్ధరిః | రుక్మిణస్తదభూ
చ్చిత్రంమరణాభావసాధనమ్ || ౧౧౦ || X || తదనుకేశ
వనిదేశేనముండితముండమేన మువజాతవైరూప్యం ప్ర
గ్రహైబాబంధుః|| ౧౧౧ || స్థానెహితత్ || ప || అంత
భాజి ధనువేదవైపుణ్యేతస్యయద్భవత్ | నమావర్తనమ
స్యాంగంచికురత్తశ్శుముండనమ్ || ౧౧౨ || X || అథవ
రమకారుణికేనరామేణమౌచితేప్రతినివృత్తమానెరుక్మిణీ

శ్రుభిశ్చ || ని || అశ్రుశోశితయోరస్రమితిభాస్కరః-సత్వజైస్సాత్వీకైః||
౧౦౯||పైయసీతి||దీనవచనానిమమభాత్రతంత్రాయస్వతవదాసీభవిష్యా
మీత్యాదీని తాన్యేవసుధారసః తమధాత్పిబతిస్త-అత్రహరెరమృతపా
నంరుక్మిణామరణాభావఇతికార్యహేత్వోభిన్నదేశత్వమసంగత్యలంకా
రః||ని||విరుద్ధభిన్నదేశత్వంకార్యహేత్వోవరసంగతిరితిలక్షణాత్|| ౧౧౦||త
దన్వితీ||ముణ్ణితముణ్ణంముండితశిరసం || ని || ముండొనైత్యాంతరేరాహశా
మూర్ధ్ని||తి||షుతుముండితమితిభాస్కరః || ౧౧౧ || అంతఛాజీతి||ధను
ర్వేదయవైపుర్యంకాశలం తస్మిన్నంతభాజివరిపూణేసనినష్టేసతిచ-

సమావతకనమితి - వెదనమాప్తౌ సమావతకనస్యావశ్యకత్వాదితిభావః ||
 ౧౧౩ || తదాశయగ్రహణితి తస్యారుక్మిణ్యాః ఆశయగ్రహణామనశ్చాధనం
 అనమంతాత్ శయగ్రహః - పాణిపీడనంచ || ౧౧ || పాణికరశ్చయోహస్తఇతి
 వామనమాలాయాం - అతఏవాహద్యేధేతి || ౧౧౬ || మీనకెతురితి || దండమ

ప్రాణమాత్రశేషేహరిరపిద్యావరకాముపగమ్య విధినారు
 క్తిణీంపర్యజ్ఞేషీత్ || ౧౧౩ || ప || తదాశయగ్రహణాద్యై
 ధారచితోమురవైరిణా | ద్విజన్తసాక్షికః పూర్వః పరః పా
 వకసాక్షికః || ౧౧౪ || X || అథకదాచనపురాపురారినయ
 సజ్వాలావలీధః కామశ్చరీరకామః కమలావతిమను ప్రావి
 శత్ || ౧౧౫ || తతశ్చవైదభీకగర్భదావిభూతమేనమ
 సతీతసూతకంప్రద్యుమ్ననామానంశంబరస్సవివైరిణం
 త్వాయౌత్వాచమధ్యేనముద్రమక్షిపత్ || ౧౧౬ || ప || మీనకె
 తురసావస్తాదండం దిరమలంభయత్ | ఇతివైరీవమీనస్తం
 నిజగారమహాశిశుమ్ || ౧౧౭ || X || తమేనంమీనంశంబరా
 యధీవరైరుపహరికృతముపనీయ సూపకారశ్చంకులయా
 శకలీకృత్య తదరీతగతం పోతం పౌరోగవపదనివేశితా
 మైమాయావత్యపరనామికాయై రత్యైస్యవేదయత్ ||
 ౧౧౮ || సాపికిమిదమితశంకితమానసాతదనునారదవచనాద
 మువ్యతత్త్వం మత్వాపతిలాభపరిశుష్టాపరిపుపోష || ౧౧౯ ||
 అథకియత్రాపికాలెనసంజాతయావనఃప్రద్యుమ్నస్సవిశరశ
 రవ్యతామగమత్ || ౧౨౦ || ప || సాంగోపిహహంతకథన్తు

అంభయత్ అదండయదిత్యధః - ధ్వజదండం ప్రావయామాసేతిచ ||
 ౧౧౭ || తమితి || పౌరోగవపదంపాచకాధికారః || ౧౧ || పౌరోగవస్తదధ్యక్ష
 ఇత్యమరః - అత్రచపురాస్తరదాహానంతరంతత్పత్నీంరతింబందీకృత్యశం
 బరః పాపకాధ్యక్షమకరోదితకథాత్రానుసంధయా || ౧౨౦ || సాంగోపి
 తి | సోయంస్తరః సాంగోపిద్యుమ్నరూపేణసశరీరీంపి అత్తానమేవ

కథంప్రజహరలసంగత్వదశాయామాత్మనిస్సైవైవతాడితే ముష్టిభిరాకాశ
తాడనవన్నహానిః - సాంగత్వదశాయాంతుహానిరేవేతిభావః - సుధ్వపా
యీవసంతవిస్థిప్తః మధ్యపానరహితశ్చ || ౧|| మధుర్నాత్మత్రియైచైత్రేవ
సంతేదానవెదురమేలస్త్రియాంమధ్యభేదేస్యాస్త్రిగుబంసలిలదుగ్ధయోరిత్య
మరశేష్-హితాప్రతీతిఃహితజ్ఞానాభావః || ౧౨౨|| అహూయేతి|| తమ
నంశంబరం మాయాంనిమాణయతిరోధాయేత్యర్థః-ఆయాసయంతంశై

సాయమాత్మానమేవప్రజహరయదా | అపిక్షణంయోన

హీమధ్వపాయీనతత్రచిత్రంస్వహితాప్రతీతిః || ౧౨౧ ||

౧ || తహానీంప్రియయామాయావత్యాప్రతిగ్రహితమా

యాభంజనవిద్యావిద్యోతమానః ప్రద్యుమ్నః సత్త్వరంశంబ

రమాహవాయాహ్వయత || ౧౨౨ || అహూయవతమే

నమావిభూయభూయసానిమాణయ మ్మాయామాయా

నయంతమంతకసాద్విధాయ విధేయయామాయావత్యా

సహతద్దహం విహాయవిహాయసినముత్పత్యస్వముత్పత్యా

లయమగమత్ || ౧౨౩ || తత్రచ || ప || కాంతాసమేతమవ

రోధవధూజనస్తంమత్వావరంప్రియమువాహవిదర్శజా

తు | జ్ఞాత్వాపయోధరవయస్సృవకౌదనస్యజన్మానమేవమ

పినావజగామకామమ్ || ౧౨౪ || ప్రద్యుమ్నమాధాయపి

నష్టలబ్ధంవిదభజామస్యతఘారిలాభమ్ | కాంతాతతిస్త

శయంతంతద్దహంశంబరగృహంసముత్పత్యాలయముత్పత్తిగృహంకృష్ణాం

తఃపురమితియావత్ || ౧౨౩ || కాంతేతి || వరంవరపురుషంమత్వా-అన

స్యజన్మా సంత్యాత్వామస్తథోయమితిజ్ఞాత్వేత్యర్థః || ౧ || కుసుమేషురనస్య

జగత్ప్రమరః - కామంనావజగామేతివిరోధః - అనస్యజన్మానంసుతమితి

పరిహారః-అతఏవాత్రాసుమానాలంకారః || ౧౨౪ || ప్రద్యుమ్నమితి ||

పూర్వంవిసప్తమనంతరంలబ్ధమితిపూర్వకాలేత్వాదినాసమాసః - ప్రద్యు

మ్నమాధాయలభ్యవిదభజామక్తిణీ భూరిలాభమమస్యత మహాకలా

భోయమితి జ్ఞాతవతీత్యర్థః - వినష్టపుత్రలాభాహిమహనితిలాభః - పరా
రుక్తిణీవ్యతిరిక్తాపికాంతాతతిః - తత్ప్రమదంరుక్తిణీసంతోషమవలాక్యస్వ
లాభబుధ్యాముముదెనాయంరుక్తిణ్యావలాభః కింత్యస్తాకమప్యయమే
వలాభభగ్యత్యవమన్వతెత్యర్థః - అనెనచరుక్తిణ్యానిరవధికసౌజన్యం వ్యజ్య

త్ప్రమదంవిలాక్యస్వలాభబుధ్యాముముదెపరాపి || ౧౨౫

అథకదాచనశమంతకం నామసకరుణదినమణివితీణః - ఉదివ్య
మణింబిభ్రాణస్సత్రాజిదపరభవతరణిరధిద్వారవతినిజ
భవనమభజత || ౧౨౬ || అవలాక్యచతమేనందుడః శఃమ

ణికిరణమస్పటితశరీరమవలోకనాయ తవకమః సాక్షీసా
క్షాదువనతభినివేదయతినాగరికలూకే మోఘదృష్టిరయ
మితిసమందస్తితెనముకుందేనసత్రాజిదభవనమాసేదుషా
విహితాయాంమణిపార్థకనాయాంవ్యథాఽయామ్ ||

౧౨౭ || ప్రసేనోనామసత్రాజిదసుజస్తమేవమణింబి
భ్రాణోమృగయావ్యాపారేణవిసినవత్కనా సంచరమా
ణః కేనాపికేసరిణామణిలూలుపేనవ్యాపాదితః || ౧౨౮ ||

౫ || తస్మిన్నపికేసరిణికందరాంతరగతజాంబవతానిహతే
మణౌచతనయాక్రిడనాయనియోజితే సౌదరవిరహావిహ్వ

లెనసత్రాజితానియతమేనంచక్రపాణిర్మణిలాభేన నిహ
తవానితినమారోపితాంపరివాడగిరమసహమానా హరిర
పివిసినముచగమ్యపరాసుంచప్రసేనమవలాకయే విషాదయ
బహిరేవసహచారిణౌజాంబవత్యాధిష్ఠితంగహ్వరమగా

హత || ౧౨౯ || తత్రచమణిహరణార్థకమభః కాభ్యణః

తేవ్యంగ్యాభఃస్త్రువినష్టలభంప్రద్యున్నప్రకృష్టస్వణః || నిహిరణ్యం
స్త్రువిణం ద్యున్నమిత్యమరః - ఆదాయలభ్యా భూరిలాభం స్వణకలాభ
మమస్యత || నిఘోరిప్రాజ్య సువణః యోరితివిశ్వప్రకాశః - స్వలాభబుధ్యా
భవలాభబుధ్యా - ఆత్రసమాసాక్రిరలంకారః || ౧౩౦ || ప్రసేనభి || సంచర

మాణిక్య-సమస్త్రతీయాయుక్తాదిత్యాత్మనవదం॥౧౩౨॥రమణీయమితి॥
ప్రియవాక్యేనసత్రాసహ॥ని॥పాకంసత్రాసమంసహేత్యమరః॥౧౩౩॥అ

భాజనభగవతిజాంబవానతిరోషణస్సహసాసన్నిధాయచ
ముష్టాముష్టిసావష్టంభః పిష్టాఖిలావయవతయోపి విలీనభ
లఃక్షీతితలెనివత్యసంజాతప్రత్యభిజ్ఞఃస్తుత్వాచిరమరవింద
లోచనంమణినాసహరమణీమణింజాంబవతీంనామనిజతన
యాంప్రాయచ్ఛత్ ॥ ౧౩౦ ॥ హరిరపి లభ్యమణీమణిః
కందరోదరాన్నిస్సృత్యసానుచరిపురమధిగమ్యసత్రాజిత
మూహూయతదాహరణప్రకారమానెద్యమణిమముష్టే

ప్రాయచ్ఛత్ ॥ ౧౩౧ ॥ సత్రాజితపిసమువజాతలజ్ఞో
యసునందనానందనోపాయస్సనధిగచ్ఛత్తేనైవముణినా
సహసత్యభామాంనామస్యతనయాంహరయేవ్యతరత్ ॥

౧౩౨ ॥ వ॥ రమణీమణినైవాలమితిఘట్టైవచక్షాధవః । ప్ర
త్యదాత్ప్రియవాక్యేనసత్రాసత్రాజితేమణిమ్ ॥ ౧౩౩ ॥

అకూర్కకృతవమభ్యాంశతధన్వాప్రవతితః । సత్రా
జితమహస్తజ్యైకురూనధహరౌగతే ॥ ౧౩౪ ॥ పితృనా

శాతకాయానత్యభామయాగతయాకురూక్ । నీతోహరిః
పురంఘాతమియేషశతధన్వనః ॥ ౧౩౫ ॥ విద్యస్యమణిమ

క్రూర్దైవలాయితమమురభయాత్ । యోజనానిశతంశౌరి
రవధీనసధావ్యచ ॥ ౧౩౬ ॥ తస్మిన్మణిచద్యస్తావతః

స్తతోఽకూరమయాచత । లభ్యావచమణిమక్రూరౌదవ్యై
ప్రత్యవయతోముదా ॥ ౧౩౭ ॥ గ॥ జగమునిర్వోయ

తుం తతోజునంహరిహారిప్రస్థమతీవలాలసః । విలొక్య
పాదఃపరభాగభాగభూదపాదః ఖేదాదరిణంజనార్ద

క్రూరేతి॥అహన్నితిహంతేలజిరూపం ॥౧౩౮॥జగమేతి॥ నిర్వణం
తుంద్రస్తుంపాదఃఖేదేతిదరీసాదరౌసభవతీత్యపార్థఖేదాదరి-తంపరభా

గోగుణోత్కృష్టః - సముఖోపి వరభాగమ వాపేతిమాఘేదశమసగౌ
 స్లిష్ట ప్రయోగః-వ్యంగ్యార్థస్తు-అజుఃసంశ్చేతంనిఃప్రకృత్యుత్పత్తి
 తంతృకంజగామ-వరభాగభాగభూదితి॥ అన్యథాచింతితంకార్యందై
 వమన్యత్రచింతయేదిత్యాద్యదితిభావః-అతఎవఅపాథోఽనిరర్థకఃఖేదః
 తత్తాద్రీ-తం॥౧౩౮॥వరస్వరమితి॥ఎకొసీలఃఅన్యఃశ్చేతఃఉభయోస్సంబం
 ధేరక్షతాసంచన్నైత్యాశ్చర్యం మిత్రతారవిత్వంరక్ష్యంసూన్యయోనక
 నమ్॥౧౩౮॥వరస్వరంపరివృజ్యతతఃకృష్ణజుః నావమూ ।
 రక్షావతితరాంనెదంచిత్రంయన్నిత్రతాతయోః॥౧౩౯॥
 గ॥ అధకదాచిదైతౌదూరీకృతయరితావపిపాపధిఃకాంక్షే
 తౌవిగతమోహావపి గహనమవగాహ్య వృష్టేగవెషణా
 నురక్షావపినానా వృగాన్వేషితౌభూత్వాతఃపరిశృప్తా
 వపిత్వహ్లా పరితాయమునా మువగమ్య విషితపరజీవనావపీ
 స్వాదూదకంసీపీయతేనైవపథా సంచరమాణౌ కామపిక
 మలలోచనామలోకయతామ్॥౧౪౦॥ధనంబయఃకేశవసదే
 శేనతామేతాంచ్యాజహః॥౧౪౧॥ కల్యాణికాత్వమేకాకే
 నీవనదేవతేపకాననెచరసికింకామనాచేతి ॥ ౧౪౨ ॥ సాపి
 సవ్యాజంప్రశ్నవాదీత్ ॥ యుక్తముక్తభవతావనదేవతేవే
 తిసవిత్వతనయావనదేవతైవాహమస్యజైత్రస్యమనోహరత
 రుణాతిలోభనీయస్యాసన్నపుష్పద్వమస్యచూధవశ్యసమా
 చిత్రమితివ్యంగ్యార్థః॥౧౪౩॥అధే॥పాపధిఃర్మ్యగయా॥ ని॥పాపధిఃశ్చ
 పరాధిశ్చేదనిఘంటుసారే-పావనమృధిశ్చ-గహనంవసందుఃఖంబ॥ని॥గహ
 నంవసందుఃఖయోరితిభాస్య-రః- వనదేవనాఉదకాభిమానీదేవనాకానన
 దేవతాచ॥౧౪౨॥ సేతి॥క్షేత్రస్యశరీరస్యసిద్ధిగ్రాసస్యచ ॥ ని॥క్షేత్రంరక్షత్ర
 కేదారే సిద్ధస్తాన శరీరయో రిత ప్రతాపః - మనోహర తేజఃతేజః -
 జాతావేదవచనం - మనోహరై నానావృక్షైః అతిసుందరస్యైత్యర్థః -
 అన్యత్రమనోహరైస్తరుణ్యై ర్యువధిరితి లాభనయన్యాలి స్వప్నహృదయస్య॥

౧౪౩ || కాళింఃమితి || మురారయైత్తిష్టమానామితి | మురారిసమాగమం
 ప్రోక్షమాణామిత్యథాః - శ్లాఘమాన్జీప్తాశపాంజ్ఞేభ్యమాన ఇతిచ
 క్షప్తి ౧౪౪ || భద్రాత్తతి || కల్యాణాన్వహావంశ్యపభస్వయావత్స || నిఃశ్చితౌభ
 ద్రాబలివదా ఇత్యమరః - మత్వాపీతి - వృషభస్యచృషభవిజయాయుక్తఇతిజ్ఞా

గమంప్రోక్షమాణాకాననమంతరాచరామితి || ౧౪౩ ||

వ || కాళిండింసవితుఃపుత్రీంత్తిష్టమానాంమురారయే | ని

భావ్యనచనాత్రస్యాఃఫల్లనాహరయేభ్యధాత్ || ౧౪౪ ||

రభమారోవ్యతామేతావనుజ్ఞావ్యస్పధాసుతా || ద్వార

కాంమురజిత్వాన్యూద్విధినాచవ్యవాహతామ్ || ౧౪౫ ||

విందానువిందభగినీంమిత్రవిందాంతతోహరిః | హరః పితృ

కులాద్విర్యాదువయేమేవిధానతః || ౧౪౬ || X || అథన

న్నజితఃకోసలశ్వఃస్వదుహీతరంసత్యాభిధానాం వృషభ

సప్తకవిజయలభ్యాంపరిణేతుకామోవసమాలికోసలవతిపు

రమభజతవృషభానజైషీత్సర్వశ్రేష్ఠీచ్ఛ || ౧౪౭ || వ || భద్రాత్తా

గోవతిశ్చౌగివృషశ్చతసుహారితి | మత్వాపివిస్త్రితాస్సర్వే

సప్తాజైషీద్వపానితి || ౧౪౮ || శ్రుతకీతిః సుతాం తతో

నుభద్రాగ్నివరిజగ్రహసలక్షణాంపమాదీమ్ | విఘ్నరీఢిత

లక్షణాపిసోమంవికళంకౌభవతిస్తవిశ్చయాయ || ౧౪౯ ||

అథభూమిసుతంహత్వామురారిరమునాజితమ్ | అహర

ద్రాజకన్యానాంపట్నహసాగ్రిధికాయుతమ్ || ౧౫౦ || కన్యా

రాగిరసావైవభౌమభౌగాహతామగాత్ | విఘ్నస్వగృ

త్వాపీక్యః - పునర్విస్తయహేతుమాహ-సప్తైతి-ఎకస్యవృషభస్య వృషభస
 ప్తకవిజయోద్భుతఇతిభావః || ౧౪౮ || శ్రుతేతి || ఈశ్చి తలక్షణః కామిత
 కళంకః | చిచ్ఛంలక్ష్యచలక్షణమిత్యమరః || ౧౪౯ || అధేతి || భూమిసుతం
 సకరం || ౧౫౦ || కన్యైశ్చ | అసౌకన్యా రాశికన్యాగణః భౌమభౌగాహతాం
 సకరకా సకరభౌగ్యత్వంనాగాత్ | ధున్యస్యస్వగృహబుధ్యాస్వదాగ్రిధియావి

శ్రీకృష్ణమః ప్రస్తావనః - చంపూ ధాగవతే - స వ్యాఖ్యానే -

ప్రీరస్తు

శ్రీకృష్ణమః ప్రస్తావనః -

చంపూ ధాగవతే - స వ్యాఖ్యానే -

వ్యాఖ్యవిలాస ప్రారంభః -

తాభిరితి || మధుజితహరేః తాభిస్తరుణీభిస్సమంత్రాభినుహీ
షీభిః పోడశసహస్రసంఖ్యాభిరవరాభిశ్చ సమత్యభః - సురాణాం తావ
వగః తావసంచయః ధౌరీతన్నివతః కసురతమేవావవర్గః ఫలతేనహః
రీమనాహశ్చవిహః క్రీడాబహుః - స్థానేతి - భగవద్విహారస్య సురతా
వహరశ్చంద్రముక్తమిశ్రభః - తదేవాహ - వనమాలినీచం విచిత్రచరితే
వతికాయవ్యూహం బసేననానా ప్రీతసంభోగాదిరూప విచిత్రచరిత్రేనతీ
త్యభః - సుమనసాం దేవానాం నివహః ఆమోదవాక్ హృద్యోబహుః -

తాభిస్సమంత్రాభిస్తరుణీభిస్సమంత్రాభినుహీ
భిరధోవిహః | స్థానేనిచిత్రచరితే వనమాలినీచం విచిత్రచరిత్రేనతీ
దవాక్ సుమనసాం నివహః హృద్యోబహుః || ౧ || ౫ || అథకదా
చనశకలమసౌఖ్యతనమహానీయోగగనభవ చంద్రకాంతా
లంకృతేరజనికరహృదయభవపుష్పరాగాశ్రితేనత్యలంకృత
భగవద్విహారఫలభూతానాం వాద్యమృదీనాం శంఖరాద్యసుగవిదాశనే
దేవహీతసంపాదకత్వాదితిభావః - అత్రవనమాలాచిత్రికాసంతతివన
మాలీతస్త్రిన్నామోదవాక్ సుగంధిః సుమనసాం ప్రప్రాప్తాం నివహః
వేదిధ్వరితివ్యాఖ్యాతం - ప్రాచీనతీకాకారే || ౧ || సుమనాః పుష్పమాలతోఽః
ప్రీయూం దేవబుధేషునాభిభాసురః || ౧ || అథేతి || చంద్రస్య కాంతాః ప్రి
యూం క్షత్రాణీతియవతే అన్యత్ర తన్నవిశేషాః పుష్పరాగః పుష్పశత్రవ

పయానురాగఃరత్నవిశేషశ్చకేసరైః కింజల్కైః ఆమోదితేల్యత్రకేసరైః
 ర్వకులేఃపుష్పాగ్రైఃనాగకేసరైర్వా || ౧|| కింజల్కైఃకేసరౌ శ్రీయాంనాగ
 కేసరపుష్పాగ్రవకులేఃపుష్పమానయమితిభాస్కరః- సితాభ్రాంకరూపః|| ౧||
 ఘనసారశ్చంద్రసంజ్ఞఃసితాభ్రాహిమవాలుకేత్యమరః - భవరసఃచంద్ర
 దనద్రవఃపుష్పభరావశ్చ || ౧|| ఆస్వాదఃధ్వనిసుధాంబురసాఖ్యధాతుప్వి
 ష్టోరసగతిభాస్కరః-సురతాయాదేవభూయస్యాధిగమఃప్రాప్తిఃరతిలాభ
 శ్చహిమవాలుకాకపూర్ణఃశీతలావాలుకాచ|| ౧|| తుషారశ్శీతలశ్శీతోహిమ
 సప్తాస్యలింగకాగత్యమరః-ఉపబహుంఉపధానం|| ౧|| ఉపధానంతూప

వముక్తాఘనంకులైకమలాకర ఇవపద్మరాగ శోభితే కేసరా
 మోదితేచపాకశాసనఇవవజ్రమణియేవాసంతికవన ఇవ
 వ్రవాళసమృద్ధశరతాంలగగనఇవసితాభ్రాభాసురే హం
 సమండితేచనందనఇవాసన్నపారిజాతేహరిచందనామోద
 వాసితేచగోష్ఠఇవభద్రరసాస్తదెగోపాలవాసయోగ్యవస్సు
 ర్గఇవసుమనస్సంకిణ్ణేసురతాధిగమయోగ్యేచకైలాస ఇవ
 సదాశివైకనిలయేనీలలోహితస్పృహణీయరత్నాస్తదేవ
 శరతాంలపులినఇవహిమవాలుకాలంకృతే శాదూలఇ
 వమృగమదామోదహరిణీమయూర మేదకఇవోపబహుం
 భాసురేచంద్రమండలఇవాదగ్ధలెఖానువృత్తేభాగవతఇవ
 శుకాలావరమణియేచౌద్ధదగ్ధనఇవసాధుదూష్యేపాండ

బహుంశయ్యాయాంశయనీయవదిత్యమరః-అన్యత్రకింజల్కపూర్ణబద్ధైః-
 విభక్త్యథైకవ్యయాభాసంతత్రభాసురైః|| ౧|| కింజల్కపూర్ణంశకగత్యమ
 రః- అపన్నరేఖాదప్పావజ్జీతయానిమృతైరన్యత్రాదగ్ధమహాస్యా
 వ్యంతరలయోరభిదాతైఃశ్చేదవైరిసుచ్యతైఃభోజ్యత్వానితిభావః || ౧||
 ఆదితేయూదివిషదోలెఖాఆదినిందనాగత్యమరః - సాధూనిబహుమూ
 ల్యనిదూష్యాణావస్తాగ్రామిన్తిక్ - యదప్ - సాధుదూష్యంవస్త్రగృ
 హరిమిన్తిక్తేలొగృహేవిషదే దూషిణాభివ్యాపర్యాప్తం వస్త్రగృహం

కుర్వంతీతిప్రసీద్ధం || ని || దూష్యం వస్త్రైశ్చ తద్వహతివిశ్వః - పాంచాలి
కాద్రోపదీకాహాదనిమి తావ్రతిమాచ||ని|| పాంచాలికాపుత్రికాయాం
ద్రోపదీరతిభేదయోరితిభానురః - చిత్రఫలకైవచిత్రఫలాభ్యైస్సాన్వైతః -
అన్యత్రైతేఖ్యాశ్రయీభూతం ఫలకం దివ్యఫల్లూకౌజాంబువాన్ దివిభవా
భల్లూకాశ్చ ఇష్టగంధోమేలూమధూమంసుగంధశ్చ || ని || ఇష్టగంధస్సుగంధిస్సన్య
దిత్యమరః - భూరిమంచాః సౌవర్ణమంచాః అనెకమంచాశ్చ || ని || భూరిప్రాజ్య

వత్సపాంచాలికారమణీయేకల్పపాదభవరమణీయచిత్రీభ
లకైసుమేరుశృంగభవకల్యాణనిలయైసురతనమయభవకపోత
కూజితరుచిరేపుష్పకభవవిష్ణువదనంచారయోగ్యై బలిభవన
భిషానంతభోగాస్పదేమేరుకందరభవదివ్యభల్లూక చాలా
లంకృతేహరిశ్చంద్రచరితభవసత్త్వాన పాయినీరామచరి
తభవలక్ష్మణానపేతేమహారాజసులభవభద్రాననయోగ్య
గంగాప్రవాహభవకాళిందీమిశ్రితేన్యాంబుదగ్గునభవజాతి
మాలానపేతేచైత్రరథభవమనుష్యధర్మాశ్రిత లూకపాలవి
హారయోగ్యై పాగ్వింశతివేష్టగంధసంపన్నై సత్కావ్య
భిషాత్రైమల్లోకగభేకాన్వయంవర్ణభవభగతీవతి సమాశ్రి
తభూరిమంచాంచితైసుగ్రీవనైన్యభవకముదామోదితేహీ
మగిరికందంభవప్రండీకమాలాశ్రితేభందిరామందిరభవా
శ్రిగీతాద్భుతకమలానువక్తృచనదివ్యభవనైవ్యంక మధిశ
యానంసత్ప్రబంధమివవిదభసుదృక్పణితీర్తిబద్ధాదరంసా
రసమివ లక్ష్మణాటాపలాలపంధమాత్మజమివ సత్యోల్లం

సువణః యోరితిశ్చేవ కాశి-కుముది-పవిత్ర-తైలమోదితంతోషితం
కుశలయైస్సుభితంవ-పుండరీకౌవ్యాఘ్రిః || ని || పుండరీకౌవ్యాఘ్రిభేదదిగ్గ
జేష్ఠాష్టాధైదయోరిత్యమరః-వివభాచేయైసుధియస్సుగృహః తేహంభణితః
రీతః - దైద్రీభీనామికాశబ్దరీతి-అన్యత్రీవిదభాసుదృక్ రుక్మణీలక్షణామ
హిషిఅన్యత్రసారసస్త్రీ || ని || సారసస్త్వతులక్షణైత్యమరః - శద్రాగమశ్చం

దనవృక్షః భద్రాయా ఆగమనంచ - మిత్రవిందేతి వివిధానువిందయోదుః
 ర్యోధనమిత్రత్వం భారతవ్రసిద్ధం - అన్యత్రమిత్రవిందామహిషీ ॥ ౨ ॥ అతే
 తి ॥ తాంభీరురుక్తిణీం ఉరుగధికాజీవితాధీశాశాపాణేశానురాగః తద్వ
 శాంతదధీనాం అత్యసక్తమిత్యర్థః - వ్యంగ్యభావస్తు - హరిః సింహః - భీరు
 భయశీలాం ఉరుర్తుహతీవసాజీవితాధీశస్య యమస్య ఆశాదిక్ దక్షిణాత్రవ
 శాకరిణీచతాం ఉగ్రశబ్దైరకంపయదితి ॥ ౩ ॥ అయితీ ॥ అసన్నంజీవితేశవదం

ఘనభీరుంభార్గవ మివ రవితనయానురాగిణ మృక్ష రాజసు
 తానురాగిణంచ సిద్ధరసమివ వ్రద్యుమ్నజనకమారామమివ
 భద్రాగమనం వధికా తామోదం బ్రహ్మలోకమివ వ్రస
 న్నమానసం దుర్యోధనమివ మిత్రవిందానురక్తం సమందస్మి
 తం ముకుందముపాసీనామోదమానాభగవతీభీష్మతనయా
 తస్థా ॥ ౨ ॥ ప ॥ అత్రాంతరేన వధిభీష్మసుతానురాగమం
 తనిరుధ్యపరిహాసకథాప్రధానః ॥ తాంభీరుమశ్రుతవరై
 రురుజీవితాధీశాశావశాం హరిరకంపయదుగ్రీవైః ॥ ౩ ॥
 తథాహి ॥ ౪ ॥ అయిచాలేవిదభావరాజసందేశభమాన
 న్నజీవితేశవదంపుణ్యజనాగ్రగణ్యమతిమృదుహృదయత
 యాభీరుజనానురక్తం ఖిద్యోతాతిశాయితేజసం సంపదికిన్న
 రేశంశాంతనవకీర్తిం తవసహజప్రేమపాత్రం గురుస్సృ
 హవిషయం మదువసవః కావసరే నితాంతమభీకయాత్వ

ప్రాణేశత్వం యస్య తంతథోక్తం - అసన్నయమవదంచ - ఖిద్యోతః కీటకవిశ్చ -
 కిన్నరేశంకుచేరంకుత్సితస్థవంచ శాంతానష్టానవాకీర్తిస్య తం - అన్యత్ర
 శాంతనవాభీష్మః తస్య కీర్తిరవకీర్తిర్యస్య తం సహజప్రేమపాత్రం సోదర
 స్వరుక్తిణామిత్రం నైసగికపీమాస్థుదంచ గురుస్సృహాభీష్మానురాగః ఆ
 ధికానురాగశ్చ - అభీకయాకాముకయానిశ్చలకం నిత్రుచం అవలాకితం అ
 న్యత్రాభీకయాభయరహితయా ॥ ని ॥ అభీకయా రికామినిభావయేతి
 భానుగ్రహః - అన్యత్ర నిశ్చలకం కిన్యానయమితి సోమేషం ॥ ౫ ॥ శంకాతానవో

తక్షణాయోరితిభాస్కరః - అనుసదృశమననురూపం - ప్రాణసమంచ||ని||
 సదృశౌతుసమోచితావితిభాస్కరః - అనంగైకేతి - సశరీరఃకొపితతః
 కురూపోనాస్తీతిభావః - అనుకుమారప్రభావతయాతీక్ష్ణ ప్రతాపతయా
 అన్యత్రసురాజపుత్రప్రభావరహితయామయాలక్ష్మ్యవ్యనాక్రమణీయం
 పాశ్రమనహంఅహంకృత్యత్వచచ్చేతివిధానాత్నిశ్చితాసుహృద్భావః
 నిశ్చితప్రాణహరత్వంపాదస్థితలంచనభంజనాల్లింగాదితిభావఃఅన్యత్రమా
 మపిద్విషంతంతగతంతస్త్వంపరిపూర్ణంచధనుర్వేదవైపుణ్యంయస్య
 తంచరాసుపీడనంఅశక్తబాధనమితియావత్అన్యత్రపరేషాంశత్యుచార్థ

యాని శృంకమవ లోకితమతఏవా సుసదృశమనంగైకతుల
 నీయరూపమనుకుమార ప్రభావతయ మయావ్యనాక్ర
 మణీయంమయినిశ్చితాసుహృద్భావ మంతగతధనుర్వేద
 వైపుణ్యం పరాసుపీడనప్రవీణంస్వస్యనిరపానుత్రాణా
 యాశ్రయీకృత భూభృదంతరంవిశేషతో మాగధభావా
 నువతిఃసం చాజ్ఞానస్యాపి మాలిన్యసంపాదికామన్యామె
 వకీతిమాజ్ఞాయంతమాశ్రయాశతేజసంనిజప్రతాపేన
 పాకశాసనైవ్యశక్తింవ్యక్తికుర్వాణంనిగీర్ణంపరపక్షరాజ
 మండలతయాదశమనుకుర్వాణంబలాదేవ ధాత్రీమాక్ర
 మ్యభుంజానంపురుషషభం శిశుపాల మవహాయదోషా

అసవఃప్రాణాస్తప్తీడనంచ - భూభృదంతరమన్యసృపఃగిరిమధ్యంచమాగ
 ధభావోజరాసంధహృదయంచైతాళికత్వంచ అజ్ఞానస్యాపివైతస్యాపి
 మాలిన్యసంపాదికాంచైత్యాధాయినీం అన్యామెవకీతికందుష్కర్తిమితి
 యావత్ అన్యత్రఅజ్ఞానస్యపాథకస్యాపిఅన్యామెవలాకవిలక్షణాం పా
 కశాసనైశిశుశిక్షణేషంద్రుచ - నిగీర్ణేతి - అత్రశత్రుహంతేతిస్తు
 తిః - నీచాపమయానిందాభివ్యక్తిరితిధ్యాయంధాత్రీంజననీంఉపమాతరం
 వా|| ని || ధాత్రీజనన్యామచీదసుమత్యుపమాతృప్యితివిశ్వః - అసత్ప్రకృ
 తిమిథ్యాభూతామాయాదుష్టస్వభావశ్చ - చరాక్రమఃపరకృతాకృమ

ణం ||*|| పరాక్రమావిషయపరాక్రమావితిభోజః-తుమామాశ్రితంభూ
మావవతీణంఅన్యత్రక్షాంతం||ని||క్షీతిక్షాంత్యోఃతుమెత్యమరః - అశక్త
స్యతుమైవశరణమితిభావః-అతుమెలశక్తైవిషయేశాసనకామం శిక్షణోద్య
క్తంమృదుస్సర్వత్రబాధ్యతఇతిన్యాయాదితిభావః-అన్యత్రఅతుమేఅహితే
శాసనకామంశక్త్రుశిక్షణేషేషేమకుర్వాణమిస్తుతిః||ని||యైతేషామంశ
క్తైహితేత్రిప్విత్యమరః - అభద్రాసనయోగ్యంసింహాసనానహంఅన్య
త్రఅభద్రమమంగళంతస్యఅసనంనిరసనంతస్యయోగ్యంఅనిష్టనిష్టావరకమితి
యావత్ - అతిదులభంనభవతీత్యనతిదులభంలూకసాధారణమితియా

కరకులసంభవ మనత్ప్రకృత్యాశ్రయం కదాచి దపి పరా
క్రమావిషయంబలివిరోధేన సంకొఽవితాత్మప్రభావంభు
విపరోత్కృష్టమవలూక్యసంప్రతివిశేషతఃతుమామాశ్రి
యంత మతుమేశాసన కామ మభద్రాసన యోగ్య మనతి
దులభభూపం త్వయా పరాసక్తహృదయయాపిదై
వమనుగతయాలభ్యమత్యున్నతబలానువర్తనకాలంనయం
తంభుజంగభాగలోలాత్తానంసర్వదావాహినీశమజుఃస
మనువతఃమానమగణితరిపుభయతయా సాంప్రతమపర
మసివాహినీశంశరణం యాచితవంతమజాతరూప సంప

వత్తాదృశంరూపంయస్యతంఅనతిసుందరమిత్యర్థః-అన్యత్ర అనతయో
నమస్కారమకుర్వాణాఃతైదులభభూపంపరాసక్తంపరమాత్మాసక్త
మన్యాసక్తంచదైవమనుగతయాలైవాధీనయాలన్యత్ర గ్రామాద్యహి
భావానిపూజార్థంగతయాలజుఃసంశ్చేతంవాహినీశంఅర్థిం క్షీరోద
మితియావత్ అగణనీయిరిపుభయతయాశక్తుభయరహితత్వేన హేతునై
త్యర్థః - అపరమసివాహినీశంపశ్చిమాద్భింశరణాయగృహార్థంద్వార
కార్థమితియావత్ యాచితవంతం - అన్యత్రవాహినీశంసేనావతింఅ
జుఃసంపార్థంగంఅగణనీయ రిపుభయతయా అమిత శక్తుభయతయా
అపరమసివాహినీశంసేనావతిం - శరణాయ రక్షణాయ ||ని|| శర

అం గృహ రక్షితోరితివిశ్వః - అజాతరూప సంపన్నం నిర్దేశం ||
 ని || చామీకరంజాతరూపంమహారజత కాంచనఇత్యమరః - అన్యత్ర అజా
 తమభూతం అపూర్వమితియావత్ - రూపంసౌందర్యం||ని||ఉత్పన్నభూ
 తయోజాతమితిభాను-రః-హరిపూజాఇంద్ర)పూజావిష్ణుపూజాచగౌ
 త్ర)ంకులంగోత్రఃవర్వతశ్చ|| ని || గొత్త్రంకులేనామ్నిచస్యాద్గోత్రస్తుధ
 రణేధరభిశ్చయ్యః- కువలయస్యాపీడఃశేభరః యోగీమూషణాయితః కశ్చి
 త్పురుషోత్తమః - తన్నాశనేనసధేహకః ధేనుసంపాతఃపయస్వినివాహ్యఇ
 త్యథః - ఈదృశాచ్ఛకటాత్ స్వలాభేనధనసంపాదనేన - ఆదాశకటజీవ
 నంసోపిధేనువాహ్యాశ్చేతి-మువక్తవ్యఇతిభావః - అన్యత్రసధేనుకొధేను

న్నంహరిపూజానివారణేనగొత్తోత్పాటనైనుకువలయాపీడ
 నాశనేనసధేనుశకటతస్వలాభఃపరసుదృగ్భిగ్యతయాచా
 త్రిక్తకీతి-మనంగలెశమదూరదశి-నీమామకామయథాః||
 ౪||ప||వృణరాజసుతేతూణ-మధునావరమీప్సిశమ్|మాభై
 పీశ్చిద్యతేతనవరలోకాహ-త్వానతే || ౫ || ౫ || ఎవమ
 శుతపూర్వనిప్రియాభాసభాషివాసుదేవే,అశనిహతా
 లతేశమగీవ దవదహన పరిత్యాసీతేవ దశవదన కరగతా,అ
 హత్యేవదృష్టావరాధగౌతమకాతరాశకుంతలెవ దూర్వా

కాసురసహితఃశకటశ్చకటాసురఃతతఃస్వలాభేనాత్మలాభేన - హంతుమా
 గతోధేనుశకటాహత్యాస్వసంరక్షణేనెత్యథః - అతిరిక్తాఅధికా అత్య
 ల్పచకీతి-ర్వస్యతం|| ౪ || వృణ్వితి || ఈప్సితం వరంపతింవృణ||ని||వరో
 జామాతృపీద్యయోరిత్యమరశేషే - తేనపునర్వరాంతరపరిణయేనవరలోకా
 హతానాభివృతేభర్తవ్యతిక్రమోనాస్తీత్యథః - వరదాష దశ-నెపున
 ర్వివాహాభ్యనుజ్ఞానాదితిభావః - తథాచస్తృతిచంద్రికాయంకాత్యాయ
 సః|| * ||సతుయద్యన్యజాతీయఃపతితఃక్లీబవవా-చికర్తృస్థస్సగొత్రోవాదా
 సాదీర్హమయోపివా-ఊధాపిదేయాసాన్యస్సైనప్రావరణభూషణేతి-వ్యం
 గ్యార్థస్తు- ఈప్సితంవరంవృణయ్యాచసైత్యథః-తేననరేణవరఉత్పాటో

లోకొజనఃపరమాత్మైత్యర్థః-తదర్హతాతప్రియత్వంనచ్చిద్యతెలఖండితం
వతివాల్మభ్యంభవతీతిభావః॥౫॥ ఏవమితి॥సంజ్ఞాచేతనా॥ని॥సంజ్ఞాస్యాచ్యే
తనానామహస్తాద్యైశ్చార్థసూచనైత్యమరః॥౬॥అసామాన్యేతే॥అసామా
న్యాలసాధారణగుణాన్లేషేషాదయోయస్యాస్యైయంభగవదుచ్చారితాః -
యద్యచ్ఛబ్దశబ్దాః- స్వేచ్ఛాప్రయక్తాః- అయిచాలెత్యాదిఅదురదశికానీ
మామకామయథాఇత్యంతాః - శబ్దానైషాంసంతఃస్సంఘః- సుదృశో
రుక్మీశ్యాఃక్రియాయైవ్యాపారాయసంజ్ఞాయైచేతనాయైచనజాతాతత్ -
విస్తయాయాశ్రుతపూర్వకటుశబ్దశ్రవణైర్మర్శితచేతనాన్సిక్రియాచ

సశ్రోధవివయాన్యతాన్సంజ్ఞానసుంధరాయామవతత్॥

౬॥౪॥ అసామాన్యగుణానైయంయద్యచ్ఛబ్దశబ్దసంతతిః ।

నక్రియామైనసంజ్ఞాయైసుదృశోవిస్తయాయతత్॥౭॥ తా

పోభవన్మురజితః కృతవిప్రియస్య స్వీన్నాఖిలావయవయా

ప్రియయాబభూవ । జాతోహరిదశితహృద్దయితావ

రాధాత్రస్యాహృది పృవహతిస్తతదాస్త్రధారా ॥ ౮ ॥

౧ ॥ అభగవానపితధాశకలితహృదయః పర్యంకతో

వతీర్యపరిహస కౌశలానభిజ్ఞాం ప్రాణప్రియా ముత్సంగ

సంగినీమాధాయమధుమధురయాగిరా సమాశ్వాసయన్

ముహుముహురాలింగ్యగంజస్థలమచుంబత్ ॥౯॥ అవా

జాతేతిన్ద్రళితాథః-వ్యంగ్యాథఃస్తు-సామాన్యంజాతిగ్రాత్రాది-గుణఃశా
క్ల్యాదిః - తదుభయశూన్యాయద్యచ్ఛబ్దానామిచ్చాపరికల్పితాదిశబ్దా
నాం॥ని॥స్వేచ్ఛాయద్యచ్ఛబ్దస్వచ్ఛందఃస్వైరితాచేతితాస్సమాఇతికేశవః-సం
తతిస్సమాహఃక్రియామైనవనాదిరూపాయైసంజ్ఞాయైనామైచనాభూ
త్-ఇదంసుదృశఃసుధియః విస్తయాయయద్యచ్ఛబ్దానాంజాతిగుణఃక్రి
యానావృప్తినిమిత్తంసంభవతీతియక్తమేవసంజ్ఞాపివృప్తినిమిత్తంనా
భూదీతివిదుషామాశ్చర్యమిత్యర్థః - అతఏవమహాభాష్యం-చతుష్టయాశబ్దా
నాంవృప్తిరితి॥౭॥తావఇతి॥అతభగవతస్తావఃరుక్మీశ్యాఃస్వేదఇతి
కార్యమేతోవైకయధికరణ్యాదసంగత్యలంకారః - ఉత్తరాధౌమ్యే

వం॥ని॥అశ్రోణోణితయోరస్రమితిభాస్కరః॥౮౯॥ప్రాణాదితి॥కుచభూ
ధరేపాతనంకుచభూధరాత్పాతనంచ॥౧౦॥౧౧॥నిగూఢేతి॥అథకథ
మో॥నిగూఢభావః - శబ్దైశ్చపచర్యతే - నిగూఢాథకవదప్రయోగఇత్య
థః - అన్యత్రగూఢచరణవిన్యాసః॥౧॥కుండలీగూఢపాచ్ఛత్సక్రవా
ఇత్యమరః - చక్రీణఃకృష్ణస్యసర్వస్యచఅనిష్కాంత్యాముజుభ్యాఅభుజం
గ్యాచ॥ని॥జింహగఃపవనాశనఇత్యమరః॥ని॥గతిస్తుగమనెమాద్దేదశాయాం
మధ్యపాయయోరితిభాస్కరః - కథంజ్ఞైయఇతి - నజ్ఞైయఎవెత్సర్థః-

దీచ్ఛ॥ వ ॥ ప్రాణాదపిప్రియతమాంతవసాప్యలభ్యాం
పాతివ్రతీమిచశరీరవతీమపిత్వామ్ । ఆతాంవిధాయ
కురదీమివసాగసామే శిక్షాంవిధేహీకుచభూధర పాతన
న ॥ ౧౦ ॥ ఎవమాశ్వాసితాతేన శ్రసన్నవదనాంబుజా ।
మత్వాశ్లిష్టవచస్తప్తమనోవాచవిదర్భజా ॥ ౧౧ ॥ నిగూ
ఢవదవిన్యాసశ్చక్రీణస్తవసాంప్రతమ్ । అజింహగత్యాను
కథంజ్ఞైయస్సౌయంమయాపునః ॥ ౧౨॥పురుషాధమతాం
వైద్యై త్వయిసర్వాతిశాయితామ్ । మత్వాతవగిరాంత
త్వమాప్తాసంప్రేతినిష్కాతిః ॥ ౧౩॥ప్రాంతేయదవదస్వ
స్యవరప్రేమానపాయకృత్ । యాచస్వవరమిత్వైతదాశా
స్యమధునామమ ॥ ౧౪ ॥ ఏవమభిహితవత్స్యాంప్రియా
యాం॥ వ ॥ సదిష్టాయోగశంకాయాంవిదర్భభువిమాధ

భుజంగఏవజానీతేభుజంగచరణక్రమమితిన్యాయాదిదిభావః॥౧౩॥ప్రాంత
ఇతి- స్వస్యవరప్రేష్టుఉత్పతానురాగస్యఅనపాయకృద్దాధ్యాపాదకం
యద్వరంయాచస్వేతిఅవదః - వృణరాజసుతేతూర్ణమితిశ్లోకనైతిభావః-
ఏతద్వరంఅధునామమాశాస్యంవరం యాచామిత్వథః॥౧౪॥సదిష్టేతి ॥
విదర్భభుమిరుక్తిన్యాయంసతీసంభవంతీఇష్టాయోగశంకాప్రియవిరహాశంకా
యస్యాస్సాతథోక్తాతా దృశ్యాంసత్త్వాంప్రియ విరహమాశంక్యనిరంత
రవతివాల్లభ్యసిద్ధయేవరంయాధమానాయాంసత్త్వామిత్వథః - తదయో

గభయాత్ తస్యారుక్మిణ్యావిరహభయాత్ రుక్మిణీసంబంధిస్వప్నాజ్ఞేషవి
రహభయంవర్యాలాచ్యైత్యథః - ల్యఖ్లాపెవంచమీ సద్యఃకుశంకాంకుశ్చ
తాంప్రియవిరహశంకాంఅమాజయత్ - మృజిశ్చైరాదికః - మనో
వినోదార్థంపరిహసితానివస్తుతఃపాణాదపి గరియస్యాస్తవవరదానం
అసురాగదాధ్యోపాదకమితి కోయంవ్యామోహభితి సమాదధిత్య
థః - వ్యంగ్యార్థఃస్తు - విదగ్భువిదగ్భుమాన్యభూమానదిష్టాయోగ
వః । తదయోగభయాత్సద్యస్సకుశంకామమాజయత్ ॥

౧౫ ॥ ప్రత్యేకమభవత్తాసాంతతో దశదశాత్తజాః ।
జాతాస్తత్పుత్రపాత్రాస్తుసంఖ్యావంతోమితాఅపి ॥ ౧౬
ప్రద్యున్ననామావ్యథరుక్తవత్త్యాః కరగ్రహం రుక్మిభువ
స్సతేనే । సభూరికాంక్షాకలితఃకథన్ననచిత్తజభ్రాంతి ము
ప్రేతుతేన ॥ ౧౭ ॥ అనిరుద్ధోభవత్తస్యామనిరుద్ధవరాక్రమః ।
రోచనారోచనాయాస్యజాతాపాత్రీతురుక్మిణః ॥ ౧౮ ॥
౧౯ ॥ అథానిరుద్ధవివాహమహేతస్సవావలోకనాయవై ద
ర్భ్యాసమంరామకేశవౌ భోజకటకంనామరుక్మిణోనగర
మగమతామ్ ॥ ౧౯ ॥ తత్రచకరగ్రహమహేమహేసమా
ప్తిమాప్తవతి ॥ ౨౦ ॥ జయరామమనక్షజ్జమితి కాశింగచో
దనాత్ । అత్రైర్భిష్టసుతోదీవ్యత్కృతాంతస్తస్యచాసుభిః ॥
౨౦ ॥ జ్యోభవత్సురారామదాసస్యావ్యక్షశఃకపే । రా
మస్యైవతదాహంతతతోజాతఃపరాజయః ॥ ౨౧ ॥ ౧౫తతః

శంకాయాంయాగస్సంభవేన్నవేతిశంకాముత్పాదయంత్యాంతదయోగభ
యాత్ యాగవిఘ్నభయాత్ కామంపర్యాప్తంకుశ మార్జయత్ సంపాద
తవాత్ ॥ ౧౫ ॥ ప్రత్యేకమితి ॥ తాసాంకృష్టప్రీణాంసంఖ్యావంతఃపం
డితాభితివిరోధపరిహారః ॥ ౧౬ ॥ ప్రద్యుమ్నీతి ॥ రుక్మిభువో రుక్మిసు
తాయాః ॥ ౧౭ ॥ అనిరుద్ధభితి ॥ రోచనాయ రుచిసంపాదనాయ ॥ ౧౮ ॥
౧౯ ॥ ౨౦ ॥ జయభితి ॥ రామదాసస్యకృష్ణసూమతః అక్షంరాక్షసఃపా

శకశ్చ ॥ ౧౦ ॥ తతః ॥ పరిఘంటయధవిశేషం ॥ నిపరిఘాముగ్ధరేశశ్రుతి
త్యజయ్యః ॥ ౧౩ ॥ పురేతీ ॥ స్వసంరంభలక్షణాతంస్యకౌపవిషయాభూ
తం ॥ నిసంరంభస్సంభ్రమకౌపః ॥ తతః ॥ ౧౪ ॥ భగవన్నీతి ॥
అపరితరథస్యస్వానురూప శత్రురహితస్య అవిదేశకమప్యాత్మనఃప్రతి
రథమితి లక్ష్యణ చంపూ కావ్యే ప్రయోగః ॥ ౧౫ ॥ ఎతదితి ॥ కేతనభం
గసమయమితియెనసాకంయుద్ధైకృతేతవాకస్తాద్భజభంగోభవత్ సవవమ

పునరధిగతవిజయమపిగతవిజయైర్భులదేవంకాళింగనసహ
క్వపునగోపాలానా మక్షకౌశలమితి రుక్మిణిపరిహాసతి
రామస్మరోషముద్యమ్య పరిఘంకాళింగ మాధాయభగ్న
దంతంరుక్మిణిమశిశమనభవనమనయత్ ॥ ౧౬ ॥ ప ॥ రౌచ
నామనిరుద్ధంచరథమారోప్యమాభవః ॥ పురింసానుచరణి
ప్రాయాత్పరిపూర్ణమనారథః ॥ ౧౭ ॥ గ ॥ పురాఖలుతాం
డవారాధితఖండవరశు విశ్రాంతి బాహుసహస్ర బా
హోనామబలితనయస్వసంరంభలక్ష్యభూతంప్రతిపక్షమ
లక్ష్యైకప్రమథనాథమేవంప్రార్థయత్ ॥ ౧౮ ॥ గ ॥ భగవ
న్నప్రతిరథస్యమమభారాయవరంభుజసహస్రమత స్వయే
వసహకలహమభిలషామీతి ॥ ౧౯ ॥ గ ॥ ఎతదాకర్ణకర్ణవరు
షమతిరోషణౌప్యభవత్తనస్తవ కేతనభంగసమయమేవమ
దువమఃకౌపితవవిగ్రహాయభవిష్యతీశ్వభిధాయంతరథా
త్ ॥ ౨౦ ॥ తతః ॥ ఉపాఖ్యాయాపుత్రికయాస్యరేమస్వప్నే
నిరుద్ధోననుభూతపూర్వః ॥ స్వస్మిన్నపివాత్మసుఖాస్తీతి

శ్చదృశఃత్వయామోద్ధుంక్షుమగత్యువాచైస్త్వద్భః ॥ ౨౧ ॥ ఉపేతి ॥ అస్య
ఖాణస్యపుత్రికయా అన్యఉపాయో ఆత్మసుఖావాప్తిః స్వసుఖలాభాద్ధే
తోఃస్వప్నవచనం దమః ॥ సుఖపూరితః కౌశంబిబిభౌషావ - అశాస్యో
బిభౌషేత్యర్థః - స్వంగృహక స్తు - ఆత్మసుఖావాప్తిః స్వరూపానందలా
భాద్ధేతోఃస్వప్నవచనం దమయః కౌశంబు ప్రిభౌషావ - సుషుప్తికాలేనక

తెవిలీనేతమసావృతః-స్వప్నరూపమహానందంభుజ్జేద్యశ్య వివర్జితభరిత
చనాదితిభావః-అనందమయకొశ లక్షణంపంచకొశవివృత్తిరాజ్ఞానికారా
దానందప్రత్యానందమయకొశాభ్యేతి॥ ౨౬॥విహాయేతి॥మాంవిహాయక్వ
సుయాసీమాభిత్వస్వయః-బాధాజ్ఞాగరణాత్ సాక్షాత్కారాచ్చ॥ ౨౮॥
౨౯॥ముహ్యంతీతి॥ సుదృశఃస్త్రియఃయస్యస్వప్నదృష్టపురుషస్యశ్రవణేను
హ్యంతిదర్శనభాషణాదాతుకిములేతిభావః-సోయంపుమానసుభవం దర్శనం

స్యాఃకొశస్తదానందమయోబభూవ॥౨౬॥తతః॥ ప॥విహా

యకాంతక్వసుయాసీహమామితి బ్రువాణాబ్రుబుధే సభ

దమ్ । బాధాత్సుఖంపితృతిసిద్ధమస్యాబోధేనయఃభాషిరి

దంతుచిత్రమ్ ॥ ౨౮॥ X ॥ తదాసీమేవముత్స్వప్నాయ

మానాంకుభాండకస్యచాణమంత్రిణస్తనయాచిత్రేతిభా

నామసమీపతశ్చయానాసఖికతమస్తవవల్లభఃకమేవంవ్యగ

౨౯ యస్త్యేత్యుచ్చత్ ॥సాపిప్రత్యవాదీత్ ॥౨౯॥ ప॥ముహ్యం

తియస్యసుదృశశ్రవణేన సోయంవాచావిసానుభవమేవ కి

మావిరస్తు । ఆసీత్కరస్థగవమాంగమయక్సుఖాభిమంత

హి తోభవదధైష్యగురుప్రభావః॥ ౩౦॥ తథాపికథయా

మి॥ప॥వీతవాసాగుణావాసశ్శ్యామఃకమలలోచనః॥అధరం

మధురంస్వస్యపాయయితావతిరోదధే॥౩౧॥X ॥ ఎతదాక

ణ్యకచిత్రేలేఖనకళయచిత్రలేఖయానరసురకిన్నరగంధ

వినావాచైవావిరస్తుకింస్ఫుటిభవెత్కి-ముతలాకొత్తర సౌందర్యశాలీపు

రుషస్తయోదృష్టశ్చేదెవసాకల్యేనజ్ఞాయేతమయాతుమందధియాకథంవ

వ్యభిత్వభః-కథంచదన్విత్యామిచెచ్చిరదర్శనంనాస్తీత్యాహ-గురుప్రభావోమ

హానుభావఎవపుమాన్మాంసుఖాభింగమయక్సుఖపారవశ్యం సంపాద

యస్తిత్యభః-కరస్థగవవశ్యఇవాసీత్-క్షణమితిశేషః-అధలంతర్హితోభవత్

అతానవక్తుంశక్యభిత్వభః-వ్యంగ్యార్థస్తు-సుదృశస్సుధియః-యస్యపరమాత్మ

నఃశ్రవణేసిముహ్యంతఃసుప్రత్యాప్యనంవేదనచైవకచ్ఛినితిగీతావచనాదితిభా

వః- సోయమనుభవం నిది ధ్యానసంవిదానా వైవరిత్యైః- అవరోక్షఃస్యాత్
 త్కంసస్యా దైవత్యర్థః- అథాప్యహ దెష్టవా క్యైమహాకప్రభావశ్చత్యాహ-
 మాంసుఖాభింగమయైకరస్థశ్చ అవరోక్షశ్చ వాసీత్ అథానంతరమంతర్ని
 తోభవత్ ఎషగురు ప్రభావః పరోక్షస్యాపిక్షణమాత్రమవరోక్షత్వేన భాసం
 గురువచనమాహత్వాదిత్యర్థః॥ ౩౦॥ ఏతదితి॥ ప్రతీతాకప్రసిద్ధాకాక్షాతా
 నాన్॥ ని॥ ప్రతీతః పృథితేహ్యష్టే దృష్టే జ్ఞాతే మనీషితభిర్యజ్ఞయ్యైః॥ ౩౧॥ చిత్రత
 షేభితి॥ చిత్రా విస్తయనీయా లెఖా లెఖనం యస్యాస్సాచిత్ర లెఖిత్యన్వర్థతా-
 చరణలేకనాదితి-చరణ సద్భావేపూర్వవత్పలాయవ్యతభితిభావః॥ ౩౩॥ ప్ర

ర్వవిద్యాధరేషు సుందరతయా ప్రతీతాకపురుషానఖిలాన
 నులఖ్యత మస్తవాతాభిమతః ఇతి పృష్టాతు తుష్టాచనే
 యంసోయమితేహ్యద్భుమ్నింసిర్భవత్ ॥ ౩౧॥ ప॥ చిత్రలేఖ
 తవాన్వర్థకం నామేతి ముదితావ్యసా । ముద్గాపునరభూత్సే
 య్యాభతుశ్చరణలెఖనాత్ ॥ ౩౩॥ ప॥ విశ్వగురుకృత్యాసా
 పురీంద్రావరవతీంసిశి । అసిరుద్ధంతతొరక్తంసిన్యోశోణితపట్ట
 ణమ్ ॥ ౩౪॥ చిత్రలేఖోపక్లప్తేస్త్రికారువతీప్రాణవద్ధియమ్ ।
 రేమేనమముషాతేనరహస్యవిషయేనృణామ్ ॥ ౩౫॥ గ॥ తద
 నుకలిపయదినైరంతర్వంశికజనైసతదీయసంకెతై కథంబద

విశ్వేతి॥ గురుకృత్యం యస్యాస్సాచిత్రకృత్యేపికార్యే ప్రవర్తమానైత్యర్థః- సాచి
 త్రలేఖారక్తమనురక్తం శోణితపట్టణం నామ బాణ నగరంగుర్వీకృత్యాదేవ
 తా॥ ని॥ కృత్యాక్రియాదేవతయోరిత్యమరః- ద్వావరవతీంపురీంసిశి ప్రవిశ్య అ
 సిరుద్ధంకేనావ్యనివారితం రక్తం శోణితం శోణితపట్టణం సిన్యో ఉపాసకాజ్ఞ
 దేవతాకమపి మారయతీతి భావః॥ ౩౪॥ బ॥ తైతి॥ చిత్రలేఖయా ఉపక్లప్తేస్త్రి
 తే అస్మిన్నసిరుద్ధప్రాణవత్ ప్రాణేభి వధియంకుర్వాణా ప్రాణనమం
 నాన్ నైత్యర్థః- తత్ర తస్యైవేన ప్రమ్యథేకవతి ప్రత్యయః- నృణామవిషయే
 ఈషద్దుగ్ధమేనతు సుతరాందుర్గమైతవో త్తరకాలిశానధా ఇతి భావః॥
 ని॥ రాష్ట్రంజనవదోద్ధుగ్ధాంజనాంతోవిషయస్త్పతభితిధనంజయః- అనుద

రాకన్యోపదీపదధేః పీనఞ్కోసమాసః-యదాహుః॥*॥తత్సాదృశ్యమథావ-
శ్చేతదన్యత్వంతదల్పతా - ఆహాశస్త్యంవిరొధశ్చసఖాథాః షట్ప్రకీర్తి-
తాఇతి- చిత్రస్యఆలేఖ్యస్యతేభనతేభనేనఉవక్ష్మప్రసిద్ధేఅలిఖితభిత్వర్థః-ప్రా-
ణాస్యాస్తీతిపాణవాఃచేతనఃతద్ధియంకుర్వాణాతేనసమంవిజహారేతిధ్వ-
నిః - అంతర్వంశికేతి ॥ ౩౧ ॥ అంతఃపురేత్వధిక్రమఃస్యాదంతర్వంశికో-
జనభిత్వమరః ॥ ౩౨ ॥ శుభేతి ॥ శుభఃశ్లాఘ్యఃగ్రహానిబంధః అభిని-
వేశభితియావత్ ॥ ౩౩ ॥ గ్రహానుగ్రహనిర్బంధగ్రహజేషురణాద్యమేభి-
త్వివశ్యః - తేనాధ్యాంకులశీలరూపాదిభిరత్తిశ్లాఘ్యమేవపురుషమభిలషంతీ-

వగమ్యమానై ॥ ౩౪ ॥ పశుభగ్రహాధ్యామపికన్యకామిమా-
మసత్క్రియాపాత్రతయావిమృశ్యతే । ఉపస్థితందుస్సమ-
యన్యవేదయన్ సృపాయదోషజ్ఞతయావ్యవహారః॥ ౩౫ ॥
స్వకన్యాకాముకన్యాధకరగ్రహకృతగతః । బాణస్సకింకరా-
న్స్తూధోనినాయోపయమంబహూః॥ ౩౬ ॥ నిహతేషుచ-
టహుషునిజానుయాయుషునితాంతగోషణోబాణస్తమే-
నంకన్యకాంతఃపురగతంభుజంగపాతైరబధ్యహమేతి-
క్రొశంతీముపామవ్యవిగణయ్య క్వవనకారాగారేన్యవేశ-
యత్ ॥ ౩౭ ॥ అథనారదవచనెనవిదితోదంతాఃప్రద్యుమ్న-

త్యర్థః - ఇమాంకన్యకాముసాంఅసత్క్రియాయాదురాచారస్యపాత్రత-
యావిమృశ్యజ్ఞాత్వాదుస్సమయందురాచారం॥నిసమయాశ్చపథాచారకా-
లసిద్ధాంతసంవిదభిత్వమరః-ఉపస్థితంప్రాప్తన్యవేదయన్ వ్యభిచారయా-
పోదురాచారఃప్రాప్తభిత్వజ్ఞాపయన్నిత్యధః- సరాజాదోషజ్ఞతయా-
దోషజ్ఞానాచ్చుక్తోపవ్యంగ్యాధఃస్త్రు- తెజ్యోతిషికాశుభగ్రహైః శుక్రాది-
గ్రహైఃఆధ్యాంముక్తమపికన్యకాంకన్యారాశింఅసత్క్రియాపాత్రతయా-
శుభకమానహాతయా విమృశ్య దుస్సమయందుపా-లముపస్థితన్యవే-
దయన్ సరాజాదోషజ్ఞతయాపండితత్వేనమోతునాచుక్తోప॥ నివిద్యాన్వివ-
శ్చిద్రోషజ్ఞభిత్వమరః॥ ౩౮ ॥ స్వతి ॥ కరగ్రహకృతకరగ్రహణార్థం - ఉపయ-

మంసమీవంస్వకన్యాకాముకస్యపాణి గ్రహణార్థం గతౌ బాణః-అన్యైః
 పాణిగ్రహణం - నినాయైత్యసంగత్యలంకారవిశేషోవ్యజ్యతే-తల్లక్షణంతు
 *||అన్యత్రకరణీయస్యతతోన్యత్రకృతిశ్చ సేతి-విరచితాభిషేకనాఇతి|| ౧||
 యత్సేనయాభిగమనమరౌతదభిషేకనమిత్యమరః|| ౪౨|| యఇతి|| ఛాయాఛ
 లాత్ప్రతిబింబదంభాత్ || ౧|| ఛాయాసూర్యప్రియాకాంతిః ప్రతిబింబమానా
 తపమిత్యమరః- అత్రభయానకభీభత్సరసయోస్సంకరః|| ౪౩|| స్వాధీనఇతి|| స
 తీపాండుశ్శుభ్రాచయాకీతి|| సప్తయావహేతత్సంపాదకేవిజయేశత్రుజయే

సాంబపురస్కరాంయాదవాః రామకేశహపురస్కృత్య విర
 చితాభిషేకనాః బాణనగరవరణమరుంధత్ || ౪౦|| తదైవభ
 గవానపివృష్ణకేతస్యోకింకరకరుణాపరవశః సానందం నందిన
 మధ్యాసీనస్య [] కుమారేణ పరిపంథిప్రమథనైః ప్రమ
 థైరపి పరివృతః తమేవోదైశమవిశత్ || ౪౧|| ప|| యస్తత్రత్రి
 పురారిశౌరిబలయోరాసీదసీమారణితంవై ధాత్యౌపిభా
 రతీభయభరావైవాభిధాతుంతుమా | లీనోభాసురభూ
 త్స్వభేదనభియాఛాయాచ్ఛలాన్నందకే సార్థంకోణితే
 పూరపూరితతయా నామాపితస్యాః పురః || ౪౩|| ప|| స్వా
 ధీనవిజయేద్వయోరపితయోస్సత్పాండుకీత్యావహేసా
 మాన్యైగజదైత్యమదకనరసేతుల్యేపినాకగ్రీహే | అన్యైః
 నేపిఖిలాంతకారిచరితేస్వాప్యైవహూనాంసమేదుర్ధ్వం

ద్వయోరపితయోశ్చైవకృష్ణయోః సావధీనసతిద్వయోరపి పరమాత్మత్వాదితి
 భావః - సక సాధుః పాండుః సృపః తతీ - త్యావహేవిజయే అజానైః భ
 యోః సావధీనైః కత్రభక్తత్వాదన్యత్రసఖ్యాచేతిభావః-ఇతిచవ్యజ్యతే- గజ
 దైత్యస్యగజనామకదైత్యస్య అన్యత్ర గజస్యకువలయాపీడస్యదైత్యానాం
 భయద్గనరసేహననెచ్చాయాంపినాకగ్రహే అజగవగ్రహణే అన్యత్రనా
 కగ్రహే అంతరిక్షయద్ధౌద్యమే|| ౧|| ఆకాశేత్రిదివేనాకఇత్యమరః-గ్రహా
 నుగ్రహనిబంధగ్రహణేషు రణౌద్యమత్తతివిశ్వః-ఖిలాంత కారిచరితేఖి

లాదుష్టః అంతకొయమః తస్య అరిణి అహితే అన్యత్ర రలయోరభేదాత్సరా
ఖ్యరాక్షసస్యాంతకారిణినాశకేచరితే పశూనాం స్వామ్యే పశుపతిశ్వే గో
పాలశ్వేచ- మనకాతనుభువోమనకాత్తజాయాః ప్రాప్యంశివమిత్యర్థః -
హరిలిలంఘేజిగాయ - మనకాతనుభువోమైసాకశ్య ప్లాప్యం అభిమిత్య
ర్థః - హరిహరనూమాకలిలంఘలంఘితవానితిధ్వనిః ॥ ౪౪ ॥ ప్రత్యక్షేతి ॥

స్కందస్య ప్రత్యక్షా చతుర్వేద్యా శక్తిరాయధనిశేషః - అన్యత్ర బలం
యుధి మనకాతనుభువః ప్లాప్యంఘలంఘహరిః ॥ ౪౪ ॥

ప్రత్యక్షేవబభూవశక్తిరతులాస్కందస్యవైతాద్యశీప్రద్యు
మ్నస్యబలాదసౌలఘుతరస్తస్త్రిన్మహాసేసతానాసావస్యబ
లాశ్రితః కలయతేతం నీలకంఠః పునః పృష్ఠేహంత తథాపి
సోఽయమజయత్ మాదాత్తతురం నాతురః ॥ ౪౫ ॥ అన్య
స్యస్యసదృశ్చ లక్ష్మమిశనాదాబద్ధయుద్ధాదరాతౌ కండూం
భుజదండయోరనవధిం చిత్రంతదైవౌష్ణితాంయత్సం
వణకాన మాత్రలాలమన సాంకావ్యామృతోత్పాదినాం
కండూరానన కందరాంతరగతానాద్యాపివిశ్రామ్యతి ॥
౪౬ ॥ ౫ ॥ ఏవంగదాధరస్యపశుపతినా హరిశిశౌరజాత్మజే
న మునీనః కుభాండకేన కృతవర్తణోబాణేన చభవతిమ
హతినం ప్రహారేకృష్ణస్య విజయ ప్రణయితాయాంవ్యక్తా
యాంబాణజనన్యాయకౌటరయతనయరక్షణాయకేశవంశర

బలాత్తైస్త్రిన్యాల్లఘుతరః స్వల్పనైస్యథిత్యర్థః - అన్యత్ర బలాద్బలభద్రాల్లి
ఘుతరః స్వల్పవయాః కృష్ణః తతోపిలఘురిత్యర్థః - తస్మిన్మహాసేసతా
స్తీతిశేషః - అసౌ అన్యబలాశ్రితోనస్వపితృవ్యమేవబలమాశ్రితశ్చిత్యర్థః -
సహాయోనాస్తీతిచవ్యజ్యతే - తంపునఃస్కందంతునీలకంఠః - పృష్ఠేకలయ
తే-ధత్తైమయూరవాహనత్వాదితిభావః - శివస్సాహాయ్యకంకరోతీతిచవ్య
జ్యతే-తథాపీతి-ప్రద్యుమ్నస్యదుబళలత్వేస్కందస్యప్రబలత్వేపిత్యర్థః ॥
౪౬ ॥ ఏవమితి ॥ హరిశిశౌస్సంహరౌతస్యలజాత్మజేనఛాగడింభేనశివ

సుతైనచ॥ని॥అజావిష్ణుహరచ్ఛాగభక్త్యమరః-కుభాండేనకుత్సితఘటేనకృతవ
మః-ఘోధృతకంచుకస్య॥౪౯॥అథవంచభిన్నోక్తైఃపరమాత్మానంస్తౌతి॥బధ్యే
తి॥అసౌతవప్రియాకూర్పాప్రకృతిఃసరాత్తేషామేవమోక్షాధికారిత్వా
దితిభావః - గుణైస్సత్వాదిభిరభ్యాచాథతేరజ్జుభిరభ్యాతాడయతీతిచ
వ్యజ్యతే-తాడనంవిసాధనంసప్రదద్యురితిభావః-త్వంవసుధనంహృత్వా॥*॥
యస్యానుగ్రహమిచ్ఛామితస్యచిత్తంహరాయ్యహమితివచనాదితి భావః -
గుణగణాన్తాచయైగుణాతీత్యాకూర్పా బంధరహితానుగ్రహన్నితచవ్య
జ్యతే-గూఢేరహస్యేదుగఃమేఅన్యతేమోక్షేవతాన్వాతయసిముక్తాకరో

మమపయాతయా ~~మమ~~ మోచిత ప్రాణేదాణేచనగ
రంగతవతి॥౪౯॥ప॥మాహేశ్వరజ్వరంహంతుంభగవాన్వై
ష్ణవజ్వరమ్|వినిమఃమేతయోరాసీద్యుద్ధముద్ధతకమః॥
౪౯॥తదనువైష్ణవజ్వరాభిభూతోమాహేశ్వరజ్వరశ్వరణ
మభజతమధురిపుమనాభ్య॥ తథాపి॥ ౪౯॥ బధ్యా
సాప్రకృతిఃప్రియాతవగుణైఃకూర్పాసరాత్ బాధతేహృ
త్వాత్వంవసుమోచయైగుణగణాద్గూఢేమృతేదుగఃమే ।
ఏతాన్వాతయసీత్యతస్తవకృపాపారంసజానీమహేచిత్తం
హంతతథాపిసేయమసతీమాయాభవాన్సన్నితి॥ ౫౦॥ఏక

షి - జననంచారరహితేలగాధజలేపాతయసీతిచవ్యజ్యతే - ఇత్యతోహే
తోస్తవకృపాపారంసజానీమహే- మాయామోహితాన్మోక్షప్రదానైన
అనుగృహ్లాతస్తవకృపానిరవధిరిత్యథః - అన్యత్రైతవక్త్రీయసీబధ్యాతా
డయతి-త్వంతుచిత్తమపిహృత్వాపైశున్యభయాదుదకేపాతయసీత్యతోహే
తోస్తవకృపానిరవధిరితి - విరోధిలక్షణాయాత్వత్సైనిఘ్నఘ్నానాసీత్యర్థోల
భ్యతే- తథాపిజాయావత్యోక్తార్థైఃసమానేపీత్యథః-సేయంమాయాల
సతీలసత్యాదుప్యైతిచవ్యజతే -భవాన్సత్యస్సాధురితిచ-చిత్రంహంతేతి-
మాయా బధ్యాతాడనమాత్రంకృతవతి త్వంతుధనమపిహృత్వాస్వరూప
భావమవ్యకరోః ఎవంసతీసాదుష్టాత్వంసాధురితివైషమ్యంసకావపిదృష్ట

పూర్వమిత్యర్థః॥౫౦॥ ఏకస్యామితి ॥ ఏకస్యాంపురిశరీరే॥నిపూస్త్రీపురిశ
రీరయోరితిఏకాక్షరేభాస్కరః-భక్తకాంక్షిణిః శ్రితకృపాశౌనిజేన్వస్త్రి
॥విశ్వందర్పణదృశ్యమాననగరీతుల్యంనిజాంతగః-తమితిభగవత్పాదకృత
దక్షిణామూర్తిస్త్రీ-నైజంజహానఖిలకంటకశోధనంతదితిపాదుకానహ
సే-నిజోపయుక్తశేషమనుచరేభ్యోదత్వేతి కాదంబర్యాంచ-నిజశబ్దః
పరోపిదృశ్యతే - అనశ్చతికమకఫలమభుంజానేపశ్యతిజీవవ్యాపారమవ
లూకయతిసతిసాక్షిత్యాదితిభావః-అనాత్మజ్ఞఃఆత్మజ్ఞానశూన్యఃఅసౌజీవః
నిఘ్నఃఅనిర్దుగుఘ్నః॥ని॥ఘ్నణజగుష్పాకృపయోరితివిశ్వః-యావదవిద్యం
కమకఫలమభుంజానజాయతఇతిభావః - నైవరం యథేచ్ఛంస్వాదు
యథాతథాలసావదప్సిస్వాదూకృత్యేత్యర్థః॥ ॥రాగవతఃఖలుపుంసావిర
పాఃసరసాభవంత్యమివిషయాః - ఆమలకరూపితాయాం జిహ్వాయామం

స్యాంపురిభక్తకాంక్షిణినిజేపశ్యత్యనశ్చత్యపి నైవరంస్వా

దుచఖాదనిఘ్నఃఅమసానాత్మజ్ఞఃఇత్యాగసా|వశ్చాదీనత

యాశ్రియఃపతిరితిజ్ఞాత్వాశ్రితం తావమముం నిష్పాపం

ఋసీరసంసరసమితి వచనాదితిభావః - చఖాదభుక్షేన్య॥శ్రి॥ద్వాసుపకాశ
యుజానఖాయానమానంవృక్షంపరిషస్వజాతే- తయోరన్యఃపిష్టలంస్వా
ద్యత్యనశ్చన్నన్యోఅభిచాకశీతీతశ్చతేరితిభావః- అన్యత్ర ఏకస్యాంపురిన
గరేభకకాంక్షిణి ఓదనాథిఃనిత్యుధితఇతియావత్ - అనశ్చతిఅన్నాభావా
దభుంజానైనిజేన్వస్త్రివశ్యతినతికదాచిదయందయయా కంబళమాత్రం
వాప్రియచ్ఛేదితిసాకాంక్షమీక్షమాణేసతీత్యర్థః - అనాత్మజ్ఞః పరేగి
తానభిజ్ఞఃఅసౌజీవఃసిఘ్నఃఅనిర్దయంనైవరంస్వాదుచఖాదలభుక్షే
త్యర్థః - ఇత్యాగసాలపరాధేనవినమపరాధంహృదీనిధాయేత్యర్థః ప
శ్చాదీనతయాదారిద్య్రేణభగవత్ప్రసాదకృతవిషయదార్లభ్యేనేత్యర్థః -
తావంసమీవస్థం శ్రియఃపతిరితిజ్ఞాత్వావరమాత్మేతినిశ్చిత్యశ్రితంఅతఎవని
ష్పాపంఅముంజీవంచ్యుతనామరూపంముక్తంకృధాః॥శ్రి॥తథాపివిద్వా
న్నామరూపాద్విముక్తః పరాత్పరం పురుషముపైతీతిశ్రితే-ఇహానుభూ

ధికనాఅన్యత్రవశ్యాచ్చిరభాగానంతరందీపతయానిధికనత్వేన హేతునా
త్వాంశ్రియఃపరిలక్ష్యేవానితిజ్ఞాత్వాయః పూర్వమస్తిన్నగరేమయాసా
ధకమువాససభిదానీంభాగ్యవాణిత ఇతిశ్రుత్యైత్యథః - శ్రితంత్రశ్రి
తంత్రవవనీష్వావనిరవరాధంసావరాధస్యాపిశరణాగతస్య నిరవరాధ
త్వాదితీభావః-చ్యుతనామరూపమకృధాః యథానామావిన శూయతే
తథాసమూలమున్నులితనానసీత్యథః - తేకృపాకుతఃవిశ్వస్తమాతపాతకి
నస్తవకుతఃకరుణేత్యథః ॥ ౫౧ ॥ దృశ్యమితి ॥ అహమేవవదంవస్తుమ
త్స్వరూపమిత్యథః ॥ నిబదంవ్యవసితతాగ్రస్థానలత్త్వాంఘ్రివస్తుషి
త్యమరఃతత్ర-దృశ్యంఘటవటాదికించన నాస్తికించిదపినాస్తి ॥ నహనా
నాస్తికించనేతిశ్రుతేః - తచ్చఅనుత్తమముత్యంప్రపంచవిద్యతేఉత్తమంయస్మా
దితి బహువీహిః - అసింద్వరాగ్ర నలంస్వయం ప్రకాశత్వేన ప్రకాశం

చ్యుతనామరూపమకృధాజీవంకృపాతేకుతః ॥ ౫౧ ॥ దృ
శ్యంకించననాస్త్యనుత్తమమసింద్వకానలంమత్పదంకాం
త్యం నహనుభాధికనామితివదకభుక్తైత్యమేకస్సుఖమగ్రం
ఋతజ్ఞాత రహస్యమేవకృతినంతత్ప్రపంచయస్యాదరాదేనం

తరనిరూపమిత్యథః ॥ ౫౨ ॥ సతత్రసూర్యోభాతి నచంద్రతారకం నెమావి
ద్యుతోభాంతికుతోయమగ్నిరితి శ్రుతేః - ఇహనుభాధికనా మైహికను
భాపేషీకాంకాంత్యంకాంక్షీతుంశక్యం నప్రత్యక్ప్రపంచానామేవసులభ
మిత్యథః - ఇతివదశ్శక్తాన్ప్రత్యేవముపదిశ్యన్నిత్యథః - త్వమేకస్సుఖం
ఘృక్షే అదిష్టియానందరూపస్తిప్తసీత్యథః - జ్ఞాతరహస్యంతత్వజ్ఞానినం
అత ఏవకృతినంధన్యంకంచిదేవ ॥ జ్ఞానీత్రైలోక్యదులభితీతివచనాది
తిభావః - తత్త్వత్పదంఅదరాత్ ప్రపంచసింసంపుననోమంచసి ॥ ౫౩ ॥
మామపేత్యతుకాంతేయపునజన్మనవిద్యతఇతివచనాదితిభావః - ఇదం
చాత్యంకుతఃకస్తాద్ధురస్సకాశాదభ్యస్యతే నకుతశ్చిదిత్యథః - సప్తజ్ఞ
స్యతవకచ్చిదేవం కురుష్యేత్యవదేహానాస్తి కరుణైవతతప్రతికేతిభావః -
వ్యంగ్యాథఃస్తు - మత్పదంమదీయస్థానంతత్రదృశ్యంద్రిష్టంయోగ్యం

అపూర్వప స్త్రీవ్యభిచారః - కించననా స్తీతతపవతదను త్తమమనుందరంబనిం
 ద్యకాశనలమిత్య నేనతరుగుల్లాదివ్రచురతయా ఛాయా బహుళం ఘట్టనస్థా
 నమితివ్యజ్యతే - అతపవతిహస్తాస్త్రదేనుఖాధికానాంకాంత్యంవస్తునా స్త్రీ
 కదాచిద్దేశోవప్లవాది సమయేతిరోధాతుం యోగ్యంనతునుఖాధిశిభిః
 తుంయోగ్యమిత్యభిః - ఇతిపదన్నైవముక్తా వప్ర తారయన్నిత్యభిః - త్వ
 మేకపవనుఖంయథా తథాభుక్తే తత్యత్యమపూర్వ వస్తుజాత మనుభవసీ
 త్యభిః - కృతినమూహాహాసమభిః - అతపవత్తాతరహస్యంమర్మజ్ఞమితి
 యావత్కంచిత త్వత్పదంఆదరాత్ ప్రావయసియమజ్ఞంనవప్రకౌవయేదితి
 భావః - ఏనంపుననామంచసిసపునరన్యనప్యానయేదితిభయ్యాదితిభావః -
 ఇదంచాతుర్యంకుతఃకప్తాదభ్యస్యతే - వంచకానాంత్వమేవవరమగురునా
 తవాపివరమగురు స్తీతిభావః || ౫౨ || దత్వేతి || భవానానందకౌశంహరణ

ముంచసిసోపునకుతఇదంచాతుర్యమభ్యస్యతే || ౫౨ ||

దత్వావంచయదు త్రో తరగురుణామాధ్యానురూపం భ
 వాన్తాన్త్యత్యనురామరాధిపముఖా నానంద కౌశం
 హరణ | కించినైవకరోమి భోగ విభురన్త్య గాఢ్యేతో

పరమానందరూపస్సన్నిత్యభిః || ౫౩ || ఏమాస్యపరమతనందఇతిత్రుతే - ఆనం
 దనిధింముష్ణన్నితివవ్యజ్యతే ఉత్తరౌత్తరగురుణా || ౫౪ || నవకౌమానుషతనం
 దఇత్యాదిశుతౌ మానుషాద్భానందానామత్తరౌత్తరం - శతనుజత్వేశ్రవ
 నాదితిభావః - తేశానానందతేశాన్తాన్త్యనురూపంమాధ్యనునతాను
 రూపం మానుషానామతిమూఢత్వాత్స్వప్నపవానందః - తతోవ్యభిజ్ఞా
 త్వాద్దేవానామధికఃతతోపిజ్ఞానాధికత్వాచింద్రస్య దేవానందాదవ్యధికా
 నందః - ఎవంప్రకారేణైత్యభిః - యద్వామాధ్యంసౌందర్యముత్సవః
 ఇతియావత్ || ౫౫ || ముగ్ధస్సందరమూఢయోరితివిశ్విః - ఉత్తర-మాన్తరూ
 పమిత్యభిః - దత్వామత్యనురామరాధిపముఖాన్తమరాధిపఇంద్రః
 ముఖశబ్దైవగంధర్వబృహస్పతిబ్రహ్మదయో గృహ్యంతే - అవంచయత్
 వం వితవానసీత్యభిః - మథానాకకచ్చిన్నిధింకప్తదాశ్రితానామక

మోక్షనురూపము త్రోత్తరాధికయతిగ్రంధిద్వ్యవ్యందత్వాసర్వం హారతి
 తద్వదితిభావః - తమానందకోశంకాంక్షుంభితతాగ్రంక్షీణఃముముక్షువత్పతి
 యావత్ - తేషాంతుకించినైవకరోమికతానభవామిభాగవిధురః అ
 భాక్తానంగోష్ఠితోనిస్సంగః॥*॥అకతాహమభాక్తాహమసంగఃపరమే
 శ్వరభివచనాదితిభావః-మాంవి నామమధామనికించిన్నాస్తీత్యథః-
 ఇత్యేవంప్రకారేణకృతాంబ్రామే - కత్యత్యాదిరహితనిష్కృష్టస్వ
 రూపముపదిశస్తీత్యథః - అన్యత్రకించిదపినైవకరోమి-కిముతసిధిహరణౌ
 దికంసాహసమితిభావః ॥ భోగవిధురః భోగరహితస్యకింధనైవతిభావః -
 సంగోష్ఠితోనిస్సంగః-ఎవమపితవయదివిశ్వాసస్తపీమద్భృహం సాధ
 మైత్యాహ - మాంవి నామమధామనిగృహేకించిదపినాస్తీత్యేవంప్రకా
 రేణతత్కాంక్షీణాంసిధికాంక్షీణాంకథం సర్వానపీప్రతార్థత్వయైకేనని

మాంవి నాకించిన్నామమధామనితి కృతాంబ్రామేతుత

తాగ్రంక్షీణామ్ ॥ ౪౩ ॥ అవాసంపరమచిహ్నఃఖరతరా

దుచ్చండఘృష్టేవిషాపూరాత్సంచితసర్వలుంతసవదాద

ధీరవహ్నుతః - అస్త్వకమపిభాగందేహీతియాచమానానామిత్యథః - కృ
 తతాంకాశ్యకందారిద్యమితియావత్ - బ్రాహ్మేవక్రటయసినతుయ
 త్గ్రంభిదపి దదాస్తీత్యపేనావంచకతేతిభావః ॥ ౪౩ ॥ అవాసమితి ॥
 ఖరతరాదత్యంతతీక్ష్ణాదచిహ్నస్తైజసః ॥ ౪౪ ॥ జ్వాలాభాసోనపుకంస్యచిహ్
 నిత్యమరః - అగ్నిలూకాదితియావత్ - ఉచ్చండఘృష్టేచండరశ్చేః అదిత్య
 లూకాదిత్యథః- ఇదంచమధ్యేవతమానామహఃశుక్లవర్షాద్యభిమా
 నిదేవతాలూకానాముత్తరత్రవిద్యమానానాంబంద్రవిద్యుజ్జ్వాలాకాదీనామప్య
 వలక్షణాథః-అతపవశృతిః॥*॥తేచిహ్నమభిసంభవంతిఅచిహ్నోహ
 లహ్నోత్ పూర్యమావక్షమిత్వాది - విషాపూరాత్ - విషస్యోదకస్యతి
 పూరాదాసమంతాత్ప్రవాహాత్విరజానద్యాఇత్యథః-సంచితసర్వలుంత
 సవదాత్సంభితానామనేకజన్తభిరాజితానాంసర్వేషాంసుకృతదుష్కృ
 తానాంలుంతసవదాత్విసజనస్థానాత్విరజానద్యధిక్రమణానంతరభా

విత్వాత్సక్తతదుష్కృతత్యాగస్యేతిభావః - తథాచన్యతిః॥ *॥ తత్సుక
తదుష్కృతేవిధూనతే- ద్విషంతఃపావకృత్యాఽసుహృదస్సాధుకృత్యానితి
ఎతేభ్యఃపరంపరతోవిద్యమానంనిర్భయంనిరుపప్లవందుఃఖాద్యసంభిన్నమితి
యావత్ - ఆహాసంవైకుంఠాఖ్యమాశ్రితః-త్వంతమసి ॥ ని॥తమోగుణేత
మోరావశాగుణేధ్వాంతేతిభాస్కరః - స్ఫుటేఉల్బజేసతి ॥ ని॥ ప్రకా
శంప్రకటంస్పష్టముల్బాఽవిశదంస్ఫుటమితియాదవః - ధన్యస్యకృతార్థస్య
నిష్కామకమాకరాధితవరమెవ్వరస్యైత్యధః - సర్వస్వంహాసీతియత్
తన్నద్భుతంధనహరణంవినాతమోనివృత్తభావాత్తన్నివృత్తభావేచజ్ఞా
నానుదయాదితిభావః - తహిఃకేమగ్భుతమిత్యతఃపా - జ్ఞోధేజ్ఞానజ్ఞాన
సాధనమాతనిత్యానిత్యవివేకాదాశ్చ్యథః - సతినంభవతిఅస్యధన్యస్య
తత్సర్వస్వహరణాద్దుఃఖంనెతియత్ - మదమానాదినివతఃత్వేనాను
కూలత్వానితిభావః - సావిధేయప్రాధాన్యాత్ - ప్రీతింగనిదేశః

ప్రాశ్రితోనిభయమ్ | సర్వస్వంతమసిస్ఫుటేహరసియద్ధ

స్యస్యతన్నద్భుతంయద్భోధేసతిదుఃఖమస్యనతత సాహ

చోరతాయాఅపహరణస్యచాతురీతదేవచౌర్యచాతుర్యంయదనిష్టమివప్ర
థమతోభాసమానంపరిణామేనిరతిశయ పురుషార్థకసాధనంచభవతి - పు
రందరాదీనామన్యశుభదౌషిణాంపరపీడనదానాసాన్వితః పర్యవసాయిది
లీపాద్యవ్యమేధీయాశ్వాదిహరణంతుధిగ్గితిభావః - వ్యంగ్యార్థస్తు - ఖరత
రాదర్శిపఃజ్వాలాయాఃఉచ్చంతాదతికొవనాత్ఘృష్టేర్వరాహాత్తత్సం
చారప్రదేశాదిత్యర్థః॥ని॥వరాహసూక్రరోఘృష్టిరిత్యమరః - విషాపూరా
ద్గరళప్రవాహాత్సంచితానాంసర్వేషాంకౌపీనాదిరత్నాంతానాంలుంఠ
నీవదాదపహరణస్థానాత్చోరప్రచురప్రదేశాదిత్యర్థః - ఏతేభ్యావిప
రంపరతోవిద్యమానంతివాసంనిర్భయం యథాతథాశ్రితఃతాదృశనివా
సస్యకేనాపిదుష్ప్రవేశత్వాదితిభావః - లోకేహిచారాయతి-చిద్దుర్గమం
ఘట్టస్థానగిరిగుహాదికమాశ్రిత్యచాశయంతీతిప్రసిద్ధం - తమసి అంధకారే
స్ఫుటేసతిధ్మన్యస్యసహాస్య-తత్రసాధురితియత్ప్రీత్యయః-పెదవ్యవహా

రాదినావ్రథమతవవధనికత్వేననిశ్చితస్యైత్యభః సర్వస్వంహరసీతియత్ త
 న్నాద్భుతంతావన్తాత్సస్యస్వహరసాధారణ త్వాదితిభావః - బోధే
 జాగరతైవతేలస్య నిష్కళనస్యతతస్సగ్ధహరణాద్భుఃఖం నెస్వయత్ సాచూర
 తాచాతురీ - కేనచిదౌషధవిశేషేణచూరస్యయావత్ స్వస్థానాగమనంవష్ట
 ధనస్యధననాశప్రియుక్తదుఃఖంనతావద్భవతీతిప్రసిద్ధం॥౫౪॥౫౫॥దోష
 మితి॥అఖిలందోషంచాహుంచిత్వా॥ని॥దోర్బాహుచభుజౌబాహురితిధ
 నంజయః - చక్రీహరిఃబాణంచతుర్భుజంచశిష్టభుజచతుష్టయంచక్రే-త
 థాపిభుజచతుష్టయస్థాపనరూపపక్షపాతకరణేపీత్యర్థః భవానువర్తినశ్చి

రతాచాతురీ॥౫౪॥ ౫ ॥ ఏవంస్తుత్వాసమాసాదితా
 భయేమాహేశ్వరజ్వరే నివతమానేబాణేవపునస్సమర
 వాంఛయామాధనమభిధావమానే ॥ ౫౫ ॥ ప॥దోషం
 చిత్వాభిలంబాణంచక్రీచక్రేచతుర్భుజమ్ ! భవానువ
 ర్తినోనాభూత్తథావ్యస్యవిశోకతా ॥ ౫౬ ॥ ౫ ॥ ఆనంత
 రమవశేషితభుజచతుష్టయస్యబాణస్యకృతేనమువజాతయో
 భంశంభుంప్రసాద్యప్రద్యున్న సుతముషా మపిస్యందన
 మారోప్యయదునందనస్సానందనగరమగమత్ ॥౫౭॥ప॥
 అథశాపవశాత్కృశానుభావంసరటిభూయహరిన్యగా

వశీ కంస్య అస్యబాణస్య విశోకతానాభూత్ అన్య భుజాఃచ్ఛిన్నా ఇత్యే
 వదుఃఖితః సత్తుభుజ చతుష్టయమచ్ఛిత్వా పక్షపాతంకృతవానితినంతుష్ట
 త్యర్థః - తత్ప్రేమాతుక్చవానువర్తినఇతి - శంకరకింకరస్యాపిమమైతాద్యగవ
 స్థితిభేదః-అతేవవరికరాలంకారః-చ్యురిగ్యాభః-అఖిలందోషం
 దూషణంబాణంచిత్వాచతుర్భుజం చక్రేజీవన్ముక్తిదత్తవానిత్యర్థః - త
 థాపిభవానువర్తినః సంసారమనువర్తమానస్యతస్య విశోకతాశోకాత్యం
 తాభావోనాభూత్ యావద్దేహపాతంజీవన్ముక్తస్యాపికించిద్భుఃశానువృ
 త్తైతిభావః॥౫౬॥౫౭॥అథేతి॥ శాపవశాత్కృశానుభూయకృతలాసత్వంప్రా
 ప్యకృశానుభావం నష్టమాహత్కృత్యంకృత్యగచ్ఛతీతిసృగః దేవ గం దేవభూ

యంగతం॥ ౫౮॥ ౫౯॥ ౬౦॥ ౬౧॥ ౬౨॥ ౬౩॥ జ్వలనభితి ॥ సుదక్షిణేష్టిజః
 సుదక్షిణకృతయాగజన్యఃజ్వలనః పురుషవేషభాగ్నిః పక్రభయం సుదగ్ధ
 నాభ్యయంతస్యావనుత్తయేనాభూత్ విధినాచారితాపియథాశాస్త్రంకృ
 భిధానమ్॥ సృగమేవపునర్విధాయశా పక్షపక్షాద్దేవగమా
 తనోద్విచిత్రమ్॥ ౫౮॥ ౫९॥ అధకదాచనపాండ్రకోనా
 మకరూషాధిపతిరాత్మా నమేవవరమాత్మా నం మన్వానఃక
 మసిసందేశహరంహాకయేప్రాహిణోత్॥ ౫౯॥ సోపిస
 మాసాద్యయదువతినదేశంసందేశమదిశత్॥ ౬౦॥ ప॥ ౬౧॥ తా
 మవనాయవాసుదేవోభువి జాతోహమనీదృశఃపునస్తస్వం
 శరణంభజయచ్ఛవాసమీకంసమృషాలక్షణధారణంక్షమం
 తే॥ ౬౧॥ ౫९॥ ఏతదాకణ్యకణ్యవరుషమాసాదితస్యం
 దనాయదునందనస్స పరివారోవారాణసీ మాసాద్యపా
 ణ్ణికాగ్రాహణసహకాశీరాజేనపాండ్రకం కృతాంతని
 శాంతాతిథిమాధాయనిజభవనసుభజత॥ ౬౨॥ తతదౌధ్వ
 దైహికంపరిసమాప్యకాశీరాజతనూజస్సు దక్షిణోనామపి
 తృవధవైరనిర్యాతనాయసహ పురోహితేనపురశేహితమి
 దమాత్సనభిష్కత్వరమనుమధుసూదనమభిచారమాచచారః
 సచాభిచారికానలః పురుషవేషభీషణ స్సత్వరం చ్చా రకా
 మాసాద్యతత్రచగోవిందచూడితేనసుదగ్ధనేన కదభిఃతః
 ప్రిత్యావృత్యసయాజకంయజమానమేవ సుదక్షిణమక్షిణో
 త్॥ ౬౩॥ ప॥ జ్వలనానసుదక్షిణేష్టిజోవ్యభవచ్ఛక్రభ
 యావనుత్తయే॥ విముఖేతుహరౌ భవెచ్ఛుభాకథమిష్టిర్విధి
 తాపి ఇష్టిర్యాగఃహరౌవిముఖేతుకథంశుభాభవేత్ అన్యదేవతౌద్దేశేనాభి
 చారికయాగకరణేపితత్తదైవతా రూపేణాపిఫలదాత్మత్వం హరేరేవేత
 ద్వైముఖ్యైఫలంసనిధ్యతీత్యర్థః- అత్రప్రాచీనటీకాకృతా-సుదక్షిణా
 యథోక్తదక్షిణాయుక్తాఇష్టిఃసావమానేష్టిః-తజ్జనితఃస్వలనఃఅహ వనీయ్య

మూసోగ్నిః-చక్రభయం-వసుత్తయే రాష్ట్రభయనివృత్తయే నా భూత్ తస్మి
 న్నగ్నైకారీగ్యాదియ-గేనజాతావృష్ట్యాది దుఃఖికాఽది నివతక నద్వా
 రా రాష్ట్రభయం-వనోచాయభవతి-నతు సాక్షాదేవాగ్ని రితివృష్టత ఇతివ్యా
 ఖ్యాతం॥౬౪॥ దక్షేణేతి॥౪ యేనమధేకానాపివృషాకపేర్విష్టోరహితేనయ
 జనూనేనకృతాసతీనప్తగుణా ఇష్టిఃహితంకథంసూతాంసంపాదయత్యేవే
 త్యర్థః-వ్యంగ్యార్థస్తు-వృషాకపే శ్చివస్య॥ ని॥హర విష్ణూవృషాకపీఠ్యమ
 రః-దక్షేణాపిదక్షవ్రజావతిరూపేణాపియజమానేనకృతాతపవనప్తగు
 ణా ఇష్టిఃసత్యాదక్షసుతాయాః॥ని॥భవాన్యాంతుసతీస్త్రీస్యాన్నతత్రేతున
 వుంసకమిత్యమరశేషే-హితంకథంసూతాం-వతివ్రతానాంభర్తయైవవ

నాపిచారితా॥౬౪॥ దక్షేణయజమానేనావృషాహితేనవృ
 షాకపేః॥ కృతాసతీహితంసూతామిష్టినకప్తగుణాకథం॥
 ౬౫॥సప్రతంతుజాలేనగుణస్తోత్రైదశీభుషాహరిమూ
 క్రమితుంవాంఛకహంభూవాసుదక్షిణః॥౬౬॥౧॥ తదను
 సుగ్రీవమిత్రధేయంద్వివిధోనామమైందసాదరవానరా
 భివతికృతపాతకభవనరకప్రణయీచక్రవాకభవమిత్రవి
 పత్తివరితప్రస్తుహృదాన్మణ్యకామనయానితాంతమాన

క్షపాతానభర్తృద్వేషిణీపితృతిభానః॥౬౫॥ సఇతి॥ సప్రతంతుజాలేన
 అభిచారికయాగనంఘన॥ ని॥ సప్రతంతుర్భుక్రతురిత్యమరః-అసుదక్షి
 ణఃఅనవఃప్రాణావపదక్షిణాయస్యసతధోక్తఃమృతఇత్యర్థః-వ్యంగ్యార్థస్తు-
 గుణసౌత్క్యతంతుస్థాల్పాభావాదణీయసాసప్రతంతుజాలేనసప్రసంఖ్యా
 కతంతుజాలేన॥ ని॥ జాలంసమూహానాయఇత్యమరః-హరింసింహంఅ
 ముదక్షిణఃఅచతురః॥ ని॥ దక్షిణస్పరశేవామెవరచ్చందానువర్తినీతివిశ్వః॥
 ౬౬॥తదన్వితీమిత్రధేయమిత్రమిత్రమిత్యర్థః-మిత్రాచ్చ-చందసీతిధేయ
 వ్రత్యయః-ఎవమేవభవధూతినాపిమిత్రధేయమసాక్షమితిభవంతోవిదాం
 తుర్వంత్వితిమహావీరచరిత్రలొకేపివ్రయ్య-కాలిదాసేనాపిత్రియంబకం
 సంయమినందదర్శ-వశ్చాధేకనవ్రవిష్టశ్శరవతనభయాదిత్యాదికలొకేపి

వ్రీయుక్తం-సిరంకుశాహిమహాకవయితీధ్యేయం-అనతకవిషయఅనర్తా
ఖ్యజనవదస్సచాపుత్రేణరైవతేన రేవతీప్రదాననమయేబలభద్రాయదత్తః
ని॥రాష్ట్రంజనవదోదుగోజాజనాంతోవిషయఃస్త్యతతిధనంజయః॥౬౭॥నీ
లాంబరేతి॥ నీలమంబరంవస్త్రంచలతారకాభిశ్చంచలకనీనికాభిః-అమల
దకరప్రచారంమదిరాస్వాదమదాదితస్త్రాః కరావిక్షిపంతమిత్యథః అ
శ్రమసాధునిరంతరమనోహరంగీతంగానయస్యతం-బాలామూఖఃహ
రిఃకపిః-అక్రమితుంజేతుం-వ్యంగ్యాథః;స్త్ర-నీలమంబరశూకాశఃచలతార

తకవిషయకదనమాపాదయక దాచన మదిరాస్వాదనమె
దురీకృతమదస్యబలదెవస్యలలితః గీతమాకర్ణయక రైవతక
ముపాజగామ॥౬౭॥ప॥నీలాంబ॥రాశితతనుంచలతారకా
భిః కాంతాభిరావృతమమన్దకఃప్రచారమితంరేవతీరమణ
మశ్రమసాధుగీతం బాలావిలాక్యహరిరాశ్రమితుంచచా
ర॥౬౮॥కపిఃకిలకిలారావైవై-కృతైరమితైరపిశృంగారైక
రసాస్సాయంసారసాక్షీరహఃనయత్॥౬౯॥గ॥సాయంసక
లాగమాగ్రలక్ష్మతయాహరి వత్సాభిధేయతయాపురాసుగ్రి
వమైత్రీపాత్రతయా వనవాసరసికతయా చరామసామ్యే
పిస్వస్యచ్యుతాగ్రిజతయారిః సూనభిధావమానస్యాసహాయ

కాభిఃచంచలైర్గుత్తుతైరేవశాంతాభిరావృతంలమంచదలధికః కరప్రచా
రికిరణప్రకాశోయస్యతంరేవతీర మణంచంద్రం-అశ్రమంసాధు భిక్తిః
స్త్యతమితియావత్-బాలశ్శిశుఃఅక్రమితుంధతుకం॥౬౮॥కపిరితి॥శృంగారై
కరసాభిలి-రసాంతరానభిభూత తయాప్రవృద్ధశృంగారాభిత్వథః-తమ
క్తం* నిరుక్తైరనిరుక్తైర్వాభావైర్విభిద్యతేనయః - సావత్తభావనయశ్చ
న్యాకస్థాయీవలవణాకరణి ॥౬౯॥సోయమితి॥అగమాగైగ్రిరువనిఃకర్ణ
గ్లక్ష్మ్యలక్షణవత్తయాప్రతిపాద్యఃఅస్యత్రవృత్తాగ్రవృత్త తయా-పురా
రానూవతారైచ్యుతాగ్రిజతయూ మైందాఖ్యంజ్యేష్ఠభ్రాతరమపహాయే

త్యభాః - అచ్యుతాగ్రజం అగ్రజేనసహైవయధైవ్రవతమానమిత్య
భాః-అచ్యుతస్యకృష్ణస్యాగ్రజంచ॥ ౨౦॥ రామోపీతిపురారామావతారే
ప్రియాయాస్సీతాయానయసంతత్రీసాహాయ్యకారిణంప్రియానయనా
నుకూలఃప్రియసేనయనానాంప్రియఃవ్యాపారోనతానాదిః॥ ౨౧॥ కౌర
వాభిత్వాది॥ అపిశబ్దాభిన్నక్రమః-సుతావహరిణాసుప్తతావహరేణాపి

శూరతయాతమేనమచ్యుతాగ్రజమాత్మనోనికృష్టంమన్నాన
భవనిశ్చంకంజిహ్వాంసురుపసవతా॥ ౨౦॥ రామోపీతమేనం
వానరంపురాప్రియానయససాహాయ్యకారిణం సాంప్రత
మప్రియానయనానుకూలవ్యాపారతేనోపకారిణంవారు
ణీమదాదజానానభవవిధాయవివిధమాయోధనంశమనభవ
సమనయత॥ ౨౧॥ తతః॥ ప॥ సుయోధనాత్తజాంజాతుసాం
బూజాంబవతీసుతః॥ ప్రసహ్యలత్తుజాంనామజహరైకస్సవ
యంవరే॥ ౨౨॥ గ॥ కౌరవాఅపితేనసుతావహరిణాసంవ
ధితతాపాస్తమేనమనుజిఘ్ఘక్షవస్సంతోగతాప్రితత్రీస
క్రోధాఃకృపఞాభవమార్గణవ్యధితాఃకథమపివిరథంతమే
నంబధ్వాస్వనగరమనయత॥ ౨౩॥ అథనారదవచసేనవిదితో
దంతానమర్షప్రకషరూషితానశేషానపివా రూనుప
లాలయత॥ బలదేవస్సయమేవహస్తీనాపురమువసృత్యప్ర
త్యుద్ధతాసుయోధనాదీననామయప్రశ్నపూర్వకమేవమ
వాచయత॥ ౨౪॥ ప॥ ఆజ్ఞావయత్య నిశనమృత్యుపాలమౌ

సంవధితతాపాభితివిరోధః-పుత్రికాచారోణేతివరిహరిః-తమేనంసాం
బుమనుజిఘ్ఘక్షవఃఅనుగృహీతుమిచ్ఛవస్సంతోగతాప్రితత్రీసక్రోధాభితివి
రోధఃతమేనమనుసాంబమద్విశ్యజిఘ్ఘక్షవాధర్తుమిచ్ఛవః సంగత్వేతివరిహరి
ః॥ ౨౪॥ ఆజ్ఞావయతీతి॥ హరిశిశోఃకృష్ణబాలస్యసాంబస్యాబలావశస్యస్త్రీ
తౌల్యాదకృత్యైవప్రవృత్తీస్యత్యర్థఃసార్వభౌమశిశోర్వభూమిశ్వరఃక్షమంకింస
యుక్తమేవ-శిశుబావలంసోఽప్యమితిమధురీభాః॥ హరిశిశోస్సంహరిశోర

సౌభలానాం దుర్బలానాం అవశస్యాజయ్యస్య సార్వభౌమః దిగ్గజవిశేషః॥ని॥
సార్వభౌమస్సర్వవృక్షీపాలకేదిగ్గజాంతరగతివతురక్షరకాండే భాస్కరః-
పరివృద్ధమదగళద్వానతుమంహీతంకిమితకటూక్తిః॥ని॥ యుక్తేతుమంశక్తేహీ
శైత్రిప్విత్యమరః॥ ౭౫॥ ఏతదితి॥ అంధకానాం వృష్టీనాం చ నాయకస్యేతిస్తుతిః-
అంధకానాం కాణానాం వృష్టీనాం భవదాదీనాం నాయకస్యేతినిందావిశేష
తోవషీయస ఇతి-అతిస్థవిరతయాజ్ఞావైధిల్యాద్యతి-ంచిత్ప్రలపత ఇతినిం
దా ॥ ౭౬॥ గజఃస్థితిః॥ భువనభృజ్జగత్పాలకాసౌబలః గర్జక్షక్రౌధాదితి
భావః- ధాత్రీంభూమిం గతధాతకరాష్ట్రాంధృతరాష్ట్రసుతహీనాం
కతుకమయసత్-యనూప్రయత్న ఇతిధాతౌలకజ్-యసోనుపసగాఢాదితి

శ్రీమాశ్శేనినపదపంకజఉగ్రసేనః॥నిభకత్సకనంహరిశిశౌ
రబలావశస్యకిం సార్వభౌమపరివృద్ధమదతుమంతే॥ ౭౫॥ గ॥
ఏతదాకణ్యకణకవరుషమనతికమణీయం హిశాసనమ
స్తకవృష్టీనాయకస్య విశేషతోవషీయస ఇతి పరివాదజల్పి
తైస్సమమషజ్వలితహృదయే ప్వపురస్కృత బలదేవే
షుప్రీతినిష్కత్సమానేషు కురువీరేషు॥ ౭౬॥ ప॥ గర్జన్న
సౌభువనభృద్గతధాతకరాష్ట్రాంధాత్రీంవిధాతుమయ
సచ్చవలాంతరంగః । త్తోభాత్రదాహలధరస్య మహీచ

శ్శనావైకల్పికత్వాచ్చవ్-లుజీపుషాదిత్వాన్వైరజ్జా-చవలాంతరంగశ్చం
చలమనాః హలధరస్య బలస్య త్తోభాత్రాధాత్ మహీచకంపే భయాదితి
భావః-అతివేలమత్యంతంజడాశయానామందబుద్ధీనాం దుర్యోధనాదీనాం
హానిరపితక్యా ఊహ్యతాసీత్-నతుజాతేత్యర్థః-వ్యంగ్యార్థస్తు- గజఃన్నసౌ
భువనభృదంబుభృత్ గతధాతకరాష్ట్రాం హంసుహీతాం చవలానాం వి
ద్యుతామంతరంగః॥ ని॥ చవలాస్త్రీతువిద్యుతీతిభాస్కరః - తదావమాక
కాలే హలధరస్యకృషీవలస్య త్తోభాత్ కషణరూపయత్న విశేషాతో మహీ
చకంపే- అతివేలానాం నిర్ద్రావ్యాదానాం లడయోరభేదాజ్జలానాం హానిః సే
తుభంగితక్యా ఆసీత్-అతివృష్టేరితిభావః - అత్ర బలభద్రానిష్ఠః క్రౌధా

ఖ్యఃస్థాయీభావారోద్రసతామావద్యతే || ౧౭ || సమనంతరమితి || నిజభవనీ
 భూతేతి - బలస్య శేషావతారత్వాదితిభావః - సుయోధనపురస్సరాభివ్యస్య
 సంక్రాంతశాంతిమాతేనురిత్యనైనాన్వయః || ౧౮ || నకథమితి || విధావిష్టా
 చంద్రేచసలత్తుణేలత్తుణాఖ్య మహిష్యన్వితే సకళంకేచవిధువుత్రా పీసాం
 బాపితథావిధోవిధువత్సలత్తుణఃకథంనభవేత్ భవేదేవ || * || అవశ్యంపితు

కంపెతర్క్యాపిహనిరతివెలజలాశయానామ్ || ౧౯ || గ || సమ
 నంతరంప్రతిపథగాపాధఃపథేననిజభవనీభూతరసాతలప్రా
 వణాయేవసలీలం లాంగలాగ్రేణ హస్తిననగరమున్ముల
 యంతమవరమివ కాలాన్నిరుద్ధం బలభద్రంసుయోధనపు
 రస్సరాస్ససంభ్రమమువస్యశ్యేసలత్తుణంసాంబమువహరీకు
 ర్వాణానానావిధవస్త్రిస్తుతస్తుతయఃకథమపిసంక్రాంతశాం
 తిమాతేనుః || ౧౮ || వ || నకథన్మువిధాసలత్తుణేవిధువుత్రాపి
 తథావిధోభవేత్ | కలుషస్సపురాతదాప్తితోవిమలాభూ
 దితికింతువిస్తయః || ౧౯ || అథమిత్రైరనుజ్ఞాతఃపురీంద్రా
 రవతీంబలం | ససుతస్సన్నుషః ప్రియాత్పరిపూణామనార
 థః || ౨౦ || గ || అథకదాచన నారదస్సకౌతుకమేక ఎవకేశ
 వః కథమివభూయసీఃప్రియసీరైకకాలంరమయతీతి నివ
 ణ్ణాయితకామః కమనీయరూపాం ద్వారకామాసాద్య
 తత్రమూతమివ శిల్పకౌశలం విశ్వకమణౌ నవలత
 ప్రాసాదమండితం వీతామృతమివ ప్రకటిత సాధరుచివిశే

రాచారంపుత్రస్సమనువతః త ఇతిన్యాయాదితిభావః - చిత్రంత్వేతదిత్యా
 హపురాలత్తుణాఖ్యకన్యాలాభాత్సర్వం కళంకాత్సర్వంచకలుషః అన్వ
 థః | అవిలక్ష్పససాంబంతదాప్తితఃతల్లాభాత్ - విమలఃస్వస్థఃస్వచ్ఛశ్చఅభవది
 తివిస్తయః || ౧౯ || ౨౦ || అధైకేనగత్యనభగవతః పాదాదికేశాం
 తంపిణ్ణయతి | ఆధేతి | ప్రకటితః ప్రకటిభూతః సాధరుచివిశేషః ప్రా
 సాదకాంతివిశేషాయస్మత్తథోక్తం - అన్యత్ర - ప్రకటితః పరేభ్యానివేది

తః సాధఃసుధాసంబంధీరుచివిశేషః - స్వాదాతిశయోయేనతత్తథో
 క్తం- సుధాఅమృతంలెవద్రవ్యంచ ముక్తామయం మాక్తికప్రచురంత్య
 త్రోగంచదుర్వణాంరజతం || ని || దుర్వణాంరజతం రూప్యమిత్యమ
 రః - దుష్టవణాంచ సువర్ణైగరుణైసలూఢసీయంసు వజ్రే=స్సందరవ
 వై ౧ లూ=భసీయంచశ్రీవత్సఃశ్రీ పుత్రఃస్త్వగతియావత్ - శ్రీవత్సలత్త్వ
 చ - భువనైకయోనిజగదాదికారణం ఉదకాదుత్పన్నంచరుక్తిపరిభవా

షం చంద్రమండలమివ సుధాధవళితం సేవితదివ్యావధమి
 వ, ముక్తామయం బోడక సహస్రాంతః పురగభం యదు
 నతిదనసదనమాసాద్యతత్రచకస్యాశ్చిదంతఃపురైరుర్వణా
 భిత్తిబహుళేషే మనోజ్ఞాభిత్తిబహుళే క్వచనదివ్యభవనే పి
 యయాసహవ్యంకమధికయానం కల్పతరుమివసువర్ణలూ
 భసీయం వసంతమిశ్రీవత్సానపాయినం కామధేనుమివ
 వృషానురక్తంభద్రానురాగిణంచచింతామణిమివభువనై
 కయోనిం సకలరుచివిషయంచసిద్ధరసమివ రుక్తిపరిభవాను
 కూలం సుకృతసంచయమివ నరకధ్వంసినం విద్యుత్పుంజమి
 వఘనాగమలభ్యం జ్వలనమివ సమిత్ప్రచండంసుధాకరమి
 వరాహేణానురాగిణంసుకుమారభావాదసహ్యాకుశేశ
 యభావమపహాయవిదభ=భుశఃపితాంబరావృతకొమలూ
 త్పంగమాశ్రయతేవకమలయుగళేన నిరవధికరుచిసంపాద

సుకూలంధనికతిరస్కారసాధనం - ఘనాగమః ప్రావృట్- ఘనైస్సాం
 దైరాగమైర్వైదైశ్చ-సమిత్ప్రచండంయుద్ధవీరం || ని || సమిత్యాజిన
 మిద్యుధఇత్యమరః - అన్యత్రసమిద్భిఃకామైర్వధితం - కుశేశయభావం
 ఉదకశాయిత్యంకుశేదభే=శేతఇతికుశేశయత్వంచ - నహీసుకుమారం
 దభ=శయనంసహతఇతిభావః - విదభ=భువోరుక్తివ్యాపితాంబరేణా
 వృతఃకొమలఉత్పంగంకంప్రమాశ్రయతాంతంకెసంస్థావ్య రుక్తివ్యాసే
 వ్యనూనసత్ప్రథః - అన్యత్రవిదభ=భువోదభా=ణామ సుత్పత్తిస్థానస్య

పీతాంబరావృతః అతఏవ కొమలతీతస్సంగః ఉపరిప్రచేతస్తమాశ్రయతా
కమలయుగళేనెవస్థితేనెతిశేషః రుచిఃకాంతిఃప్రీతిశ్చ కమలారాధితేనలక్ష్మీ
పూజితేనకమలేనారాధితేనసకమలకరః లక్ష్మీహస్తఃసరశ్చతన్నిరంతరసే
వ్యతయాహేతునా - అథకసిద్ధేతి- సరస్సేవ్యత్వతదవయవభూతకమలసే
వ్యత్వమథకసిద్ధమితిభావః - సారసప్రతిమల్లతయాకమలసదృశత్వేనహే
తునాలక్ష్మణాయామహిష్యాశ్చయస్సంస్పర్శఃహస్తస్పర్శస్తద్భాజాపునఃపు
నస్సాదరంస్పృశ్యమానైత్యథః - యద్వాతశయ్యమనసఃసంస్పృశస్త
ద్భాజాస్పృహణీయేనేత్యథః - సారసాఖ్యవక్షిసదృశతయాలక్ష్మణాఖ్య

నాయముహుముహుః కమలారాధితేన కమలకరనిరత
సేవ్యతయా అథకసిద్ధకమలసేవ్యభావేనసారసప్రతిమత
యా లక్ష్మణాశయసంస్పృశభాజాపునభావరుచిప్రకాశ
తస్సకలజగన్తోహానాపిసంసారభేషజేనవదయుగళేనలూ
భనీయాం సకలారుసేవ్యతయాప్రకటితనిరుపమభావేనహ
రిప్రతీకభావలబ్ధప్రసిద్ధతయాహరిభీరుకవేతండుశుండాదం
డుమగణయితాచసక్తియుగళే నొవశాభితం సగోకవసం
హారయో శ్చతురదశభువననిగమద్వారేణైవనాభీకుహ
రేణశోభమానం తత్తదవదానసంజాతయశోమం డలమా
లాభిరివముక్తాహరైరాఖింగితేన నీరసభద్రాశ్లిష్టే నాపిసర

తత్పత్నీస్పృహణీయై నెతిచవ్యజ్యతే॥ ని॥ సారసస్యతులత్వజెత్యమరః - అ
తచరణస్యత్రిచతురాన్వారాస్సంగీభవేన కమలసాదృశ్యరణకానంనపౌన
రుక్త్యావహాయభామాఘకావ్యే-హిసాధితస్యాస్యేతిశ్లోకద్వయేన- నైష
ధానివీయేత్యాదిశ్లోకద్వయే-స్వకేళితేత్యాదిశ్లోకద్వయేచేతిద్రష్టవ్యం-సే
వ్యత్యావేతదూరుద్వయస్యసర్వోత్తమత్వానితిభావః - హరిప్రతీకభావః
కృష్ణావయవత్వంసింహప్రతికూలత్వంచైతవ్యజ్యతే॥ని॥ ప్రతీకస్యాదవయ
వేప్రతికూలేత్వయంత్రిప్రతిభాస్కరః - తేనలభ్యాప్రసిద్ధిగ్రస్యతత్ హరి
ప్రతీకభావలబ్ధప్రసిద్ధితస్యభావస్తత్తాతయావీకత్రహరేరవయవఇతిప్ర

సీద్ధిత్యైవ హేతునైత్యభః - అన్యత్ర సింహప్రతి హేతునైత్య
భః - హరిభీరుక స్సింహాభీతః యోవేతండాగజస్తస్య నీరసభద్రశ్చ
ష్క-చందనః- శ్రీనికేతనైకాంత్యాశ్రయేణలక్ష్మీస్థానైవ విగతాశాలా
యస్యతద్విశాలంవిస్తృతంచ-వలాశాక్రాంతిః పణఃసంబంధః - రక్షో
భిరాక్రమణంచ-సకలాగమశిరోమణిర్వైదాంతవెద్యః-వృక్షోత్తమశ్చివ-
మత్వైతిశేషః - సకలాత్తరతయాసర్వోత్కృష్టతయాసర్వాపేక్షతయాఽ
ధ్వజభాగవతిత్వైవచ-పరిణయసమయమిత్యంత్యంతసయోగద్వితీయా-త

భసభద్రాద్రింగితేనశ్రీనికేతననాపివిశాలనవక్షుప్తస్థలైసరో
చమానం నిరంతర పలాశాక్రాంతిభేదావనాదాయవలాశ
శంకానాస్పదంసకలాగమశిరోమణిరితి సమాశ్రయతాక
ల్పతరుశాఖాయుగళేనేవచాపాయుగళేనవిద్యోతమానం
సకలోత్తరతయాపరిణయసమయమిదిరాకరాధరీకరణమ
సహమానేనేవతత్త్వణమేవతత్ప్రీడనాభినివేశినాకరయుగళేన
విరాజమానంద్విజరాజలంఘనజంఘాలేనాశధరప్రభాశ్రి
తేనాతిశుచినామందస్తితేనస్పృహణీయం స్వస్య సదాదర్శ
పరిభావితయాసదాదర్శాభిభూతం కుముదబంధురంత్య
ణాయమస్యమానేనవదనారవిందెనలోభనీయం వస్తుతఃక
మలౌజ్వల్యనిరంతరగ్రాహితయాసమారోపితకమలకాంతి
స్తైయాదఖిలసుందరపురుషనయనయుగళమాత్రాదుత్కృ

ప్రీడనాభినివేశినాపాణిపీడనైచ్చనాపాణిదాధనేచ్చనాచ ద్విజరాజలంఘ
నజంఘాలేనచంద్రాతిశాయినాప్రధానదంతానతిక్రమ్యబహినిస్సృతేనచ
అనధరప్రభాశ్రితేనతత్కృష్ణకాంతినాశుషదధర్మోష్ణకాంతిమిత్రైశచలతి
శుచినాతిధివశేనఆతీవవపిత్రైశచ సదాదశఃపరిభావిప్రశస్తవపణా
తిశాయిసర్వదాఅమావాస్యాంతిరస్కుర్వాణేనైవవ్యజ్యతే-సదాదర్శ
అమావాస్యాయామభిభూత మప్రకాశంకమలౌజ్వల్యంలక్ష్మీసాందర్యంక
మలకాంతిశ్చ అఖిలసుందరపురుషః- స్తవసంతజయంతాదయః - ఉదా

సీతకణఁతయాప్రసిద్ధస్యాపి తిరస్కృతరాధేయతయాప్రసిద్ధస్యా పిశ్రో
త్రప్రీతి మకుర్వాణ స్త్యైత్య పివ్యజ్యత్సేనిరవధి కాయారుచేః కాంతేః -
సంపాదనంకణఁ హీనానశోభతఇతిభావః - అన్యతరుచేఃప్రీతేః సం
పాదనంకణఁ ద్విషతోపిస్వకౌశలెనస్వ విషయక ప్రేమసంపాదన మిత్య
థః- సహజరుచిశాలినా స్యాద్భావిక కాంతిజామాభాగ్రిత్య స్నేహవతా
చనెత్త్ర శ్రోత్రయోరెకకాలజన్యత్వాద్భాగ్రిత్యత్వవ్యవదేశః - ఆలింగిత
మితి - ఆననవత్సుషఃకణఁతంవిశ్రాంతత్వంలభ్యతే - భాగ్రిత్యస్నేహ
వాక్భాగ్రితుఃకౌశలమవలూక్యసంతోషాదాలింగతితిప్రసిద్ధం-పాచీనజ

ప్రేననయనయుగళేనదీవ్యమానముదాసితకర్ణతయాప్రసి
ద్ధస్యాపినిరవధికరుచినం పాదనమవలూక్యసముపజాతానం
చేనసహజరుచిశాలినానయనయుగళేనాలింగ్యమానకణఁ
యుగళంబిభాగిణంపాచీనజన్మవిష్యగ్నైష్టమాన హిమక
రకరపరిభవరోషేణ సాంప్రత మాననాత్తనావస్థితంచం
ద్రమసంవిష్య గాత్రమతాకళంకేనేఽత్మశ్చ మండలేనమం
డితంసకలసుమనోవిలక్షణమధుహరవిరోధితాకృతాయశః
ప్రమాజునకామనయాతపోబలేనసకల సుమనోభిమతమ
ధుహరముఖచుంబనానుకూలయాచంపకకలికయేవనాసిక
యావిరాజమాన మవచనీయవర్ణాశ్రయతయావచనీయవ

న్యసికళంకతావృతస్థాయాం - విష్యగ్నైష్టమానేతి - కళంకస్యచంద్రమండ
లమధ్యపతితాద్విదితిభావః - హిమకరకరపరిభవశ్చంద్ర కిరణకర్తృకప
రిభవః - సకలసుమనోవిలక్షణాసర్వకుసుమవిలక్షణా మధుహరవిరోధితా
శ్చంద్రవిరోధితా|| శ్లో|| చరన్వనాంతేనవమంజరీషు నవత్పువో గంధభుజి
ఘృణితిప్రసిద్ధిః- సకల సుమనోభిమతం సకలకుసుమాభి మతంమధుహర
ముఖచుంబనంభృంగకర్తృకముఖచుంబనం తజనుకూలయాభ్యం గాస్వా
దనయోగ్యయైత్యథః-సకలానాం సుమనసాందేవానామభిమతోమధుహ
రౌమధుసూదన్యతస్యముఖచుంబనంముఖస్పృగ్భంగముఖై వతకానమితియావత్

తదనుకూలయాతద్యోగ్యయాఅవచనీయఃఅనింద్యః॥ ని ॥ గహ్యకథీనాచ
 వక్ష్యాత్కత్యమరః- వణకశ్శోభా - వచనీయా నివత్తుంయోగ్యానివణా
 నికాదీని॥౧౦॥౧౨॥శాంతేతి॥ శాంతకామోవిరక్తః-అతవసంయమీతః
 దృగేవంరూపిభవాన్సులభః-కథమస్మాకమితీశేషః- సకామవీవప్రభూను
 వసర్పతినతువిరక్తః॥*॥నిస్పృహస్యశృంగజగదిత్యాయాదితిభావః-తథా
 నాస్మాకంగృహసక్తిఃగృహసంబంధః-మద్భృహేనాదైశేనాగమనమితియావ
 త్ - గాత్రజానాంవంశ్యానాంఏకతవఃఫలంనతుమమబాలస్యైకస్యేతిభా
 వః-వ్యంగ్యాథకన్తు-శాంతకామఃశమితమన్తధః- సంయమిసంయమినాం

ద్దాశ్రయాల్లలాటమూత్రాదుతక్ష్మప్తేనఫాలఫలకేనవిలసం
 తంభగవంతంముకుందంసవిగ్రహమివనిజతవఃఫలమద్యా
 షీత్ ॥౧౦॥వ॥సత్వరంహరిరుత్తాయనివేశ్యస్వాసనేమునిమ్ ।
 ఆదాయవిధివన్తుర్ధ్వాపాదోడకమదీధరత్ ॥౧౨॥శాంత
 కామోభవానీదృఘ్నులభస్సంయమీకథమ్ ।తథావిగృహసక్తి
 ర్నోగోత్రజైతవఃఫలమ్ ॥౧౩॥గ॥తదనుగృహీతవ్యోహం
 విధేయవిషయనియోగేనేత్యమృతాసారసరసాంగిరముదీర
 యంతంభగవంతంనారదఃప్రత్యవాదీత్ ॥౧౪॥వ॥విధేయ
 మవరంవైవపశ్యామస్తావంవినాథారే । యత్సంప్రతికృ

ప్రవన్నఃశివఇత్యథః- భవానీదృఘ్నులభఃపార్వతీనేత్రసులభఃకథం-స్తర
 దాహానంతరంక్రొధేనశుశ్రూషమాణాంపార్వతీమపివరిత్యజ్యైశాం
 తరతపోర్థంగతిఃశివఃకథంభవాన్యాస్సుదతేఇత్యథః- తథావిగృహసక్తి
 దాకరానురాగః॥ని॥గృహఃపత్న్యాదిగృహేస్తృతాశ్చతివిశ్వాః-గాత్రజా
 యాఏకస్యాఏవతవఃఫలంనాఇతికాకుః-తస్యదారానురాగః- పార్వతీకృత
 తపామహిమ్నైవైత్యథః-విధేయవిషయనియోగేనకర్తవ్యాధైఃఆజ్ఞావసేన
 ౧౩॥తదీతి ॥౧౪॥విధేయమితి॥హారేతావంవినా అవరంవిధేయంవిధాతుం
 యోగ్యంఫలమిత్యథః- సపశ్యామః- త్వమేవఫలంనతుత్వద్వారాసాధనీ
 యంఫలమస్తీత్యథః-తత్రహేమమహా-యదితి- యస్మాదేతొతిత్యథః

తవలాభాత్కృతార్థోలబ్ధధనఃజాతస్సంస్మృతః - త్వద్వ్యతిరిక్తఫలన
 త్వేత్వల్లాభాదేవకృతార్థః త్వంసయుజ్యత ఇత్యర్థః - ప్రాచీనటీకాకృతా
 త్వేశంవ్యాఖ్యాతం-హరేత్వాంవినాఅవరంవిధేయంవినయసంపన్నంనై
 వపశ్యామః॥ ౧॥ విధేయోవినయగ్రాహీత్యమరః - యద్యస్తాద్ధేతోఃఅ
 ద్భుతాత్తవలాభాత్ కృతార్థోలబ్ధధనోజాతః త్వదీయవినయేనైవప్రతిఘ
 ష్టోస్తీ-నతుత్వత్తఃకించిదపిఫలంకాంతౌమీత్యర్థః ఇతి॥ ౧౫॥ ౧౬॥ అయీతి ॥
 పద్మినీపద్మిన్యాఖ్యాజాత్యుత్పన్నేప్రీయేహరేర్మమేత్యర్థః తవాపిప్రణయా

తార్థోహంజాతోలాభాత్తవాద్భుతాత్ ॥ ౧౫ ॥ ఏ
 వమభిధాయపునరన్యస్యాస్సదనమాశేదుషితవస్వినీ॥
 ౧౬॥ ప॥ అయిప్రీయేపద్మినీకీదృశోయంహరేస్తవాపిప్రణ
 యానుబంధః॥ నశ్యత్వమపిస్తవపాదఘాతాదముంప్రీ
 యానుగ్రహమేవవెత్తి ॥ ౧౭ ॥ ఎవమాశ్వాసయైకాం
 తాంకెళికలహకోవనామ్ అజానానఇవాపృచ్ఛతాన్విగ
 తంనారదంహరిః॥ ౧౮॥ ౧౯॥ నారదస్తుతాష్టకేపునరన్యస్యా
 స్సదనమాశేదివా॥ ౧౯॥ తత్రచ॥ ప॥ తాతాంబదుర్లభ
 మిదంఫలమన్యచాలైస్సంగోవ్యదత్తమమృతప్రతిమంతవై
 వ॥ ధావద్భుతంసపదివశ్యతుచాలకోన్యోధానాఃపునర్దుడ
 యుతాయదితేప్రదేయాః॥ ౨౦॥ లాలయంతంశిశూనేవం

వచనైర్వంచనావరైః॥ దృష్ట్వాహరిమథాన్యస్యాస్సదనం

నుబంధఃకీదృశఃవిలక్షణఇత్యర్థః-వైలక్షణ్యమేవాహ-తవపాదఘాతాత్త్వ
 త్కృతపాదతాదనాదిత్యర్థః - అమర్షఃకోపఃనశ్యత్వేవకృష్ణస్వయమితి
 యావత్-అముంత్వత్కృతపాదఘాతంప్రీయానుగ్రహంవెత్తిప్రీయయా
 నుగృహీతోస్తీతిమన్యత ఇత్యర్థః - వ్యంగ్యాథస్తు- పద్మినీనలిసేహరేస్సూ
 ర్యన్యకీదృశఃవిలక్షణఇత్యర్థః పాదఘాతాత్క్రిరణఘాతాత్ ॥ ౧॥ పాదా
 రక్ష్యంతఃస్థితైర్వార్యాంశౌభ్యత్యమరః తవఅమర్షః ముకుళేభావరూపఃన
 శ్యతి - ఎవ్వరనిఃఅముంప్రీయానుగ్రహంవెత్తి ॥ ౧౭ ॥ ౧౮॥ ౧౯॥ ౨౦॥

౯౦॥ ౯౨॥ విశ్వేతి విశ్వానిజాగ్రదాదిప్రచంద్రాద్రజాలానీవ-అథ-
చంద్రావిషయం అర్థచంద్రాకారరేఖానాస్పదంపింఛస్యాథకచంద్రరే
ఖానాస్పదత్వంవిచిత్రమిత్యర్థః - అన్యత్ర అథకచంద్రాగళహస్తాని॥ అ
ర్థచంద్రస్తుచంద్రేకే గళహస్తేచాణభేదఇతివిశ్వః- తస్యావిషయంఅనివా
ర్యమితియావత్ - పింఛస్యంద్రజాలసాధనత్వంచరత్నావళ్యాదాప్రసి

మునిరభ్యయాత్ ॥ ౯౦ ॥ గ॥ ఎచంద్రానికేతనంవిల
క్షణవ్యాపారానుషంగిణమదృష్టపూర్వమివ స్వాగతకుశ
లానుయోగాదిభి రభినందయంతం ముకుంద మంతిమాం
తఃపుర ప్రదేశేనారదః ప్రహసన్నవాదీత్ ॥ ౯౧ ॥ ప॥
విశ్వేంద్రజాలైర్జనమోహనన్నతవాద్యుతంకింతువిశేషవి
షః॥ మాయాభిధానంతుయదత్రపింఛంతదథకచంద్రావి
షయంప్రతీమః॥ ౯౩ ॥ నారదఃప్రణిగద్యేవంముకుందేనా
నుమోదితః । ప్రయయావిస్తితస్తస్యయోగమాయానుభా
వతః॥ ౯౪ ॥ గ॥ అథకదాచననారదవచనాదజాతశత్రుఘ్నియ
క్షమాణమువలభ్యమధుసూదనస్సావరోధవధూజనకతివ
యైరహూభిరింద్రప్రస్థమువస్థితస్సకౌతుకః పాత్రిష్ఠత ॥
౯౫ ॥ పాండవాఅపినహమహిషీభిరుపస్థానీయంప్రాణ
మివపష్టమాత్మీయమక్షయ్యమివకులధనమంగదేవతా స
హితామివచిక్షీత్తయాగప్రధానదేవతామణిమాద్యష్ట
విభూతిపరివృతమివధనదంపృథివ్యాద్యష్టమూతికవేష్టిత
మివశశిశేఖరంలొకపాలమాత్రాష్టకవలయితమివరాజస్య

ద్ధం-మమమాయాదురత్యయేతివచనాదితిభావః-అతఏవవాక్రవృత్తిరేకాలం
కారః॥ ౯౬॥ వృత్తిరేకావిశేషశ్చైదువమానాపమేయయోరితిలక్షణాత్ ॥ ౯౭ ॥
పాండవాఇతి॥ లొకపాలమాత్రైతి॥ ౯౮॥ అష్టాభిలొకకపాలానాంమాత్రా
భినిర్మితౌన్యవృత్తిస్సరణాదితిభావః-అష్టమహాసిద్ధితి॥ ౯౯॥ యత్రానుష్ఠిత
వాంఛితార్థవిషయాసంగైసిన్యంత్యమూరత్యాసన్నమహూదయప్రణ

యినామహేమహాసిద్ధయతిప్రబోధచంద్రోదయే-పద్మాదీతి - పద్మప్ర
భృతయోలక్ష్మీప్రభృతయశ్చయథాపద్మాదయోముకుందాంతానవసువర్ణ
నిధయస్తథారుక్మిణ్యాదయఃకృష్ణాంతానవసౌందర్య నిధయతిత్యథః ||
౯౬|| పృథేతి || వృథాకుంతీభాగ్రీయోభాగ్రీయపుత్రః || ౧ || భాగ్రీయోభాగ్రీ
త్యజతిత్యమరః || ౯౯ || వీరభితి || ఉచ్చముత్యప్తంపదంస్థానంప్రాప్తః
సార్వభౌమతిత్యథః - వీరఃపరాక్రమీబుధోవిద్వానితివిశేషణత్రయేణ

తేజఃపుంజమప్తమహాసిద్ధిపరివృతామివ సిద్ధ మంతాగ్రిదేవ
తాంపద్మాద్యప్తవిధసౌందర్యనిధిసహితంనవమమివముకుం
దాభిదలావణ్యనిధింనవరత్నమాలామధ్యగతమివేంద్రనీల
నాయకమణింమాధవంప్రత్యుద్గమ్యపరిరంభకుశలానుయో
గాదిభిరభినంద్యచతేనసహస్వభవనమభజ || ౯౬ || ప || పృ
థాసదారభాగ్రీయసమాగమనహషీతాయథాహ
మువచారైస్తంగహేనుఖమవాసయత్ || ౯౭ || ఆవసజ
నంసదంజాతుమయమాయా వినిమికతామ్ | యుద్ధిష్ఠిరి
ప్రాధికయతప్రశ్రియావసతోహరిమ్ || ౯౮ || రాజన్యా
యేనయత్యేత్వాంక్రతురాజేనమాధవ | అనుజానీహిమా
మహోయదిస్యామస్యకమణి || ౯౯ || ఎవంవాదినమ
జాతశత్రుంభగవానవాదీత్ || ప || వీరస్తవమస్యహిబుధఃప
దముచ్చమేవప్రాప్తస్థిరోభవసిసోమరసస్యపాత్రమ్ | శం

ఖే నమథోవిద్వానిత్యేవంరూపమధికారత్రయముక్తంభవతి - స్థిరభిశ్చ
నైవ-అతూతశ్చైవయేత్పతిమిత్రుత్వక్తంత్యరారాహిత్యముక్తంభవ
తి - ఈదృశస్తవంఅస్యసోమరసస్యరాజసూయయాగ సంస్కృతసామల
తాద్రవస్యేత్యథః - పాత్రంభవసివాభవత్యేవేత్యథః || ౧ || హిహే
తావవధారణతిత్యమరః - అస్యఃదుర్వౌధనాదిరిత్యథః - భవాద్యకౌను
భవానివరాజసూయయోగ్యఃకిమిత్యర్థః - తత్ర హేతుమాహ - యండుఃఅన
మర్థః || ౧ || యండుష్టండేవక్షేధరేగావతౌవింభ్యపూరుషభితిభాస్కరః-చ

లః అవిమృత్యకారీనీచపదంబల్పస్థానంతతాధివాసోవతఃసంనియతఃనీచ
 పదాధివాసోయస్యసః అసార్వభౌమభిత్యథః - దుష్టఃగ్రహఃఅభినవేశా
 యోహంతేదుష్టగ్రహఃశకునికణాదయఃతైరాకృమణేనఖలఃదుజ్జనస్సం
 పాస్తదుర్విసయభిత్యథః - వ్యంగ్యాథఃస్తు - సోమరసస్యచంద్రా
 నురాగస్యపాత్రంబుధస్తవంహిభవసించంద్రపేమాస్పదత్వేనలోకైర్వ్య
 వహోయనూచోబుధస్తవమేవభవసీత్యథః - కుతభిత్వాహ - వీరఃక్షైబ్య
 రహితఃఉచ్చంపదముచ్చరాశిమేవపాస్తః సతుకదాచిదపినచరాశింప్రా
 ప్రభిత్యథః - స్థిరఃభ్రమణాదిరహితఃఅన్యోబుధఃభవాద్యశానుచంద్రా
 నురాగపాత్రంకిమిత్యథః - అత్ర హేతుమాహ - పండఃక్షేపః॥*॥బుధనూ
 ర్యనుతౌసపుంసకాఖ్యావితవరాహమహిరవచనాత్ - చలఃచరిభ్రమణశీలః
 యతఃనీచపదాధివాసోనీచరాశ్యాశ్రయణంయస్యసతథోక్తః - వదైవదై

డశ్చలోనియతనీచపదాధివాసోదుష్టగ్రహక్రమఖలానభ
 వాద్యశోన్యః॥ ౧౦౦॥ప॥ జగత్క-బళయత్వైచ్ఛేధఃవత్స
 హజతేజసి | కల్యాణమమితం యతస్యిత్తత్వశ్యామీప్వసా

నీచరాశింమీనంభుంజానభిత్యథః - దుష్టగ్రహఃగ్రహఃపాదగ్రహయోగ
 సైనఖలః ॥*॥ బుధఃసావయుతఃపావభివచనాత్ - చంద్రవంశభూషణ
 త్వాత్కూటస్థఃచంద్రః త్వయ్యోవానురజ్యతిక్లేబ్యాది దోషవిశిష్టత్వాత్స
 త్కౌత్సుతే)పిబుధేనానురజ్యతీతి తాత్పర్యాథః ॥ ౧౦౦ ॥ జగదితి ॥భవత్స
 హజతేజసిత్వద్భ్రాతృవరాకృమేజగత్క-బళయతిఆక్రమతినతి అమితంయ
 త్కల్యాణంసువణంస్యాత్తదిష్టస్యయాగవ్య సాధనంపశ్యామి - వ్యం
 గ్యాథఃస్తు - భవత్సహజతేజసిత్వయావభూతవ)కాశేజగత్క-బళయతి
 స్వాంతగఃతత్వేనభావయతినతీత్యథః॥*॥నవోష్ఠేస్వాంతర్గతంవిక్వంయ
 థావృధగివెత్సృత | తదైవజాగ్రత్సమయేవ)పంచాయంవివిద్యతామితివ
 చనాత్ - అమితంయత్కల్యాణంఅవ)తిబద్ధావరోక్షజ్ఞానంకల్యాణకబ్ధస్య
 జ్ఞానాథఃకత్వంచ॥*॥సహికల్యాణకృత్కల్పిద్దుగఃతింతాతగచ్ఛతీతితా
 వచనస్పష్టం - స్యాత్తభవేత్తదిష్టస్య మోక్షస్యసాధనంప్రశ్యామ్యాలోచ

యామి-జ్ఞానమేవ మోక్ష సాధనమిత్యర్థః - ప్రమదాశ్రితాః ప్రమదం మాషక
మాశ్రితాః ప్రమదాంప్రియమాశ్రితాశ్చ గురుదక్షిణాదానానంతరభా
విత్యాత్మ-న్యాయవిగ్రహస్యైతిభావః || ౧౦౩ || పాండవైరితి | మాగధా
యజరాసంధాయవరాభూతిః పరిభవః - నార్పితేతి - సర్వజితాజరాసంధ
స్తునజితభివర్యాలోచ్యేత్యర్థః - వ్యంగ్యార్థః - పరాఉత్కృష్టా
భూతిరైశ్వర్యం నార్పితేతిభిన్నస్తమేవహంతుమైచ్ఛదీతివిరోధః || ౧౦౪ || బా
డబేతి || బాడబాకృతింబ్రాహ్మణవేషం || ని || ద్విజాత్యగ్రజన్మభూదేవ
బాడబాకృత్యమరః - పరవాహినీః శత్రుసేనాః గీతః నాశయత ఇత్యర్థః - త

ధనమ్ || ౧౦౧ || గ || యధిష్ఠిరోపితతురశ్చతురస్సహౌద
రాక్రమధుమాదనవచనెనదిశాంప్రస్థాపయామాన || ౧౦౨ ||
తేషికియతాపికాలెనయోగినభవవశీకృతాశాలనతిచిరార్జు
తాభ్యయనాభవగురవేకనకొచ్చయం సమవ్యక్తప్రమదా
శ్రితాబభూవుః || ౧౦౩ || ప || పాండవైశ్చవరాభూతి
మాగధాయాపితేత్యర్థః | భిన్నాహరివ్యధాచ్చిత్రం
తత్ప్రేక్షహరణేమతిమ్ || ౧౦౪ || బాడబాకృతిమాస్థాయ
భీమాజుకనజనాదేనాః | గ్రసనాయాభ్యయుస్తస్యగీత
తః పరవాహినీః || ౧౦౫ || గ || ఉపగమ్యజరాసంధమశనోద్య
క్తమిత్యమతిభయభవననాథుః || ప || జరాకలితగాత్రం త్వం

స్వజరాసంధస్యగ్రసనాయమారణాయ - వ్యంగ్యార్థః - బాడబాకృతి
మారానలరూపమాస్థాయపరాఉత్కృష్టావాహినీశ్చదీర్ఘతః స్వాంత
గతాశికుర్వతః సముద్రస్యైత్యర్థః - గ్రసనాయశోషణాయ || ౧౦౫ ||
జరేతి || జరయారాక్షస్యాకలితగాత్రం సంఘటితతమం లోకొపకారార్థ
మితిభావః - త్వం దుగతాండరిద్రాః కలితపవమాగతాః యాచకావ
యం సంప్రాప్తాః - బహుదాతవ్యమితిభీతిమాన్త్విత్వాభూ - సః జీవన
గ్రహణాదుదకగ్రహణాదపిర్వతిస్సాన్యత్ - కిముతయత్కించదన్నా
దీనేతిభావః - వ్యంగ్యార్థః - జరయాజరసాకలితగాత్రం శిథిలీకృతత

నుంత్యాం దుర్గతాదుష్టబుద్ధయస్సంతో మార్గజ్ఞానాచ కాః అదేయాథా
 యాచ కాశిత్యర్థః- వయంసంప్రాప్తాః-దుర్గత్యమేవాహ-నఃజీవనగ్రహ
 ణాదసిన్వృతిస్సాన్యదితికాకుః - త్వయాప్రాణేషుదత్తేషవిపరితుష్టిర్ను
 ప్యాదేవేత్యర్థః ॥ ౧౦౭ ॥ కేయూయమితి ॥ వామంవక్రంయథాతథా
 అథకాయంతీతివామాధిః- అభిమతతిరోధానేన అన్యవస్తుయాచ కాశి
 త్యర్థః-అయంచప్రయాసోవిఫలశత్యాహ-వరపుంసిశత్రుపురుషే ఆత్మ
 ప్రకాశవిరహాత్ అహమిద్యశశిస్సస్వరూపకథనాభావాత్ వామాచారా
 శ్రితావక్రశీలాయామేవభీరవోభయశీలానకిము నహిస్వయంభీతస్యవ
 రాస్థీష యతుంయుక్తమితిభావః - వ్యంగ్యార్థః- వామాధిః-స్త్రీ
 దుర్గతామాగ్ణావయమ్|సంప్రాప్తాసిన్వృతిస్సాన్య
 న్నోజీవనగ్రహణాదపి ॥ ౧౦౮ ॥ ఏవంసకపటంబువాణా
 నైతాసు-లహాలసానుపలభ్యమాగధః ప్రత్యవాదీత్ ॥
 ౧౦౭ ॥ ప ॥ కేయూయమజ్ఞానదశాననభిత్సంభంగ్యావామా
 ధిఃసంకపటభూసురభావభాజః ॥ ఆత్మప్రకాశవిరహాత్పర
 పుంసి వామాచారాశ్రితానకిముభీరవఏవయాయమ్ ॥ ౧౦౮ ॥
 ఏవమశనిపాతకల్పనల్పపరివాదజన్మితమాకణ్డ్యా నితాం
 తరోషణాభగవానవాదీత్ ॥ ప ॥ అహంభువనయోనిస్స భీ
 హరణకామాః- అయుక్తమేతదిత్యాహ-వరపుంసిఅపరిచితపురుషే ఆత్మ
 ప్రకాశవిరహాత్ శరీరప్రకాశనాభావాద్ధైతోఃవామానాం-స్త్రీణామాచా
 రాలజ్ఞాభినయాదితమాశ్రితాయాయమేవభీరవస్త్రీయఃసకిముల్లసద
 శాననయోపురుషత్వేనకపటాత్పరనారి హరణేచ్ఛాయుక్తాభవతాంతుస్వ
 తః-స్త్రీణాంశుదమయుక్తమిత్యర్థః ॥ ౧౦౮ ॥ అహమితి ॥ భువనయోనిర్జ
 గతా-రణంసభీమఃఅయంచధనంజయోర్జునః త్రైతాగ్నితేజసః ఆహవనీ
 యాధికల్పవయంత్యణతాలంబినోధానుస్కా- ॥ ౧౧ ॥ త్యణతాతుధనుస్వప్నీ
 తిభాసు-రః-దధంత్యేనహంతుమిత్యర్థః-జాతాఉత్పన్నాః-వ్యంగ్యార్థస్తు
 అహంభువనయోనిర్నిర్మిరితియావత్ - సచాయమిత్యుభయోర్నిర్మైత్యభీమో

భీషణోధనంజయోవహ్నిః॥సి॥ వహ్నిర్వీతిహోత్రోధనంజయిత్యమరః-
ఉభావేతాభీషణజ్వలనావిత్యధః-అతఎవత్రైతాగ్నికల్పావయంత్యుణతా
లంబినఃసూసాక్షదగ్ధంజాతాః॥ ౧౦౯ ॥ ౧౧౦॥ఆస్తామితి॥ఇదందారకద్వ
యందాలకయుగ్ధంపరేణపుంసాశతుశ్చాజాతుకదాచిదర్దితంచాధితంస
యుధకథానభిజ్ఞమిత్యర్థః-అతఆస్తామిత్యన్వయః-పాశ్చాతుపరేణపుంసా
శత్రుణాదితంపరిభూతంఅతఆస్తాంతయోస్వరూపంత్వయాప
కాశనీయంనాస్తికింతుప్రసిద్ధమేవేతిస్తుతిరితివ్యాఖ్యాతంభవాన్వాయసఖః

మశ్చాయంధనంజయః॥ తృణతాలంబినోదగ్ధంజాతాస్త్రై
తాగ్నితేజసః॥౧౦౯॥ఎతదాకణ్యకసహస్తాస్ఫలనంవిహ
స్యమాగధఃప్రత్యవాదీత్॥౧౧౦॥ప॥ఆస్తాంజాతునదారక
ద్వయమిదంపుంసాపరేణాదితంయుక్తంవాయుసఖోభ
వానితిరుప్రధ్వంసనోద్యద్యశాః॥వారాక్షత్రిగుణాక
హరేయుధిమప్రభృత్యతస్తైబలాదాశాలంఘనజాంఘిక
త్వమవరఃకౌవానుకతుంక్షమః॥౧౧౧॥౧౧ ॥ ఏవంవ్యాజ
స్తుతిభంగీమంగీకుర్వాణ్నేభగవానవాదీత్ ॥ ౧౧౨ ॥ ప॥
నకలప్రభుస్తుతివచావిషయోననుమాగధోభవసీపూణక
గుణః॥వచనీయఎవతవవాగ్విభవోకథమన్యథాస్తవనరితిరి
యమ్ ॥ ౧౧౩॥౧॥మాగధోవ్యనెవప్రళంసాభాసేనదూ

అగ్నిఃవాతసదృశఇతివవ్యజ్యతేఇతియత్తద్యుక్తంసంశయోనాస్తీత్యధః
అహంభువనయోనిరిత్తోకేస్వస్యవహ్నిత్యజ్ఞావనాదితిభావః-వాతసమత్వ
మేవాహతిగుణాకషడావారాక్షత్రిదశవారానిత్యర్థః-అనిలాదవరఃఅ
స్యఃకౌవాతేఅశాలంఘనజాంఘికత్వం-వెగాతశయవత్వంఅనుకర్తుంక్ష
మఃసాస్తీత్యధః॥ ౧౧౧॥ఏవమితి॥వ్యాజస్తుతిభంగీమితి॥*॥ఉక్తిర్వాజ
స్తుతిర్నిందాస్తుతిభ్యాంస్తుతినిసయోరితిలక్షణాదితిభావః॥ ౧౧౨॥నకలే
తి॥నకలప్రభుస్తుతివచసాంవిషయతయస్సరైరపీనృవతిభిన్నాయమా
నత్యధః॥ ౧౧౩॥మాగధఇతి॥మాగధోజరాసంధోభవసీతనిద్ధస్య

మాగధత్వస్యప్రసర్విధానమేతదయంశార్కాదార్కాదీనామతిప్రసిద్ధింవ్యం
జయతి-అతోవిద్యలంకారః॥౧॥సిద్ధస్యైవవిధానంయత్తామాహుర్విద్యలం
కృతిమితిలక్షణాత్ - తవవాగ్విభవఃవచనియవస అధీనవసవశ్యవాగసీత్య
భవః॥౨॥గవ్యోధీనౌతువక్తవ్యావిత్యమరః-అన్యథావశ్యవాక్తవ్యావెతి
యమతిచతురాస్తవనరీతిఃకథమితిమధురార్థః - వక్త్రార్థస్తు-సకలప్రభు
స్తుతివచావిషయఃస్తుతిపాఠకాగ్రత్యభవః-మాగధోవందీ॥ ౩॥ స్యుమాగ
ధాస్తుమగధావందినస్తుతిపాఠకాగ్రత్యమరః - అతవసవవాగ్విభవోవచని
యోనింద్యఃకృచిత్పురుషాధమస్తుతిఫలకత్వాత్కృచిత్యాధునిందాఫలకత్వా
చ్చేతిభావః-అన్యథాకథమిదృశస్తవనరీతిర్వాజస్తుతిరిత్యభవః-స్వస్యవంది

యమానమానసఃపునరవాదీత్ ॥ ౧౦౪ ॥ ప॥యామాగ

ణాపాతభయాతురాణాంస్తుతిఃప్రణీతారసీకైకజేద్యాస

న్మాగధేనాస్యరహస్యవైత్తాగోపాల ఇత్యద్భుతముద్గతం

నః॥౧౦౫॥ ౧॥ ఎవముత్తరోత్తరశుభయాచతురోక్తిప్ర

త్యుక్తికయాకంచిత్కాలమాభావ్యకలహాలసావయమి

తిస్వాశయనివేదినస్తానెతాన్తేమగధాధిపతిరభిదధే ॥

౧౦౬॥ప॥ నకాందిశీకస్యముహూస్తవస్తుత్రపాతుమనా

త్వమచాధనంనః | ధనంజయస్త్రీప్రతుదుగ్ధకంఠోభీమేన భూ

॥౧౦౬॥

త్వమంగీకృత్యాపిదూషయత్ప్రయామార్గణేతి మార్గణాపాతభయాతురా

ణాంశరపతనభయారానాంయచకాగమనభీయాణాంచ॥౧౦౭॥ప॥స

న్మాగధేనవిద్వద్వందినాయాస్తుతిఃపామరాణాంస్తుతి వదవభాసమానావ

స్తుతోనిందావద్యవసాయినీవ్యాజస్తుతిరిత్యర్థః- ప్రణీతాకృతాలస్యప్రణ

యనస్యరహస్యవైత్తావ్యంగ్యార్థవిత్ గోపాలఇతిహేతోర్మఃఅద్భుతముద్గ

తంజాతంరసీకైకవేద్యస్యరహస్యంగోపాలేనజ్ఞాయత ఇత్యాశ్చర్యమిత్య

ర్థః॥ ౧౦౮॥౧౦౯॥నేతి॥ముహూఃకాందిశీకస్యభయాత్పలాయితస్య॥౩॥కాం

దిశీకొభయదుత్తరత్యమరః-త్వమితి- తవలజ్ఞా భావేపిమమలజ్ఞాయుక్తే

త్యభవః-దుగ్ధకంఠోబాలఃకలివిభ్రమఃకలహవిలాసః॥౩॥కలహేంత్యయుగ

కలిరితివైజయంతీ-భవాద్యతైస్సహ కలమేళామమఫేలనతుల్యభిత్వనాదరః॥
౧౧౭॥ ఎవమితి॥ పృకోదరాయభీమసేనాయ ఉత్థాతిసీనిమ్నోన్నతస్థలవతీ॥
ని ॥ ఉత్థాతః ప్రతిబంధేన్యాయుత్థాతం విషమస్థలభిత్వనిఘంటుసా రే-గదా
యాః పాతః గదస్యరోగస్య ఆపాతమాగమనంచ॥ ౧౧౮॥ తత్రేతి॥ త్వే
శానుబద్ధతి ॥ ని ॥ త్వే శానుసింహానాదస్సాన్యదిత్యమరః - త్వే శ
స్తుగరళం విషమితి చామరః - చతుముఖేతి - సప్తప్రతాప్తస్త్యేతి భా
వః - విగ్రహాయుద్ధంశరీరంచ॥ ౧౧౯॥ అవధకతేతి॥ వ్యకౌదరోభీమః

యాతక్రలివిభ్రమోనః॥ ౧౧౭॥ ఏవమభిధాయవ్యకౌద
రాయగదాం ప్రదాయస్వయమపిగదా మన్యాం బిచాగ్ని
స్సకౌతుక ముత్థాతిసీనిఘంటునగరవరిసరమేవ సమీకభు
వం మన్యానోజరాసంధస్తైస్సహనగరాన్నిరగాత్॥ ౧౧౮॥
తత్రచతావెత్తావామయావినావివగదాపాత కదధికతక
రీరా పిశునావివరంధ్రాన్వేషిణౌశివాభేదభాజావివత్వే
శానుబద్ధకం తోసుభద్రాచిత్రాంగదాశయావివ పరస్పరవి
జయాకాంక్షిణౌ చతుముఖ భుజాస్తంభావివసురసుంద
రీలాభనీయంకమపివిగ్రహమపూర్వమతనుతామ్॥ ౧౧౯॥
చ ॥ అవధకతతతోభీమః పాతయక్మగధాధిపమ్ । స్థా
నెవ్యకౌదరోత్కృష్టస్తదువైషవిగాశనాత్ । ౧౨౦॥ జరా

సంధాత్వయోజాతేమందెచవరతేజసి । సంపాప్తా వాత

తదువైషో జరాసంధవిజృంభణం - వ్యంగ్యాధస్త - సప్రసిద్ధ ఉన్నై
ష ఉన్నత మేషః తస్యోవినాశనా భృతృణాత్ వ్యకౌదరస్యవృక్షామృ
గజరస్య ఉక్రృష్టః స్థౌల్యంస్థానైర్ముక్త్యధః॥ ౧౨౦॥ . జరాసం
ధేతి॥ అత్యయోనాశేవరేషాంసాల్యాదీనాం తదను వతికానాంతేజసి పరా
క్రమే మందెచవతిజరాసంధనాశాదెవేతిభావః - వాతభూదోషావాతా
త్తజబాహునానినిదోబాహూ చభుజౌబాహురితి ధనంజయః - సనుం
ప్రాప్తఉత్కృష్టః - కేననివార్యతామనివార్యభిత్వభక్తః - వ్యంగ్యాధస్త -

జరాయాస్సంధాత్యయేమర్యాదాతిక్రమేజాతే॥ ౧ ॥ సంధానంధానసీమ
యోరిత్యమృశేషే-జరాయామభివృద్ధాయాంసత్యామిత్యథః- పరేపర
మాత్మత్వాదుత్కృష్టేతేజసి జరరాగ్నమంచెవ సతివాతఘాదోషోత్క-
ర్షః-వాతజన్యశరీరకంపాదిదోషసంచయః-కేననివాగ్యతాం అనుల్లంఘ్యా
విధిరితిభావః॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥౧౪॥౧౫॥౧౬॥౧౭॥౧౮॥౧౯॥౨౦॥౨౧॥౨౨॥౨౩॥౨౪॥౨౫॥౨౬॥౨౭॥౨౮॥౨౯॥౩౦॥౩౧॥౩౨॥౩౩॥౩౪॥౩౫॥౩౬॥౩౭॥౩౮॥౩౯॥౪౦॥౪౧॥౪౨॥౪౩॥౪౪॥౪౫॥౪౬॥౪౭॥౪౮॥౪౯॥౫౦॥౫౧॥౫౨॥౫౩॥౫౪॥౫౫॥౫౬॥౫౭॥౫౮॥౫౯॥౬౦॥౬౧॥౬౨॥౬౩॥౬౪॥౬౫॥౬౬॥౬౭॥౬౮॥౬౯॥౭౦॥౭౧॥౭౨॥౭౩॥౭౪॥౭౫॥౭౬॥౭౭॥౭౮॥౭౯॥౮౦॥౮౧॥౮౨॥౮౩॥౮౪॥౮౫॥౮౬॥౮౭॥౮౮॥౮౯॥౯౦॥౯౧॥౯౨॥౯౩॥౯౪॥౯౫॥౯౬॥౯౭॥౯౮॥౯౯॥౧౦౦॥

ఘాదోషోత్కర్షః-కేననివాగ్యతామ్॥౧౧౦॥౧౧౧॥౧౧౨॥౧౧౩॥౧౧౪॥౧౧౫॥౧౧౬॥౧౧౭॥౧౧౮॥౧౧౯॥౧౨౦॥౧౨౧॥౧౨౨॥౧౨౩॥౧౨౪॥౧౨౫॥౧౨౬॥౧౨౭॥౧౨౮॥౧౨౯॥౧౩౦॥౧౩౧॥౧౩౨॥౧౩౩॥౧౩౪॥౧౩౫॥౧౩౬॥౧౩౭॥౧౩౮॥౧౩౯॥౧౪౦॥౧౪౧॥౧౪౨॥౧౪౩॥౧౪౪॥౧౪౫॥౧౪౬॥౧౪౭॥౧౪౮॥౧౪౯॥౧౫౦॥౧౫౧॥౧౫౨॥౧౫౩॥౧౫౪॥౧౫౫॥౧౫౬॥౧౫౭॥౧౫౮॥౧౫౯॥౧౬౦॥౧౬౧॥౧౬౨॥౧౬౩॥౧౬౪॥౧౬౫॥౧౬౬॥౧౬౭॥౧౬౮॥౧౬౯॥౧౭౦॥౧౭౧॥౧౭౨॥౧౭౩॥౧౭౪॥౧౭౫॥౧౭౬॥౧౭౭॥౧౭౮॥౧౭౯॥౧౮౦॥౧౮౧॥౧౮౨॥౧౮౩॥౧౮౪॥౧౮౫॥౧౮౬॥౧౮౭॥౧౮౮॥౧౮౯॥౧౯౦॥౧౯౧॥౧౯౨॥౧౯౩॥౧౯౪॥౧౯౫॥౧౯౬॥౧౯౭॥౧౯౮॥౧౯౯॥౨౦౦॥

దశమసకవివానందసేకకృతికైవ్యగుణ్యమితిభావః॥౧౨౦॥౧౨౧॥౧౨౨॥౧౨౩॥౧౨౪॥౧౨౫॥౧౨౬॥౧౨౭॥౧౨౮॥౧౨౯॥౧౩౦॥౧౩౧॥౧౩౨॥౧౩౩॥౧౩౪॥౧౩౫॥౧౩౬॥౧౩౭॥౧౩౮॥౧౩౯॥౧౪౦॥౧౪౧॥౧౪౨॥౧౪౩॥౧౪౪॥౧౪౫॥౧౪౬॥౧౪౭॥౧౪౮॥౧౪౯॥౧౫౦॥౧౫౧॥౧౫౨॥౧౫౩॥౧౫౪॥౧౫౫॥౧౫౬॥౧౫౭॥౧౫౮॥౧౫౯॥౧౬౦॥౧౬౧॥౧౬౨॥౧౬౩॥౧౬౪॥౧౬౫॥౧౬౬॥౧౬౭॥౧౬౮॥౧౬౯॥౧౭౦॥౧౭౧॥౧౭౨॥౧౭౩॥౧౭౪॥౧౭౫॥౧౭౬॥౧౭౭॥౧౭౮॥౧౭౯॥౧౮౦॥౧౮౧॥౧౮౨॥౧౮౩॥౧౮౪॥౧౮౫॥౧౮౬॥౧౮౭॥౧౮౮॥౧౮౯॥౧౯౦॥౧౯౧॥౧౯౨॥౧౯౩॥౧౯౪॥౧౯౫॥౧౯౬॥౧౯౭॥౧౯౮॥౧౯౯॥౨౦౦॥

౧౨౭ || నానన్నితి అధ్వరభూమయః పరం యజ్ఞభూమయ ఏవ - స్వాహారవైః
స్వాహాశబ్దై రాశ్రితా నానక్ - కింతు నం తతహ విగ్రాః సైరుభ్యవంతీ ఉత్ప
ద్యమా నాజామితా అనాదరాయేషాంతతథోక్తాః - శక్రాద్యామరుతో దే
వా అసిన్వస్య ఆహారః అమృతాదితత్త్రవైరమరుచిమాశ్రితాః - మంత్రే స్వా
హాకృతిభ్యః ప్రేక్ష్యే త్యాదిమంత్రే కేవలం ప్రేష్య పదం పదం నాభూత్ - కింతు
అధీనైషు మహా ప్రభుషు ని ఇనస్సూర్యై ప్రభావత్యా విలివిశ్వప్రకాశః - య

పీనః | వృషగ్రమోషిణాంకిన్ను సప్తతంత్యాప్తిరద్యతా ||

౧౨౮ || ౧ || ఏవముత్తమశ్లోకము వశ్లోక్యతదనుజ్ఞయా సం
భృతాధ్వరసంభారోధమ రాజః కృతురాజముపాక్రమ
తః ౧౨౭ || తత్రచ || ప || నానన్నధ్వరభూమయః పరమిహ
స్వాహారవై రాశ్రితాశ్చక్రాద్యామరుతోపి సంతత హవి
గ్రాః సాద్భవజ్ఞామితాః | మంత్రే ప్రేష్య పదం న కేవల
మభూద్భూపేష్యధీనైష్యపి ప్రాయశ్చిత్తవిపత్తకమకసు
పరంశూన్యాదరిత్రైష్యపి ౧౨౮ || ౧ || సమనంతరమజాతశ
తోరథిజనైసమమిష్టివరిపూతాకీర్త్యానమమరే
షువరిపూరితాశేషుపరిషదారాధనాయ సంభృతసంభారే
యుధిష్ఠిరైకతమః ప్రధమపూజాభాజనమితి సంశయాశ్చ స
హదేవస్సకలసభాజనసభాజనభాజనం వచసమిదమవాదీత్ ||

౧౨౯ || ప || దృప్తః పురాకృతుభుజామధివస్సమిత్యగోతో

ద్వా అధీనైషు వశవతిః షుభూపేష్యపి ప్రేష్య పదం జలకాష్టాద్యాహత్యై
త్వరూపం భృత్యత్వం - ప్రాయశ్చిత్తవిపత్ ప్రాయశ్చిత్తరూపావిపత్ ప్రా
యోభూన్నాచిత్తవిపత్ దారిద్ర్యకృతపింతాచ ౧౨౮ సమనంతరమితి ||
సభాజనమానందనంతస్యభాజనం యోగ్యమభినంద నీయమిత్యర్థః || ని || ఆ
నన్తనసభాజనశత్యమరః - భాజనం యోగ్యపాత్రయోరితి భాసూరశ్చ ౧౨౯ ||
దృప్తగతిగోతో ధృతిగోవధః నాధారంక్రతుకారిణామితి సాధిప్రా
యం విశేషణం - కృతుకారిణాంక్రతుభుజస్సురా ఉపాస్యాః తెషాం చ ప్ర

భూరింద్రః తస్మాత్పిశకగణంహరిరితిహే తోస్సవప్రధమపూజాహాత్య
 థః - అతవత్రసారాలంకారః॥౩౦॥ఉత్తరోత్తరముత-వ-సాసర
 త్యభిధీయతఇతిలక్షణాత్॥౩౦॥ఏవమితి ॥ సావపత్రికాంసయక్తికాం-
 సభాస్తారాఇతి ॥ ౩౧ ॥సభాసదస్సభాస్తారాస్సభ్యాస్సామాజికాశ్చత
 త్యమరః ॥ ౩౧॥వధ-సేవీతి ॥ నాసత్యతాఅస్మతరాహిత్యం అశ్వ

ధృతించ్యుతమదశ్వరణంయమేవ । భేజెతమేవపురుషోత్త
 మమంతరేణపూజ్యః పరోస్తుకతమః క్రతుకారిణాంసః ॥

౩౦ ॥ ౫ ॥ ఏవంసావపత్రికామమృతధారామధురాం

సహదేవవాణీమాకణ్య-సర్వేసభాస్తారాస్సముద్ధతానంద

విస్తారాస్తారంయుగపదేవమవాదిషుః ॥ ౩౧ ॥ వ॥వధ-

స్వసాధుసహదేవపునశ్చసాధునత్వంశిశుగురురుదార

ధియాంబుధానామ్ । నాసత్యతాతవభువివ్రకటీకృతాద్య

సత్యోక్తిభిఃకృతధీయామపిదుర్వబోధిః॥ ౩౨ ॥ యధిష్ఠి

రస్తమేవాథ-పరమాథ-విచింతయత్ । ఆరరాధహ

రింగంధకుసుమాభరణాంబరైః॥ ౩౩ ॥ ౫॥తదనుశిశుపా

లఃకల్పంతానలఇవవనమానివ్రధమసపర్యాపర్యాకులి

తహృదయస్సకృధముదతిష్ఠత్ ॥ ౩౪ ॥ అవాదీచ్చ ॥

వ॥పుణ్యేమసత్స్వహహరాజయుషిష్యమీమగోపాలకఃప్ర

థమపూజనపాత్రమాసీత్ । నైషాకిలావచితిరస్యపరంభ

లస్యపూజ్యాహణవ్యతిగమాదపియష్టరేషా॥౩౫॥౫॥ఏ

వంశ్రుతికటుపటుతరంరటంతమేనమతిరోషఃపురుషోత్త

మస్సహసాసుదగ్ధనేనసలీలమపాస్తమస్తకంవిదధే॥౩౬॥

త్వంచ ॥ ౩౬ ॥ నాసత్యాశ్శివోదప్రావిత్యమరః॥౩౭॥ పుణ్యేషితి॥రాజ

యుషిష్యీతి - ఋత్యకఇతిప్రకృతిభావంఅపచితిఃపూజాతుయశ్చ॥ ౩౮ ॥ త్

యాగ్యయోగవచితితిత్యమనః-పూజ్యాహణవ్యతిగమాత్ పూజ్యపూజా

వ్యతిక్రమాదిత్యథ-॥౩౯॥సుదగ్ధనేనేతి॥ సుదగ్ధనేనసుకరుణవీక్షణేనా

పిరిపూస్పిసప్తీతివిరోధఃసుదర్శననచక్రేణేతివిరోధపరిహారః-స్వయంగదా
వలంబీగదాభృమ్భాత్వారిపుంవిగ్రహతః యుద్ధాత్ చ్యుతంకరోతిజయతీ
త్యథః-స్వయంగదావలంబీవ్యాధిగతో భూత్వారిపుంవిగ్రహతఃశరీరాత్
చ్యుతంకరోతిమారయతీత్యథః మాయాలక్ష్మ్యేధవఃపతిః అన్యత్రీమా

వ || సుదశన్ నేనాపిరిపూస్పిసప్తీ గదావలంబి స్వయమేవ
భూత్వా | చ్యుతంరిపుంవిగ్రహతఃకరోతిమాయాధవఃకె
నసజేతుమహః || ౧౩౭ || గ || తదనునిర్వృతి తావభృథ
మజాత శత్రుంపురం ప్రాప్త్య తప్తీ తయోకతి పయ
వాసరాణ సహమహిషీ జనెనజనాదణా హరిప్రస్థమ
వతస్థై||.....*

యస్మిన్ శంకరదారసౌరభజరీజ్యంభత-టాక్షచ్చ

టాపాతాః కల్పలతావితా నసుమనాగుంభ

ప్రియం భావుకాః | తస్యాసౌ నవకాశి

దానవిదుషఃకావ్యామృతేపంచమ

శ్చంపూనామసిధీమతాంకృత

సముల్లాసావీలాసోగమత్ ||

యాధవఇత్యేకంపదంమాయావీత్యథః || ౧౩౭ || తదితి || హరిప్రస్థమవతస్థ
ఇతిఅత్యంతసంయోగేద్వితీయా ||*

ఇతిశ్రీపదవాక్యప్రమాణపారావారపారీణశ్రీమహి

పాధ్యాయపక్షధరయల్లయార్యభాగ్యతనయే

నాక్కయసూరిణావిరచితాయాంభా

గవతచంపూవ్యాఖ్యానాయాం

త్నావళీసమాఖ్యానాయాం

పంచమోవిలాసః

శ్రీ రస్తు

శ్రీకృష్ణవరబ్రహ్మణేనమః-

చం పూ భా గ వ తే - స వ్యాఖ్యానే.

పశువిలాసప్రారంభః-

నివ్యూఢమితి॥మయస్యమాయయాఅసాధారణశక్త్యాఅసురశిల్పి
త్వాన్తయస్యసాల్యస్యచాసురావతారత్వాదితిభావః- అస్థావరంజంగమం
తత్సేధమాసాద్యఅస్యధామధ్యేనముద్గింపతమానాయాద్వారకాయా

నివ్యూఢంమయమాయయాపశుపతే రారాధితస్యాజ్ఞ
యాసాభాఖ్యంనగరంసురాసురగజైదుభేద్యమస్థావర
మివివ్వద్వాంధ్రవతీంరురోధనహసాసాల్యస్సమాసాద్యతన్న
త్వారంధ్రముపస్థితంమురరిపారాసన్నతావైధురీమ్ ॥ ౧ ॥
గ ॥ తమేనంవిమానమివగగనసంచారశీలంకాముకమనభవ
నకలాకాజంఘాలంసాభమధిశయానంజలధరమివ శిలావ
పమామపజనయంతం మాయామివరజసా తమసాచ నక
లజనానందీకుర్వాణంకృపణమివమాగః షాన్నిరస్యంతం
సాల్యముపలభ్యనితాంతరోషణః పృద్వ్యమ్నస్సహసానహ
సాంబాదిభిః కేసరీవకండరాం తరాన్నగరాంతరాన్నిర
గాత్ ॥ ౨ ॥ ప ॥ తతఃప్రవవృతేయథంసాల్యప్రద్యుమ్నసే

విరోధోనశక్యత ఇతిభావః - ఆసన్నతావైధురీంసన్నిహితత్వాభావమేవ
రంధ్రాంధ్రముపస్థితందృష్టాం॥స్వశక్త్యుపపయేకేచిత్పరస్యవ్యసనైవ
ర ఇతిసీతాస్త్రాదితిభావః-తమేనంసాల్యం॥౨॥తత ఇతి॥తథాపిత్యైక్తసంఖ్యా
స్త్యైక్తయుద్ధాస్సమపద్యంతజాతా ఇతివిరోధః - త్యైక్తసంఖ్యావిచారశూ

న్యాభితికతః వ్యతామూఢాభిపరిహారః ధూత్యంధకారభరిఘోషాదీనా
మోహితాభివ్యభాతః॥ని॥ఏకత్వాదావిచారేచసంఖ్యాసంఖ్యంతు సంయుగ
భితిభాసః॥౩॥మాన్యైభి॥ప్రద్యమ్నబాణసాన్వేషపురస్కృతాకపుర
తఃషీప్రా॥ని॥పురస్కృతఃపూజితైరాత్యభియక్తైర్గుతఃపృత్యైత్యమరః- ఘ
లభ్యతఃలాహశంకుభ్యతః॥ని॥ఫలమిష్టైఃసస్యేఫలకెజాతీఫలధనైఃపాలైభితి
భాసః-మార్గణాన్బాణాన్వార్తేమధ్యేమార్గమిత్యర్థః- భిత్వా ఆదాభూరి
లాభజముదంమహాభజన్యసంతోషంఆదితస్త్వీకృతవాక్తతఃగురువంశ
జెనస్థులవెలుజన్యనలతపవవరేషాంశతూర్ణాంప్రాణప్రదానంపాణ
చ్ఛేదనం-దోఅవఖండనైఅస్తాల్ల్యుట్తత్యజామయాదారాత్త్యందోష్ట్యం
శ్చమితిలజ్జామాశ్రితస్సన్నిత్యత్ప్రేక్షాశరధామమజ్జ- తూణీరేఖిసఃమాద్భ

నయోః | తథాపిసమపద్యంతత్యక్తసంఖ్యాస్తయోర్భటాః |

౩ || తత్రచ || మాన్యైసాన్వేషపురస్కృతాకఫలభృతశ్చిత్వా
ద్రుతంమాన్యైఃసాదావాచితభూరిలాభజముదంప్రద్య.

మ్నబాణస్తతః | ఆఃకష్టంగురువంశజేనహీవరపాణి వ
దానత్యజాదారాత్త్యంవిహీగంమయేతిశరధౌలజ్జాంమమ

జ్జాశ్రితః || ౪ || ౫ || తదనువిదితోదంతంహరిమపి హరిప్ర

శేషసాహృచ్చత్రవవచైత్తవ్యాఃతాన్విహాయ తదీయబాణచ్ఛేదనమయ్యక్త

మితిలజ్జయానిషంగేమమజ్జైత్యభావః-వ్యంగ్యార్థస్తు-ప్రద్యమ్నబాణశబ్దగత

పుల్లింగేనోపశీప్రాకశ్యసపుమాన్సాన్వేషపురస్కృతాక పూజితాకలత

పవఫలభ్యతఃధనికాన్మార్గణాన్యాచకాన్మార్గైభిత్వాఆదాభూరిలా

భజముదంస్వర్ణలాభజ్యసంతోషం॥ని॥భూరిప్రాజ్యసువర్ణయోరితిరుద్రః-ఆ

దితప్రతిజగ్రాహతతఃగురువంశజేనమహాకులోత్పన్నైనలతపవఫరపాణి

ప్రదానత్యజావరేషాంప్రాణగతుణమకుర్వాణేన మయాదారాత్త్యంచార

సాధాదణంపరహింసనంకృతమితిలజ్జామాశ్రితస్సకశరధాసముద్రమమజ్జ

స్నాతఃకులీనాహీనమాదాదకృత్యప్రవర్తమానాఅపివశ్చైత్తప్రాఃపా

యచ్ఛేదనమతిష్ఠంతీతిభావః॥౪॥తదితి॥అభ్యధిత్రిణమితి॥ని॥యోగచక్రత్య

లంవిద్విషతఃప్రతి | సోభ్యమిత్రో భ్యమిత్రీయోవ్యభ్యమిత్రీణభ్యపీత్యమ
రః || ౫ || ౬ || యధ్యతి || పలాయతుంపలాయమానముపేక్షితుమిత్య
క్షః-అయంసాల్యఃమాగధోజరాసంధకిమునెత్యక్షః-అత్రసాత్వజరా
సంధత్వప్రతిషేధస్యసిద్ధస్యానుకీర్తనంసాల్యస్యతతోపికుద్ధత్వంవ్యంజయతి
అతఃప్రతిషేధాలంకారః|| ౫ || ప్రతిషేధప్రసిద్ధస్యసిద్ధేధస్యానుకీర్తనమి
తిలక్షణాత్-శరణంప్రయాతఃఅతఏవకాగృణ్యపాత్రంఽనీసన్యాసంపరి
త్యాగమహా-తితరాంశరణాగతంజీవంతమేవపరిత్యజామిత్యర్థఃపరస్య
అశరణాగతస్యఅనుసన్యసనంప్రాణత్యాగఃపలాయనంతుదుష్కరమితిభా
వః-వ్యంగ్యార్థస్తు-శరణంగృహంప్రయాతఃఅనుజ్ఞితగృహభివృద్ధిః-అత

స్థాదాగతమభ్యమిత్రీణస్సాన్వీపవమభిదధే|| ౫ || అయేకిమి
యమనాత్ప్రవేదితాయదుకులకళంకస్యకలహకాతరస్యభవ
తః || ౬ || ప || యధ్వాపలాయతుమయేకిముమాగధోయ
మాచార్యకంకిమపీమేయధిసాల్యకస్య | సన్యాసమహా-తిత
రాంశరణంప్రయాతఃకాపణ్యపాత్రమనుసన్యసనంపర
స్య || ౬ || ఏవంవాదినంసాల్యంభగవానవాదీత్ || శృణురేమూ
ఖ || ప || భవాదృశ్యపలానై పరిప్రకృత్యాక్షణశక్తిరః | స
మూలవిలయోవ్యస్యప్రబలాశుగఘట్టనాత్ || ౮ || ౫ || ఏ
వంపరస్పరపరీవాదినోరనయోభవతిమహతి సంప్రపాకరే

ఏవకార్పణ్యపాత్రంవిషయలోలఃసన్యాసమర్హతీతరాంసన్యాసస్యముఖ్యా
ధికారీత్యర్థః-పరస్యగృహంత్యక్తావనంగతస్యవిరక్తస్యచేత్యర్థఃఅనుసన్య
సనంసుసన్యాసానాస్తీసన్యాసార్హతానాస్తీత్యర్థః-అతఏవకీమప్యాచార్య
కంమంత్రవ్యాఖ్యానకౌశలమిత్యన్వయః|| ౭ || భవాదృశిభిరవాదృశశ్చప
లస్యఉన్నేషావిభంభఃప్రకృత్యాక్షణశక్తిరఃసాశీలఃఅస్యచపలోనైవస్య
ప్రబలస్యఅశురైర్బాణైః || ౮ || ఆశుగౌవాయవిశిఖావిత్యమరః - వ్యంగ్య
ర్థస్తు - చపలానాంవిద్యుతామున్నైపరికాశఃక్షణశక్తిరఃఅస్యసమూలవి
లయఃమూలభూతైర్దైన్యైస్సహనాశఃప్రబలాశుగఘట్టనాత్ చండమారు
తఘాతాదిత్యర్థః - సందేశహరదూతః-స్వగతమప్రికాశం-అప్రీపి

తృవివ త్తనుమేయశ్యబలభద్ర సాన్నిధ్యాభావశ్యగోప్యత్వాత్ స్వగతభా
షణం-అయి త్రిజగన్మహనీయే త్యాదినారామశ్య ప్రమాదోక్తిరపిగామ్యైవ
తథాపితదంశేవృకాశభాషణంశౌకావేశకృతమోహాదిభ్యేయం - య
ద్యపిస్వగతజనాంతికప్రకాశభాషణాని నాటకవవప్రసిద్ధాని తథాపివచి
తా-వ్యేదర్శనాదేవంప్రయోగః-యథావైషధేనవమసగ్గైః|| ఇదంగిగద్య

సాల్పమాయావినిమిత్తః కోపినందేశహరోదేవకతనయ
యాప్రహీతోహమితిప్రణమ్య మురరిపుమవాదీత్ || ౯ ||
వ || సాల్పేనవసుదేవస్తైపితాకృపణముఖ్యసః | కావసిహః
కృష్ణకృష్ణేతిబధ్యావశురివాహృతః || ౧౦ || ఎవంవాదిని
దూతేయదువతిరితిదూనమానసస్స్వగతమేవమవాదీత్ ||
౧౧ || వ || సతిరామకథంతాతవివత్తిర్యదివాయతః | ఆ
లంఘ్యాజానకీషీడాతతస్యాతోసిదూరతః || ౧౨ || ప్రకా
శమ్ || ౧ || అయి త్రిజగన్మహనీయవరాక్రమనయనాభిరా
మరామకథమిదృశం ప్రమాదమాసాదయః || ౧౩ || వ || రా
మఃపురాపితృవచఃపరిపాలనేనభేదేయశక్తిప్రిజగతి త్రిదవై
రురావమ్ | రామశ్చకారతనుపాలనమవ్యయంతుతాత
శ్యనేత్యహహకేయమకీర్తిజాన్తిః || ౧౪ || ౧ || ఎవంవా
దినివాసుదేవేసాల్యాపివసుదేవమగ్రతఃప్రదన్యనికృత్యచ
ఘూర్ధానంసౌభమవిశత్ || ౧౫ || వ || ఆభోక్త్యైవమనార్య
కార్యసరణింయాసీత్కృశాదుర్దశాదాశాహస్యనతాదృ
శీకృచిదపిప్రాప్తాపురాజన్తను | ప్రాప్తాకృత్రిమజానకీ

క్షేతిభర్తరిష్టితేతయాభ్యధాయస్వగతంవిదగ్ధయేతి || ౯ || ౯ || ౧౦ || ౧౧ ||
సతీతి || రామబలభద్రద్రుసతిసన్నిహితేనతీత్యర్థః తాతశ్యవసుదేవశ్యవివత్తిః
జానకీజనకసంబంధినీభవితవ్యం భవత్యైవేతిన్యాయాదితిహావః - వ్యంగ్యార్థ
స్తు - రామసతితాతస్యదశంధస్యవివత్తిర్మరణంజానక్యాస్సీతాయః - పీ
డావనవాసాదిలక్షణాజనకస్యదశంధస్యసంబంధినిమునిశావప్రాప్తప్రత్య

శాకాదిరూపాచ - నికృత్య ఛితావ్-కనిష్ఠశుగతి, కనిష్ఠవిషయశ్శ్చకస్సవ్య
 క్షాకశ్చ॥ని॥కనిష్ఠోతియవాల్పయోగిత్యమరిః-సీతాలత్త్యుణయోః రామాపేక్ష
 యాకః ప్త త్యాదితిభావః-ఎవంగురువిప ద్వావ్యభేయః-స్తి-తథావిశతవత్ర
 వత్రశః భేదనన్యాయేనఅసంలత్య తావద్వ్యౌగపద్యవ్యవదేశః-అతఏవాత్ర
 సయచ్చయాలంకారః-తాందుదకశాం,అసత్కాంమ తావద్ధ్యాయతాంస్త
 రతాంసతుచశ్యతామితిభావః-సఃఅస్మాకంతటస్థానామితిభావః-శాజ్ఞీణః
 కీదృశత్వతి-సత్యభూతాంమ తావద్వ్యతస్సుతస్యతుశాజ్ఞీణఃకీదృగ్విధానః ॥
 ౧౭॥తదన్విత॥వృషావరజఇంద్రావరజః కృష్ణేతియావత్ ॥ ౧౮॥ జ్వాలె

లవసతస్సామిత్రిమూర్ధ్ధయాత్పిగాసావ్దికనిష్ఠశ్శ్చ
 రువిపన్నాసౌతులామహతి ॥ ౧౬॥ శాజ్ఞకంహస్తాల్లో
 చనాదశుఃప్రేయంబితాచ్చాపిప్రచ్యుతం యాగపద్యాత్
 జ్ఞాత్యామిధ్యాంధ్యాయతాం దుర్దశాంతాంతోభాయ
 న్నశ్శాజ్ఞీణఃకీదృగ్ను॥౧౭॥ ౧॥ తదనుయోగబలైసతది
 దమశేషంవృషామన్వానౌవృషావరజోవిషాదమవహాయ
 రోపభీషణోవిద్యేషికషణాయసుద్భవంప్రాహిణోత్ ॥
 ౧౮॥ప॥ జ్వాలామాలావలయితమిదంవక)మాక్రమ్యసౌ
 భంక్షోభంసీత్వాసరయమనయద్భంధురంసింధురంగమ్ ।

పత్యాసత్యాజితోస్త్యిరిపురపివపుషాశీగృతా శార్కతా
 తి ॥ ఆక్రమ్యవ్యాప్య, త్తోభంసీత్వాయుగ్ముఃకీకృత్యసింధురంగమనయత్
 సముద్రైపాతయా మాసేత్యథః - సరిపురపిసాలావేసినశ్యా అభ్యహిక
 తయాఅస్త్యిరితేనాస్త్రైసాధనన,అస్త్రశబ్దా వ్యవహావయేజీవ -
 శార్కతామైః కృష్ణప్రతాపోష్ణభిశ్శీగృతాత్సుభ్యతావ పుషాత్యాజితః సా
 ల్వింద్రధమతఏవస్వప) తాపోష్ణశీణకమస్త్రైజఘానేత్యథః-నైతదా
 శ్చర్యావహమిత్యాహ - గుణగణశరణేనకలగుణాశ్రయేహురేశౌర్యస్య
 గుణాంతభావేపి వృత్తగ్రహణముత్సాహకథంశౌరౌవైరిణాం వా
 రణాఃహననానీతియావత్ - గణేయానుగణయతుంశక్యాఃకిం- అసంఖ్యా

తాకరావణాదీకృతావాహతవతః కృష్ణస్యసాల్వస్య వరాకస్యహస
 నంనచిత్రమిత్యథః ॥ ౧౯॥౨౦॥ మిశ్రమితీనత్యథావాహతీ ॥ ౨౧॥
 సతీధ్యానైస్యగుఃవజ్రత్యుచరః ॥ ౨౨॥౨౩॥ ౨౪॥ మిత్రేణః ॥ శ్రీదయ
 తేనదన్నే లక్ష్మీచతాచక్రశానాందశాదారిద్ర్యం, అశాంతా అః ప్తాజగతి
 వతేహూః వతేస్సామీవ్యమక్రౌంచ్చిధిపరిత్యాగే సుహృదామిన్యాపిల
 త్ప్ర్యాకథంలాభః-దూరస్థా తనయాదపినమిన్స్థాభృత్యవీవరాజ్ఞాంప్రియ
 ప్రేక్ష్యాశేకారాగజేయగుణగణశరణేవారణావైరిణాం
 ను ॥ ౧౯॥౧౧॥ తదనుతదనుధావినౌదంతవక్రవిదూరధా
 వపిసాల్వమనుగమయ్య దివిషత్సుకుసుమవక్షిప్తమృత్యంతీ
 ముసురసుందరీమసానందోముకుందస్వసుందరమవిందత ॥
 ౨౦॥ ప ॥ మిత్రంసూరేః కొపినతీత్యథావాహారీద్ర్య
 సార్థీకృతనామధేయః । కుచేలభిత్వాగమపార గొఘా
 త్స్వయావలాభావచిత ప్రమోదః ॥ ౨౧॥ ౧౧॥ కదాచనత
 స్యసహధర్మచారిణీచారిన్యవితాంతతాంతహృదయత
 యాస వినయందయితమిదమవాదీత్ ॥ ౨౨॥ అయేభగ
 వన్నగణి తదారిద్ర్యసముద్రవిద్రావితవిషయాభిలాషకీమ
 పి విజ్ఞావయితకామాం మాం ప్రతీపదశిః సీతి నాపెక్షే
 థాః ॥ ౨౩॥ ప ॥ మిత్రేణవశ్రీదయితేషికస్తాదశాకృశా
 నాంభగవన్నశాంతా । సామీవ్యమక్రౌజగతీవతేన్యా
 త్కథన్నలాభస్సుహృదోపేక్ష్యైః ॥ ౨౪॥ మిత్రశ్రియ

ఇతిన్యాయాదితిభావః - జగతీవతేః పరమాత్మన సామీవ్యమేవముక్తిః త
 స్యాంచతుర్విధముక్త్యంతగః తమోక్షవిశేషేసుహృదాజ్ఞానోపేక్ష్యైః
 కథంలాభః అలక్ష్మీభావః సాయుజ్య ముక్తావేషేతి వ్యంజకౌథః ॥
 ౨౪॥ మిత్రశ్రియఇతి ॥ ద్విజరాజేతి సంబుద్ధిః సిద్ధాంతవచాంసీతి
 యుక్త్యావపూర్వపక్షికతకవ్యాసీత్యథః ॥ అత్రమిత్రలక్ష్మీసంక్రమణేద
 శ్చకనలభ్యతామిత్రదశకలభ్యత్యేది - వ్యంగ్యార్థకస్తు- ద్విజరాజశ్రష్టిః

చంద్రమణివల్లవృత్తిః - మిత్రశ్రీయస్సూర్యకాంతేఃసం క్రమణంవిహాయ
 నభవేత్ || ౧ || పాథోమయోశీతకలెచ శ్చయోవిమూఢితాఃఘ్నంతితమస్వి
 నీతమఇతిజ్యోతిశ్శాస్త్రా దీతిభావః - ఇమానిసిద్ధాంతవచాంసిసౌరసిద్ధాం
 తాదివచనాని - కింతుఅత్రపూర్వకేరణసంక్రమణేదర్శేఅమాయాంనలభ్య
 మలభ్యం-ఇథాఽన్యవశబ్దస్యసమానప్రస్యభావస్తత్తాఅమాయాందుర్భ
 మిత్యథః-పరిస్ఫుటాశ్చక్తా || ౨౫ || ౨౬ || యాచ్ఛేత || యాచ్ఛావైయ
 ఖ్యాప్తేయసీవచనస్యానుల్లంఘనీయత్వాచ్చవాలాయితమనాబధూవెశ్య
 థః- పరాబ్జుఖతామాన్యతాశబ్దగతస్త్రీలింగాధ్యాంస్త్రీన్వయంకలహ

స్సంక్రమణంవిహాయభవెన్నజాతుద్విజరాజపుష్టిః । ఇమా
 నిసిద్ధాంతవచాంసికింతుపరిస్ఫుటాదన్వనలాభతాత్ర || ౨౫ ||
 గ || తదవశ్యందృశ్యేవ దారిద్య్రవివ్రాననాయదామోదరఇ
 తివాదిన్యాంబయితాయామ్ || ౨౬ || ప || యాచ్ఛాపరాబ్జుఖ
 తయాకలఘామిథోస్యప్రాప్రియావచనమాన్యతయా
 చతేనామద్యస్థయావరచిశౌరిదిదృక్షయాతుతస్యాశయా
 నుసరజేనసత్విత్రియా || ౨౭ || గ || సమనంతరమకుంఠవై
 కుంఠవర్ణనాత్కంఠయాప్రియయాప్రచాదితఃకుచేల
 శ్చేలాంచలెనభగవదుపహరాయముష్టిచతుష్టయవరిమి
 తాకావృథుకానుపవెష్ట్యవనమాలివిలొకనలాలసతయా

ఇన్యేనాతయోస్సపన్నీత్యంబవ్యజ్యతేతత్రాపిప్రథమోక్తత్వాత్పరాబ్జుఖ
 తాశ్చేస్యభార్యేతివ్యజ్యతేమధ్యస్థయాయధ్యేసంజాతయాశౌరిదిదృక్షయా
 తుతస్యఆకయానుసరజేనచిత్రాశీతతయాహేతునాఇచ్ఛాయామనాధ
 మతాద్విదితిభావః - ద్విధీయాపేయసీవచనమాన్యతాసతీఅచిన్యతా
 హానిదగ్గనాత్కంఠయాయాచ్ఛావైముఖ్యవ్రతమపిపరిత్యజ్యపేయసీవ
 తదమేవబహుమన్యతేస్త్యథః - అన్యత్రమధ్యస్థయాలపక్షపాతయా
 షిశౌరిదిదృక్షయాతస్యఆకయానుసరజేనస్వస్యాపిద్విత్రియపత్న్యాంపీ
 తితిజ్ఞాత్యేత్యథః ద్విధీయాసతీసాధ్వీనిరవరాధాయావత్ - అరచిన్యతేతి

వ్యభిక్తే ౨౦ || పరివేశ్యేతి | హరిగభకతయాసింహగభకతయా హేతునాసా
 బ్యభామే ద్విజవిశేషే కాపియప్పైవేశమితివ్యసః - అర్థచంద్రదానేగభ
 హస్తదానేనశాంతదస్పకంవివృత్తగర్వం - స్యాథేకః - చంద్రఖండదా
 నేనశాంతశ్శబుతః దస్పకః అసంగాయేనతంశివమిత్యథః - కుర్వాణా ఇతిధ్వ
 సః యస్యాథకచంద్రో స్త్యేవశివఇతిభావః - ప్రలంబకూర్చోపలంబమా

చంద్రకానగరమగమత్ || ౨౦ || పరివేశ్యసనగరమిదమబం
 తయత్ - క్వేయమయరావతీమవ్యతిశయానాద్వ్యవతీ ,
 క్వచేదంహరిగర్భతయా సార్వభౌమనాపియప్పైవేశమం
 తః స్తరమ్ , క్వచేమ చతురానన మవ్యథక చం
 ద్రదానశాంతదస్పకంకుర్వాణాదావారికాః , క్వచేదం
 సామూజ్య ముజ్జృంభమాణం త్రిజగన్నాయకస్య య
 మనాయకస్యకృపాహమాచ్ఛాదితకచ్చరపట్టచ్చరః ప్రలం
 బకూర్చోన్మద్రోస్థ్రియః , కథంచన పరిష్టమపి
 మూలప్రత్యభిజానాతుకభమివలక్ష్మీవిలాస వరవశసర్వేం
 ద్రియగ్రామోదామోదగః , సర్వధావితథ మనారథో
 హమితి || ౨౧ || ప || సంచితయగ్నమదవాపమహీనురాయ
 మావాసమప్రితివతికతపశశాః | వైవాద్యుతంహరి
 కృపావిషయేకథన్నజాయేత వారణకృత్యసనపరికషకః ||
 ౩౦ || గ || తదైవరుక్మిణీసదనవాస్తవ్యోభగవానః మిత్రా
 లాకవికసితముఖస్తుండరికః ప్రియయాసహ సత్వరమవతీర్య
 పర్యంకతః పరిరభ్యకుచైలంవ్యంకేయవేశయత్ || ౩౧ ||

సత్త్వశ్రుజాతః || ౩౧ || సత్త్వశ్రుశ్చైవమూర్తకస్యావిశ్వజన్మ్యః || ప్రాచీదా
 లంలంబకుంఛాణతావసాణఇతిశాకుంతలేషస్థాంకేవగ్రేగశ్చ - ప్రత్య
 భిజానాత్వేతి - అభినావ్యవహీ తత్వాన్నాత్మనైవదత్త్వే - అతేవసనవ్య
 కృత్త్యభిజానామితి ప్రబోధచంద్రోదయేప్రయోగః || ౨౧ || సంచితయ
 గ్నితి || హరికృపాసింహకృపావారణంనివారణంగజశ్చ || ౩౦ || ౩౧ || వైదహీ

తి || ఆత్రచపురారామావతారేరామసాందర్య మోహితాదండకారణ్య
వాసినామనయః రామాలింగసంప్రాప్త్యకృష్టావతారేసంక్లెషా భవిష్య
తినేచానీమితిరామేణ ప్రత్యాఖ్యాతాఇతిపారాశిక్కికథానుసంధేయః - ని
రాచీకరత్నిరాకరొదిత్యర్థః - స్వాధైచిచ్ఛనవగణీవరితానామపిక్వచిత్వా
ధైచిచ్ఛ-యథారామోరాజ్యమచీకరదిత్యుదాహృతంపాచీవైః || ౩౨ || ద్వి
జరాజుతి || కృశందరిద్రురుచిభిఃస్వకాంతిభిఃనిభఃరంపూణఃసానురా
గంవా - వ్యంగ్యార్థః - కృశంనప్తకశంఅమాయామితిభావః - ద్విజ
రాజంచంద్రిం, ఆలింగ్యజలమయేచంద్రబింబేస్వకిరణాప్రవేశ్యేత్యర్థః -

ప || వైచేహీవరిరంభభంగవిగ్రహస్సంక్లెషకామాన్యునీనస్తీ
న్నైవభవెభవేనీతిపురాయోవానిరాచీకరత్ | సద్యస్తైనవి
దభఃజాకుచభరంసంశ్యజ్యలాభాస్పదంసంక్లిప్తస్యకుచైల
కస్యకృతినోగన్యానుపుచ్ఛ్యావళిః || ౩౨ || ద్విజరాజంకృశం
గాఢమాలింగ్యరుచినిభఃరమ్ | కుర్వాణస్వాస్యమిత్రత్వ
మనస్యసదృశంహరైః || ౩౩ || పంకంహరిప్రచుదబాహుజ
లాఘుతస్యతస్యాభిలంచీరధృతంవిలయంప్రపేదే | చిత్రం
యదుత్తరమమున్యనవం కలేవస్థానైభవాకుపదయోగక
థాపీనాస్య || ౩౪ || తతశ్చ || ప || త్రివిక్రమాయంవి

రుచినిభఃరంప్రతిదినమభివధఃమానకాంతిం కుర్వాణస్యఅస్య హరేస్సూ
ర్యస్యవియమానిలేంద్రచంద్రాకేలిహరిశబ్దాధోక్తావమరఃమిత్ర
త్వంమైశ్రీరవితప్తంచఅనస్యసదృశమద్భుతం || ౩౩ || పంకమితి || కదమః
పాపంచండీత్తరంజలాన్లవనానంతరంజలాన్లవనస్యప్రాచీన పంకలేవమా
త్రనివతఃకత్వందృష్టం - నతూత్తరత్రిపంకసంబంధాజనకత్వమతోవిచి
త్రమిశ్యభః - తత్రమౌతుమప్యాహ - అథవేతి - కుపధంకుత్సితవ్యవ
సాయాని || పదంవ్యవసితత్రాజిత్యమరః కుత్సితవ్యవసాయాత్థలుపాప
నారజంధృతిభావః, అస్యత్రకుఘామిఃపదంచరణంతయోర్యోగకథా
పీనాస్తీవదధూమిసంబంధఃఖలుపంకలేవకరణిభావః || ౩౪ || త్రివిక్ర

మఱితి॥ పురాపూర్వంవిధినాశాస్త్రేణధౌతానిపాదపద్మానిబ్రాహ్మణసం
బంధీనియెనసతథోక్తః-త్రివిక్రమఃకృష్ణఃఅమువ్యగృహఃశ్రితస్యబ్రహ్మణః
బ్రాహ్మణస్యకుచేఽస్యేణియావత్-అంఘ్రి)-ద్రాక్షశీఘ్రంవిధిరిత్యవైశ్యఅ
తిథిసంహారోవిధిచూచితథిజ్ఞాత్యైవ్యర్థః-సమ్మదపారవశ్యాత్ పాదపా
దవశ్యంపాక్ష్యేత్యల్పజ్ఞాపేపంచమీ-వ్యపింఛదృశావశేషాంస్వమతిథిసంజ్ఞా
రస్యశీతత్వాశ్చత్వఃమేవకుచేఽమేవపూజయామానేవ్యర్థః - వ్యంగ్యా
ర్థస్తు-అమంత్రివిక్రమఃపురావిధినాబ్రహ్మణాధౌతపాదపద్మఃఅతపవల
మువ్యగృహఃశ్రితస్యబ్రహ్మణఃబ్రాహ్మణస్యప్రజాపతేశ్వ॥ ౩॥ బ్రహ్మవి
ప్రఃప్రజాపతిరిత్యమరః - అంఘ్రి)సంమదపారవశ్యాత్ విధిరితిబ్రహ్మైత్య

ధిధౌతపాదపద్మఃపురాసమ్మదపారవశ్యాత్ । ద్రాక్ష
బ్రాహ్మణోమువ్యగృహఃశ్రితస్యవ్యపింఛదంఘ్రి విధిరిత్యవై
త్య ॥ ౩౫ ॥ నతేనశిరసాశౌరిస్సలిలంఃయదుపాదిత । మూ
ధాఽభిక్షిప్తారూఢాల్లథావ్యస్యనయాగీతి ॥ ౩౬ ॥ ఆ
శంతరంచ ॥ తస్యచక్రధర్శకే'దివ్యచందనచ్ఛనమ్ ।
తేనసామోదతాయుక్తాపిచిత్రోవాసనాక్షయః ॥ ౩౭ ॥
౫ ॥ తదనువివిధోపచారైరభ్యత్యఃకుఘసూదనశ్రేయసా
వసయనాయభీష్టతనయాం వ్యజనవిజనైవ్యయుఃశ్రుకుశ.

వైత్యబ్రహ్మకర్తృసామ్యాత్ప్రమోదపారవశ్యాశ్చాయమేవ చతుర్ముఖ
జితభ్రాంత్యైత్యర్థః- వ్యపింఛత్ మహాశ్వాసఃప్రత్యుపకుర్వంతీతిభావః
౩౫ ॥ నతేనతి ॥ నతేనమేఽంశస్యశ్రీకృష్ణస్యమూర్ధాఽభిక్షిప్తారూ
ఢాక్షత్రియత్వమాత్రిమస్యైత్యర్థః-నయాగీకేతియయాతిశాపాదితిభా
వః॥నిమూర్ధాఽభిక్షిక్తోరాజయ్యోచాహుజిక్షత్రియజిత్యమరః-తస్యేతిసా
మోదతాపూర్వపత్తానుభిత్వంచనానాక్షయఃపతితనాక్షాన్యస్త్రవా
సనాఅనుభూతాథఽవిష్కరణాభావః॥వాసనాభావవాగంసాగ్రోను
భూతాద్యంప్రతిరిత్యమరః-తస్యాఃక్షయఃపితృతవైశ్యంతరంసుఖమితి
యావత్ ॥ ౩౬॥ ౩౭॥ ౩౮॥వ్యజనవిజనైవ్యయుఃవైశ్యభ్రాతృస్మై

హేమభాగ్యస్మై హేమభాగ్యమ్యథావతత్ రుక్మణీకుచైలయోసోః పరత్వం
 కథమస్తునా త్ర హేతుం వశ్యామయత్యథః - ద్విజరాజత్వం ద్రుంబక్షీచంద్ర
 యోసోః సదృశ్యైర్కృత్యైః ౩౯॥ వ్యజనవీజనైస్యయుక్త-కుశలమన్వ
 యుక్త-చైత్యక్రంతి త్ర వ్యజనవీజనముక్తం-కుశలానుయోగంతావదాహ-
 ప్రతిష్ఠితః తిగురుః లద్ధురుగ్, హత్తిత్యాగతః గురగృహత్యాగానం
 తరమావయోర్వియోగాదితిభావః - సునదృశీమత్యంతమనురూపాం ప్రస
 మీక్యసదృశ్యచావ్యవృత్తైః రావినవేప్రేక్ష్యైః - కపిటదాలసదృశీ మనసు
 లమన్వయుక్త-చ॥ ౩౯॥ ప॥ వ్యజనాలలేనసహజానుగం

వయాసమపూజయన్ద్విజమరౌవిదభకజా । కథమేతదస్తు
 యదివానపిస్త్రయోవ్యజరాజవీజనదయాచసాగమా॥౩౯॥
 ప్రత్యాగతోగురుకులాత్కముపర్యంతేషీః కాంతాంసఖేసు
 సదృశీంప్రసమీక్యనౌవా । అదౌవధూమసదృశీముపయ
 మ్యమోహాదృష్టివ్యధారుచితితః కలయంతికేపి ॥ ౪౦ ॥
 గ ॥ ఏవమన్యౌపదేశేనపరిహసతిభగవతీర్క్తిణీకుచైమి
 దమవాదీతే ॥ ౪౧ ॥ అయిద్విజరాజనితాంతిమననురూప
 ఘటనాధురంధరస్యైధిహతికన్య సప్తభావమవబుధ్యమానై
 నయుక్తమేవానుయుక్తమగ్యప్రత్రేణ ॥ ౪౨ ॥ తథాహి॥
 చ ॥ ఉత్కంఠితైర్భూమిభృతాంసహస్రైః కాంక్ష్యమ

రూపాంసధూం మోహాదృశీమాదుపయమ్యచిరంబ్రహ్మచర్యక్షేతమను
 భూయతేతీయత్కించిమాప్రవత్యాపినుంచరీ త్యభ్యమసంభవాదితిభా
 వః-తతః సుధారుచియథాభిలాషంబహ్వీర్యధూః కలయంతిపరిణయంతి,
 అత్రచాహమేవాదాహరణమితిభావః॥౪౧॥ అత్రచృష్టేనరుక్తిత్యాఃప్ర
 కృతంపరిణీతత్యాదిమంపరిహాసంసప్తవిషయకంమన్వానా రుక్తితీతావదా
 హాలయాత్యాదినా॥యుక్తమేవానుయుక్తమితివిధేరనురూపఘటనావరత్నై
 అనురూపామితి తానవేతిప్రశ్న ఎవనసంగచ్ఛత్యతిభావః॥౪౨॥ అననురూప
 ఘటనామేవ అభిధీయదకళ యుతి-ఉత్కంఠితైరితి భూమిభృతాంసహ-

స్యైః కాంక్ష్యామిత్యనేనకన్యాయా లాకోత్తరలావణ్యం వ్యజ్యతే - చో
రేణ గోపేన్యేనెనవరస్య ఆధమతాకురూపతాచవ్యజ్యతే ఆత్రశిశుపా
లాద్యనేకన్యవకాః క్షీణత్వస్య గోపాలచారితత్వస్యచన్నస్తిన్నైవసంభవా
త్స్వయమేవదృష్టాంతఇతిభావః || ౪౫ || కన్యామితి||పరేతుఅనుందరతనూ
మపికన్యాయసంబంధిఃశ్వశురస్సాల్లాదయస్తురుక్తిముఖ్యాఅతిధనికాఇతిలా
భాద్భజంతిపరిణమంతి, ప్రద్యమ్నలాభం ప్రకృష్టసు వణలాభమపహాయ
అస్యాస్సంవర్కతస్సంబంధాత్కశ్చిత్సుఖవిశేషానేతిప్రతీమః||వాసీమః||వ్యం

హంపూర్వకయాప్రవృత్తైః | గోపేనరాజ్యస్తనయాంక
దాచిచ్చరైః దైవఽఘటయేత్ప్రతీపమ్ || ౪౬ || X || ఏవం
వాదిన్యాయదయతాయాందామోదరిఃపునరపినకపటమిద
మవాదీత్ || ౪౭ || అయిభోతపస్విపురస్సగలాకన్యభావమ
ముమవ్యవధారయతుభవాత్ || ౪౮ || ప || కన్యాయనుం
దరతనూమపిరుక్తిముఖ్యాస్సంబంధినస్తీతి పరేతుభజంతి
లాభాత్ | ప్రద్యమ్నలాభమపహాయనకశ్చిదస్యాస్సం
వకాతస్సుఖవిశేషఇతిప్రతీమః || ౪౯ || ఏవంవాదినివా
సుదవేభగవతీపునరవాదీత్ || ౫౦ || అయిభోతపస్విశిరో
రత్ననకేవలమిదంపురుషాణాం యోషితామవ్యయ మేవ
స్వభావః || ౫౧ || ప || జగతీవిభుతాత్మసాధజంతేపురుషంకా

న్యాధస్తు-అనుందరతనూమపికన్యాయుక్తిః క్షీణమితిభావః-సంబంధినోరుక్తిము
ఖ్యారుక్తిప్రభృతయితిలోభాద్భజంతి-ప్రద్యమ్నలాభంప్రద్యమ్నాఖ్య
తనయలాభ మపహాయనకశ్చిదపిసుఖవిశేషః-పూర్వమవిద్యమాన సుఖస్యఖ
లువిషయసంపకాత్సుఖం-నిరతిశయానంద భరితస్యమమతు విషయసంప
ర్కజన్యసుఖంనాస్తీతిభావః || ౫౨ || జగతీతి || కాశ్చనప్రియఃఅన్నత్ప్రభృ
తయితిభావః - వస్తుతోవిరూపంభూషణాదిభిః కల్పితసౌందర్య మిత్య
ర్థః-పురుషంజగతీవిభుతాత్మసాధూపతిత్వలోభాద్భజంతేఅన్యత్రవస్తుతః
చరమాధతో విరూపంరూప శూన్యం రూపస్యమిత్యాదిత్యాదితిభావః-

పురుషం పరమాత్మనం జగతి విభుతా త్వషా లోకేశ్వర త్వలాభా
 ద్భజంతి ॥ అత్ర విష యోవనతం విష యథాగ జనితం సౌఖ్యం
 నహివత్స్యగ సుందరత్వా దీతిభావః - అస్య పరిణయస్యఫలం ఉత్తమభక్త
 మాత్రతుష్టిః మృష్టాన్నశత్రుణ మాత్ర జన్య సంతోషః అన్యత్ర విష
 యోవనతంసౌఖ్యమత్రన - స్వరూపానందభరితత్వాదితిభావః - కింతు
 అస్యఫలంఉత్తమభక్తమాత్రస్యప్రక్షోదహనుమదాదిభక్తజాతస్యతుష్టిరను
 గ్రహణతియావత్భక్తానుగ్రహభేదమేవసీతాపరిణయనాది నటనంనతు
 విషయలౌల్యాదితిభావః॥౧౯॥బాలిశేతి॥యాబాలిశా వధూరనస్యజన్మానం

శ్చ సవస్తుతోవిరూపమ్ | విషయోపసతంహీనాత్రిసౌఖ్యం
 ఫలమస్యోత్తమభక్తమాత్మతుష్టిః || ౪౮ || ౫ || తదనుయ
 దునందనఃపునరపివస్తుగతిముపపాదయన్నివవిలోక్య రుక్తి
 జీవదనంసకపటమిదమవాదీత్ || ౪౯ || ౬ || చాలికానన్య
 జన్మానంయానసంపథకయేద్వధూః | భోగశౌల్యమశీకం
 తాంసుందరవ్యవ్రతీభృతః || ౫౦ || ౫ || ఎవంవాదినిదయ
 తరుక్తిజీనవ్యాజంప్రత్యవాదీత్ || ౫౧ || ఆర్యపుత్రీయ
 క్తముక్తంభవతా-నకేవలంకమనీయపురుషస్యవిషమయో
 పితావిపాదః కింతు కామినీనామపిసురూపాణా మనను

మదనంసంసంపదఁయేత్ - సౌందర్యాభావాదితిభావః - తాంప్రతీచ్ఛతః
 స్వీకుర్వతః - పరిణయత ఇతియావత్ - సుందరస్యపుంసఃభోగలౌల్యమశీకమ
 నృతంనిరథఁకమిత్యేథః ॥౩॥ అశీకంత్వప్రియేనృత ఇత్యమరః - అనృత
 యానృతయావనపాదపక్షత్యత్రానృతతబ్జస్యవైష్ణవ్యాధఃకత్వదశఁనాత్
 వ్యంగ్యాథఽస్తు - యావధూః - రుక్మిణీతిభావః - బాలిశానస్యజన్మానంబాల
 మన్తథంప్రద్యుమ్నమితియావత్ - నసంపదఁయేత్ సూతకమధ్యవీదశంబ
 రేణమాకణాద్యావనానంతరంపురరాగమనాచ్ఛేతిభావః - తాంప్రతీచ్ఛ
 తస్తుంధరస్యస్వస్యేతిభావః - భోగలౌల్యమశీకంమృసాలవాత్సలకామ
 త్యాదితిభావః ॥ ౫౦ ॥ ౫౧ ॥ ౫౨ ॥ శమితృప ॥ ద్విశాక్షానేన॥ ౫౩ ॥

నేజ్జాతరిత్రీప్విత్యమరః - శమితోపికామః కామినీవిషయానురాగః యతః య
స్యాంసుందర్యాం - విషయోసారవిభక్తికస్తసిః - పునరుత్పద్యతేసావ్యవహర
తస్యావిదగ్ధతయావశుప్రాయస్యైత్యథః - జన్తసాఫలీకీదృశీవిరోధల
క్షణయాజన్తనోవైఫల్యమేవేత్యథః - వ్యంగ్యాథః - దృశాహరనేత్రే
శమితోపికామస్తస్మరయతః యస్యాస్యకాతాత్పునరుత్పద్యతేవ్రద్భుమ్న

రూపవల్లభలాభనసాంప్రతమనుతాపః || ౫౨ || ప || శమి
తోపిదృశాకామః పునరుత్పద్యతేయతః | సాచేద్యపరివృ
త్తస్యకీదృశీజన్తసాఫలీ || ౫౩ || ప || పరస్పరపరిహాసస్త్రైరాననస
రోజయోః | సతయోః కలయకలీలాంశేయసాంభూయ
సాంనిధిః || ౫౪ || ౫ || ఏవమరవిందలాచనః కంచితాకూలంపే
యసీపరిహాససఖమనుభూయ కుచేలం పునరపృచ్ఛత్ ||
౫౫ || ప || ఆలోక్యాంగణచారిణౌమృగశీహౌ రోమం
ధమభ్యస్యతోమావృత్తైరనవేత్స్యమం బమధురం కింభత్స్య
మశ్నంత్యమి | ఇత్యేవంపరిపృచ్ఛతోతికృపణంభత్యైశయా
బాలకా సాకాంక్షంపరిచుంబ్యభూసురమణే కచ్చిత్సఖం
ప్రాయతే || ౫౬ || ౫ || స్మరసికుచేలగురుకులవత్సాస్యమస్త
త్రైచయామునపుళి నేషుముక్త్యముష్టిలీలాంవిధాస్యామః ||
౫౭ || అపితువిస్తృతమిదంభవతా || ప || ఫలస్యంతోవ
యంజాతుయాతాశ్చుతంతదావదత్ | రామః పరభృతం
పశ్యన్నావాంచత్వాదృశావితి || ౫౮ || ప || ఇదంకిమ

రూపేణేతిభావః - వృషవివతఃస్యసుకృతపరిణామస్యపరమాత్మనభితియా
వత్ - చేత్ ప్రేయసీచేదిత్యథః - జన్తసాఫలీకీదృశీఇతోపికింమమజన్తసాఫ
ల్యమిత్యథః || ౫౩ || ౫౪ || ౫౫ || ౫౬ || స్మరసికుచేలత్యాది || అభి
జ్ఞానవనేల్యడితిభూతాథేల్యుత్ || ౫౭ || ఫలస్యంతభితి || సర్వప్రతిపది
కానాంకృచిలాలసాయాంసుగనుకావితీకేచిత్ ఫలమిచ్ఛంతభిత్త్యర్థః - అవ
దదితి - అత్రస్మరణార్థకథాయోగాభావాన్నల్యుత్ - ఆనాదచేతి -

రామకృష్ణయోగరపీఠరేణనందనపుష్టత్వాదితిభావః - అధ్యైతిస్తరతి-అత్రైక
మణిశ్శేషత్యేనావివక్షితత్వాత్ పుష్టభావః అధిపూర్వకాది క్షురణఇతిభా
తోలకాట్ - వస్తుతఃపరధేనూనామితి - నందస్యవస్తుతఃపరత్వాదితిభావః
అమృతాదపీతి - పృథుకేషుచిపిఠేషుఅస్యకృష్ణస్యకింకరౌగరుడః || ౫౮ ||
౫౯ || ౬౦ || ౬౧ || ౬౨ || ౬౩ || ౬౪ || పునరితి || ప్రాప్తేహేతికవిబుద్ధిస
న్నిహితాయారుక్తిశ్చాస్తతాగ్రలీనత్వాల్లట్ - సతేసాధవలెన్స్తేకుచేలా

ధ్యైతిభవాన్వనాంతేగాశ్చరయిష్యామఉదీతహమాః ||
౫౯ || సస్త్రితాంరుక్తిణీమవలోక్యసశంకం , శిశూష
మాణస్యగురూననార్యకార్యవలంబోపినదూషణాయ ||
౬౦ || ౫ || ఏవంవ్యాదినివాసుచేవేలాకస్థితిమభి దధానేవ
రుక్తిణీసకవటమిదమవాదీత్ || ౬౧ || ప || గురుధేనోస్స్వధే
నోర్వాపోషణంనైవదూషణమ్ | వస్తుతఃపరధేనూనాంర
తుణం నార్యలతుణమ్ || ౬౨ || ౫ || భగవానపిపేయినీవ
చసీప్రతివచనమనధిగచ్ఛన్నివానుత్తరయౌవయస్యకుచేల
కచ్ఛిదుపనీతస్సుఖ్యురుపహార ఇతివదన్నేవజీణకేలాంచ
లవాస్తవ్యాముష్టిపరిమితాః పృథుకానాదాయ సత్వర
మఖాదీత్ || ౬౩ || ప || అమృతాదపిఠేషుమాధురీపృథుకే
ప్విత్యవగమ్యతేయతః | అమృతంలభతేస్యకింకరఃపృథుకా
స్తుప్రియయాపిదులకభాః || ౬౪ || పునజ్జేఘృతంపృథు
కాన్తురారింవిదభకజాప్రాహునివారయంతీ | దేయాస

యసర్వసంపత్సమస్తాపిసంపత్తిదేకాయాయదిముష్టిమాత్రే పృథుకానామ
వసర్వసంపన్నాన్యత్వాదితిభావః-ఉగ్రసఖస్యశివమిత్రస్యకుచేరస్యైతియా
వత్-క్షీద్యగతిః - ప్రాచాత్యేవంవ్యాఖ్యాతంసతేవినీతాయాన్స్తేకుచేలాయ
సర్వసంపద్యాయదిఉగ్రశ్చసాసఖాచఉగ్రసఖఃతస్యకాగతిఃవినీతాయై
వమిత్రాయసర్వావపిసంపదం దాస్యనీచేదత్యంతకౌపనాయమిత్రాయ
కిందాస్యనీత్యథాః - వినీతస్తుస్వత్సనాపిపరితుష్టేన్నతూగ్రైతిభావః

సర్వసంపత్కు-బేరవత్సీసాచేవ స్నేహీయతేతదాకుబేరస్యకాగతిరితిధ్వనిః ॥
 ౬౫ ॥ ౬౬ ॥ అసావితీ ॥ దీనఃఅసౌకుచేలోమదభాజ్యత్తోనయద్యపిదీనస్యా
 త్తహిమదభాక్స్యానిత్యథఃః ఇతిజ్ఞాత్వాభూమిబహుళంజీవనంయద్యా
 జీవనంజీవనసాధనంభూరిసువణంందురావమాధాత్ననదత్తవానిత్యర్థః-
 యుక్తంచైతదిత్యాహ-అన్యధాసతీగతిమోక్షాఃకథంస్యాత్-అత్తనంభా
 వితాస్తభాఃధనమానమదాన్వితాఇతిభగవతాధనమదాన్వితస్యముక్త్యన
 తేస్నేయదీనసర్వసంపత్కలిభవేదుగ్రసఖస్యకీదృక్ ॥ ౬౫ ॥ ౧ ॥ కు

చేలోపిపురందరమందిరభవముకుందశద్భునితామేవయామి
 నీమవనీయవదేద్యురుద్యతిప్రద్యోతనేమిత్రధనమనధిగచ్ఛ
 న్నుపితత్సమాగమమేవభూరిలాభం మస్యానస్తదనుజ్ఞయా
 నిజనికెతనాభిముఖమయాసీత్ ॥ ౬౬ ॥ అచింతయచ్ఛ ॥
 ౪ ॥ అసౌనదీనోమదభాగితిస్తస జీవనంభూరిదురావమా
 ధాత్ ॥ సతీగతిస్సాత్కథమన్యధాతు నివతితాచాసుర
 సంపదుచ్ఛా ॥ ౬౭ ॥ ౧ ॥ ఏవంవిచింతయన్నేవనిజనదన
 సదేశమాసాద్యతత్రచకిమిదంకస్యేదమిత్యవరమివపురంద
 రమందిరమితితత్వముతావచరిభ్రమన్కుచేలస్సహసభిభిః
 ప్రత్యుద్గతయానకరుణయాహరివితీణయామాతయే
 వలత్యైస్త్రియయాప్రవేశితస్సద్దనకలభోగ్మానుభవస్సను
 భవనమానందబంధురస్సుఖముచాస ॥ ౬౮ ॥ వ ॥ వత్సావ

స్తత్ప్రధనాదితిభావఃఉచ్ఛాఅధికాఅసురసంపత్ ॥ * ॥ చైవీసంపద్విమోక్షా
 యనిబంధాయాసురీమతేతిభగవతాస్తప్రదకాధ్యాయేకభ్యమానానరకసా
 మగ్రీత్యథఃః- నివతితాచకథంస్యాత్ ధనికస్యాసురసంపత్సంభవాదితి
 భావః-వ్యంగ్యాథః-స్త-అసౌనదీనామిథః ॥ ని ॥ ప్రభుకభిరినస్సూర్యే ప్రభా
 వత్త్యావితివిశ్వప్రకాశః-మదభాగితి-సరామః భూరిజీవనమంభః దురావ
 మాధాత్ అగ్నేయాస్త్రేణ శోషయామానేత్యథఃః-అన్యధాగతిగమ
 నంసముదగ్రమగ్రేసంచారఃకథంస్యాత్ ఉచ్ఛాఅసురసంపదానవాదీనంప

త్రిత్వివతితాచకథంస్యాదితి || ౬౭ || ౬౮ || ఎవంధాగవతప్రసిద్ధాం
కుచేలోపాఖ్యానపర్యంతాం కథాం వణకయిత్యాసంప్రతిస్యకన్వితాం
రాధామాధవవివాహాదికథాం వణకయిష్యన్నుపోద్ఘాతత్వేనతదుత్పత్తిప్ర

హారవిధయావిహితావరాధోరాధాభిధాంవ్యధితజాతు
వధూంవిధాతా | పుత్రీయతేవరమదాదసింహశాఖ్య
ద్వీపాధిపాయవణితోరమణిమణీంతామ్ || ౬౯ || ౭౦ || అ
నంతరంచతమేనంసింహశద్వీపాధిపం విజయవమాణం
సమువజాతయావనాయాఃదుహీతురనురూపవల్లభమనువ
లభ్యమాయమానమానసంకమలానసస్వప్నదశాయామేవ
ముపదిష్టవాన్ || ౭౧ || ౭౨ || రాజన్నారాధికాంకృత్వా
రాధికాంమురవైరిణః | నిర్మాణచాతురీంకుర్యాఃసూమి
కాంఘరినామితి || ౭౩ || ౭౪ || విజయవమాణపితృదేవసంప
దాంనిదానంమన్వానో దామోదరమాహూయ మహూ
త్సవమాపాద్యరాధాంవ్యతరత్ || ౭౫ || భగవానపితా
మతాంసావరాధవిధినితీర్ణపురాణపాత్రభూతామధి
దేవతామివసౌందర్యనిధేరిందుకలామివ వృషాకపిశిర్క్లా
ఘనయోగ్యాం స్వరుచిప్రతిబంధకతయాకమలానభిమ
తాంచదేవసేనామివ సుకుమారభావలాభనీయాంరాధి
కాంవిశ్వకమణిమితంకిమపివరిహానితకైలాసవిలాసమం
తఃపురం ప్రవేశ్యతయానమమరమత్ || ౭౬ || ౭౭ || వక్త్రా
వినివేశ్యజాతుసమయేసఖ్యస్సముత్సరితంకేళీనర్దనవంచ
సాయకకలాతంత్రస్వతంత్రంహరిమ్ | ద్వారోపాంతమ

కారంప్రస్తాతి - వత్సావహారేత్యాదినా || పుత్రీయతేపుత్రమాత్మనభిచ్ఛతే
సుపతిత్మనఃకృచ్ఛవరమాదాద్యరత్వేనప్రాదాదిత్యధికఃవణితస్తుతః-భలి
నాంసఖలాంశలబహాభ్యామినవక్తవ్యభిభిషన్ || ౭౮ || ౭౯ || ౮౦ || ౮౧ ||
౮౨ || ౮౩ || ౮౪ || నినిమకమభితి || ఇష్టవరప్రదాతాఈప్సితవరప్ర

దాతామృద్యవతిప్రదాతాచ - అపూర్వంసుఖంసురతజన్యతనందఃసార
భంసాందర్యంహారేరిం ద్రస్యచక్ష్మస్యచసురతార్థందేవభూయాత్థంరత్య
త్తంచజప్తిమిచ్ఛాంయాగంచ॥ ౧౫॥ ౧౬॥ శి ౧॥ ౧౦॥ సఖ్యేతి॥ హితాప్రియా
సఖ్యాతిసంహితావంచితాస్యాత్కిమువంచనాంబుధ్యేతజానీయాద్యేతి
వితరణః-తిహితవంచనాం-జానీయాద్యేదిత్యర్థః-జాతుకదాచిత్ప్రత్య

నీనయన్న వవభూం రాధాం కథంచద్దిరాం వారైర్వంచన
చాతురీపరిణతైఃముద్ధాంవిదద్ధాంగనాః॥ శి ౧॥ వినిమృమే
యత్తవవిశ్వకమాల్లీలాగృహంతత్కిమలక్షీరాధే । ప్ర
యామతత్రేష్టవరప్రదాతాదేవోమనోభూరపిసన్నిధతై॥
౧౫॥ ఖేలామలీలానదనేత్రముద్ధైశశంకృతాంనాస్తిహరిఃశి
లాత్ర । కిమప్యపూర్వంసుఖమత్రలభ్యాస్తరిష్యసిత్వంహిత
సూచికాంమామ్ ॥ ౧౬॥ కింవణ్యతేసారభమస్యమన్యే
హారేర్నివాసస్త్రిదివోహిసాక్షాత్ । యతస్తదేతత్సురతా
త్తమిష్టంసుదృగ్జనేనాచరతైవలభ్యమ్ ॥ ౧౭॥ ౧౮॥ ఏవ
మాదివచనవంచన వశేషకథంచనకేళిమందిరాళింద మానీ
తాయాంరాధాయామ్ ॥ శి ౧॥ ప ॥ సఖ్యాస్యాదతిసం
హితాకిముహితాబుధ్యేతవావంచనాంతహితాప్రత్యయ
ఎవజాతునభవేద్యద్వాప్రవీణాసఖేముద్ధయంయదినావిధి
హీబలవానిత్యాదిశం కాంకురాః మంజీరోజ్వలమంజు
శింజితరవైరస్తాస్సమస్తాహరైః॥ ౧౯॥ అత్రాంతరేకిలబుధ

యోవిశ్వాసఏవనభవేత్ ఇతఃపరంకదాచీదపివంచయితుమశక్యేత్యర్థః-
అతఏవానర్థాశంకనాయాపాడత్యైతా-యదావసఖీ ప్రవీణాఇయంప్రి
యాముద్ధాతతస్సర్వధావంచితాస్యాదేవెతిలవధారణాత్తిక్రామతియదివా
విధిహీబలవానలంఘ్యఇతికార్పణ్యక్రైదైస్యం శంకాం కురాశ్వంకా
ద్యంకురాద్యత్యర్థః-అతఎవాత్రభావశబదతాలంకారః॥ ౧౯॥ అత్రాంతరే
తి-అన్తికస్థమయే॥ని॥ అవసరమధ్యంతరాత్తనిచేత్యంతరశబ్దాధోక్తావమ

రః-సర్వజ్ఞ స్యాపిగురో మోహం హంసం పాదకంశిష్యపాండిత్యమద్భుతమితిభా
వః-తదేవ నాండిత్యం ఘ్నశిష్యోక్తేఃవణాయతి-స్తంభత త్యాదిభిః-స్తంభా
నామస్తంభప్రళయ రోమాంచస్వేదోవైవణ్యం వైవధుః||౧౭||అశ్రువైస్స
ర్వమిత్యప్రాప్త్యావ్యాపరికీర్తితాభిప్రాయాంతరసాన్నిధ్యాభావః-స్థానాచ-
స్వహరైస్యోగసింహఃమానుషవిష్ణుశ్చ||౧౮||౧౮||యదితీ||ప్రళయోనస్తదేవ
తారూపసాన్నిధ్యాభావఃసంపత్శ్చ-ఆకస్మికఃభగవదాజ్ఞాంవినాప్రవృ
త్తత్యక్తః||౧౯||విజృంభితత్యక్తదామురారెః ప్రతిలామలామ్నీలా

స్వమనోభవస్యపాండిత్యముజ్జ్వలమఖండితముజ్జ్వలంభా సా
ర్వజ్ఞ మాకలయతఃపురుషోత్తమస్యమోహమామహాన్నిబగు
రోరపియేనతేన||౨౦||తథాహి||స్తంభపురాయోహరి
రావిరాసీత్ స్తంభాధునాతత్రహరావకాసై|కృతావ
తారాన్నహరేరితః ప్రాగ్విలక్షణాయంనృహరిస్తదే
వ||౨౧||యదాజ్ఞయాస్యాత్ప్రళయస్తమీశమాకస్మికః
తౌభవసేనయత్సః|స్థానేయతోయోహరిణావ్యలంఘ్య
స్తనగ్రప్రపంచప్రళయోహిభిన్నః||౨౨||విజృంభితోభూ
త్ప్రతిలామహాశ్చస్తదామురారేరితినైవచిత్రమ్|మదీ
దృశోజాతువిదంగనానాంసంగేషుహయోననుభూతపూ
ర్వః||౨౩||స్వేదాంబుపూరః ప్రససారశౌరెరనగళ
స్తన్నవిచిత్రపాత్రమ్|సాదోగివిధుర్నిర్వృప్రధానమే

మ్నీ-వీప్సయామవ్యయ్యాభావః-నపుంసకాదన్యతరస్యామితసమాపాంత
స్యవికల్పబుద్ధ్యాభావః-హర్షఉద్బోధఃసాంపర్యతయావత్-ప్రతిలామో
విపరీతోహాషఃప్రమోదగతివవ్యజ్యతే-వైవరీత్యమేవప్రకటయతి-య
దీత్యాదినా||౨౩||స్వేదాంబ్వితి||సార్ద్రఃస్వేదాంబుసీక్తః||నిఃఆద్రోంసా
ద్రోంక్లిన్నమిత్యమరః-విధుఃకృష్ణఃనిర్వృప్రధానమేవస్వేదోత్తరక్షణమే
వరాధాయాఃపరీరంభమియేష-వ్యంగ్యాథఃస్తు-సాద్రోకఃఅద్రాక
పత్రాయుక్తవిధుర్బుద్ధఃనిర్వృప్రధానమేవఅద్రాకపత్రోభాగోత్తరకా

లమేవరాధాయాఃవిశాఖానతత్రస్యపరీరంభం॥ని॥రాధా విశాఖాపుష్పే
తుసిన్యతి షోశోవిప్రయేత్యమరః - ఆద్రాః విశాఖయోర్నక్షత్రనవకవ్య
వధానాదాద్రాఃభాగోత్తరకాలమేవవిశాఖాభాగోనఘటత్యతిభావః॥
౮౪॥సమగ్రేతి॥సమగ్రేవేదినిసర్వజ్ఞేపి వివణతావైవణ్యకంపామరత్వం
చ॥ని॥వివణకఃపామరసీచిత్యమరః॥ని॥గ్రామ్యధమఃస్మరతం॥ని॥వ్య
వాయోగ్రామ్యధమోమైధునమిత్యమరః - గ్రామ్యాణాంధమఃఆచార
శ్చ॥ని॥ఆశ్లేతేసురతేగ్రామ్యంగ్రామ్యఃవల్లిభవోజనత్యతిభాస్కరః - అను
త్తమఃశ్రేష్ఠః॥౮౫॥అచలత్యతి॥గిరిర్ధీరశ్చఫీతఃమర్యాదాయాఃస్థానతశ్చ॥

వరాధాపరీరంభమియేషచిత్రమ్ ॥ ౮౪ ॥ సమగ్రేవేదిన్య
పితత్రకృష్ణేవివర్ణతాపాదురభూత్తదానీమ్ । నగ్రామ్యధ
ర్మప్రవణఃకథన్తుభజేతవైవర్ణ్యమనుత్తమోపి॥ ౮౫ ॥అచ
లస్థితఃప్రచాల్యతేనమయాకిన్నహరైఃకథంయశః । ఇతి
తంజగతీధరంస్తరప్రిజగద్వ్యాపినమవ్యకంవయత్॥౮౬॥
అనర్గళంనైతప్రధాత్పృవృత్తాయతాముకుందస్య తదాస్ర
ధారా॥అనంగదాజైరతిరక్తతాంతఃకృతేతితేనహ్యనుమీయ
తేస్త॥౮౭॥వైస్వర్యమవ్యస్యతదావిరాసీద్విలాకితంకావపిన
తచ్ఛృతంవా॥యత్యైశవేసుప్తపరేణపుష్టసకిన్నురాధా

ని॥స్థానమర్యాదయోస్థితిరితిభాస్కరః-హరైఃకథంయశఃగోవర్ధనోద్ధారా
దితిభావః-జగతీధరంపరమాత్మనంజర్వతఃచ॥౮౫॥౮౬॥ అనర్గళమితి॥అ
స్రధారేతి॥ని॥అస్రశాశితయోరస్రమితిభాస్కరః-అతిరక్తతాశోశితా
తిశయవత్తాలంతరేవబాణప్రయోగాదితిభావః - అత్యాసక్తతాచ-అను
మీయత్యతి॥అనురాగస్యమనాధమఃత్వేనఅప్రత్యక్షత్వాదితిభావః॥ ౮౭ ॥
వైస్వర్యమితి॥ పరేణనందేనపుష్టఃకృష్ణఃకొకిలత్యతిచవ్యజ్యతేరాధాయాఆ
గమనకాలే - రాధస్యవైశాఖస్యఆగమనకాలేవైత్రాంతర్గతత్యతియావత్॥
సీ॥ వైశాఖేషాధవోరాధిత్యమరః - ఈదృశైస్వర్యవాణిన్నవసంతే

శాకిలస్యప్రత్యుతసాస్వర్యాదితిభావః॥ ౮౮ ॥ ౮౯॥౯౦॥అపీతి ॥ అర్గళంవి
మృత్యుభంబలవత్సమసంపాతస్సంగమః॥ ౯౦॥౯౧॥౯౨ ॥ అక్షేతి॥ యత్ర
అక్షపట్యంబింద్రియపట్యంచ-మనస్వప్తాసింద్రియాణీతివచనాత్ సాక్షీ

గమకాలకృత్ ॥ ౮౮ ॥ ౯౧ ॥ ఎవముద్యుతప్రభూ
తసాత్వికవికారేనతిమురారాసర్వంకమామివవిషమసాయ
కశక్తిం విరహతావనివర్తితామృతవర్తికాంతామేతా
మాళీజనఃకేళీనదనమాదితఃప్రవేశ్యస్వయమప్రవిష్టవసం
ఘటితకవాటస్సత్వరమపససార॥౯౨॥౯౩॥దృష్ట్యాతత్రహ
రింపురస్త్వరగురుంచేగాద్వివృత్తానసాసాటాపాషికవాట
పాటనవిధామోఘీభవత్ప్రద్యమా॥రాధాతత్రయథా
యథాభజతసానిబంధమాశాతథాగోవిందస్య విశృంఖ
లానమభవచ్చిత్రంస్తరప్రకృమః॥ ౯౦ ॥అపిప్రదాయాం
తరమర్గళంసదృత్వాపిపాణింబలవత్ప్రియాయాః । లా
భంహరిర్విశ్వసితిస్తనాస్యాస్సంపాతసంపాదితకంపసంప
త్ ॥ ౯౧ ॥కీడామందిరమాదరాదుపగతామాళీజనప్రా
భవైస్తత్రాతర్కితసంభవంయదువతిందృష్ట్యావిమో
హకులామ్అంకంసస్పృహమాకలయ్యమధురైరానంద
యశ్చాపిత్తైఃప్రేష్టానూతనసం గమేనవవధూంరాధాం
హరిఃపాతునః॥ ౯౨ ॥తథాహే॥ కిమేనమాళీవిరహేబా
లెలాలాలకేలుంపసితోషపోషమ్ । దాసోహమాజ్ఞావశ
గఃకథంనుసఖ్యాననిర్వృతయితాస్త్రికృత్యమ్ ॥ ౯౩॥ అక్ష
శ్రీడనతత్పరాయదిభవెన్నఖ్యానమంప్రేయసిద్యుతంగు
హ్యతమంపునస్త్రిజగతిశ్లాఘ్యంసమాకణాయ । కీడాసా

తులతనుశ్చరీరశౌన్యః స్తరశ్చ-సాత్రంతతాసాత్ర-లికత్వంఉన్నమితకం
రత్నంచఅబలాదుబలాఅక్షశ్రీడనకౌశలానభిజ్ఞాభిత్వభవః - స్త్రియశ్చ
స్తోతవాన్విరరానందదం అమితానందసంపాదకం పరమాత్మనిస్సృఖావ

హంచవ్రసిద్ధాత్తుక్రీడనతుల్యదవ్యయంక్రీడాసాధనం - శరీరీసాక్షి - అ
వనతకంఠత్వంజైత్రస్యస్తుతిరిత్యైతదైవ్విలతుణ్యమితిధ్యేయం || ౯౪ || దు
ష్ప్రివృత్తి || దుష్ప్రిపాపివిధోఃకరఃచంద్రకిరణః తప్తైకుచయుగెఘా
వ్యతాంకిముశీతలంవాతమాతనామికింవాపీజయామికింస్విత్యర్థః - అథవా
గ్రహాయుతంచంద్రాదిగ్రహాయుతంఅంబరమాకాశమేవాకషాఃమితి
నయామితతఃకిమతతహ-ఉరుద్యుతిచుంబిసంఅధి క కాంతిస్సృశంతమీశంని
శానాధం || ని || రజనీయామినితమీత్యమరః - స్పృష్ట్యాతాపావనాదనాథమి
తిభావః ధన్యంకురుత్వత్కరస్పృష్టేనచంద్రాపిధన్యాభవన్వీత్యర్థః - వ్యం
గ్యాధస్తప్తివిధోఃస్వస్యకరోహస్తఃకుచయుగెఘావ్యతాంస్పృశామికింస్విత్య

ధనమతుషట్రామతనుస్సాక్షీతు సోత్కంఠ తాస్తోతవ్యా

అబలాశ్చయత్రతదిదంమన్యేవరానందదమ్ || ౯౪ || దు

ష్ప్రిపాపివిధోఃకరఃకుచయుగెతిత్పైకిముఘావ్యతాంకిం

వాశీతలమాతనామిసకలేష్వంగేషుతేస్పర్శనమ్ | ఆకషాః

మృగవాంబరంగ్రహాయుతంధన్యంతమీశం కురుస్పృష్టైరు

ద్యుతిచుంబిసంపదముదాకావాత్రసేవాస్తుతే || ౯౫ || గు

హ్యంతపవ్రకటయామృగధునానుఖాథం కోవ్యస్తికామ

ర్థః - కుచమాత్రవృత్తి - కొయంనియమిత్యాహ - తేతవాఖిలేష్వంగేషుశీతలం

యథా తథాస్పర్శనమాలింగనంకరోమికిన్ము - అంబరంపత్రంఆకషావ్యవ

హరామివస్త్రీపహరస్యఫలమాహాఉరుద్యుతిచుంబిసంపత్రరహితత్వా

త్సక్తి కాంతిదర్శితంతంప్రసిద్ధమీశంపతింమామితిభావః - స్పృష్ట్యాధన్యంకు

రుపితాసుసేవానుమధ్యేతవకీదృశ్యపేషీతేతిప్రశ్నః || ౯౫ || గుహ్యామితి || సు

ఖాధంగుహ్యాముపథంప్రకటయామివస్త్రీపహరణేనస్ఫుటయామీత్యర్థః -

అన్యత్రితవనుఖాథంగుహ్యంప్రకటయామికిమపిరహస్యముపదిశామీత్య

ర్థః - తదేవాహ - కొపీతి - ధీరోపిదైగ్యవానవిభీరూణాంభయశీలానాం

అశక్తానాంపశగఃఅశక్తైసతదుపాసకేనధీరాఅపీజీయంతఇతిభావః - లల

నాపితదుపాసకాపుంభావంపుంజన్తయాతి, స్త్రీణాం పుంజన్తసుకృతలభ్య

మితిభావః-అన్యత్రధీరోవిద్వానపిభీరూణాం స్త్రీణాంవశగః వశ్యాభవతి
 లలనాపిపుంభావంఉపరిసురతమిత్యర్థః-తదుపాసనస్యమన్తభద్రేవోపాసన
 స్యఈద్యశఫలమస్తీతిశెషః॥౯౬॥ అపీతి॥ అఘటితఘటనాకౌలశమితివత్స
 మాణవిరుద్ధధర్మాణాంసహవస్థానవిరుద్ధసంపాదనరూపమిత్యర్థః॥ ౯౭॥త
 మితి॥ త్రిదశం దేవం-దశవిధేతి॥ దృఙ్మనస్సజ్జనంకల్పాజాగరఃకృతతారతిః।
 హీత్యాగ్నిన్వాదమూఢాః॥ తాత్పర్యసంగదశాదశేలివచనోక్తాదశదశాః
 సుతనుఃస్త్రీసుందరంశరీరంచ - ష్టేత్రంశరీరంవస్త్రీచ॥ని॥ ష్టేత్రంకళత్రే

ఇతిదైవతసార్యభామః । ధీరోపిభీరువశగోలలనాపియాతి
 పుంభావమిద్యశఫలంతదుపాసనస్య॥ ౯౬ ॥ ౫ ॥ అపివత
 దీయమఘటితఘటనాకౌశలమసాధారణమవధారయతు
 భవతి॥ ౯౭ ॥ తమేనంమీనకేతనంత్రీదశమపిప్రకాశిత
 భవవిధదశమనంగమసిసుతనులోభనీయంభవవిరోధినమపి
 సంసారసారంపరిత్యక్తక్షేత్రమపిసగతింస్థాణువిరోధినమ
 పితరుణౌపాస్యంమధుప్రణయినమపికృతసురావజఃసంవ
 సంతమిత్రమపిపుష్పసమయేశరప్రహరంకుర్వాణమనస్య
 జమపిమనోభవంరతిభాజనపివిరతిభాజం కుసుమైకసాయక
 మపివల్లవేషుపక్షపాతినంసుమనాబాణమపిసురతావిరోధి
 బాణంశంబరవిరుద్ధమపిదానవారితయాప్రసిద్ధంనష్టమూ
 తికమవ్యనష్టమూతికప్రణయినంనిర్వాణకారణేభూత

చారెసిద్ధస్థానశరీరయోరితిప్రతాపః-తరుణోపాస్యంయువసేవ్యం, తరు
 ణావృక్షేణోపాస్యంచ,సురావజఃసంమదిరాత్యాగః,సురాణామావజః
 సంవశీకరణంచ-వల్లవేషుపక్షపాతినం వల్లవబాణాసురక్తం విటేష్వసుర
 క్తంచసుమనాబాణంకుసుమేషుంసుమనసస్సురావసబాణాయస్యతంచ-సు
 రతస్యఅవిరోధీఅనుకూలః.సురతస్యభావిసురతస్యఅవిరోధీచ బాణాయస్య
 తంశంబరౌరాక్షసశంబరమంభశ్చ॥ని॥నీరక్షీరాంబుశంబరమిత్యమరః-దా
 నవారితయాదానవశశ్రుతయా-దానోదకతయాచ,యోగాభిలాషఃసంగ

మస్పృహధ్యానానక్తిశ్చ॥ని॥యోగఃపూర్వాక్షఃసంప్రాప్తానంగతిధ్యాన
యుక్తిప్రతివిశ్వప్రకాశః - శూర్పకారిఃశూర్పకదేవీ - శూర్పకారోతి

యోగాభిలాషజనకమపిమోక్షపరిపంథినమవవగమివ
భవవిరోధినంహంసమివమానసావాపినంశిల్పకమివశూర్ప
కారితయాప్రసిద్ధంవైనతేయమివసుమనసాందులభమ
మృతమాతనానంకృతాంతమివామోగావలంబిజనయా
తనోత్సుకంమాంత్రికమివకామినీగ్రహవ్యాకులితపురుషో
పాస్యందివాకరమివాతిరక్తరుచివిషయంహరమివోన్మ
త్తప్రియంజీవన్ముక్తమివనిరంతరప్రమదాశ్రితంపవనమివ
భాగిజీవాతుంకృపణస్యేవవిధేరవిస్వజాతాభిలాషనూపా
దయంతంబహుప్రజస్యేవశశినాపిగురుగృహస్పృహమా
తనానంకృతానస్యేవపురందరస్యతాపసక్షేత్రదూష
ణాధియనూపాదయంతంవాత్స్యయనతంత్రసారంభ
గవంతంమకరధ్వజముపాసీనాస్సంపన్నప్రియావాప్తయ
స్సకలభాగాననుభవంతి॥ ౯౮ ॥ తథాచతదీయంమంత్ర
మన్త్రినేనమాంగళికముహూతేతుభ్యమువదేష్టుకామ
స్యకిమపివచనంప్రమాణయతుభవతి॥ ౯౯ ॥ ప॥ వామా
చారైకగమ్యాహిమంత్రోయంత్రస్యసాధనమ్॥నగ్నతా
మధునఃపానంప్రియోచ్ఛిష్టస్యచగ్రహః॥ ౧౦౦ ॥ ఇత్యా
దిచాటువచనైముఖ్యైరైముఖ్యైరారాసైరాననాశుభిగతా
థతయాప్రియాంతామ్॥దృష్టైవనామృతమసౌపిబతి
స్త్వకింసుమోహదకామయతకింత్వధరామృతంసః॥ ౧౦౧ ॥
చుచుంబశౌరిర్వదనంప్రియాయాధుగ్రీవంసుధాదీధితిబింబ

తిశూర్పకారీచ,స్వజాతాభిలాషాధనాతిశయానక్తిః ప్రతీనంగమెచ్చాచ
గురుగృహస్పృహవిస్తృతనదనెచ్చా,పత్నీవాంఛాద,తాపసక్షేత్రదూష
ణంబుష్ట్యాశ్రమపీడనం,మనిపత్నీవ్రతభంజనంచ॥౧౦౧॥చుచుంబెతి॥య

ద్యస్తాత్కారణాత్, మందంకరధూననైకరణకంపనైఉజ్జ్వలఃకొపిరసస్సు
ధాద్రవః - ప్రావాహ వహతిన్త, అన్యత్ర మందంకరధూననైహస్తధూ
ననైనిషేధార్థమితిభావః - ఉజ్జ్వలఃకొపిరసఃప్రోవాహ, కరధూననైస
స్పృహతిశయస్సంజాతఇత్యర్థః - సర్వమపిదులభంవస్తుప్రియమితి
భావః - ఉజ్జ్వలః శృంగారఇతి-ప్రాచీన వ్యాఖ్యానంతు రసస్య స్వశబ్దవా
చ్యతాయాదోషత్వాదు పెక్షణీయం॥౧౦౩॥ త్వదధరఇతి॥ ద్విజరాజ
రుచే శృంద్రస్యాదస్యతిరస్కరణంపరిభవం విదధతికుర్వాణేఅధరేసుధా
ధికతానాస్తీకింస్యాదేవేత్యర్థః, చంద్రస్యసుధామయత్వాదితిభావః - అ

మేతత్ । ప్రోవాహమందంకరధూననేనయదుజ్జ్వలఃకొపి
రసోమనోజ్ఞః ॥ ౧౦౨ ॥ ౫॥ తదనుయదువతిఃపేయినీబిం
బాధరపానలోలుపఃకమపిచాటువచననిచయమరచయత్ ॥
౧౦౩ ॥ తథాహి ॥ ప ॥ త్వదధరఃపరిభూతసుధారసఃప్రి
యతమేకతమేననబుభ్యతే । విదధతిద్విజరాజరుచేస్తీరస్క
రణమస్తుసుధాధికతానకిమ్ ॥ ౧౦౪ ॥ ఆదాయదచ్ఛమమృ
తంమదనేబభూవగుప్త్యాతదేవవిధినానిహితంత్వదోష్టే ।
ఖ్యాతంతదేత దధరామృతముత్తరంతు కాలువ్యభాగధిగ
తంతి)దశైధ్యతావైః ॥ ౧౦౫ ॥ చాలేతవాఖిలముఖేపి
విధోర్వివతేరేఖాధరస్యవరమస్యకుతోతిమ్మష్టా । ఇత్థంవి

న్యత్రద్విజరాజాదంతశ్రేష్ఠాఃమధ్యమదంతాఇతియవత్ ॥ ॥ రాజదంతా
మధ్యదంతాదంతప్రాదంతాచపాశ్వయోరితివైజయంత్యాం-మధ్యమదం
తానాంరాజదంతత్వకథనాద్ద్విజరాజతోక్తిఃతేషాం రుచేః కాంతైఃతిర
స్కరణమాచ్ఛాదనందంతవాసప్త్యాదితిభావః॥౧౦౪॥ ఆదావీతి॥ అచ్ఛంని
మలంఅధరామృతంప్రాగుత్పన్నసుధా ॥ ॥ శుభ్రతంభవద్భీరధరోత్తరం
వచఇతిశాకుంతలాదిప్రయోగాత్ ॥ ౧౦౫॥ చాలేఇతి॥ వివతేచరిణామే
సతీతిశేషః-విశకొనిస్సంశయోస్తి- చంద్రస్సర్వోప్యమృతమయత్వాన్య
ష్టఃతత్రై)కారేఖాత్వతిమ్మష్ట-అన్యధాశివోనభివృద్ధ్యాత్తయైవాధారోని

మితః - అతవవముఖం సర్వంమృష్టం - అధర స్త్వితమృష్టభినిరచినవమిత్య
 థః || ౧౦౬ || సుపణేతి || సుపణమాత్రేణచిచ్ఛద్రకదశ్యాదివ
 ణమాత్రేణగరుడమాత్రేణచజగద్దురాపకల్యాణానాంపాత్రేణ అనంత
 కల్యాణగుణశాలినావరమాత్మనైత్యథః - బహుమూర్త్యేనసుపణమాత్రే
 ణేతిచవ్యజ్యతే || ౧౦౭ || మనోహరాపాంగీతి || క్షౌద్రస్యపటలంమధు
 కొశఃమవ్యభిత్త్యప్రేక్షావాక్యాథః - కమః - తిర్యగ్విహితః తిర్యగ్జంతుభిర్
 ఙ్గీ కాభిఃకృతోపిపాప్రియఃవరేణైవసరేణపేయఃక్వచిన్వాసువసంచారరహితే
 ప్రదేశేమఙ్గికాభిరేవనియతభిత్త్యభిప్రాయేణప్రాయోగ్రహణం - అన్య

శంక్యచిరమన్త్యధునావిశంకఃస్త్వత్వాశివంధృతరుచిం శశి
 రేఖయైవ || ౧౦౮ || సుపణమాత్రేణజగద్దురాపకల్యా
 ణపాత్రేణచయద్భూతమ్ | అహంకియత్ప్రియసితేధ
 రస్యతస్యామృతస్యాపిచ తారతమ్యమ్ || ౧౦౯ || మనోహ
 రాపాంగితవాధరోయంక్షౌద్రస్యమన్యే పటలం యదే
 వః | చిరాయతిర్యగ్విహితోపికృచ్ఛంపాప్రియఃవరేణైవస
 రేణపేయః || ౧౧౦ || కమలకుట్టలచారుకుచాంకురైత్వ
 దధరోద్విజవానభిస్సుటమ్ | అతిసితస్సతతామృతసేక
 తోభవతిరాగవిశేషపదయతః || ౧౧౧ || ద్విజచ్ఛదస్తైధర

త్ర, తిర్యగ్విహితోలజ్జయాసాచీ కృతోపివరేణ వరమాత్మనైవ పేయస్సర్వ
 ధాపాస్యామేవేత్యథః || ౧౧౨ || కమలేతి || ద్విజవాసోదంతవసనం, బ్రాహ్మ
 ణవస్త్రంచ, అతిసితః శర్కరామతిక్రాంతః అధరః || ౧౧౩ || శ్చిత్రే సితంభాగః వే
 నాశర్కరాయాంసి తాస్త్రియామిత్యమరశేష - సతతామృతసేకతః విధి
 నానంతతంసుధాభిస్సిచ్య మానత్వాద్దేతోః రాగవిశేషపదమనురాగాతిశ
 యాస్సదంధవతి - పృథమతవ శర్కరాతిశాయితదనుసుధాభిరపిసిచ్యతే
 చేత్కిమువక్తవ్యమితిభావః - అన్యత్ర అతిసితః ప్రథమమతి శుభ్రద్విజపట
 స్సతతమమృతసేకతోజలక్షణాద్రాగవిశేషపదమారుణ్యాతిశయాశ్ర
 యః || ౧౧౪ || ద్విజచ్ఛదభితి || ద్విజచ్ఛదోదంతచ్ఛదః పతః పత్రంచయతాయ

హస్తార్కణాత్-అనేనఅధరేణ హరిణాకృష్టైః, హరేన బలాత్కారేణ
హఃశ్యంహతుంశక్యంనవమమృతంసంఛాద్యసంగోవ్యధార్యతే అంతరే
వధార్యతఇత్యథః-అన్యత్ర అనేనగరుడవక్షేణహరిణాఇంద్రేణహరేన
హఃశ్యంహతుంయోగ్యంనవంఅమృతంసంఛాద్యధార్యతే, పురాగరుత్మా
నమృతఘటంపక్షేణసంఛాద్యనినాయేతిత్ర సిద్ధిః || ౧౧౦ || మసారేతి|| మ
సారఇంద్రసిలఃఅముష్యఅధరస్యభోక్తుఃపాతుః, ఆదాకంటకపాళిఃపులక
పక్షిః- ప్రకాశతేఽత్యధ్యతఇత్యథః|| ౧|| వెణాదుమాంగే రోమాంచే
క్షుద్రీశత్రాచకంటకఇతివైజయంతీ-తతశ్చమృష్టంస్వాదువస్తులభ్యతే, అన్య

ఇత్యసంశయంద్విజోపిసోయంగరుడఃపరంభవేత్ | అనే
నసంఛాద్యయతోమృతం నవంహరేనహఃశ్యంహరిణైవధా
ర్యతే || ౧౧౦ || మసారసారాక్షితవాధరోష్ఠంఫలంవిశం
కేవనసదుమస్య | ప్రకాశ్యతేకంటకపాళిరాదాతతశ్చమృ
ష్టంయదముష్యభోక్తుః || ౧౧౧ || ద్రాక్షేవసాక్షాదధర
ప్రవాయంనాసత్యవాణీప్రవణాయతోహమ్ | తాపావనో
దాయగదావలంబీముదాతదాస్వాదనసాదరోస్తి || ౧౧౨ ||
కథంనుసామ్యంద్విజగహితేనబింబీఫలెనాస్తుతవాధరస్య |
ద్విజప్రధానాశుచయోధరేతుప్రవతయంత్యేవరుచింస్య

త్రఅముష్యపనసఫలస్యభోక్తుఃఆదాకంటకానాం ఫలావయవవిశేషాణాం
పాళిఃపక్షిఃప్రకాశతేచ్ఛగ్నోచరీభవతీత్యథః - తతశ్చమృష్టంవస్తులభ్య
తే || ౧౧౧ || ద్రాక్షేతి || నాసత్యవాణీసత్యవాక్యంఆశ్వినేయవచనంచ, గదావ
లంబీగదాధరఃరోగీచ || ౧౧౨ || కథంస్తితి || ద్విజగహితేన బ్రాహ్మణనిండ్యే
న-కొశాతకీబింబఫలంచద్యమాంససమంస్తృణుమితిఘృతకొశాతకీబింబఫల
యోధార్కృతాస్త్రిషేధాత్, అధరేతుశుచయః శుభాగ్నిద్విజప్రధానాః
ప్రధానదంతాస్స్వకీయాంరుచింకాంతింప్రవతయంతిదంతకాంతిరధ
రేప్రసరతీతిభావః- అన్యత్ర శుచయఃవనిత్రాగ్నిద్విజప్రధానాః చాగ్ని
తోత్తమాస్స్వకీయాంరుచివభిలాషంచప్రవర్తయంతి అభిలషంతీత్యథః-ప్ర

ధానకబ్ధస్యపుష్టింగత్వంనమర్థితంప్రథమవిలాసేసుకృతప్రధానత్యక్తిః॥
 ౧౦౩॥నవిద్యతేఇతి॥ వృత్త్యావిగ్రహేణవ్యాఖ్యానేనతియావత్ అధరశబ్ద
 ముంబిలధరశబ్దస్సృక్ నవఖండానిభారతేశావృతాదీనితైస్సారాశేష్టార
 సాభూమిః, అస్య త్రనవాసూతసఃఖండఃశకరా॥ని॥స్యాత్థండశ్శకలవత్స
 ర్వికారమణి దోషయోరితివిశ్వః-తస్యయస్సారః ॥ ౧౦౪ ॥ విరుద్ధతేతి॥అ
 సురాఅవిద్యాఃఅధర్మత్యాదావిరోధినాసంభావితవదశః నాదితిభావః-
 యథాహుఃఃతత్సాదృశ్యమభావశ్చతదస్యత్వంతదల్పతా॥అప్రాశస్త్యంవి
 రోధశ్చసంభావితవత్సృక్ కీర్తితాఇతి-ధరఃపర్యతః ॥ ని॥అహార్యధరపర్య

కీయామ్ ॥ ౧౦౩ ॥ నవిద్యతేయత్రధరేతివృత్త్యా ప్రతీయ
 తథోధరశబ్దముంబి । ప్రత్యక్షమేతంనవఖండసారసా
 శ్రేయత్వంకథమస్తుమ్మగ్ధే॥౧౦౪ ॥ విరుద్ధతాచాపియతోన
 జగత్ ప్రవాధరసైనఘనాఘనాయమ్ । యదేషవషత్తమ్య
 తస్యధారావిశ్వంభరాక్షః దర్శురీధురీణాః॥౧౦౫ ॥ బిం
 బాధరసైవదనారవింద మరందనంవాస వదంమదాధ్యైర
 దాంశు కింజల్కపరీతమేత మాదిత్యతేయస్తధుహృత్సృ
 స్తః ॥ ౧౦౬ ॥ తవాధరః పల్లవ ఎవబాలె రసాలసాల
 స్మరసాలసాంగి॥నచైత్ర-థం వాపరపుష్ట ఎవస్సదాతదా

తాదృశ్యమరః - తద్విరోధీఇంద్రః ఆధరః ఘనాఘనఇంద్రః వాషిక మౌ
 ఘశ్చేతివ్యజ్యతే ॥ ని॥ శక్రఘాతుకమతైభవాషిక కాబ్దాఘనా ఘనాదృశ్య
 మరః-యద్యత్సాత్కారణాదేషఅధరఃవిశ్వంభరస్యకృష్ణస్యఆక్షఃదర్శురీసం
 తోషాతి శయఃతద్ధురీణాస్సంతోషాతిశయసంపాదకాదృశ్యథః- అమృత
 స్యసుధాయాఃధారాఃవషత్తి అస్యత్రఎషఇంద్రః విశ్వంభరాయాఘా
 మేరాక్షఃదనంపాదకాః-అమృతస్యాదకస్యధారాఃవషత్తి॥౧౦౫ ॥బింబా
 ధరఇతి ॥ వదనస్యారవిందత్వేతత్రమృకరందేనభవితవ్యమితిభావః- మధు
 హృద్భృంగఃకృష్ణశ్చనతృష్ణఇతి ॥ ని॥ తృష్ణేస్త్వహాపివాసేద్యేఇత్యమరః॥
 ౧౦౬ ॥ తనేతి ॥ పరపుష్టఃకొకిలః పరేణనందేనపుష్టఃకృష్ణశ్చ కొకిలస్య

చూతాంకురభటుణంప్రసిద్ధం - అతవవః॥ చూతాం కురాస్వాదకషాయ
 కర్తవ్యం ప్రసోక్తిం లాఘవము మధురంచీకూ శైతిమూరసంభవే॥ ౧౧౬॥ నితాం
 తెతి॥ నితాంతశుద్ధానామతిశుద్ధాదాం ద్విజానాం దస్తానాం వాసోవస్తుం
 అతివనిత్రబ్రాహ్మణనివాసశ్చ-తత్తస్మాత్కారణాదిహ-అమృతం యజ్ఞశే
 షాన్నంచస్యాత్॥ ౧౧॥ అమృతం యజ్ఞశేషే స్యాదితి విశ్వః - పురుషోత్తమః
 నిర్వాణమేతాం సుఖార్థం కృతేష్టిః కృతాభిలాషః తదమృతం కాంక్షతి - అ
 న్యతః నిర్వాణమేతాం మోక్షార్థం కృతేష్టిః కృతయాగః పురుషోత్తమః
 సత్పురుషోపితన్యజ్ఞశేషాన్నం కాంక్షతి॥ యాచయేచ్ఛాత్రియస్యాన్నం
 తదభావే జలంపి బేదితశ్చాద్దితి భావః॥ ౧౧౮॥ స్యత ఇతి॥ అమృతస్యం

స్వాదనసాదరస్యాత్॥ ౧౧౬॥ నితాంతశుద్ధాద్విజవాన
 విషస్తవాధరోష్ఠస్తవిహః పృతం స్యాత్॥ కాంక్షత్యతస్తత్పు
 రుషోత్తమోపి నిర్వాణమేతాం స్యతతం కృతేష్టిః॥ ౧౧౮॥
 స్వతామృతస్యంద్యపియాచతేతేధరం విధుః కిన్నతతోపికాం
 త్యమ్॥ తం సత్పతిం పీణయసౌమనస్యప్రదం యదిస్యాత్సు
 రతాదరస్తే॥ ౧౧౯॥ స్నేహస్యపాత్రం హ్యధరజ్ఞా
 నాం మాధుర్యమతః ప్రమమాత్రమూలమ్॥ ఇతి ద్వితీయా
 ధరమాధురీతత్వానభిజ్ఞానం లవంతి విజ్ఞే॥ ౧౨౦॥ ధ

రీమోక్షప్రదః సుధాస్రావీవవిధుః కృష్ణశ్చంద్రశ్చతేసురతాదరః సంఘమే
 చ్ఛాస్యాద్యదితం సౌమనస్యప్రదంచితాహ్లాదకరం సత్పతిం ప్రశస్తం పి
 యం పీణయ-అన్యత్రతేసురతాయాం దేవభూయే ఆదరః స్వాద్యదిసౌమన
 స్యం దేవభూయంతత్ప్రదం సత్పతిం నక్షత్రేశం పీణయ॥ ౧౧౯॥ స్నేహ
 శ్మేతి॥ స్నేహస్యానురాగస్యపాత్రం-జ్ఞానాం ఘాయామోహితానాం
 భ్రమమాత్రమూలం॥ ఆరోప్యాత్కానందం విషయే తద్భిగ్దాలూలుపాహా
 లిపిహస్తస్థితం త్సురాగ్రీమాక్షికమాక్షిప్యలేఢుముత్సహత ఇత్యభియుక్తవ
 చనాదితి భావః - తత్త్వానభిజ్ఞానీతి - ఆధరత్వానభిజ్ఞానతవవమూఢా ఇత్య
 భావః॥ ౧౨౦॥ ధయానీతి॥ మోహిన్యజ్ఞే సుధాంధుమమృతకూపం॥ ౧౨॥

పుంస్యేవాంధుఃప్రహీనహవశ్యత్యమరః - మాధుర్యమితి - కూపాదకం
ప్రత్యహముద్భృతంసదేవమధురంభవతి-అన్యథానశ్యతీతిప్రసిద్ధం॥౧౨౦॥
యదితి ॥ వదంవిధిత్సతేస్థాతుమిచ్ఛతి - తుతంకతుకంవాంఛతిచ- కొవాప
రాధః- స్వగృహవస్థానంనావరాధాయెతిభావః-అన్వవదశ్చితి-అధరోదం
తవాసశ్చితివత్కు-చానఖవాసశ్చితిప్రసిద్ధ్యభావాదితిభావః ॥౧౨౧॥౧౨౩॥

ప్రియతమేతి ॥ కుచావేవకొకౌతయోస్సభాజనమానందనంతత్ర-కృతరుచి

యాని మోహిన్యధరం సుధాంధుం హీతం తవై వేద
ముదారశీతే | గృహీతవవానుదినంసత్పక్షైరసాహి మా
ధుర్యముపైతినాన్యః ॥ ౧౨౦ ॥ యద్దంతవాసోధరవిష తె
నరదఃపదంతత్రవిధిత్సతేమే | కొవాపరాధోస్యనఖస్తుషా
ర్యఃపదంకుచేవ్యస్వవదేవిధిత్సుః ॥ ౧౨౧ ॥ ఇతిముహుస్తు
వతాతవతావతానఖలుహనిరితిబ్రువతామునా | సకృద
చుంబికభంచనవంచనావచనసంచయమోచనమంచునా ॥
౧౨౩॥ ప్రియతమాకుచకోకసభాజనేకృతరుచిఃకమలాప్త
తమస్తతః | కరమచాలయదంబుజచాంధవంసపదితావపి
కించిదుదంచితౌ ॥ ౧౨౪ ॥ చాలేనవేత్సినవదయోగతి సౌ
కుమార్యమూర్వోకరంహృదిచకుంభయుగంక్రమేణ | షీ
ప్రాగజన్మకలమాకమితంతవాంగమత్యఘ్నమిచ్ఛతిహ
రింశరణంభజేమామ్ ॥ ౧౨౫ ॥ తెనైవతేనంప్రతిపార

రసురక్షఃకమలాయాతప్రతమఃకృష్ణః-అంబుజచాంధవం కమలనదృశంకరం
మాస్తమచాలయత్ తావపికుచావపికించిదుదంచితౌఉదచ్చునౌఅన్యత్రీకృ
తరుచిః ప్రాప్తకాంతిఃకమలానామాప్రతమోరవిఃఅంబుజచాంధవంకమల
హీతంకరంకిరణంఅచాలయత్ తావక్రవాకావపికించిదుదంచితౌఉద్గతౌ॥
౧౨౪॥చాలేశ్చితి॥నవేత్సినజానాసిగజకృతమనధ్నమితిభావః-వదయోరితి
తవేతిశేషః-అన్యథాగజవద్గమనంసన్యాదితిభావః-ఏవముత్తరత్రాపి-క్రమేణే
తి-వాసునభిత్సున్యాయాదితిభావః-అత్యఘ్నంబహుమూల్యం-హరింసిం

హం॥౧౨౫॥తేనేవేతి॥తేనేవగజానువృషేనేవ-తేపారవశ్యం-ఎకస్మిన్
పాణినిప్రాణ్యంతరసమావేశాత్పారవశ్యంభవతి-యథాపిశావదేవతా
ద్యావిష్టేఇతిభావః॥౧౨౬॥త్వదితి॥కంచుకాగ్రియోఃకూర్పసాగ్రయోః
యోగఃగ్రింధీకృతస్సంయోగఃతన్నిషేణయదెకకాండంపేటీద్వయస్యృగ
కొదండః-స్తరవధీవరమీనగాహీకదాచిన్నితనుంప్రాప్తఃవేదాద్ధార
ణాథః॥మత్స్యరూపేణావతీర్ణఃఇత్యర్థః - తౌల్యంజలవిహారతావశ్య
తచాంచల్యం-ఆసక్తిశ్చ॥౧౨౭॥నిర్వాణేతి॥నిర్వాణహేతోమోక్షార్థంసు

వశ్యంవిదారయత్యేషహరిస్తదేతా । నఖేనకుంభాయదితే
సుఖంస్యాత్తదాహితంజ్ఞాన్యసిభాషితంమే ॥ ౧౨౬॥ త్వ
త్కంచుకాగ్రియుగయోగమిషేకకాండబద్ధంకుచ ద్వయ
మిదంస్తరధీవరస్య । పేటీయుగంయదిహమీనతనుంకదా
చిత్వాప్రాప్తఃపురావ్యహహలౌల్యముపైమిబద్ధః ॥ ౧౨౭॥
నిర్వాణహేతోభవదంగసీమ్నివిధిః వృత్తిస్తావ్యరతీశదే
వమ్ । కుంభానిచిక్షేపసువర్ణపూర్ణౌకుచచ్ఛలనాగమ
పారగామీ ॥ ౧౨౮ ॥ అంతఃపురంరతిమిహ హృదయేశ
యస్యకామస్యగౌప్తమయికంచుకినాస్తనాతే । దండౌత
యోహితకరాభవతౌఽభుజౌమేనక్వాపిదండరహితఃకి
లకంచుకీప్యాత్ ॥ ౧౨౯ ॥ కథన్ముమూఢాఃకథయంతిసా
మ్యంతైలేనబాలేకుచకుంభయోస్తై । క్షిప్తాభవదృచ్ఛవణ

భార్గవ-దేవతాప్రతిష్ఠావనమోక్షస్తరణాదితిభావః - నిచిక్షేపేతి- దే
వతాయతనైస్సర్వపూర్ణకుంభనిక్షేపఃపాంచరాత్రాద్యాగమప్రసీద్ధః ॥
౧౨౮ ॥ అంతఃపురమితి॥మన్మథోహృదయేశయతివృత్తిః - త
త్సమీపేరతేరవ్యవస్థానమావశ్యకంఅంతఃపురరక్షణార్థంచ కంచుకీభిర్భృ
వితవ్యమిత్యర్థః-కంచుకినాసకూపాకసాసౌవిదల్లావహీతకరాహీతసం
పాదకౌదండహీనాతగ్చిన్నవిభేతీతిభావః - అన్యత్రహీతకరాధృతక
రా ॥ ౧౨౯ ॥కథన్వీతి॥వజ్రహీరఃకులిశంచ - భూషణమేవేతి, అన్య

ధా-కిమధామత్యతిష్ఠనీత్యవరాధస్సాద్వితిభావః || ౧౩౦ || న్యధతైతి ||
 పద్మాప్తకరాభిమర్శఃసూర్యకిరణసంపర్కఃహరికరస్పర్శశ్చ || ౧౩౧ || త్వ
 దంగతి || త్వదంగయాలావణ్యర్పురీతజ్జిహ్వాక్షాయాఅన్యవధూసృష్ట్యక్ష
 మితిభావః- నవార్యతేచేదిత్యాది-తయోఃకుంభయోరుపరికరాప్రసార్యమ
 యాపురుషేణనవార్యతేచేత్త్వమబలతివంచయిత్వా హరివ్యత్యేవైత్యర్థః||
 ౧౩౨||యదితి||కంచుకంకూర్పాసంఅహీనిర్వృత్తంచభాగినాస్సుఖినాస్సర్వ

మేవయత్యవజ్ఞః ప్రతీపాచరణేక్షకంక్యా || ౧౩౦ || న్య
 ధత్రవేధాహ్మదిభూషణాయకుచచ్ఛలంకొకయుగం తవే
 దమ్ | యద్యత్యవద్మాప్తకరాభిమర్శశ్చిష్టంతదేదంసుఖీ
 తాంప్రయాయాత్ || ౧౩౧ || త్వదంగలావణ్యర్పురీజిహ్వా
 ష్వాక్షాయాకరద్వయేనాపివిధిఃకుచచ్ఛలాత్ | న్యమజ్జయత్కుం
 భయుగంకరేణమేనవార్యతేచేదబలతివంచసే || ౧౩౨ ||
 యత్కుంచుకంప్రాంచమపాస్యగౌరంద్రాగన్యమన్యంసవ
 మాదధాతే | తద్భాగినాస్త్యత్కుంచయోనితాంతంకాని
 వృత్తిస్సృక్షణసమంతరేణ || ౧౩౩||లావణ్యసాగరతయా
 త్వయిమగ్నమూతేః ప్రాక్షేనకాత్మజగిరే శ్శిఖరాస్త
 నాతే | ఆద్యాభయాయతద ముప్యకరందదా మిసాహం
 హరిశ్చిరసిఖదవివోదినంమే || ౧౩౪ || చక్రీతికొకన్యమ
 మాపిశబ్దస్సప్రామిభావంప్రకటంవిధత్తై కుచచ్ఛలంచ
 క్రియుగంకరేణినిషేధసిస్సృష్టుమపీచిత్రీమ్ || ౧౩౫ || ము

యోశ్చపునఃపునఃసవకంచుకధారణంభాగిత్యసూచకమిత్యర్థః- స్పర్శసమా
 లింగసంవాతంచ|| ౧౩౩||లావణ్యసాగరతయాసౌందర్యాశ్చయత్వేనఅన్య
 త్రిలవణస్యభావాలావణ్యంతదాశ్రయస్సాగరభిమధ్యమపదలోపీసమా
 షఃతత్వేనహేతునామేనకాత్మజగిరేమైనాకస్యఇంద్రాగ్నితస్యత్వభయప్ర
 దానసకిమిత్యాశంక్యాహ సాహమితి || ౧౩౩ || ౧౩౪ || చక్రీతి || స్వ
 సామిభావమితిచక్రశ్చక్రవాకోస్యాస్తీతివ్యుత్పత్తేరితిభావః || ౧౩౫ ||

ముగ్ధభతి || ఇహస్మిన్ గూఢంగిరికత్వం వర్వతో త్రమత్వం యథాతంతు
మయేప టెర్గుడితివటాయమితివ్రతీతిథాఃవతితంతువ్రతీతిస్తువిలంబితా-ఎ
వంవర్వతకృతేకుచెసి - అతోగిరికత్వస్య గూఢత్వమితి ధ్యేయం-అన్యత్ర గూ
ఢంగిరికత్వం || ౧౩౬ || గిరిశోగిరిశౌమ్యదత్తమరః - అథాచంద్రం నఖాంకం
చంద్రఖండంచస్ఫుటయామితి - శిరస్యధాచంద్రధారణస్యశివచ్ఛిన్నత్వా
దితిభావః || ౧౩౬ || రసాలసేతి || హృదిచునసీరసాలసత్వంశృంగారరస
పూణత్యమిత్యర్థః-వీత్య-హృదయేశయత్వాన్నన్యథాస్యేతిభావః-తస్యహృ
దయస్యఫలఫలభూతేలనెనహృదయస్యవృక్షత్వరూపంగమ్యతథత్వైకదే
శవివతికరూపకంకుచావాక్రిమితాఆక్రిమివ్యతి-శ్రమేర్లుట్-నహినీరస

గ్ధకుచాదుగకృతేజిహ్నుశరస్తీన్నరస్తైతదముష్యభీత్యై
గూఢంగిరికత్వమహః ధాచంద్రం నఖేనదత్వా స్ఫుట
యామిమూర్ధ్నైః || ౧౩౬ || రసాలసత్వం హృదివీత్యత
స్యఫలేకుచావాక్రిమితాన్నరస్తైః కరేణమకంటకవేష్టితాత
దిమావిధేయాదధునైవముగ్ధైః || ౧౩౭ || కృశానుభాజా
హృదయేశయేనయోగికిలాయంతవతాపహేతుః | దదా
మిశీతం హృదయేశయం మేతేనైవనూనంతవనివృత్తిస్సా
త్ || ౧౩౮ || నకించిచ్చామిసకృత్కుచాఖ్యంస్పృశానితై

హృదయానాంవషీయసీనాంకుచాస్త్రరఃస్పృశతీతిభావః-అన్యత్ర హృది
వక్షసిరసాలస్యచూతస్యసత్వంసత్తాంవీత్యతస్యరసాలస్యఫలేకుచాఆక్రిమి
తాహరివ్యతి-తత్తత్తత్తైకరేణకంటకవేష్టితాసరోమాంచావిధేయామదీ
యకరస్పృశేనరోమాంచఃకుచయోస్సాస్యదిత్యర్థః-అన్యత్ర కంటకైదుః
మాంఘైర్వేష్టితాతకవ్యాఫలరక్షణార్థమితిభావః || ౧౩౭ || కృశానుభా
జైతి || కృశానుమగ్నింభజితీకృశానుభాక్తేనదగ్ధనైత్యర్థః-హృదయేశయేన
స్మృతేణ హృదయేవక్షసిశీతశయంపాణిందదామిస్పృశామిత్యర్థః-శీతలం
స్మరంజదామీతివవ్యజ్యతే - ఏకాచలస్య గోవధానస్యవినియోగస్య స్త్రీవి
నియోగినీతత్వత్వత్వః - తస్యభావానినయితాతాంలనైహయాఅధికస్పృ

హయాన్రి || ఇచ్ఛాకాంతాస్పృహహత్యపిత్వమరః- మతంగజాస్యంవిశా
యకగతరాధతరభతేత్యర్థః || ౧౩౮ || ౧౩౯ || ౧౪౦ || ౧౪౧ || చాలెఇ
తి || పీతాంబరాశ్లేషఃకృష్ణాలింగనంపీతవస్త్రధారణంచ-ఆస్యపీతాంబరా
శ్లేషస్యగుణానాకణ్డయా-గోప్యగోపనయోగ్యశ్రోణికుచారుణిప్రాణ్యం
గత్వాదేశవచ్ఛవః ప్రియంహృద్యంలలచ్చంచలంచ నెత్రంవస్త్రం ||
౧ || నేత్రంవిలాచనవస్త్రభిభాస్కరః- తస్యానుబంధస్సంవకఃరుచేః
కాంతేరుత్కషః సుకుమారతావస్త్రమాదవంతెనకృతం సుఖం భూ
యాంసి శ్రేయాంసిచ - ఎవమాదయోగుణాభివ్యర్థః - ఆన్యత్రప్రియ
లంకృణుతస్యసాధ్యమ్ | ఎకాచలస్యగ్రహణేపీతాద్యగస్తి
ప్రశస్తిఃకియతీద్వయోస్తు || ౧౩౯ || నాటయన్వినయితాం
హరిరేవంచాటువాదవరిపాటిపటియాక | ఆస్పృశకు
చయుగంసకథంచిచ్చంబనంచకృతమంకృతిరాధాత్ || త
తత్త్వ || ౧౪౦ || నివేద్యతప్తేశిశిరాంశుకప్తేనప్తహయా
ప్రాణసమాంసమాయా | నీవీవిమోక్షాయవిమోక్షాదా
యూమతంగజాస్యంహరిరారరాధ || ౧౪౧ || చాలేచైలమి
దంజహీహీధవశంపీతాంబరాశ్లేషతఃప్రాజ్యంసౌఖ్యమపే
క్షితంయదిగుణానాకణ్డయాస్యక్రమాత్ | గోప్యశ్రో
ణికుచారుణిప్రియలలన్నేత్రానుబంధారుచేరుత్కషక
స్సుకుమారతాకృత సుఖం శ్రేయాంసి భూయాంసిచ ||

స్య లలచ్చంచలంయన్నైత్రం చక్షుస్తస్య సంబంధః ప్రియద్యగ్గోచర
త్యమిత్యర్థః రుచేరనురాగస్యోత్కషఃస్సుకుమారతాశోభన కుమారవ
స్త్ర-త్వతలగుణవచనస్యేతిపుంవద్భావః - సంతోజాతివ్యతిరిక్తాశ్చగుణ
వచనాభిసంప్రదాయః-యద్వాప్రథమంస్త్రీత్వపుంస్త్రీద్యవివక్షయాను
కుమారస్యభావఃసుకుమారతేతితసిత్ప్రత్యయంవిధాయత్రనంతరంస్త్రీత్వ
వివక్షేతిధ్యేయం-తత్కృతంసుఖం భూయాంసి శ్రేయాంసిచగుణాభివ్య
ర్థః || ౧౪౨ || భవదితి || ప్రత్యయంవిశ్వాసమాతనుష్వసంకొచితం నస్త్రంప్ర

సార్వదేశా నేమమవిశాస్ససస్సావస్యథా నేతిభావః || ౧౪౩ || ఆచ్ఛాదయి
 ప్యామితి || అహమాశయా అనురాగేణ తేనితంబమాచ్ఛాదయి ప్యామివిత
 త్కం దుకూలం కుత్సితదుకూలంత్యజ దుకూలత్య కైసర్వమపినితంబం స
 స్పృహమాతాకయి ప్యామిత్యథః. అన్యత్రాహమాశయాదిశా తేనితంబ
 మాచ్ఛాదయి ప్యామివితత్కం దుకూలంత్య జేత్యపివ్య జ్యతేదుకూలం పరి
 త్యజ్యద్గ్రూపాంబరధారణమయుక్తమిత్యాశంకాయామాహదిగంబరత్వ

౧౪౨ || భవద్దుకూలాంతరవీనలీనం మనోమమాన్యత్రానదృ
 శ్యతేయత్ | తదవయోదందయదివావిముచ్యతేమం మమ
 ప్రత్యయమాతసుష్య || ౧౪౩ || ఆచ్ఛాదయి ప్యామ్యహ
 మాశయా తేనితంబమేతత్త్యజిందుకూలమ్ | దిగంబరత్వం
 కిమవాప్యముద్ధేశివంజగత్పుజ్యతమంసవెత్సి || ౧౪౪ || రం
 భాప్రకాండద్విరదస్యశుండాదండాదపిశ్రీనిలయేత్వదూ
 రా | తిరస్క్రియామాదధతోంశుకస్యపరిగ్రహః కిన్న
 శుభావిభాతి || ౧౪౫ || ఇతీరయిత్వాస్మృశతీవనీవీంహ
 రాస్యరుంధేవచసాతదాసీత్ | అనథః ఘామ్నః పదము
 త్తరస్యరంధ్రంతడాగస్యయథాతిసూక్ష్మమ్ || ౧౪౬ || దు
 క్ఖాలిమాకషకా తినిర్విశంకంహరావిముద్ధాశరణంకమేతు |
 వధ్రాన్తతస్యాఃకటకంపరంమేశితస్యనాపేతుణమాచీతి ||
 ౧౪౭ || దృఢంజఘానేవకటాక్షబాజైహ్మకాదిన్యధతైవవి
 రోధభారమ్ | తథాప్యసాముంచతుభీతవత్కిం మాయా

మవాప్యజగత్పుజ్యతమంశివంసవెత్సి నస్తరసిదిగంబరధారజేత వాపిజగ
 త్పుజ్యతాస్యాదితిభావః || ౧౪౮ || రంభేతి | తిరస్క్రియాంపరిభవమా
 చ్ఛాదనంచ || ౧౪౯ || ఇతీతి || స్మృశతీవవిలాసేనస్పృశనంనాటయతినతీత్య
 థః - అనథః ఘామ్నః ఇతి- నీవిమోక్షవిషయకబలాత్కారస్యేత్యథః -
 అస్మాన్తథాత్వంచాపీయసీకత్వకా నిష్ప్రత్యాభినయాదౌపచారికం - ప
 దమితి- ధూతేయాచకస్యబుభవధావిషయకపాదమిక మృదుత్వోక్తి

వదితిభావః || ౧౪౬ || ౧౪౭ || ౧౪౮ || అపీతి || బలినిగ్రహణేనబలవన్నిగ్ర
హణేనబలేశ్వకృవతిన్ సవరిభవేనచఅంబరమాకాశంఽస్త్రం చ క్రియా
ముపాయం || ౧ || ౬ || పాయః కమన్ చైష్టాచవిశీత్సాచనవక్రియా ఇత్యమరః -
వ్యసయత్ ఆపజహర || ౧౪౯ || ౧౫౦ || అథేతి || అనంబరాలంబివస్త్ర
శహితంభూభృద్భువారాజపుత్ర్యాః పర్వతభూమేశ్వనితంబంసాసుంస్త్రీ

సమస్తాశయవృత్తిసాక్షీ || ౧౪౮ || అపిపురాబలినిగ్రహ
ణేనమెకృతవతోంబరమాక్రమితుంక్రియామ్ | సవదికిన్వ
బలేనతదాక్రమేబలమితివ్యసయధ్ధరిరంబరమ్ || ౧౪౯ || పు
నజిన్ఘృతౌవసనంప్రియాయాం నూయాబలెనైదమ దృ
శ్యమాధాత్ | యోగేదురూహంకవటంయదన్యతతఃప
సిద్ధోజనియోగమాయా || ౧౫౦ || అథైషపస్వశన్ నితంబ
చింబమనంబరాలంబిహరిఃప్రియాయాః | భూభృద్భువఃకి
న్వనితంబమస్యాస్సస్మిన్నేన్నసీలొమృతదస్సతౌల్యః || ౧౫౧ ||
అవిషయోవచసాంసురతక్రమస్తదనుయోజవచాలతమేక
శః | అవిధృతాంగతయాసవిధేనసక్కుసుమసాయకవీవ స
బుధ్యతే || ౧౫౨ || నిదద్రీతుస్తావథకేళిలాలసౌ చ్చిరాయ
భూత్వాబహుశశ్రీమాలసౌ | సశింజినిబంధమపి స్వధన్వన
శ్చకారమారశ్శిథిలంవృథుశ్రవః || ౧౫౩ || కృకవాకురు
తంనిశమ్యతారందయితేస్వప్నచిబుధ్యతేస్తరాధా | ము
ఖరోవివిధస్తుతిప్రపంచైస్సహసాబోధకరప్రజోఽప్యపా
గాత్ || ౧౫౪ || ౫ || ౬ || వగమ్యచవై తాళికనికరస్తారమిదమహా

కటివత్సాద్భాగంచఅమృతదోజలదఃమోక్షప్రదశ్చసతౌల్యశ్చంచలఃసాసు
రాగశ్చపర్వతనితంబంమేఘస్సస్మిన్కేత్యేవేతిభావః || ౧౫౧ || అవిషయఇతి ||
వచసామవిషయః గ్రామ్యధమన్తయావక్తుమశక్యఇత్యర్థః - అవిధృతాం
గతయాలసంగతయా || ౧౫౧ || ౧౫౩ || కృకవాకురుతమితి || ౧ || కృకవాకు
స్తామ్రీమాడంకుకుటశ్చరణాయుధఇత్యమరః - స్వప్నచిబుధ్యతే || ౧ || స్వ

శ్చ కృయాశుర్నిదాశ్చరిత్యమరః॥౧౫౮॥౧౫౯॥ ఉత్తిష్ఠేతి॥ రాధాయా
దయితః రాధయావశీకృతభిర్యథః- అసౌవిధుఃకృష్ణఃపరస్యాంస్త్ర్యంత
రేరుచిమనురాగమాఙ్ఘ్రితృత్యక్తవానిత్యథః- యుభిఃకుపితఃఅశివృజః స
భీసంఘః-కమలాశయంరుక్తిణీమనఃభేత్తుమన్యధాకతుఃప్రయతతేప్రయ
త్నంకరోతి-వ్యంగ్యాథఃస్తు - రాధాయావిశాఖాయాదయితఃఅసౌవిధు

దీత్ ॥౧౫౯॥ ఉత్తిష్ఠాఖిలలోకపాలనకలానిష్ఠాతకృష్ణా

ధునాదత్తామోదముదస్యసర్వజగతాం భద్రాయ నిద్రాయ

సమ్ । రాధాయాదయితోరుచివిధురసావాఙ్ఘ్రితృసా

మితియుభాయంకమలాశయంప్రయతతేభేత్తుంకిలాశివృజః॥

౧౫౬॥౫॥ భగవానభివ్యంజితాథాంతరంవై తాళికవ

చనమాకణాయన్నైవసత్సరమవబుధ్యరుక్తిణీరోషసంభా

వనయావిదారితస్పృదయతయాకేళినికేతనాన్నిరగాత్ ॥

౧౫౭॥ తదానీమేష॥౪॥ రాధావశీకృతంకౌరింవినివెద్య

విదర్భజామ్ । ఆశయఃకలయానూసుఃకలుషాం పరుషామ

పితృధాహి॥౧౫౮॥ముగ్ధేప్రాజ్ఞహీషీషుసప్తసువరాస్వా

దీయమానాసువాసంప్రాప్తాస్వయుతాధికాసులలనాస్వ

గ్యాసుమాన్యాసువాజాతాత్వంమధువైరిణానిరవధిప్రేమ

వృవాహస్పదంతస్యాస్సంప్రతిచాధికాతవహరేరారాధి

కారాధికాతతఃఖలు॥౧౫౯॥మానంప్రతీచ్ఛపటుచాటు

వచఃప్రపంచైమాభూఃప్రతారితమనాదయితస్సతస్య

శ్చంద్రః-ఇందోర్విశాఖాయామనురాగాతిశయః॥౫॥ యదివిశాఖేశశాంకే

లెఖామనువతేతభితిశాకుంతలెప్రసీద్ధిః-పరస్యాంపశ్చిమదిశిరుచింకాంతి

మాఙ్ఘ్రిత్-అస్తమితభితియావత్-ఇతియుభిఃప్రభాతంసంజాతమిత్యద్భుధ

భిర్యథః-అశివృజోభృంగసంఘః-కమలాశయంపద్మాభ్యంతరంభేత్తుం వ

త్తోద్ఘాటనెనాంతఃప్రవెష్టుమిత్యథః- ప్రయతతేప్రభాతంజాతమిత్య

థః-అతఉత్తిష్ఠేత్యయః॥౧౫౯॥మానమితిసకృష్ణఃవిధేయశ్చేత్త్వదధిస

సాన్యచ్చేదిత్యథాః-విదగ్ధవిధయైవచాతుర్యైశ్చైవచాతుర్యం వినాసమాయా
వీతవవశ్యానసాద్యదతోస్తద్వచనంశ్వణ్యేత్యర్థః॥౧౬౦॥ఎవమితి॥ ఉపజప్తా
భేదంనీతా॥ని॥భేదోపజాపాపుపధేత్యమరః-అనూనమననామధికచింత
కులాం॥ ౫౭॥ ౫౮॥ ౫౯॥ ౬౦॥ ౬౧॥ ౬౨॥ ౬౩॥ కృద్ధృతి॥ ఉద్భా
వ్యపర్యాలోచ్య-అప్రీతిమస్యాపిమదీయ కుచద్వయస్యబిరావతకుంభరూ

వక్త్రాంబుజంచలలితంవలితంవీధేహిముగ్ధవిదగ్ధవిధయైవ
సచేష్విధేయః॥౧౬౦॥ గ॥ఏవమాదిభిస్సభీజన భాషితైరు
పజస్తావిదభృజానివ్యాజ హృదయాపివిరచిత కుం కు
మాంగ రాగవిదాగాతాంబూలరసవిరసాసముజ్జితకుసుమ
మాల్యలౌల్యా,అవ్యంజితాంజనరంజనావిముక్తముక్తాహః
రాముక్తాహఃరాచ భూత్వా కేవల మవనితల మధి శ
యానాచమానమానటయత్॥ ప॥ అత్రాంతరేయదువ
తిఃప్రీతిపన్నమానామెనామనూనమననామను నేతుకామః ।
అసేదివాస్సదనమాశువిదభృజాయాజాయా మజాయత
కృతాంవివశోపివీక్య ॥ ౧౬౨ ॥ గ॥ ఉపసృత్యచప్రాణ
ప్రియామిదమవాదీత్ ॥ ౧౬౩ ॥ కృద్ధాసికిన్ను దయితే
కుచకుంభసావ్యముద్భావ్యజంభరిపుకుంజరకుంభయగ్నై ।
భిత్వాతదేవకుచయోరచయామిహారమాత్మై న మాక్షికగ
ణై నమమప్రసీద ॥ ౧౬౪ ॥ ప్రాణప్రియేకిమివవస్తు తవా
స్తవపేక్ష్యమీదృశ్యనఃకలుషతాయదలాభతస్తై । లోలాసి
బాలవిధయావిధుఖైలనెచేదాపాదయామిచరణాంబుజన

పంసదృశనస్తవంతరమస్తీతిపర్యాలోచ్యకుప్యసిమిత్యథాః-భిత్వేతి॥క
రీరద్రజీమూతవరాహ శంఖమత్స్యహిశుక్త్యద్యవవేణజాని । ముక్తా
ఫలానిప్రధితానిలాకై తెహంహిశుక్త్యద్యవమేవ భూరీతి॥కరికుంభయో
ముక్తాయోనిత్వదర్శనాదితిభావః-బాలవిధయాబాలవత్ విధుఖైలనచం
ద్రేణసాకంఖైలనేకృష్ణేనసాకంక్రీడనేచ ॥ ౧౬౪ ॥ ౧౬౫ ॥ కిమితి॥ ఉప

అనునేతికలుపి తానంజాపకలు సాంసికి-కలు

వచనః-సురూపకరనిజితవల్లవఇతి- త్వత్కర నిజి-

ప్రశ్నోపనిషత్ తావద్భావాత్తదానయనే ఉపేక్షాకృతాస్స
యశ్చైదిదానీమానయస్యామిత్యర్థః ॥ ౧౬౬ ॥ పాతాదపితి ॥ ధ
మ్యాంధనూదనపేతాంధర్మవత్సర్థన్యాదనపేత ఇతియత్ప్రత్య
క్రమేనమ్ ॥ ౧౬౭ ॥ కిం రిజాతమువనీతమవేత్త్యసత్వ
భామాకృతేకలుపి తాసిమమైషనెతి । కల్పదుమంసవదిన
ద్వనయామికింతుసోయంసురూపకరనిజిత వల్లవస్తే ॥
౧౬౮ ॥ పాతాదపితియతమామతిలంఘ్య ధమ్యాం
తావచన్యసుభువిరుచినుమచేత్ప్రమాదాత్ । ధృజ్యత్క
శంకవదనద్విజరాట్పుసాదముస్తుచ్యతేకథమివాహ మఘా
ఘృతస్సాన్యమ్ ॥ ౧౬౯ ॥ పాతాప్రియామృతుమతీనసమా
గమాహాతిస్సోనిశాత్తతివిలీనవిలాసజాలః । భేదంప్రవ
ద్యహృదయస్యవినోదమాత్రమాసాదయంసహకయాపి వి
ధేయయాతే ॥ ౧౭౦ ॥ మంజీరమంజుతరశింజితరంజితం
తేపాదాంబుజంప్రియతమేకలయామి మూర్ధ్నా । ఆధే
హిముగ్ధమధురంవదనేందుబింబమేకాంత కాంత మమిత
స్త్రితచంద్రికాభిః ॥ ౧౭౧ ॥ కింవంసకవటకవధవరంవర
యావశంసయావినయాభినయేనచ ప్రేయసీమనునీయసో
న్నమనముత్సంగసంగినీమాధాయపాంసునిరసనేనశిరారు
చానహనెనకంతాశ్లేషేణకపోలవరిచుంబనేనచప్రమోద
సాపాద్యయదునందనకమపివచసామవిషయం హర్షమభ
జత ॥ ౧౭౨ ॥ వ ॥ ఇత్థంమానుషలీలయాకలయతేసర్వావసీం
పావనీకల్యాణైకనికేతనాయజగదానందాదికందాయతే ।
దేవాయస్సపాయామిసర్వభువనం గోపాయగోపాయ

యః-అన్యనుభ్రువిస్త్ర్యంతరేవరదారెఘచేతివ్యజ్యతే-వదనద్విజరాట్పుసా
దహిముఖచంద్రవ్రసన్నతాం-ఉన్నచ్య-అఘాఢ్ఘాతాసాచ్యేతివ్యజ్యతే ॥
ని ॥ అంహేమాదుఃఖవ్యసనేవ్యఘమిత్యమరః- కథంచ్యుతస్సాన్యంతవప్ర
సాదాభావేమమదుఃఖనిష్ప్రతిఃకుతస్సాన్యదిత్యర్థః - ప్రమాదాత్ఫరదా
రాసురక్రస్యద్విజౌత్సానుగ్రహమంతరేణపావనివృత్తిఃకథంస్యాదితివ్య

జ్యోతిః॥౧౬౭॥౧౬౮॥౧౬౯॥౧౭౦॥౧౭౧॥౬౦

ధంసిర్మాయః*యత్కరోషీయదత్వాసియజ్ఞుఃపూషు

వస్యసికౌంతేయతత్కురువ్వమదవణమితిభగవద్వచనమను

స్వగ్రంథంవ్యంగ్యమర్యాదయావరమేశ్వరాయనమర్పయతి॥మమేదమి

నవకాళిదాసకవితాంబుధైరసానుప్రదిష్టవాయవిహితామయాతరిః !

అవలంబ్యచేదయమిమాంవిగాహ్యతేములభ్యమత్రగుణరత్నమస్తువః ॥

తేలక్ష్మీచిత్తముమేనవామృతఝరీకల్పాయకల్పాయుతమ్ ॥

౧౭౧॥తస్యైవిదగ్ధసుదృశేజగదంబికాయైగోపాలకాయ

చజగజ్జనకాయతస్యైకల్యాణజాతమతివేలమనల్పకాలమా

శాస్త్రహేనహితతోధికమథేయామః॥౧౭౨॥మమేదంమే

దీన్యాముదితవమృతాసారసరసంసగంభీరంజానీతకృతవర

సికాగ్రేసరభితికృతానంతాచింతాకథమివమయాహంత

జనకేదయాశౌసర్వజ్ఞసతిభవతినిమజ్జనతరే ॥ ౧౭౩ ॥

యస్మిన్సంకరదారసారభజరీజ్యంభతటాతుచ్ఛటా

పాతాఃకల్పలతావితానసుమనోగుంభప్రియం

భావుకాః | తస్యాసౌనవకాళిదాస

విదుషష్టపోషికావ్యామృతేచంపూ

నామనిధీమతాంకృత

సముల్లాసావీలాసో

గమత్ ॥

కాళిదాసస్యనవ్యసృకావ్యవ్యాఖ్యాంయథామతికారై

రీతుంచెత్ప్రభవేదిందుశ్చేఖరః ॥

ఇతిశ్రీపదవాక్యప్రమాణపారావారపారీణశ్రీ

మహాపాధ్యాయపక్షధరయల్లయార్య

భ్రాతృతనయోనాకయ్యనూరిణా

విరచితాయాంభాగవతచంపూవ్యా

ఖ్యాయాంరత్నావళీసమాఖ్యా

యాంషష్టోవిలాస

స్సమాప్తః-

